

**T.C.DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SİNEMA – TV ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

YUNANİSTAN SİNEMASINDA KÜÇÜK ASYA SORUNSALI

**Hazırlayan
Selin SÜAR**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Faik KARTELLİ**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yunanistan Sinemasında Küçük Asya Sorunsalı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

22 / 06 / 2011

Selin SÜAR

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün/...../..... tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Sinema-TV Anasanat Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Selin SÜAR'ın "Yunanistan Sinemasında Küçük Asya Sorunsalı" konulu tezi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde, saat’ da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin.....olduğuna oy.....ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

• Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: SÜAR

Adı: Selin

Tezin/Projenin Türkçe Adı: Yunanistan Sinemasında Küçük Asya Sorunsalı

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: Asia Minor Problematique in Greek Cinema

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: D.E.Ü.

Enstitü: G.S.E.

Yıl: 2011

Diğer Kuruluşlar :

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans:

☐

Dili:

Türkçe

Doktora:

☐

Sayfa Sayısı:

150

Tıpta Uzmanlık:

☐

Referans Sayısı:

122

Sanatta Yeterlilik:

☐

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı: Faik

Soyadı: KARTELLİ

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1- Yunanistan Sineması

2- Küçük Asya

3- Anadolu

4- Mübadele

5- Felaket

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1- Greek Cinema

2- Asia Minor

3- Anatolia

4- Population Exchange

5- Catastrophe

Tarih:

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum:

Evet ☐

Hayır ☐

ÖZET

Küçük Asya olarak da adlandırılan Anadolu toprakları birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu verimli havzada yer alanlardan biri olan Yunan kolonileri, birbirinden kopuk biçimde deniz kıyılarında yoğunlaşarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kolonileri bir araya getirmek ilk olarak Büyük İskender'in Asya seferinde, son olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümdarlık yılları döneminde gerçekleşmiştir. Farklı etnik grupların bir araya gelmesiyle etkileşim de kaçınılmaz olmuş ve kültür karşılaşmasından doğan kolektif bir birliktelik sergilenmiştir.

Avrupa'daki Aydınlanma akımı, ulusal hareketlerin doğmasında bir kıvılcım niteliği taşır. Aydınlanma sürecinde Batı; sanat, ideoloji ve felsefesini Antik Yunan düşüncesi temeline dayandırmış ve böylece, geçmişte 'dinsiz' anlamına gelen 'Helen' tanımının içeriğini boşaltıp, Yunan ulusal kimliğinin bir temsilcisi olarak yer değiştiren 'Helen' kavramını yüceltmıştır.

1821 yılında bağımsızlık için ayaklanan ve 1829 yılında Rusya ile Osmanlı arasında imzalanan Edirne Antlaşması'yla bağımsızlığı resmen tanınan Yunanistan, iki kıtaya ve beş denize yayılma amacını içeren "Megali İdea" (Büyük Ülkü) ideolojisini hızla yaygınlaştırmış ve içselleştirmiştir. Osmanlı hükümdarlığı çatısındaki halkların uluslaşma süreci, hem Türk ulusunun kendi kimliğine dair bilinçlenmesinin fitilini ateşlemiş, hem de bu uluslarla Türk ulusunun çatışmasını kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir.

Küçük Asya'daki varlıklarını ulusal bağdaşlık ilkesine dayandırıp İyonlardan, Büyük İskender'e kadar yeni bir tarihsel geçmiş arayan Yunanlılar, Anadolu üzerinde iddia ettiği hakkı, I. Dünya Savaşı sonrasında İzmir'e ordu çıkararak perçinlemiştir. Yunanistan'da ve Küçük Asya'da Megali İdea fikrine inanmayan ve bunun büyük bir felakete yol açacağını savunan halk, karşıt gruptakilerle anlaşamayıp ikiye ayrılrsa da (Ulusal Bölünme) dönemin siyaset sahnesine bir eklenip bir kaybolan Eleftherios Venizelos'un yol göstericiliğinde, Türklerin işgale karşı başlattığı Milli Mücadele'ye savaş açılmış, Yunan ordusu Anadolu'nun iç bölgelerine kadar ilerlerken hiç beklemediği büyük bir geri püskürtmeyle kıyılara sürülmüştür. 1919-1922 yılları

arasındaki süreçte Türklerin Kurtuluş destanı yazılırken, Yunanlıların uğradığı büyük yenilgiye, 1924 senesinde taraf devletlerce imzalanan (Türkiye-Yunanistan) nüfus mübadelesi de eklenince Anadolu'daki Rum nüfusun yok olmasına neden olan ‘Küçük Asya Felaketi’nin Yunanistan cephesindeki olumsuz boyutları daha da büyümüştür.

Türklerin askeri başarısından sonra taraf değiştiren Dünya Savaşı zaferinin müttefikleri, Yunanistan’ı bir köşeye atmışlar ve yeni kurulan Türk Devletinin mimarlarıyla iletişime geçmeye başlamışlardır. Çift taraflı mübadele, iki ülkenin, ama özellikle Anadolu’da yaşayan Rum halkın üzerinde büyük yaralar açmıştır.

Küçük Asya Felaketi’nin Yunan sinemacılarının gözünden sinemaya yansıma biçimi iki ülkenin süreç içerisindeki dış ilişkiler bağlamındaki olumlu ve olumsuz politikaları ile de doğrudan bağlantılı halde gelişmiştir. Bir yenilgi ve hatırlanmak istenmeyen büyük bir kayıp olarak algılanan felaket, sinemaya az yansımış, genel olarak milliyetçi ideolojilerle bezeli belgesellere konu olmuştur.

Sonuç olarak Yunan tarihine ve dinamiklerine bir dönem büyük bir etki yapan Küçük Asya Felaketi ve mübadele, savaşın peşinden gelen ilk yıllarda edebiyat uyarlamalarını, tarihsel verileri ve yenilginin haklılık payını konu edinirken; iki ülke arasında çıkan polemikler ve Kıbrıs meselesi nedeniyle alevlenen milliyetçi duygular çerçevesinde yapılan Küçük Asya’ya ilişkin bu filmler, Türkleri oryantalist bir bakışla yorumlamış, abartılı duygusal ifadelerle bir tür olumsuzlama eğiliminde olmuştur. Yakın dönemde çekilen filmlerde ise konuya yaklaşım tarafsız olup, tarihsel metaforlar ve bireysel hesaplaşmalar doğrultusunda ele alınmıştır. En nihayetinde Küçük Asya, Yunanlılar için, “Yunanlıların şekillendirdiği ve atalarının yattığı unutulmayan topraklar” olarak tarihlerinde daima yer etmiştir ve bununla beraber, milliyetçi bakış açısından gerçekleştirilen yapımlar da sürecek gibi görünmektedir.

ABSTRACT

Also named as Asia Minor, Anatolian land has hosted several civilizations. One of being located in this fertile basin, Hellenic colonies carried on their existence being consolidated on the shores separately. Gathering colonies together took place firstly at Great Alexander's Asian military expedition and lastly at Ottoman Empire's governing years. Interaction has become inevitable by different ethnic groups' gathering and a collective union originated from cultural interaction showed off.

Europe's Enlightenment Trend has a sparkling specialty giving birth of national movements. During Enlightenment period Western ideology supported its artistic, ideologic and philosophic bases onto Archaic Hellenic Ideology. Thus evacuated the content of description of 'Hellen' meaning 'Atheist', had glorified concept of 'Hellen' that exchanged as representative of Greek national identity.

Greece, which rebelled for freedom in 1821 and its freedom officially certified by Edirne Treaty signed between Russians and Ottomans in 1829, quickly spreaded and internalized her 'Megali Idea' (The Great Ideal) ideology aiming to invade two continents and five seas. Nationalization period of public bodies under control of Ottoman Empire both ignited fuse of Turkish nation's consciousness for their own identity and caused inevitable coexistence of struggle with other nations.

Greeks looking for a new historical past beginning from Ions expanding to the Great Alexander and depending their existence on Asia Minor onto their national unity, emphasized their claim on Anatolia by invading Izmir right after World War I. Public in Greece in Asia Minor which doesn't believe the idea of Megali Idea and claiming this would give rise to a great catastrophe and though splitted into two parts (National Division) by pioneering of Eleftherios Venizelos who was sometimes added sometimes get lost on political scene a military campaign was opened against Turks who initiated National Battle against invasion. While moving along Central Anatolian Region the Greek Army has not been able to confront a great rebuff and been driven to seaboard. During the period between 1919 and 1922 Turkish Salvation Legend being written, when 1924's population exchange which is approved by Turkey and Greece added to big defeat of Greeks, 'Asia Minor Catastrophe's' negative aspects on Greek side has enlarged.

World War's victory allies who changed sides after Turkish military success took no notice of Greece and began to contact with newborn Turkish Government's creators. Double-sided interchange opened great wounds both nations, but especially Anatolian's Greek population.

Reflection of Asia Minor Catastrophe from the aspect of Greek cinematographers developed in direct accordance with both countries' positive and negative policies in foreign relations concept. The catastrophe which is accepted as a defeat and losing unwilling to remember low represented in cinema and was choosed as a subject for documentaries which are full of conservative nationalist ideologies.

Finally, Asia Minor Catastrophe and population interchange which made a dramatic effect on Greek history and dynamics choosed its subjects from literature adaptations historical data, justifiability in the first years just after war ended. These films concerning Asia Minor and made in the concept of nationalist emotions which grew violent because of Cyprus conflict commented on Turks with an orientalist view and had negative effect by bombastic emotional expressions. In the current era films understanding of the subject is objective and handled in aspect of historical methapores and subjective counteractions. Lastly, Asia Minor has took place in history of Greeks as "Greek oriented and unforgettable land of their ancestors" and productions realized from the aspect of conservative nationalism seems to surrender.

ÖNSÖZ

Tarih sayfaları, ulusal kimliğin inşasında kimi zaman çocukların aklını kurcalarcasına birilerini düşman ilan eden söylem üzerinden hareket eder. Bu, her ulus-devlet için aynı şekilde işler. Ancak bazı ülkeler vardır ki, yüzyıllar boyu aynı kültürü paylaşmış, ortak kelimeler üretmiş, beraberlikleri üzerinden aynı duygu yoğunluğunu yaşamış ve birbirini içselleştirmiştir. Tarihsel döngülerin yeni ideolojik söylemler eşliğinde yeni durumlar yaratması, iç içe geçmiş olan yapıyı bozduğunda ortada şiddetli bir depremin sonrasında görülen manzaralar veya bir kemik kırıldığında verdiği acı kadar büyük bir travma yaratır. Yunan ve Türk halklarının birbirinden kopuşu da buna benzemektedir. Yeryüzünde hiçbir iki ülke yoktur ki birbirine bu kadar benzeyip bir o kadar kavga etsin... Gerçekten de her iki ülkenin tarih sayfalarındaki korkutucu sözler bile karakterlerin isimleri değiştirilerek benzer nitelikte olmuştur.

Aynı satırların ürkütücü yoğunluğuna kapılan çoğu çocuk gibi ben de yıllar boyu Yunanistan'ı hem sevmediğim, hem de korktuğum bir yer olarak betimledim, ta ki henüz 15 yaşındayken oraya tatile zorla götürülene dek. Korktuğum hiçbir şey başıma gelmemişti; ne bizi zehirlemişlerdi, ne de bizi katletmişlerdi. Tam tersine karşımda eli açık, sürekli konuşan ve gülümseyen, oldukça içten davranan insanlar vardı. Orada geçirdiğim iki hafta benim tüm önyargılarımın yerle bir oluşuyla beraber çokça okuyup yazı yeteneğimin gelişmesine, şimdi oldukça akıcı konuştuğum Yunancayı kendi kendime öğrenmeme ve yazdıklarımı daha fazla insana ulaştırma çabasına cevap verebilecek ilk/tek tercihim olan Sinema-Televizyon Bölümü'nü seçmeme neden oldu. Bu yüzden istedim ki, araştırmalarım hem sevdiğim bir sanat üzerinden, hem belge niteliği taşıyan görüntülerin aktardığı kanıtlardan olsun ve bizlerle aynı toprağa kök salan komşuya ahde vefa niteliği taşısın. Avrupa'nın hiç büyümeyen çocuğu Yunanistan'ın Anadolu havzasında, geçmişten bugüne uzanışını konu alan olan tezim işte bu şekilde yapılandı.

Uzun süren araştırma sürecinde beni asiste eden ve daima yanımda olan kişilere büyük bir teşekkür borçluyum. Dünya görüşümü geniş pencerelerden oluşturan ve kattığı renklerle bugünlere gelmemi sağlayan canım aileme, çalışmamda daima yanımda olan, bulamadığım filmleri ve kaynakları ısmarlayıp posta yoluyla bana gönderen veya '*Buraya gel, ancak öyle alırsın.*' diyerek bu süreçte hem eğlenmemi hem de çalışmamı sağlayan, her şekilde bana maddi manevi destek olan çok sevdiğim dostum fanatik Altay'lı Apostolos Mavrakis'e, daima

yanımda olup bana yeni fikirler sunan ve en zor zamanımda bile elimden tutan eşsiz İatroş'a, tezimi satır satır okuyup bana öneriler sunan ve onca yoğunluğu arasında bana daima zaman ayırabilen çok değerli hocam Sayın Dilek Tunalı'ya, çok sevgili danışmanım Sayın Faik Kartelli'ye, her konuda birbirimize katkı sağlayıp birbirimizi tamamladığımız ve hayat çizgimde sözcüklerin yetmediği yerde duran çok değerli Onur Keşaplı'ya ve şu an isimlerini sıralayamayacağım güzel insanlara yanımda oldukları için sonsuz teşekkür ederim.

Selin SÜAR

İÇİNDEKİLER
YUNANİSTAN SİNEMASINDA KÜÇÜK ASYA SORUNSALI

	Sayfa
YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
YÖK DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xiii
EK (RÖPORTAJ) LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KÜÇÜK ASYA

1.1 KÜÇÜK ASYA NEDİR?	6
1.1.1 Bir Kimlik Kargaşası: Yunan, Helen, Rum	12
1.1.2. Türkokratia Yılları (Türk Hâkimiyeti Yılları).....	15
1.1.3. 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı	27
1.2 KÜÇÜK ASYA FELAKETİ.....	44
1.2.1. Lozan Barış Antlaşması ve Mübadele	57
1.2.2. Mübadeleden Sonraki Panorama	61
1.2.3. Yakın Geçmişteki Türk-Yunan İlişkileri ve Küçük Asya	65

2. BÖLÜM

YUNANİSTAN SİNEMASINDA KÜÇÜK ASYA TEMASI

2.1. YUNANİSTAN SİNEMASININ TARİHÇESİ	73
2.2. KÜÇÜK ASYA İLE İLGİLİ FİLMLER	80
2.2.1. Yunan Mucizesi.....	80
2.2.2. Kovuşturulma.....	83
2.2.3. Köklerinden Sökülmüş Nesiller.....	86
2.2.4.Köklerinden Sökülmüş Odysseus'un Maceraları.....	89
2.2.5. Göçmen.....	93
2.2.6. İzmir 1922	97
2.2.7. Eleftherios Venizelos	103
2.2.8. Rembetiko	109
2.2.9. Aşkın Yedinci Güneşi	114
2.2.10. Bir Tutam Baharat	120
2.2.11. Gelinler	126
 SONUÇ.....	 130
KAYNAKÇA.....	135
EKLER	145
ÖZGEÇMİŞ	

SEMBOLLER VE KISATMALAR

Adı geçen eser **a.g.e.**

Adı geçen gazete **a.g.g.**

Adı geçen makale **a.g.m**

Adı geçen tez **a.g.t.**

Yukarıda adı geçen eser **y.a.g.e**

Aktarma - **Akt.**

Bakınız **bkz.**

Basım tarihi yok **t.y.**

Basım yeri yok **y.y.**

Çeviren **Çev.**

Editör/yayına hazırlayan **Ed.**

Eserin bütününe atıf **b.a.**

Eserin kendi içinde aşağıya atıf **bkz:a**

Eserin kendi içinde yukarıya atıf **bkz:yuk.**

Karşı görüş **k.g.**

Karşılaştırınız **krş.**

Sayfa/sayfalar **s./ss.**

Ve benzeri / Ve benzerleri **vb.**

Eleftherios Venizelos **El. Venizelos**

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği **SSCB**

Yunanistan Komünist Partisi (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας / Kommounistiko Komma Elladas) **KKE**

Ulusal Kurtuluş Cephesi (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο / Ethniko Apeleftherotiko Metopo) **EAM**

Yunan Halk Kurtuluş Ordusu (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός / Ellinikos Laïkos Apeleftherotikos Stratos) **ELAS (ΕΛΑΣ)**

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti **KKTC**

EK RÖPORTAJ

Ek.1. Theo Angelopoulos (Yönetmen)

145 s.

GİRİŞ

Tarihe tanıklık eden ve aynı zamanda onu oluşturan insanoğlu, geçmişe yönelik hafızasını oluştururken yalnızca salt yazılı belgelerle değil, aynı zamanda toplumdan aldığını farklı bir bakışla topluma geri yansıtan sanattan da faydalanmıştır. Bireyin art görüngüsünde gerçekleşen tarihsel olaylar bugüne dek gerek propaganda aracı olmasındaki rolü, gerek ortak bir hafıza yaratmadaki işlevi, gerekse bilinenin dışına taşan aykırı görüşleri dile getirmede sanatın ayrılmaz parçalarından olmuştur. Kısaca denilebilir ki, “*sanat, insani faaliyetin öylesine geniş bir alanını kapsar ki, neredeyse bir etkinlikten çok bir tutumdur*”¹ 20. yüzyıla damgasını vuran, kayıt sanatları olarak sınıflandırılan ve yedinci sanat olarak isimlendirilen sinema, diğer bütün sanat dallarını sentezleyip farklı bir gerçeklik yarattığı için güçlü bir konuma sahiptir. Görüntülerin dilini, kodlarını ve yapabileceklerini keşfedenler sinemayı salt eğlence kaynağı olmaktan çıkarıp propaganda ve kitleleri etkileme yönünde kullanmışlardır.

Öteden beri her ulusun kendisini öne çıkaran, kendini yücelten ve kendi dışında kalana öteki kimliğiyle baktığı bir tarihsel çizgi oluşturduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Sınırları çizilen kimlik öğretilerinde birey, dış dünyayı algılamak için içinden geldiği toplumun değer yargılarına göre çevresini görmekte ve kendisi dışında olup biteni edindiği kanılara göre değerlendirmektedir, çünkü “...*insanlar, toplumca ortaklaşa paylaşılan öyküler aracılığıyla ulusal kimliklerini oluştururlar.*”² Tüm bu süreçte toplumun aynası vazifesini gören sinema, mekan, zaman, toplum, tarih ilişkilerinin aktarılmasında insanoğluna eşlik etmektedir.

Küçük Asya da denilen Anadolu toprakları üzerinde asırlardan beri pek çok medeniyet var olmuştur ve bunların her biri çeşitli nedenlerle karşılaşmışlar, kaynaşmışlar ve bu havzanın içinde yer alan diğerlerini kültürel açıdan etkilemişler veya onlardan etkilenmişlerdir. Küçük Asya’nın çok kültürlü yapısına dahil olanlardan biri de Yunan medeniyetidir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde dağınık biçimde yaşayan ve denizcilikle uğraşan kolonileri bir araya getirmek ilk olarak Büyük İskender’in Asya seferinde, son olarak da Osmanlı İmparatorluğu’nun hükümdarlık yılları zarfında gerçekleşmiştir. Farklı etnik grupların bir araya gelmesiyle etkileşim de kaçınılmaz olmuş, İslam kültürünü taşıyan Osmanlı, “...*içine*

¹ James Monaco, “**Bir Film Nasıl Okunur?**”, Çev: Ertan Yılmaz, Oğlak Yayınları, dördüncü baskı, İstanbul, 2001, s.27.

² Herkül Millas, “**Türk ve Yunan Romanlarında ‘Öteki’ ve Kimlik**”, İletişim Yayınları, birinci baskı, İstanbul, 2005, s.24.

*girdiği mekanın kendisine uyumlanmasını sağlamak yerine, o, bu mekana uyumlanarak....*³
kültür karşılaşmasından doğan kolektif bir birliktelik sergilemiştir.

19. yüzyıl ortalarında “*Osmanlı İmparatorluğu, kapitalizmle bütünleşme süreci içinde geriledi ve çeşitli milliyetçi ayrılık hareketlerinin başarıya ulaşması sonucu parçalandı*”⁴. Yönetimde baskıcı ve kayırmacı bir gidişata teslim olan Osmanlı’nın parçalanma sürecinin ilk ayağı Yunanistan’ın, kültürel olarak antik çağdan, ideolojik olarak Ortodoks Hristiyanlık öğretileriyle mitlerden ve temel neden olarak halkın ezilmesinden köken aldığı 1821 Yunan Devrimi, yani Yunanistan’ın Osmanlı idaresinden ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesidir. Bunun devamında imparatorluğun içinde bulunan farklı etnik kökenlere bağlı olan milletler, imparatorluğun yıkılış sürecinde ondan kopmuşlar veya bir kısmı Osmanlı’nın üzerinde bulunduğu Anadolu topraklarında kalmayı tercih etmişlerdir. Yunanistan’da “*yüzyılın sonunda aydınlar, yitirilen toprakları geri alma projesi, ‘Büyük Ülkü’yi halkı çıkarmada, klasik dönemden çok Bizans İmparatorluğu’nun etkilerine yönelirken, Bizans tarihinin yeniden anlaşılması ve iyileştirilmesi tamamlanmıştı.*”⁵ Böylelikle Doğu’daki bütün yakın Yunan yerleşim bölgelerinin İstanbul’un (Konstantinopolis) başkent olacağı tek bir devletin sınırları altında birleştirilmesi düşüncesini barındıran bu ideoloji, henüz ortaya çıktığı ilk yüzyıl içerisinde bile bağımsız olan devlete hakim olmuştur.

Emperyalist güçlerin, I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan hasta adamı paylaşma girişimleriyle beraber Megali İdea’nın (Büyük Ülkü) vaat ettiği ‘tek devlet altında birleşen Helen’ fikri gerçekleşmek üzereydi. Buna göre özellikle millet-i Rum nüfusunun fazla olduğu Batı Anadolu kıyıları, İstanbul ve Karadeniz’i almak için Yunan hükümetine gün doğmuş ve İtalya’yı gözden çıkaran İtilaf Devletlerinin izniyle Yunan ordusu 15 Mayıs 1919’da İzmir’e asker çıkarmıştır. Yönetimde kendi içinde çatışan, Venizelos hükümetinin baskılarıyla yayılcı bir politika izleyen Yunanistan, Türkler için yeni kurulacak devletin tarihinin yazıldığı Sakarya Meydan Muharebesinde büyük bir darbe almış ve peş peşe gelen yenilgilerin ardından ‘felaket’ olarak adlandıracağı ‘Küçük Asya Felaketi’ni yaşamıştır.

Binlerce insanın Anadolu’dan sürgün edileceği felaketin faturası gerek Yunan halkına gerekse Anadolu’daki mağdurlara çok ağır olmuştur. Önce savaş, ardından Lozan Antlaşması ile

³ Oğuz Adanır, “Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, ‘Kuramsal Bir Deneme’ Kitap-II”, Dokuz Eylül Yayınları, ikinci baskı, İzmir, Ocak 2003, s.153.

⁴ Çağlar Keyder, “Türkiye’de Devlet ve Sınıflar”, İletişim Yayınları, dokuzuncu baskı, İstanbul, 2003, s.9.

⁵ Richard Clogg, “Modern Yunanistan Tarihi”, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, birinci baskı, İstanbul, 1997, s.14.

yapılan mübadele, Yunanistan'ın bugünkü yapısını bile etkileyecek derecede büyük bir iz bırakmıştır. Küçük Asya'yı sonsuza dek kaybeden Yunanlılar, devlet propagandalarıyla 'ezeli düşman' olarak gösterilen Türklerden uzun süre nefret etmiş, onlardan korkmuş ve Türk imajı yakın zamana kadar 'barbar' olarak geçen bir şekilde lanse edilmiştir.

Devam eden süreçte Türkiye'de de hız kazanan 'ötekileştirme' politikaları ile Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları yaşanmış, Kıbrıs sorunu, iki ülkeyi defalarca savaşın eşiğine getirmiştir. Kıta ve hava sahanlığı, adalar sorunu her iki ülkenin siyasileri tarafından ülke politikasında mümkün olduğunca kullanılmış ve Küçük Asya Felaketinden / Kurtuluş Savaşı'ndan yadigâr Türk / Yunan düşmanlığı her seferinde pompalanarak halka sunulmuştur.

Küçük Asya Felaketi Yunanistan'ın siyasal ve kültürel alanına da nüfuz etmiştir. Özellikle edebiyat ve sinemada yankı bulan 'Anadolu' ve bu topraklarla ilgili olan yaşanılmışlıklar, anılar, acılar, güzellikler satırlara ve görüntülere dökülmüştür. Devlet propagandası olarak kullanılan Küçük Asya Felaketi konulu filmlerin yanı sıra Yunan milliyetçiliğinin kendini sorguladığı ve Megali İdea ideolojisine gönül koyanların arınma isteği yönündeki farklı bakış açıları da Yunanistan Sinemasında yerini almıştır.

Eserlerin ve yapılan çalışmaların Türkiye'de çok geç dönemde ortaya çıkması, geçmişe yönelik iyi veya kötü yönde oluşan hafızanın silinmesine neden olsa da ortak tarihi paylaşan iki partnerden birinin sunduğu bakış açısının farklı yönlerini öğrenme olanağı açısından çalışma büyük önem kazanmaktadır.

İki bölümden oluşan çalışmamın birinci bölümünde Yunanistan'ın siyasal ve kültürel yapısına yansıyan 'Küçük Asya'yı konu edineceğim. Küçük Asya'nın ne olduğunu aktarmaya çalışacak, 'Bir Kimlik Kargaşası'nda Küçük Asya'da bulunan Yunan, Rum ve Helen sıfatlarının nereden kaynak aldığı, ne için kullanıldığı ve ne anlama geldiğini açıklayacak, bunun ardından kendine Bizans'ın mirasçısı olarak da bakan Osmanlı İmparatorluğunda Rum tebaanın 'Türk Hâkimiyeti Yılları'na değinecek ve en nihayetinde bu imparatorluk içinde '1821 Yunan Devrimi'ni, yani Yunanlıların, Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlığını kazanmadaki etkenleri, nedenleri anlatacak ve asıl ilgilendiğimiz konuya gelirken bu devrimin temellerini oluşturan düşüncelerin bir özetini vermeye çalışacağım. Devamındaysa modern Yunanistan tarihini, kültürünü ve siyasetini bugün dahi etkileyen 'Küçük Asya Felaketi'nin tarihsel ilerleyişini Yunanlıların bakış açısı ile aktarmaya çalışacak, bunun değerlendirmesini yapacak ve ülkeyi temelden sarsan 'Lozan Antlaşması ile Mübadele'den söz edeceğim. 'Mübadeleden

Sonraki Panorama’da halkın ve ülkenin durumunu belgeler ve alıntılar eşliğinde anlatacak, en nihayetinde kısaca ‘Yakın Geçmişimizdeki Türk-Yunan İlişkileri’ne ve Küçük Asya’nın iki ülke arasında bir sorun teşkil edip etmediğine değineceğim.

Çalışmamın ikinci bölümü uzun süredir yaptığım araştırmalar sonucu devlet eliyle hazırlanmayan ve bütünüyle ‘propaganda’ içermeyen film arşivlerinin taranması sonucu elde ettiğim filmlerde ‘Küçük Asya Felaketi’nin ve sonrasının sinemaya yansımalarını incelememle sonuçlanacaktır. İkinci bölümün ilk başlığında kısaca ‘Yunanistan Sinema Tarihi’ne göz attıktan sonra Türkiye’de yalnızca ikisi bilinen, diğerleri hiçbir zaman gösterilme şansını bulamayan on bir filmi inceleyeceğim: Elliniko thauma (1922), Diwgnos (1964), Kserizomenh Genia (1968), Odysseia Enos Kserizomenou (1969), O Prosfygas (1969), 1922 (1978), Eleutherios Benizelos (1980), Karatzova (1982), Rembetiko (1983), Politikh Kouzina (2003), O Ebdomos Hlios Tou Erwta (2002).

Araştırma sürecinde yedi kez Yunanistan’a gidip filmleri ve ilgili makaleleri elde etmeye çalıştım. Ancak gerek Türkiye’de gerekse Yunanistan’da karşılaştığım zorluklar, filmleri elde etmek için aylar boyu bekleyişim, Yunanlıların sinema alanını pratikten ibaret olarak sayıp teorikte eserler vermemesi nedeniyle kaynak sıkıntısının son haddinde olması konuyu her iki ülkenin tarihçileri, insanları, sinemacıları ve çok çeşitli kitaplardan yaptığım araştırmaların harmanlanması sonucunda çalışmamı ortaya çıkarabildim.

Türkiye için doğum sancısı, Yunanistan için büyük bir hatanın telafi edilemez sonucu olan Küçük Asya Felaketi veya Türklerin deyimiyle Kurtuluş Savaşı’nı tarihsel perspektifi içinde, sinema üzerinden, bir de Yunanlıların gözüyle bakalım istedim. Her iki ülkede de bir ilk olma özelliğini içinde barındıran bu çalışmamda, her şeyden önce görülmektedir ki, *“Yunan-Türk politik anlaşmazlığı iki ülkeden köken alan akademik metinlerin çoğunda kendine özgü bir yolla yansıtılmakta.”*⁶Belli bir dönemece girmiş olan Yunan devletinin ve yeni kurulan Türk devletinin ortak hafızası, tarih yazımı birbirinin aksi söylemde ve ‘öteki’ nitelmesi ekseninde belli kalıplar çerçevesinde yazılmıştır. Her iki ülkede de devlet eliyle sansürlenmiş yapımları

⁶ Herkül Millas, ‘Greek-Turkish Conflict And Arsonist Firemen’, Published in New Perspectives On Turkey, Istanbul, Spring 2000, 22, pp. 173-184

saymazsak, yine devlet desteğiyle milli tarih yazımını olumlayan propaganda belgeselleri ve filmlerinin dışında yapımlar bulunmaktadır.

Çalışmada arananlar bu yapımların Türk ve Yunan kimliğine yaptığı vurgular, Yunanlıların gözüyle Küçük Asya Felaketinin yankıları, yaşananlar, ülkedeki çalkantılar, Yunanlıların Türklerle ilgili oluşan algılarını ve zaman geçtikçe değişen değerleri gözler önüne sermektir. Bu tespitler olumlu veya olumsuz gelişmeleri ortaya çıkarmak, tarihin kendiliğinden evrilmesini ortaya dökmek gibi ayrıntılar açısından her iki ülke insanı için büyük önem taşımaktadır.

Aynı topraklar üzerinde yaşanan ortak tarihte, yolların ayrılmasına neden olan Küçük Asya'nın getirdiğı değerleri, anıları, güzellikleri ve acıları bir de 'komşu'nun beyaz perdesinden görebilmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada her iki ülke tarafından ayrı ve bilinçli yazılan modern tarihin doğru ve yanlışlarını göstermek, yıllar boyu dert olan düşmanlığın ve önyargının temellerine de işaret edecektir. Türkiye sinemasının bilindik bir tarih çerçevesinden bir de 'öteki'nin gözüyle olaylara bakışıyla beraber yeni ve ortak çalışmalara kaynak oluşturabildiğı takdirde bu çalışma hedefine ulaşacaktır.

1. TARİHSEL SÜREÇTE KÜÇÜK ASYA

1.1 KÜÇÜK ASYA NEDİR?

Asya kıtasına bağlı olan ve kıtanın güneybatısında bulunan Anadolu, verimli toprakları ve stratejik konumu nedeniyle yüzyıllardır pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, bununla beraber kavimlerin geçiş noktası haline gelmiştir. Yunanca kaynaklı Anadolu (Ανατολή / Anatoli) kelimesi, “1. doğu, şark 2. (güneş vb) doğma 3. şafak, tanyeri”⁷ anlamına gelmektedir. Batısında Ege ve Marmara denizleri, güneyinde Akdeniz, kuzeyinde ise Karadeniz’in yer aldığı bir yarımada olan Anadolu bugün tamamıyla Türkiye Cumhuriyeti devletine aittir.

Bu verimli bölge Asya kıtasına bağlılığından dolayı tarih boyunca Anadolu isminin dışında Küçük Asya, Asya Minör gibi sözcüklerle de anılmıştır. Buna rağmen Küçük Asya sözcüğü Türklerin çok da bildiği bir sözcük değildir. Oysa Yunanistan’da Anadolu yerine Küçük Asya (Mikrasia) ismi kullanılmaktadır. Bunun nedeni Anadolu’nun ‘doğu’yu, yani şarkiyatçılığı çağrıştırmasıdır.⁸ Mikrasia da görüldüğü üzere Asya kelimesinden türemiştir. “Asya kelimesi Etiler lehçesince Assuva kelimesinden çıkmıştır.”⁹ İçinde bulundurduğu medeniyetlerin dini inançları ve Politeist inançların beraberinde getirdiği Tanrı inanışlarından dolayı Bin Tanrılı İl ismiyle de tarihte yerini alır. “Mezopotamya’ya ve aynı zamanda Ege Denizi kıyılarına hâkim olan Anadolu yaylası daima Doğu’nun eski medeniyetlerini Akdeniz medeniyetine bağlayan büyük yol olmuştur.”¹⁰ Küçük Asya, bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin üzerinde bulunduğu toprak parçasının adıyla da Yunan tarih yazımında bu bölgenin asıl işaret edilen yeri Ege olmaktadır. Binyıllardır Dorlar, İyonlar ve Mikenler’in Batı Anadolu’da yaşadıkları düşünülecek olursa Anadolu’ya yayılan Yunanlılar bu topraklarda M.Ö. 100’lere dayanan bir varlık göstermişlerdir. Anadolu’da “İzmir ve Trabzon başta olmak üzere”¹¹ Yunan varlığı kuvvetli şekilde hissedilir. Antik Yunan’dan Büyük

⁷ Κεντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού, “Ελληνιστολογικό Λεξικό”, Αθήνα, 1994. σ.56. (Doğu Dilleri ve Uygarlığı Merkezi, “Yunanca Türkçe Sözlük”, Atina, 1994, s. 56.)

⁸ Renée Hirschon, “Terminoloji ve İmlayla İlgili Notlar”, **Ege’yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Der: Renée Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İkinci basım, İstanbul, 2007, s.xiv.

⁹ **Tarih I, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**, Doğu Perinçek’in sunuşuyla, Kaynak Yayınları, Beşinci Basım, İstanbul, 2003, s. 128.

¹⁰ A.g.e, s.127.

¹¹ Peter Mackridge, “Yunan Romanında Küçük Asya Miti”, **Ege’yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Der: Renée Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İkinci Basım, İstanbul, 2007, s.348.

İskender'e, Roma'dan Bizans'ın oluşumuna dek Küçük Asya üzerinde görülen Yunan varlığı bu topraklar üzerinde yaşayan medeniyetleri de etkilemiştir. Özellikle Antik Yunan'da siyaset, bilim, sanat diğer pek çok Akdeniz havzasına yayılmış, Yunanlılar birçok yerde Yunancayı yaymış ve kültürlerini daha ileride Batı'nın Rönesans ve Romantizm ile birlikte yüzünü çevireceği bir miras bırakmışlardır.

Çağlar boyunca Anadolu uygarlıklarına baktığımızda oldukça geniş bir tarihsel arka plana sahip olduğunu görürüz. Erken Antik Çağlarda Küçük Asya'da Hint-Avrupa kökenli kolonilerin varlığını görmekteyiz. “*Güneye doğru erken bir göç girişiminde bulunan Hint-Avrupa kökenli bir halk da Akhalar’dı.*”¹² Yunanistan’ın güneyinde yerleşik bir yaşam kuran bu kavmin peşi sıra, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu M. Kemal Atatürk’ün yaptırttığı antropolojik araştırmalar sonucu Türk Tarih Tezi’nin bir parçası olan ve Türklerle arasında antropolojik bir köken bulunduğu iddia edilen Hititler¹³ de Akhalar gibi aynı dönemde Anadolu’ya gelip “*250 yıl içinde güçlü Hitit Krallığını kurdular*”¹⁴. Batı Anadolu kıyılarına yerleşen Lidyalılar, Kayralılar ve Likyalılar, Hititlerin boyunduruğu altına girmemiş, bu yüzden kendi kültürlerini, kendi yazılarını geliştirmişlerdir. Georgios Nakracas, bu kültürü şu şekilde aktarır;

“... Lyd uygarlığı büyük gelişme göstermiştir. Lydler (Lidler veya Lidyalılar) kendi altın paralarını bastılar, kendi yazı ve müziklerini yarattılar. Lyd makamı kilise müziğinde bugün bile kullanılmaktadır. Daha güneyde yaşayan Kar’ların (Kayralıların) başkenti Halikarnasos (Bodrum) idi ve onların da kendi dilleri vardı. Son olarak Lykler (Likler veya Likyalılar), Karya’nın güneybatısında, Rodos’un karşısındaki bir ülkede yaşıyorlardı...”¹⁵

İlkçağdan beri Ön Asya’nın çeşitli bölgelerine yerleşen bu uygarlıklar yerleştikleri bölgenin ikliminden, coğrafi yapısından etkilenmiş ve bunlara göre şekillenmiştir. Anadolu’da henüz İ.Ö 1700’lerde Batı Anadolu kıyılarında başlayan yerleşimler, anakara Yunanistan, adalar ve Mikra Asya’nın ortak bir kültüre sahip olmasına yardımcı olmuşlar, ancak bunlar boyunduruk altına girmeyecek kadar da Ege’nin verdiği karakter yapısıyla doğru orantılı olarak özgürlüklerini korumaya çalışmışlardır. Atina Üniversitesi’nin kapsamlı bir şekilde hazırladığı ‘*Ege’nin Arkeolojik Haritası*’ adlı çalışmada tarih öncesi çağlardan geç antik çağa

¹²Dr. Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, Çev: İbrahim Onsunoğlu, Belge Yay., İstanbul, 2003, s.21

¹³Şevket Çizmeli, **MENDERES Demokrasi Yıldızı?**, Arkadaş Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 2007, s.399.

¹⁴Nakracas, 2003, s.21

¹⁵y.a.g.e, s.24-25.

kadar detaylı bilgi verilmektedir. Buna göre Anadolu'nun önemli bir parçası olan Ege Bölgesi için şunlar yazmaktadır:

“Ege Denizi, yalnızca öngörüldüğü gibi Dünya’da bulunan su kütesinin bir bölümünü oluşturmakla kalmamıştır. Bin yıllar boyunca dünyanın en büyük medeniyetlerinin köken aldığı coğrafya bağlamıdır. Ege isminin etimolojik kökenine göre bazı izler çerçevesinde ‘atlama, sıçrama’ anlamına gelen ve Homeros’un kullandığı bir eylem olan ‘Aisso’dan geldiği varsayılır. İnsanlar tarafından yüceleştirilen tüm hayvanlar arasında keçi ‘aiks’ ya da ‘aigos’, mükemmeliyet derecesinde bir sıçrayıcıdır. O nedenle Eski Yunanlıların bu adı deniz dalgasına metaforik bir eş anlamlı sözcük olarak kullanmalarına şaşmamak gerek. Bu etimoloji aynı zamanda bu bölgede yaşayan insanların karakterini ve bu bölgenin kültürünü şekillendirmede rol alan ‘su’ elemanının rolünü ortaya koyar. Ege Bölgesindeki üç coğrafya bölümünden (ada, kıyılar ve denizi çevreleyen toprakların iç kesimleri) ilk ikisi bu medeniyetin oluşumunda etkin olarak yer almıştır. Kuzeyde Makedonya kıyıları ve Trakya’dan başlayıp güneyde Girit’e kadar uzanan, doğuda Asya Minör kıyılarından Batıda Yunan anakara kıyılarına dek uzanan alan orada yaşayan halkların ekonomik, sosyal ve politik gelişimine ev sahipliği yapan yapıştırıcı bir coğrafya birimiydi.”¹⁶

Egeid karasının üzerinde şekillenen Ege Denizi, iki yakanın birbirinden ayrılmasına neden olduğu kadar, tek kültürel alanın taşıyıcısı konumunda olmasına da bir köprü oluşturmuştur. Avrupa, Asya ve Afrika’nın, yani üç kıtanın arasında yer almasıyla Ege Bölgesi; birçok kültürün karşılaşp birbirine karıştığı kavşaklar haline gelmiştir ve böylece Ege Medeniyeti olarak adlandırılan birliğe katkıda bulunmuştur.

Görüldüğü üzere uygarlıkların Anadolu üzerinde boy göstermesiyle beraber atılan ilk ortak kültür tohumları, çağlar boyunca Anadolu’ya gelen kavimlerin de yazgısını belirleyecektir. Sözü çok uzatmadan kısaca erken dönem Anadolu uygarlıklarına göz atmaya devam edersek karşımızda kültürel ve yayılmacılık açısından yüksek bir düzeye ulaşmış olan Frigya uygarlığı bulmaktayız. Frigyalılar, “*Ege Denizi, Doğu Anadolu, Suriye ile Kuzey Mezopotamya’ya kadar*”¹⁷ uzanmaktadır. Hititler, sahip oldukları toprakların hâkimiyetini Frigyalılara bırakmış ve onların boyundurukları altına girmişlerdir. Anadolu topraklarında görülen ‘Yunan’ varlığı da ilk kez Frigyalılar zamanında olmuştur. Anadolu’da yaşayan halkların Yunanlılarla ilk savaşı, Homeros’un İlyada’sında, Truva Savaşı olarak geçmektedir. Nakracas savaş hakkındaki araştırmalarını şu şekilde dile getirir;

“Savaş, İ.Ö. 1300 ile 1200 arasında cereyan etmiş olsa gerek. İlyada kuşaktan kuşağa sözlü olarak muhafaza edilmiş ve konunun uzmanı bilim adamlarının savlarına göre, bu şiirsel yapıt İ.Ö. 800

¹⁶ Ege Bakanlığı - Atina Üniversitesi. (1999). **Ege’nin Arkeolojik Atlası**. Atina: Ege Bakanlığı.

¹⁷ Berrak Taranç, **Akdeniz Müziğinin Türk ve Yunanlı Kökenleri**, Ürün Yay., Ankara, 2007, s.46.

dolaylarında yazılı hale getirilmiştir. Besbelli o dönemde, zira Fenike alfabesini benimseyerek Yunanlılar yazıya o zaman kavuşmuşlardı. İ.Ö. 1000 dolaylarında Dor'ların inişi, İonia (İonya) kıyılarına Yunan kolonizasyonunu hızlandırdı. Böylelikle kıyı bölgesindeki nüfusun budunsal yapısında köklü değişimler oldu....”¹⁸

Büyük İskender'in Asya seferinden önce Anadolu'da yerleşik medeniyetlerin yazgısını değiştirecek bir başka uygarlık Med ve Pers Uygarlığı olmuştur. Önce Medler Anadolu'ya girip diğer medeniyetleri kendi boyunduruğu altına almış, ardından Persler gelerek Medleri de yıkmıştır. Böylece *“birleşik Med ve Pers Devletinin lideri II. Kyros, Kroisos'un* ordularını yendikten sonra Lidya Devleti'ni yıktı ve İ.Ö 546'da İyonya'daki Yunan kentlerinin bağımsızlıklarını da kaldırarak tüm Anadolu'yu kendi devletine kattı.”*¹⁹

Sözcük (kavram) olarak uygarlık, 18.yy Fransa'sında ortaya çıkmıştır, ancak 'uygar' (civilise) sözcüğü daha önceden de bir hukuk terimi olarak vardır. Çağdaş, barbar/vahşi olmayan anlamını yıllar geçtikçe kazanmış ve zamanla yerleşik düzen, şehirleşme, toplumsal kılmaya dair kavramları kendi bünyesinde 'medeniyet' sözcüğüyle beraber toplamıştır. Medeniyet veya diğer eş anlamlısıyla uygarlık, maddi ve manevi değerlerle de içselleştirilir ve böylelikle Karl Marks'ın belirttiği gibi 'alt yapı' ve 'üst yapı'yla²⁰ doğrudan bağlantılı konuma gelerek kültüre de işaret eder. Zihin ve ideolojiye dayalı kültür, uygarlıkları etkilemiş, uygarlıklar da kültürü oluşturmada bire bir rol oynamıştır. Fernand Braudel, analogik tarih ve kültür araştırmasında bu kavram için;

“O zamana kadar tekil olan uygarlık, 1819'a doğru çoğul olur. Uygarlık kelimesi bu tarihten sonra, tamamen farklı yeni bir anlam kazanmaya başlar: bir grubun veya bir dönemin ortak hayatını gözler önüne seren karakterlerin bütünü. Artık V. Yüzyılda Atina uygarlığı veya XIV. Louis yüzyılındaki Fransız uygarlığı denilecektir.”²¹ ifadesine yer verir.

Bu haliyle kendini oluşturan toplumdan, toplumun oluşturduğu kültürden, üretim tarzından, ekonomisinden vb. bağımsız olamayan medeniyet, Anadolu uygarlıkları örneğinde görüldüğü üzere mekâna göre sınıflandırılabilceği gibi zamana, ekonomisine veya en önemli ayırıcı öğelerden biri olan 'inanca' göre de sınıflandırılabilmektedir. Önce çok tanrılı dinlerin,

¹⁸ Nakracas, a.g.e, s.25.

* Kroisos: Lidya kralı.

¹⁹ y.a.g.e. s. 27.

²⁰ Fernand Braudel, **Uygarlıkların Grameri**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, İkinci Basım, Ankara, 2001, s.33.

²¹ y.a.g.e, s.35.

daha sonra Hristiyanlıkla İslamiyet'in çarpışma sahası olan Anadolu en son, Türk-İslam sentezli bir uygarlığın yerleşkesi haline gelecektir.

Braudel, Uygarlıkların Grameri adlı eserinde, “*Uygarlıkların kalbinde, zihniyet alanında, onların hem geçmişi hem de şimdisi olan din en güçlü hattı meydana getirir.*” der ve şöyle devam eder:

*“Hristiyanlık, Batı toplumunun hayatının esaslı gerçeklerinden biridir ve bilmeseler de her zaman kabul etmeseler dahi, tanrıtanımazları bile etkilemektedir. Ahlak kuralları, hayat ve ölüm karşısındaki tutumlar, çalışma kavrayışı, çaba sarf etmenin değeri, kadın veya çocuğun rolü; bunların her biri artık Hristiyanlıkla hiçbir ilgisi olmayan davranışlar olarak görülmektedir, ama ondan türemiştir. Ancak bunun böyle olması, Batı uygarlığının Yunan düşüncesinin gelişmesinden bu yanaki eğiliminin, akılcılık yönünde ilerleme, yani dinsel hayattan ayrılma olmasını engellememektedir. Fakat bu, Batı uygarlığının kendine özgü yanıdır....” “...Uygarlıklar hemen her zaman dinsellik tarafından istila edilmişlerdir; ezelden beri bunların içinde yaşamakta, kendilerine özgü psikolojilerinin en güçlü güdülerini buralardan sağlamaktadırlar”.*²²

Burada da görüldüğü gibi Yunan uygarlığında, Helen uygarlığında veya Anadolu’da yaşayan Rum tebaada din, etkisini oldukça hissettirecektir. *Herve Georgelin*’in ‘İzmir’ adlı eserinde bölgenin Osmanlı İmparatorluğunun kapalı toplumuyla beraber nüfusun daha renkli bir görünüm kazandığından bahseder. Bunun öncesindeyse Yunan nüfusu eski yıllarda Küçük Asya’nın batı kıyısında oturmaktadır ve İskender’in Asya seferiyle bölgenin tamamı Yunanlılaştırılmıştır. Bizans döneminde de dinsel ve milli çeşitlilik devam etmektedir; bölgede Ermeni, Slav, Türk, Arap, Latin ve Kumanlar yaşamaktadır. Bu yüzden Küçük Asya daha o zamandan ‘kozmopolit’ olarak addedilmiştir.²³ Hristiyanlığın önemli merkezi haline gelen ve Hristiyanlık öğretisinin yayılmaya yeni başladığı çağlarda ilk yedi kiliseyi kalbinde barındıran Anadolu, bu dinin önemli merkezlerinden biri olmuş, Bizans’ın Osmanlılarca alınışıyla beraber Ortodoks Hristiyanlıkla şekillenen mekânlar, İslam’ın gelişiyiyle kültürel olarak değilse de dinsel açıdan bütünüyle değişecek olan yeni bir çağın başladığını haber verecektir.

Ötekileştirmeler, ayrıcalıklar, kısıtlanmalar ve pek çoğu ‘inanç’ meselesiyle dallanıp budaklanan bir gurur meselesi haline gelecek, dinlerin savaşı patron olanın yaptırımlarına

²² y.a.g.e, s. 54-55.

²³ Herve Georgelin, *Σμυρνη: Απο τον κοσμοπολιτισμο εως τους εθνικισμους*, Μεταφραση: Μαρία Μαλαφεκα, Εκδοσεις Κεδρος, 1η επανεκτυπωση, Αθηνα, 2007, σ.28. (Herve Georgelin, *İzmir: Kozmopolitizmden Ulusalçılığa*, Çev: Maria Malafeka, Kedros Yay., Atina, 2007, s.28.)

boyun eğmek veya karşı çıkıp bedelini ödemekle sonuçlanacaktır. Buna rağmen imparatorluk yılları içerisinde yaşamını devam ettiren etnik sınıflar, din temelli ayrıştırmalarına rağmen başka dine mensup olanlarla hemen hemen aynı gelenek ve görenekleri paylaşmış, inancının getirdiği örf ve adetlerde bile zaman geçtikçe aynılıklar yaşanmaya başlanmıştır. Kimi zaman baharın müjdelenmesi farklı dinlerde beraber yapılan kutlamalarla, kimi zaman Hızır ve İlyas'ın gökyüzünde her yıl bir araya gelişi ayrı dinden olan insanların bir araya gelerek şenlikler yapmasıyla sonuçlanmıştır. Kùltürlerarası etkileşim, dindeki örf ve adet geçişkenlikleri ve pek çoğu Osmanlı'nın bugüne dek hiçbir imparatorluğun başaramadığı yönetiminden, melezleşen ırklardan, etnisiteden uzak duran ve yalnızca 'ben Osmanlıyım' diyen milletlerden meydana gelmesi nedeniyle olmuştur. İmparatorluk içindeki ayaklanmalar ise sonradan görüleceği üzere 'Batı'nın iktidar ve para hırslı yeni kavramlarıyla Osmanlının içindeki grupları kışkırtması ile gerçekleşmiş ve imparatorluğun sonu kaçınılmaz biçimde gelmiştir.

Çok uluslu imparatorluğun yıkılışının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin sınırları Osmanlıya göre oldukça daralmıştır. 1919 tarihli Erzurum ve Sivas Kongrelerinde şekillenen yeni devletin sınırları, Misak-ı Milli (Ulusal Ant) çerçevesinde çizilmiş; Arap topraklarında bulunan Musul ve çevresi veya Rusya'ya dahil olan Batum gibi yerler dışında kalan topraklar Türkiye haritasındaki yerini almıştır. Anadolu'nun tümüne sahip olan yeni devletle beraber yine emperyalist güçlerin ve Batının etkisiyle özellikle de Türkiye'nin komşusu olan ülkelerin tarih sayfalarında şu soru sıkça sorulmaya başlanmıştır:

'Kùçük Asya'nın asıl sahibi kimdir?'

Anadolu'yu elde etmek isteyen güçlerin kimi zaman doğrudan saldırılarının, kimi zaman Kùçük Asya'da yaşayan halkları kışkırtmalarının tek nedeni yüzyıllardan beri Anadolu'daki egemenliği kendi elinde bulunduran Türkleri, geldikleri kurak bozkırlara göndermek ve buranın coğrafi konumundan, verimli topraklarından, yeraltı kaynaklarından faydalanmaktır. Oysa ne bu toprakların asıl sahibi olduklarını iddia eden Yunanlılar veya Ermeniler ne de Türkler, Kùçük Asya'da ot bitmiş gibi birden bire var olmamışlardır. Sorun ırksal temele indirgendiğinde her üç grup da bir yerden sonra kayaya toslamakta, bu kez de farklı kavramlarla bu sorunun cevabını bulmaya girişmektedirler.

Çıkışı olmayan bu sorunun asıl mucitleri ulusçuluk kavramlarıyla beraber ortaya çıkan Romantizm, İdealizm, Materyalizm gibi düşünce akımları, ama her şeyden önce

Emperyalizmin varlığı olmuştur. Küçük Asya’da Türk-Yunan mücadelesinde önemli rol oynayan Romantizm akımı, Fransız İhtilali sonucu Avrupa’da ve daha geç dönemde Osmanlı’da öne çıkan bir edebiyat akımından çok, özgürlükçü ve kural tanımayan bir dünyayı betimlemektedir ve ulus olma, bağımsız olma çabalarını destekler niteliktedir.

Küçük Asya, Asya Minör veya Anadolu, her şeyden önce coğrafi bir mekândır ve coğrafi özellikleri nedeniyle içinde barındırdığı farklı iklimleri, kültürleri, mizaçları beraberinde getirir. Küçük Asya’nın bir parçası olan Pontus Rumları, Batı Anadolu Rumları, Karaman Rumları, Türkiye’nin kurulmasından sonra mübadeleyle beraber birden Yunanlılar oluvermişlerdir. Bu ve bunun gibi değişkeler, temelinde Türkçülük akımını barındıran ve yeni kurulan devletin Osmanlı’nın övünüp saygı duyduğu varlıkları, simgeleri ve değerleri imparatorluğun yıkıntılarında bırakması ve yeni devletin fikir/devrim tabanında uzanan bir yeni süreçte adımlarını atmasından ileri gelmiştir. Her iki ülke de aynı toprak parçası için farklı tarihler yazmışlar, resmi tarihlerini de içinde bulundukları kayıp/kazanç terazisinde yeniden kaleme almışlardır. Yunanistan yakın tarihinin büyük bir parçasını işgal eden Küçük Asyalılar veya Rumlar veya onların mekân olarak seçtikleri Mikra Asya, tarihsel döngüsü içerisinde başlı başına bir sorunsal olmuş, siyasete, sosyolojiye, mimariye, sanata yansımış; “*Lozan Antlaşması Yunan dünyasının doğu ve batı yarısı arasına engel koymuş*”²⁴ olsa da kutsal topraklar, bırakılamayan bir tutku olarak Yunanlılarda ve bugünkü Yunanistan’da ülkeyi şekillendiren bütünün bir parçası haline gelmiştir.

1.1.1. Bir Kimlik Kargaşası: Yunan, Helen, Rum

Kimlik sözcüğü, kullandığımız anlamıyla modern zamanlara ait bir kavramdır. Toplumla ilgili olup, toplumu oluşturan bireyin hangi gruba ait olduğunu ve o bireyin eklemlendiği nitelikleri belirtir. Genel anlamda kimlik dendiğinde akla ilk gelen unsurlar din, dil, milliyet ve kültür gibi ayırıcı/eklemlendirici özellikler olmaktadır.

Osmanlı’dan yola çıkıp günümüz Türkiye’si için sürekli gündeme getirilen etnik kimlikler ve ayırıcı unsurlar hakkında yaptığı eleştirilerde Prof. Dr. Oğuz Adanır kimliğin asıl olarak nereden kaynak aldığını oldukça güzel özetlemektedir. “... *Dolayısıyla ulusal kimlik etnik değil coğrafi bir terimdir.*” der ve devam eder:

²⁴ Mackridge, a.g.e, s.347.

*“Tarihte kimi kavim, ırk ya da hanedanlıklar –kimi yerlerde yüzlerce yıl sürmüş olan mücadelelerden sonra- çağımıza doğru sınırları belirlenmiş olan ülke ve topluluklara egemen olmuşlar ve ulus millet aşamasına geçilirken de genelde bu hakim durumdaki –ancak saflığını neredeyse tamamıyla yitirmiş- etnik grubun ismi ülke ismi olarak kabul edilmiştir. Çünkü o ülke ulusunu oluşturan topluluklar zaten yüzlerce yıldan bu yana hanedanlıkların egemenliğini tanımışlar, o hanedanlığın bir parçası olmuşlar, yani onunla kaynaşmışlardır. Bir başka deyişle ulus millet öncesindeki toplumların ırk etnik grup gibi kavramlarla pek fazla bir ilişkisi bulunmadığından genelde bu türden sorunları olmamıştır.”*²⁵

Bulundukları coğrafya veya bulundukları coğrafyanın hâkimiyetince isimlendirilen ve genel olarak söylenildiği biçimde Yunanlılar, tarihte üç farklı isimde telaffuz edilmektedirler.

Bunlardan ilki olan “**Yunan**” adına baktığımızda “İyon” adıyla ilgili olduğunu görürüz. “İyon” adı bir mit kahramanından kaynaklanır. İyon, Tesalya’dan kovulup Peloponez’e yerleşen “Ksuthos”un oğludur. Peloponez’de kendilerine “İyonyalılar” diyen bir şehrin kralı olan Aigialos’un kızı ile evlenip kral olmuştur. “İyonya”, Yunanistan’daki Dor istilası karşısında Anadolu kıyılarına göç etmek zorunda kalan ve Batı Anadolu’da on iki büyük site kuran halkın kendilerine verdikleri isimdir. Dolayısıyla yerleşilen alanın isminin bu halkın üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

İon kökünden gelen Yunan (İonan) sözcüğünü daha sonra Türkçeye de geçen şekliyle Araplardan, genel olarak Müslüman dünyasından duymaktayız. “‘Yunan’ sözcüğü önce Perslerin ve sonra Arapların ve genel olarak İslam dünyasının Antik Yunanlılara ve sonra çağdaş Yunanlılara verdikleri isimdir.”²⁶Batı dünyasının ‘**Grek**’ veya ‘**Helen**’ olarak adlandırmayı tercih ettikleri halk için kullanılan Yunan tabiri, yine Küçük Asya’da bulunan İyonya kıyılarından gelmektedir. Batı’nın Yunanlıları tanıyışı, Yunanistan’ın batısında yaşayan İyon kavmiyle, yani ‘**Grekos kavmi**’yle olduğundan Batı, Yunanlılara ‘**Grek**’ veya Yunanca konuşan ve Hristiyan olan kavimlerin Roma İmparatorluğunun hâkimiyeti altına girişi nedeniyle ‘**Romios**’ demiştir.

“Platon’a göre tüm Yunanlılar ‘tek bir ulus’tu, ‘akraba’ idiler ve ‘doğaları gereği’ arkadaşlıklar. Ne yazık ki kendi aralarında savaşıyorlardı, ancak bu bir savaş değil ‘sivil çatışma’ydı ve belirli kurallara

²⁵ Oğuz Adanır, **Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, ‘Kuramsal Bir Deneme’ Kitap-III**, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2002, s.115-116.

²⁶ Herkül Millas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar, Dil, Din ve Kimlikleri**, İletişim Yay., İkinci Basım, İstanbul, 2004, s. 160.

bağlıydı: birbirlerine sert davranmamalı veya soydaş Yunanlıları köle almamalıydılar. Buna karşın Yunanlı olmayanlar onların doğal düşmanlarıydı ve onlarla olan ilişkileri bu sınırlamalardan muaftı.”²⁷

Platon’un sözlerinde de karşılaşıldığı üzere, hangi kavimden olursa olsun, kavimlerin lehçeleri de ne derece birbirinden uzak olursa olsun ‘Yunanlılar’ veya kendi kabul ettikleri doğrultuda Helenler, günümüz tanımlamalarınca ortak bir ulus tanımında birleşmeseler de kan bağı ve dil birliği etrafında birdiler.

Doğu’nun Yunan, Batının ‘Grekos’ veya ‘Romios’ olarak adlandırmayı seçtiği Yunanlılar, ulusal kimliği oluşturma yolunda ideolojik bir olgu çerçevesinde kendilerine ‘Helen’ demeyi tercih etmişlerdir. ‘Rum’ ve ‘Yunan’ kavramları tamamen dışlanmışır.

“Osmanlı yönetimi yıllarında Hellence (yani Yunanca) konuşan Ortodoks cemaat, kendisini ‘ethnos’ ya da ‘genos’ sözcükleriyle nitelerdi. ‘Cemaat’, ‘soy’ anlamına gelen bu sözcüklerden birincisi zamanla büyük harfle yazılmaya ve ‘ulus’ ya da ‘Helen ulusu’ anlamında kullanılmaya başlandı (Xydis).”²⁸

Bizans İmparatorluğu’nun doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasıyla Küçük Asya’ya gelen Doğu Roma, bir başka ismiyle Bizans İmparatorluğu, merkezi İstanbul’da olan Ortodoks Patrikhanesini Anadolu’ya taşımıştır. Kökenleri ‘Roma’ olan bu halk, ‘Romaioi’ olarak adlandırılır. “Rum” ismiyle Anadolu’daki varlığına devam eden Bizans toplumunun konuştuğu dil Latince değil, Yunanca olmuştur. Çeşitli Türk kavimleri, Anadolu’yu (Küçük Asya) ‘Rum Diyarı’ olarak adlandırmışlardır. Bu nedenledir ki, Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra ve bunun da sonrasında Anadolu’dan Yunanistan’a göçmek zorunda kalan Yunanlılar, kendilerine **Rum** demeye devam etmişler ve kendilerini Yunanlılardan saymamışlar, Bizans’ın torunları olarak Küçük Asya topraklarının yetiştirdiği ayrı bir kavim niteliğinde kimliklerini korumaya devam etmeye çalışmışlardır.

²⁷ Bhikhu Parekh, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, Çev: Bilge Tanrıseven, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002, s. 27.

²⁸ Millas, a.g.e, s. 163.

* ‘Türkokratia’ tabiri, Yunanca’da Osmanlı egemenliğini anlatır, Türk Hâkimiyeti anlamına gelir ve o dönemi açıklamaya dair geçen metinlerde Osmanlı İmparatorluğu yerine kullanılır.

1.1.2. Türkokratia Yılları (Türk Hâkimiyeti Yılları)

Anadolu'ya, Balkan Yarımadasının büyük bir kısmına, Mezopotamya yöresinin çoğunluğuna, Mısır ve bugünkü Libya sınırları içinde bulunan Kirenayika (Bingazi) bölgelerine hâkim olan ve 395 yılında Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrılan Roma, diğer bir isimle Bizans İmparatorluğu'nun, başkenti Roma'da bulunan Batı kanadı uzun süre ayakta kalamamış, ancak başkenti İstanbul'da (Konstantinopolis) bulunan Doğu kanadı bin yıldan fazla bir süre ayakta kalmayı başarmıştır.

Roma İmparatorluğundan miras aldığı Latin kültürü ve dilini zamanla bırakmaya başlayan Bizans İmparatorluğu, yıllar içerisinde bugün Hellenistik olarak bilinen Yunan kültürüne ve diline doğru bir evrim göstermiştir. Buna rağmen Hellenizm'den uzaklaşma ve Hellenizm'e yaklaşma farklı alanlarda bir arada yürütülmüş ve Helen kültürü putperestlik olarak algılanırken, dil olarak Yunanca (Hellenice) geliştirilmiştir.²⁹ İmparatorluk zaman içinde kültürel ve dinsel açıdan oluşan iç çatışmalara, Müslüman akıncıların saldırılarına ve Haçlı istilasına uğramıştır. Avrupa'nın içinde bulunduğu fakirlik ve Hristiyanların 'Türk' korkusuna, Müslümanların Kudüs'ü elinde bulundurması sonucu Haçlı Seferlerinin başlamasına neden olan dinsel sebepler de eklenince 1095'ten 1270'e kadar sürecek olan Haçlı Seferleri Batı'nın isyanı niteliğinde kendini göstermiştir.

IV. Haçlı Seferi, Bizans'ın yıkılışına da neden olacaktı. Çünkü bu sırada İstanbul'da bir isyan olmuş, imparator III. Aleksi, Haçlı ordusundan ve Venediklilerden yardım istemişti. Bu başvuruyu kabul eden Haçlılar, orduyu İstanbul'a sevk etmiş ve İstanbul zapt edilmiş, Bizans İmparatorluğu'nun yerine bir Latin İmparatorluğu kurulmuştur. Buna rağmen bu imparatorluk çok sürmemiştir (1204-1261).³⁰

Ortadoğu topraklarına kadar genişleyen Selçukluların büyük imparatorluğunda ayaklanmalar, dıştan gelen yıpratmalar, yönetimin bozulması gibi nedenlerle parçalanmasının ardından Küçük Asya'da hüküm süren Anadolu Selçukluları veya diğer bir adıyla Rum Selçukluları, komşusu Bizans ile yakın ilişkiler içine girmiştir. Moğol istilasıyla parçalanmış Anadolu Selçukluları'ndan kalan boylar tarih sayfalarına uzun süre adını kazıyacak olan Osmanlı Devleti'nde bir araya gelecektir. *“Osmanlı Devleti'ni kuran ve sonradan Osmanlı adını alan Türklerin nereden ve ne zaman Anadolu'ya geldikleri henüz ilmi bir şekilde tespit*

²⁹ y.a.g.e, s. 197.

³⁰ **Tarih II, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**, Doğu Perinçek'in sunuşuyla, Kaynak Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 2005, s. 242.

edilmiş değildir. Bu Türk aşiretinin de bütün Türkler gibi Orta Asya'dan İran yoluyla batıya ilerleyerek, aşiret reisi Ertuğrul Bey'in emri altında Anadolu'ya gelip yerleşmiş olduğu rivayet edilmektedir."³¹ Anadolu'ya ilk geldiği sıralarda tarihte tanınacak olan adını henüz almamış olan ve bir devlet niteliği kazanamayan Osmanlı, başka bir Türk hükümdarından yardım istemiştir.

Osmanlılar tarih sahnesine çıktıkları zaman Anadolu'nun büyük bir kısmında, Büyük Selçuklu İmparatorluğunun parçalanmasından doğmuş Anadolu Selçuklularının (başka tabirle, Konya veya Rum Selçuklularının) 12. hükümdarı olan I. Alaeddin Keykubat, Konya tahtında bulunmaktaydı (1219-1236).³² Ertuğrul Bey önderliğindeki Türk boyu Küçük Asya topraklarına geldiğinde Konya Selçuklu hükümdarından sığınabilecekleri bir toprak istemiş ve savaşlarda ettiği yardımlar sayesinde zamanla bir uç beylik haline gelmiştir.

Konya Selçuklu Devleti zamanında İstanbul'da bulunan Bizans kadar, Karadeniz'de bulunan Trabzon ve çevresindeki Pontus Rum Devleti de varlığını sürdürmekteydi. İç karışıklılar nedeniyle Haçlılara teslim edilen imparatorluğun fethedilemeyen bazı yerlerinde bağımsız devletler oluştu Bunlardan biri olan İznik Devleti, egemenlik alanını genişleterek Avrupa'ya kadar uzanan bir çizgide hükümlanlık sürmüş ve imparatorluk haline gelmiştir. 'Latin yönetimi' altındaki İstanbul'a yürüyen İznik İmparatorluğu hükümdarı Mikhail Palaiologos, Bizans'ı yeniden geri alarak 1261'de buna son verir. Anadolu'nun o zamanki durumunu Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış (Kitap-I) adlı eserinde Oğuz Adanır şöyle dile getirmektedir:

"... XIII. Yüzyıl Anadolu'suna baktığımızda bu yüzyılda yerleşik düzenleri bozulmuş (Anadolu Selçukluları) ve giderek bozulan (Bizans İmparatorluğu) iktidarlarla, uzun bir süre Orta Asya'daki düzenleri bozularak göç etmek zorunda kalmış, yüzyıllar boyunca Anadolu'ya yavaş yavaş yerleşmeye çalışan göçer-konar insanlarla karşılaşmaktadır. Örneğin bu yüzyılda insanlarla-insanlar arasındaki ilişkileri 'yasal' bir şekilde sağlamakla yükümlü olan Devlet adlı kurumun, neredeyse yok denebilecek bir konumda bulunduğu görülmektedir. Ayrıca var olduğu zaman bile bu Devlet adlı kurumun, bizim bildiğimiz güncel devlet kurumuyla uzaktan bir akrabalığı olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle yalnızca isim benzerliği vardır. O dönemin devletleri (Anadolu Selçuklu ya da Bizans ve benzerleri) 'Despotik' devletlerdir. Ancak bunların hepsi birbirleriyle savaş halindedirler. Bir başka deyişle XIII. yüzyılda Anadolu tam bir 'kaos' içindedir. XI: yüzyılda başlayan Haçlı Seferleri henüz sona ermek üzeredir. Aynı yüzyılda, Anadolu Moğollar tarafından istila edilecektir. Dünyanın bu bölgesinde XIII.

³¹ **Tarih III, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**, Doğu Perinçek'in sunuşuyla, Kaynak Yay., Dördüncü Basım, İstanbul, 2005, s.1.

³² y.a.g.e, s.1.

Yüzyıl süresince eksikliği en çok duyulan şey: huzur, güven ve insana emniyet telkin eden bir düzen ortamıdır....”³³

Tüm bu süreç zarfında o yıllarda bir uçbeyliği konumunda olan ve adını Ertuğrul Bey’in oğlu Osman Bey’den alan aşiret zamanla güç kazanır. “*Osman Bey gerçi Söğüt civarındaki küçük Türkmen grubunun liderliğini babası Ertuğrul Bey’den 1281 yılında devralmıştı. Fakat bu sıralarda başkanı olduğu grup tarih sahnesinde tanınmayacak kadar küçük ve önemsizdi. Ancak Osman Bey’in başkanlığında yirmi yıl yaşadıktan sonra bu küçük toplum çevresine yaptığı akınları yoğunlaştırmış, iç bölgelerden gelen kişilerin de katılmasıyla Bizanslı komutanların elindeki kale ve kasabaları bile alabilecek kadar güçlenmişti.*”³⁴ Genişleme politikalarında önemli yere sahip olan evlendirmeler, Osmanlı-Bizans yakınlaşmasında da kendini gösterir. Osman Bey’in oğlu olan Orhan Bey, Bizans prensesiyle evlenir. “*Orhan Bey 1320 civarında, Bizans İmparatoru Andronikos Paleologos’un kızı Asporça Hatun’u da eş olarak almıştı. Bu olay daha o yıllarda Bizans’ın Osmanlıları önemli bir komşu olarak gördüklerinin bir işareti sayılmalı.*”³⁵ Ancak Bizans İmparatorunun kendi kızını Orhan Bey’e vermesi Osmanlı genişlemesini Bizans lehine durdurmaya yetmemiştir.

Orhan Bey’in eşi Asporça Hatun’un babası ölünce taht, henüz küçük olan Yuannis Palaiologos’a kalır. Yuannis Palaiologos’un kuzeni olan Yuannis Kantakouzinus, tahtı ele geçirmek ister. Nitekim Bizans’ta yaşanan aile içi taht kavgaları sonucu Orhan Bey’den yardım isteyen Yuannis Kantakouzinus, henüz küçük olan kuzenini tahttan indirmeyi başarmış, ancak Bizans’ın yıkılışına da zemin hazırlamıştır. Bu şekilde İstanbul’u ele geçiren Kantakouzinus, kızı Theodora’yı Orhan Bey’e eş olarak vermiş, bu olayın sonucunda Osmanlı, yalnızca her iki kuzen soyu tarafından evlilik bağıyla değil, Bizans’ın iç işlerine karışarak da ülkeyi yakinen takip etme şansına ulaşmıştır.

Bizans, aile içi taht kavgaları ve yönetimin bozulmasının yanı sıra dış baskılardan da kendini koruyamayacak hale gelmişti. Balkanlar’da ve Anadolu’daki kavimlerin çıkardığı ayaklanmaların, Sırp ve Bulgar isyanlarının bastırılmasında Osmanlı’dan yardım isteyen Bizans, Osmanlı’ya bir teşekkür olarak Gelibolu’daki Çimpe Kalesini vermiştir. Rumeli’ye

³³ Oğuz Adanır, **Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, ‘Kuramsal Bir Deneme’ Kitap-I**, Dokuz Eylül Yay, İkinci Basım, İzmir, 2002, s.14.

³⁴ Metin Kunt ve diğerleri, **Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300-1600**, Cem Yayınevi, Yedinci Basım, İstanbul, 2002, s.27.

³⁵ y.a.g.e, s.43.

geçebilmek için hep aradığı fırsatı bu şekilde elde eden Orhan Bey için Avrupa yolu açılmış, Gelibolu/Çimpe Kalesi, Osmanlıların Balkanlarda yaptıkları harekâtların kalesi haline gelmiştir.

Kantakouzinós'un ümit ettiği gibi Bizans, uzun süre baskılardan ve saldırılardan Osmanlı sayesinde kurtulmayacak, tam tersi, Rumeli'ye açılan kapılarla birlikte batı-doğu ve güney merkezli Türk saldırıları ve baskıları daha kuvvetli biçimde kendini gösterecektir.

Osmanlı böylelikle imparatorluğu ilk önce dış baskılardan koruyarak, onu kendine borçlu bırakacak, Orhan Bey'in oğlu Murat Bey zamanında yeniçeriler güçlendirilecek ve Sultan Mehmet'e kadar gelen padişahlar zamanında Türk birlikleri kontrol altına alınıp imparatorluğun topraklarına toprak kattığı yıllarda da zorlanan kapılar, Fatih unvanıyla tarihteki yerini alan 2. Mehmet tarafından 1453 yılının 29 Mayıs'ında kırılacaktır. Türklerin Bizans'ı fethi salı gününe denk gelmiştir ve Salı, günümüzde dahi Yunan halkının bir kısmınca uğrusuz gün olarak addedilir.

Richard Clogg, Osmanlı boyunduruğuna geçen Bizanslıların tarihe düşen yorumlarını şu şekilde aktarır:

“Hristiyan uygarlığının yüce kalesinin İslam dünyasının eline geçmesi Hristiyan dünyasına şok dalgalarıyla yayıldı, öte yandan bir zamanlar çok güçlü olan imparatorluktan geriye kalan içler acısı döküntüde yaşayanların tepkileri belirsizdi. Doğu Akdeniz'in kalabalık Ortodoks Hristiyan nüfusları çoktan Osmanlı boyunduruğu altına girmişlerdi. Dahası Bizans İmparatorluğu'nun son günlerinde Grandük Loukas Notaras, 'Şehirde Katolik kûlahı yerine Türk sarığını görmeyi yeğlerim' demişti. Bu sözlerle Türk saldırısına karşı durmanın bedelinin papalığın üstünlüğünün tanınması olacağını söyleyerek, Ortodoksları tehdit eden Katolik Hristiyanlığının tutumuna içerlemiş Ortodoks dindaşlarının duygularını dile getirmişti.”³⁶

Türklerin İstanbul'u fethi, Bizans'ın çöküşüne neden olur. Son imparator Konstantinos Palaiologos'un kaçmışsa nerede olduğu, surlar yıkıldığında ölmüşse cesedinin nereye defnedildiği hâlâ bilinmemektedir. Türk tarihinde yapılan yanlışlardan biri de şehrin, saray ve halk tarafından uysal bir şekilde, hiçbir şekilde karşı konulmadan Türklerin eline veriliğidir. Oysa tarih yazıcılığında Bizans'ın topyekûn savaştığı yer almaktadır. Erdoğan Aydın, Fatih ve Fetih adlı kitabında İstanbul'un Türklerce alınışında bilinen yanlışlar ve doğruları şöyle anlatır:

³⁶ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s.19.

“‘Kanlı bir savaş oluyordu. İki taraf da canla başla çalışıyor, ölümü küçümsüyorlardı. Hatta Bizanslılar kale duvarlarının dışında dövüşüyorlardı.’ (Selahattin Tansel, Fatih Sultan Mehmet’in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri, s.91). Siperler üzerindeki durum kâh birinden kâh ötekinden yana gelişir. Hücumun her an aynı tazelikte kalmasını sağlamak için saldırıya yeni birlikler sürülür. Buna rağmen, günlerdir uykusuz, saatlerdir aralıksız çarpışan ve bir aydır besin sorunuyla büyük ölçüde güçten düşmüş Bizans askerleri, bu iyice yıkılmış sur artıkları üzerinde öylesi büyük bir özveri ve cesaretle mücadele eder ki, netice almak umudu giderek yok olur.”³⁷

Elli iki gün süren kuşatma sonucu 1821 isyanına kadar Türkokratia (Türk hakimiyeti) yılları ve çok uluslu bir imparatorluğun parçası olma durumu Osmanlı’nın ‘Rum’ tebaasında başlayacaktır. Türk tarih öğretisinde yeni bir çağın başlangıcı olarak addedilen, ortasından deniz geçen şehri Fatih’in fethetmesiyle Osmanlı’nın yükselişi başlamıştır. Roger Crowley ‘1453’ adlı eserinde, “*Konstantinopolis’in düşüşü Batı’da hiçbir şeyi değiştirmemişti ve her şeyi değiştirmişti.*”³⁸ der ve Batıda yüzyıllarca sürecek olan Türk imajını açıklamak için şöyle devam eder: “*Konstantinopolis’in düşüşü hem Avrupa’da, hem de İslam dünyasında Haçlıların bıraktığı derin anıları uyandırmıştı. Osmanlı tehlikesi İslamiyet’in Hristiyan dünyasına karşı kalktığı hücumun devamı olarak görülüyordu; ‘Türk’ sözcüğü Müslümanlara verilen ve nereden geldiği belli olmayan ‘Saracen’ adının yerine geçmişti ve zalim, amansız, düşman kavramının taşıdığı tüm ikincil tanımları içinde barındırıyordu.*”³⁹

İstanbul’un düşüşüyle beraber Osmanlı, yükselme devri olarak adlandırılan altın çağlarını yaşamaya başlamış ve yaptığı fetihlerle, aldığı topraklar üzerinde uyguladığı iskân politikalarıyla özellikle de bu oluşumun dışında kalan Batı dünyasına korku salan bir nitelik kazanmıştır. Çokkültürlü yapısına rağmen yüzyıllar boyu ayakta kalmayı başarabilmesinin nedeni pala bıyıklı Türk prototipi altındaki katil imgesi değil, halkın refah düzeyini gözetmesi, diğer imparatorluklara nispeten bu halkların dinine, diline veya ırkına bakmaksızın onlara inanç özgürlüğü ve yaşam alanı tanınmasıdır, ancak Rauf Bey’in ifadesiyle, “*Fatih’in vakit geçirmeden, işgal ettiği kentlerdeki azınlıkları bu şekilde bir örgütlenmeye yöneltişinin nedenleri açıktı. Sultan, böylece, çeşitli millet ve mezheplere bağlı grupları kendi içlerinden olan ve kendilerine patriklik ya da hahambaşılık bahşedilmekle kolay kolay karşı konamayacak bir şeref, ün ve yükselme sağlanmış bulunan kişilerin yönetimine bırakmayı ve kontrolü altına almayı tasarlıyordu...*”⁴⁰ Türk kavminin etkisiyle tarih boyunca her ne kadar

³⁷ Erdoğan Aydın, **Fatih ve Fetih Mitleri ve Gerçekler**, Cumhuriyet Kitapları, Yedinci baskı, İstanbul, 2005, s.112.

³⁸ Roger Crowley, **1453 Son Büyük Kuşatma**, Çev: Cihat Taşcıoğlu, A.P.R.I.L. Yay., Ankara, 2006, s. 308.

³⁹ y.a.g.e, s. 308-311.

⁴⁰ Rauf Beyru, **19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam**, Literatür Yay., İstanbul, 2000, s.6.

İslam'ın askerliğini yapma görevini üstlense de derinlemesine incelendiğinde Osmanlı'nın yapısının oldukça özgün olduğu görülür. Her şeyden önce Osmanlı, büyük imparatorluk Roma'nın bir devamı niteliği taşımakta, Fatih Sultan Mehmet ise kendini Roma İmparatorluğu'nun veliahdı olarak görmekteydi. Oysa şunu da belirtmek gerekir ki, Osmanlı, bütünüyle Roma'nın, yani Bizans'ın devamı sayılabilecek yönetim davranışlarını bire bir miras almamıştır. *“Daha önceki yüzyıllarda, daha doğrusu Fransız İhtilalinden önce, Osmanlı İmparatorluğunda gelenek olarak pek gelişmiş bir dini müsamaha vardı. Bunun tersine Bizans İmparatorluğu, farklı bütün dinleri, örneğin Monofizmi, Manisaizmi, Paulusçuluğu ve Bogomilizmi, kan dökerek ve aşırı bir dini kincilikle ortadan kaldırmaya çalışmıştır.”*⁴¹Roma'nın yönetim biçiminden ve siyasal hakimiyetinden izler taşıyan, ama tüm bunlara kendine ait hoşgörülü yönetim yapısını getiren Osmanlı da, tarihe adını yazan bu büyük imparatorluk gibi ilk başlarda *“....eyaletlerdeki halkın kültürel yaşamına pek karışmazdı. İmparatorluk sınırları içindeki dinler konusunda da yönetim genel olarak ilgisiz kalmıştı...”*⁴²Her geçen gün genişleyen topraklara katılan halklara kültürlerini yaşamada, inançlarını uygulamada belli şartlar çerçevesinde (vergi) serbestiler tanındığından imparatorluk, refah düzeyini genişletme ve bünyesine kattığı halkları rahat ettirme, onları koruyup kollama açısından da uzun süre ayakta kalmasını sağlayacağı büyük bir fırsat elde ediyordu. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettiğinde üç büyük önemli topluluk ile karşılaşmıştır. Bunlar Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olan Rumlar, Gregoryen Kilisesi'ne bağlı Ermeniler ve Yahudilerdir. Bu topluluklar etnik kökenleriyle anılmayıp din ve mezhep anlamında “millet” olarak tanımlanmaktadır.

Her şeyden önce Roma İmparatorluğu'nun diğer yarısı Bizans'la izdivaç ve peşi sıra padişahların farklı din ve ırktan gelen annelerinin oğullarına aktardığı kültürel miras, Osmanlıyı hem tebaasında hem de yönetimin en üstüyle en altındaki adamına kadar farklı bir panorama yaratmasına neden olmaktadır. *Yaşamaları-Otorite İlişkisi Açısından Devrim* adlı eserinde, Osmanlının yaşamalarında en olumsuz ögenin, toplumsal yapı olduğunu⁴³ belirten Şener Aksu, zorlukları şu şekilde açıklamaktadır:

“Ortaçağ'ın temel gerilimlerinden birini oluşturan dini kimlik, Osmanlı yaşamalarındaki farklı dinden insanların bir arada yaşamaları açısından zorluklar barındırıyordu. Bir başka gerilim kaynağı, Osmanlı yaşamalarında bulunan göçebelerle yerleşikler arasındaydı. Bu iki iktisadi koşulun tarihsel gerilimi

⁴¹ Nakracas, a.g.e, s.201.

⁴² Millas, a.g.e, s. 54.

⁴³ Şener Aksu, *Yaşamaları-Otorite İlişkisi Açısından Devrim*, Umuttepe Yay., Kocaeli, 2009, s.107.

Osmanlıları da zorluyordu. Ayrıca Anadolu’da göçebelerin tarihsel yolu üzerinde bulunması, sınırların korunması konusunda Osmanlıları zorlayacak nitelikteydi.”⁴⁴

Henüz kuruluşu sırasında bütün bunlar olumsuzluk olarak görülmekle beraber Osmanlı, farklı yönetim anlayışıyla bunu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen önemli bir öge atlanmaktadır ki, o da savaşlardan, direnmekten yorgun düşen Anadolu halklarıdır. Yine Anadolu’nun bütünüyle karışık ve saldırıya açık olduğu yüzyıllar çerçevesinde sağlanamayan güven ve huzur ortamını, halkları birleştirerek büyük ölçüde oluşturan Osmanlı, bunu aynı zamanda birbirine çok yakın olan ve evrenselleşmeye yönelen kozmopolit yapısı sayesinde de başarmıştır. Birbirinden ayrı şehir devletleri gibi davranan beylikler arasındaki kültürel ortaklık, Osmanlı tarafından birleştirici unsur olarak kullanılmıştır.

“XIII. yüzyılda Anadolu’ya egemen olan kargaşa, bu topraklar üstünde yaşayan insanları din, dil ve ırk ayrımı yapmadan birbiriyle dayanışmaya itmiştir. Bunun asıl nedeniyse gerek Orta Asya’dan göç etmiş olan Türkler, gerekse Anadolu’da yaşayan Bizanslı ya da başka ırklardan olan insanların temelde aynı kültürü paylaşıyor olmalarıdır. Bu yaşam biçiminin adıysa (popüler ve özetlenmiş anlamında): POTLATCH (Potlaç, Karşılıklı Yükümlülük düzeni)’tir...”⁴⁵

Anadolu’daki kültür unsuru ile birleşen kavimler, hiyerarşik yapılarına göre yer alırlar. ‘Beslemek’ ve ‘tüketmek’ anlamına gelen toplam yükümlülükler sisteminde karşılıklı olarak yükümlülük altına giren klanlar, boylar veya kabileler birbirleriyle karıştırılır. Marcel Mauss’un değindiği Potlaç kültürünün tanımında, hiyerarşik yapının oluşturulmasına dair ipuçları verilmektedir. Mauss’a göre rekabet ve çatışmanın hâkim olduğu bu süreçte, mücadele esnasında kan dökülebileceği gibi üstün gelebilmek için biriktirilmiş zenginliklerin israfı da söz konusu olmaktadır.⁴⁶

Çokkültürlü yapısına ve kendisini oluşturan farklı inançlara mensup olan farklı etnik kökenlerine rağmen halk, birbirinden ayrı yaşamamakta, ‘öteki’ olgusu yalnızca belli kurallar ve örf-adetlerle ince çizgilerle belirlenmekteydi. Yukarıdaki alıntıda da bahsedildiği gibi potlaç kültürü özellikleri, Osmanlı reayasını, birbirine eşit biçimde bağamlanan kazanç sağlama, bu kazancı paylaşma ve tüketme biçimlerine yöneltmiş, gelenek ve görenekler, ortak yaşam alanları birbirine karışmıştır. Burada ‘*asabiye*’ kavramından bahsetmekte fayda vardır.

⁴⁴ y.a.g.e, s.107.

⁴⁵ Oğuz Adanır, “Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, ‘Kuramsal Bir Deneme’ Kitap-I”, Dokuz Eylül Yayınları, ikinci baskı, İzmir, 2002, s.15.

⁴⁶ Marcel Mauss, **Sosyoloji ve Antropoloji**, Çev: Özcan Doğan, Doğu Batı Yay., İkinci Basım, Ankara, 2006, s. 211.

“Asabiyet için çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. De Sacy (1758-1838), ‘Asabiye’yi ‘insanda cemiyet sevgisi, vatanperverlik ruhu ve fanatizmi doğuran fikrî ve ruhî bir bağdır’ diye tanımlar. Von Kramer ise; ‘toplum için fedakârlık’ veya ‘milliyet fikri’ ile açıklar. Gabriel ise ‘milliyet fikri’ni çağdaşlaştırma olarak kabul eder ve ‘Beraberlik ruhu’ ve ‘Ayrı olma arzusu’ tabirlerini, zor tercüme edilen ‘asabiye için esnek olmaları sebebiyle, teklif eder. Ancak Mukaddime’den doğrudan alınan kısımlarda, bu Arapça tabiri olduğu gibi bırakır. Kamil Ayad, İbn Haldun’un ‘asabiye’yi şu anlamlarda kullandığını söylemektedir: 1-Kan bağı, 2- Kan bağı olan kimselerin tarafını tutma, 3- En genel anlamda kan bağı olmayanlar arasında bile taraf tutma, 4- Bir kavmin veya milletin müşterek iradesinde kendisini gösterdiği yaşama gücü. Kelime için de şu tarifi teklif etmektedir. ‘Kan bağı olsun veya olmasın, bir cemaatin üyeleri arasındaki beraberlik ve bağlılık duygusu.’”⁴⁷

Görüldüğü gibi grup dayanışması ve eyleme geçmek için oluşturulan birliğe dayalı asabiye kavramı, Küçük Asya’nın birleştirici unsurları arasında yatmaktadır. Armağan verme, destek olma, paylaşma ve dayanışma halkların arasındaki ayrımcılığı engelleyen en önemli göstergelerden biridir.

“Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki Türkiye, içerisinde büyük Hristiyan ve Yahudi topluluklar olmasına ve bunlara çoğu çağdaş batı toplumundan daha fazla özerklik tanınmasına rağmen, asla çokkültürcü bir ülke olmamış ve kendisini bu şekilde görmemiştir. Temel olarak, içerisinde zımmiler veya korunan topluluklar olarak bilinen gayri-Müslim azınlıkları barındıran bir ülkeydi. İslami esasları izliyordu ve vatandaşlık haklarının tamamına sahip olan Müslümanlar tarafından yönetiliyordu. Diğerleri ise kültürel alanda geniş, siyasal alanda çok az hakka sahiptiler.”⁴⁸

Osmanlı Devleti döneminde azınlık adını verdiğimiz gayrimüslim gruplar millet sistemi esasına dayandırılmıştır ve ekonomik alanda herhangi bir ayırım yapılmaksızın, yalnızca tanınma amaçlı olarak azınlık statüsünde yer almaktadır. Örneğin, Hristiyan tebaa, Rumlar gibi Ortodoks Hristiyan bile olsa Rum olarak anılmamakta, buna rağmen “*bütün Osmanlı Devleti vatandaşları Müslüman iseler Türk sayılmaktadırlar.*”⁴⁹ Gayrimüslim tabakanın azınlık olarak yer almasına rağmen onlar da Osmanlı uyruklu olarak geçmekte ve ‘Osmanlı’ kimliğiyle anılmaktadırlar. Parekh’in söz ettiği gibi genel olarak Müslümanlık öğretileri ve Müslüman tebaanın (*Millet-i Hâkime*) yönetimde söz sahibi olmasına rağmen, azınlık statüsünde yer alanlar (*Millet-i Mahkûme*), Osmanlı’nın önde gelen alt yönetici kadrosunu oluşturmuşlar, ekonomide ipleri ellerinde tutmuşlar ve Osmanlı’nın tamamen

⁴⁷ Rüstem Erkan, Faruk Bozgöz; “Kabile- Aşiret, Asabiyet ve Savaş”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 24: Savaş ve Barış, Ağustos, Eylül, Ekim 2003, Ankara, s.191-192.

⁴⁸ Parekh, a.g.e, s.9.

⁴⁹ Herkül Millas, *Ayvalık ve Venezis, Yunan Edebiyatında Türk İmajı*, İletişim Yay., , İstanbul, 1998, s. 55.

güvendiği kişiler olarak yer almışlardır. Bu güven, ilerleyen yüzyıllarda Osmanlı'yı ayakta tutabileceği gibi, diğer yandan da çöküşe sürükleyecektir.

İslami öğelerin ve doğu kültürünün baskınlığı görülse de beş asırdan uzun süredir imparatorluk egemenliği altında kalan yerlerde zor kullanma yoluyla bir adaptasyon veya uyulmama sürecinin yaşanmadığı söylenmektedir. Unutulmamalıdır ki medeniyetlerin aynı sahada karşılaşması nedeniyle kültürler, diller, dinler, davranışlar birbirini etkilemektedir.

“Hiçbir kültür çekişmelerden ve değişimden uzak kalmaz. Sınıflar, cinsiyetler, kuşaklar arasındaki çatışmalar ve diğerleri tüm kültürlerde vardır ve uygun kültürel biçimleri ararlar. Tüm inançlar zorunlu olarak geneldir ve belirsiz doğası olan kavramlarla ifade edilirler, yeni durumların ve bilgilerin ışığında yeniden yorumlanmaları gerekir. Daha belirli olmalarına rağmen adetlerin de yeni ve beklenmedik şartlara uygulanması şarttır. Bu nedenle bazen amaçlamadıkları ve onaylamadıkları sonuçlara yol açsa da, takipçileri baskın inanç ve adet sisteminin sınırlarını esneterek onu yeni yorumlayıcı olasılıklara açmaktan kaçınmazlar. Bu yüzden kültür edilgen bir miras değil, etkin bir anlam yaratma sürecidir; sabit değil, devamlı yeniden tanımlanan ve yapılandırılan bir şeydir. Yeni anlamları yönlendiren ve sınırlandıran bir yapısı vardır, ancak bu yapı görece olarak gevşek ve değiştirilebilir özelliktedir. Bir kültür, takipçilerinin bilinç biçimlerini şekillendirirken takipçileri de onu yeniden tanımlayıp yapılandırır, bilişsel ve değer biçen kaynaklarını genişletirler.”⁵⁰

Bu açıdan da dile benzeyen kültür, kendini yeniden yapılandırarak bir yaratıcılık alanı sağlamaktadır. “*Osmanlılık kaynağı belirsiz bir ortaklık kültürüdür. Haleb’in tatlarını Balkanlar’a; Balkanlar’ın mimari biçimini Doğu’ya; Farsçayı Sırpça’ya, Rumcayı Arapçaya taşıyan tarihi bir dönemdir.*”⁵¹ Bu kültürde zorlama kullanılarak yapılan herhangi bir adaptasyon süreci yaşanmış olsaydı, çağlar boyu hüküm süren Osmanlının iskan ettiği yerlerde İslam’dan başka bir dinin, Osmanlıca veya Türkçeden başka bir dilin bulunmasına imkan olmadığına tanık olurduk. Oysa İlber Ortaylı’nın da belirttiği gibi, “*Osmanlılık bir karışımdır. Türklük bunun içinde ‘temel aktördür’.* Hem de Arapça tabirler saf Türkçeye, daha ziyade 19. yüzyıl askeri modernleşmesiyle girmiştir. Bürokrasinin dili Türkçedir Asırdan asıra koyulaşan Arapça-Farsçalı bu dil 9. yüzyılda sentaks (cümle yapısı bakımından) bugünkü biçimine ulaşmıştır. Bu arada Balkan dilinin **Turcismeler**’le (Türkçe unsurlarla) zenginleştiği bir gerçektir. Bulgar dilinin % 10’undan fazlası modern halk Yunancasının da buna yakın oranı Türkçeden gelmiş. Bunlar tabii Farsça ve Arapçayı da içeriyor. Türkçe

⁵⁰ y.a.g.e, s.196.

⁵¹ İlber Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı**, Timaş Yay., Sekizinci Basım, İstanbul, 2007, s.10.

bugün Balkanlar'da sanayi ve ticaret dili olarak kullanılıyor; ama asıl tarihi filolojinin vazgeçilmez bir dilidir.”⁵²

Osmanlı İmparatorluğuna gelen gezginlerin notlarında, Anadolu topraklarında yaşayan zengin Levanten ailelerin izlenimlerinde halkların yaşam biçimleri anlatılırken yapılan dinsel törenlerde kimi zaman hissedilen milliyetçi ve dini bir havanın bile zaptiyeler tarafından saygıyla karşılandığını, kutlamalara Müslüman halkın da kimi zaman iştirak ettiği yazılmıştır. Tüm bunlar alıntıda belirtildiği gibi devletin saygılı ve duyarlı oluşunun ve aynı zamanda İslam hukukunda geçen zimmi hukukun bir sonucudur. Zimmi hukuk, zimmet altına almayı içerir ve Osmanlının zimmeti altındaki gayri Müslim halkların Müslüman-Türk halk ile yönetim tarafından koruyuculuğuna dair bir içerik taşır.

Genel bir çerçeve çizmek mümkün olursa, Osmanlı'da bulunan etnik grupların yaptığı işler de genellikle bir işbölümü edasındadır. Millet-i Sadıka / Sadık Millet⁵³ sıfatıyla anılan Ermeniler (Ermenilerin bu sıfatla anılmasının nedeni Osmanlı'da hariciye görevinde Ermenilerin yoğun olması ve sonrasında pek çok ulusun aksine Ermeniler, Osmanlıya bağımsızlık için baş kaldırmamış, ona sadık kalmışlardır) kuyumculuk, mimari, musiki, kalaycılık gibi işlerle uğraşırken Rumlar, Osmanlı'nın ticaretini büyük oranda ellerinde tutmaktaydılar. Levanten aileler ise kurdukları uluslar arası büyük şirketlerle ticarete önemli yere sahiptiler. Osmanlı'da yönetimde söz sahibi olan Türkler olmasına rağmen “...gayrimüslim azınlıklar kendi burjuvazilerini yaratıyor ve Osmanlı ekonomisinde söz sahibi oluyorlardı.”⁵⁴

Bu karışık görünüm içerisinde mahallelerini, ibadet yerlerini, köylerini, diğer milletten birini sevmemesi için gençlerini; kısacası yaşamalanlarını muntazam biçimde ayırmayı başarabilen halk, bir o kadar da birbirleriyle içli dışlı yaşamışlardır. Osmanlı'nın fethettiği yerlere uç beyleri ataması, Müslüman halktan kişileri savaşta alınan topraklara yerleştirmesi, Roma İmparatorluğunda yapılane benzeyen bir nitelikte halkın birbiriyle kaynaşp, birbirine muhtaç olmasını da doğurmuştur. Sokaktaki hayata, paylaşılan eğlence mekânlarına karışan farklı etnik ve dinsel kimliğe sahip kişiler birbirlerinin kültürlerini, hayatlarını, dillerini de öğrenmiş; bununla kalmayıp birbirlerine iş olanağı da tanımışlardır. Büyük bir evin hizmetçisi bazen bir Rum kadinken, bir diğer Rum zenginin tarlasında Türk genç de çalışabilmiştir. Bire

⁵² y.a.g.e, s.11.

⁵³ **Türk Ermeni Sorunu Türk Tarihçiler Sorguluyor** www.ttk.org.tr

⁵⁴ Erol Anar, **İnsan Hakları Tarihi**, Çivi yazıları, İkinci Basım, İstanbul, 2000, s.110

bir yaşanan hayatların edebiyat eserlerine, şarkı sözlerine aktarılması hayal ürünü örneklerden ibaret değildir.*

Türkokratia yıllarında Müslüman olsun olmasın toprak satın alabilmek serbesttir. Herve Georgelin'in ifadesiyle;

“Bütün siyasi rejimler toprak-nüfus arasındaki ilişkilerle ilgilenmektedir. Rusya’da Yahudiler tarafından toprak alınması yasaktır. Fakat aynı şey Osmanlı İmparatorluğu’nda olmamaktadır. Özel sahiplik hem vatandaşlar hem yabancılar için kabul edilir. Avrupa ülkelerinin baskısı altında böyle bir değişiklik Yunan Hristiyan nüfusunun da toprak satın almasına izin vermektedir. Yavaş yavaş Balkan Savaşları zamanına kadar verimli topraklar Yunan nüfusuna geçmiştir. Savaşlardan sonra ise Neotourkon (Jön Türk) Hükümeti, Yunanlılar için toprakların sahipliğini daha çok zorlaştırmıştır.”⁵⁵

Azınlıklara ve Osmanlı vatandaşı olmayan yabancılara verilen bu haklarla Rumlar, ticarete katılabildikleri kadar tarımla da uğraşmışlar; özellikle zeytin, tütün, incir, üzüm gibi ürünlerden oluşan bir yelpazede zengin Rum aileleri saraya mensup kişilere yakın durmuşlar, siyasi alanda söz sahibi olmuşlar veya olan bitene kulak kabartmışlar, toprak alımıyla binyıllardır kök saldıkları sahanın tapusunu da elde etmişlerdir. *Georgelin*'in, eserinde vurguladığı gibi toprak alımları ve geçmiş yıllara ait karşımızda gördüğümüz Osmanlı haritasındaki yer isimlerinin Türkçe veya Osmanlıca olmaması aslında o kadar da masum değildir. Tüm bunlar büyük bir hoşgöründen veya Osmanlıcanın geri kalmış olmasından da ileri gelmemektedir. Eski Yunan, Roma ya da Bizans döneminden gelen yer isimlerinin kullanılması her şeyden önce Osmanlı idaresinin yasallığının yok olduğunu göstermekte, bununla beraber Batılı, Yunanlı ve Ermenilerin tercihi olan Roma idare sistemine olan eğilim olmaktadır.⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti dönemindeyse tüm bu ‘zayıflıklar’ ortadan kaldırılmakta, bütün yerlerin isimleri Türkleştirilmektedir. Richard Clogg ise bu gelişmeyi şu şekilde aktarır;

“1453’ten sonra Osmanlılar henüz ellerine geçiremedikleri Yunan dünyasının da kalan kısımlarını da giderek denetimleri altına aldılar. Karadeniz’in güneydoğu kıyılarında, Dördüncü Haçlı Seferi sonrasında kurulmuş olan küçük Trabzon İmparatorluğu 1461 yılında Osmanlı topraklarına katıldı. Rodos 1522’de, Sakız ve Naksos 1566’da, Kıbrıs 1571’de ve ‘Büyük Ada’ olarak bilinen Girit yirmi yıl süren uzun bir kuşatmadan sonra 1669 yılında ele geçirildi. Levkas dışındaki İyonya adaları Osmanlı

* Küçük Asya Felaketi sonrası Osmanlı’dan ayrılan Yunanlıların verdiği eserler; örneğin Dido Sotiriou, İlias Venezis, Kosmas Politis.

⁵⁵ Herve Georgelin, “**Σμυρνη: Απο τον κοσμοπολιτισμο εως τους εθνικισμους**”, Μεταφραση: Μαρια Μαλαφεκα, Εκδοσεις Κεδρος, 1η επανεκτυπωση, Αθηνα, 2007, σ.26. (Herve Georgelin, “**İzmir: Kozmopolitizmden Ulusalçılığa**”, Çev: Maria Malafeka, Kedros Yayınları, birinci basım, Atina, 2007, s.26.)

⁵⁶ y.a.g.e, s.27.

boyunduruğundan büyük ölçüde kurtuldular. En büyükleri olan Korfu adası hiçbir zaman Türklere yenik düşmedi.”⁵⁷

Yıkılan imparatorluğun ardından ayakta kalmayı başaran, dil ve mezhep bakımından daha önce parçası olduğu Romalılardan ayrılan halk, kendine özgü kültürü ile Yunanlıları da etkilemiştir, ancak bu, yüzyıllar sonra yaşanacak felakette büyük bir ayrımcılık olarak geri dönecektir. Osmanlının ‘Rum’ milleti, inancıyla isimlendirilmiş, Ortodoks Hristiyanlar olarak sınıflandırılmışlardır. Herkül (İraklis) Millas, Yunan ulusunun gelenek, kültür ve dilinin şekillenmesinde önemli rol oynayan Bizans için şunları söyler;

“Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğunun bir devamı gibi algılandığında bu devletin ömrü on sekiz yüzyıldır. ‘Bizans’ diye ayrı bir kimliği olan bir devlet gibi görülür ve bu devletin başlangıcı olarak yaklaşık 330 yılı seçilirse, Bizans on iki yüzyıl yaşamış demektir. Bu ‘Bizans’ İmparatorluğunun tarihi, özellikle Ortodoks mezhebinin tarihiyle doğrudan ilişkilidir. Bu tarih/din/kültür ilişkisi Ortodoksluk ve Yunan dili aracılığıyla çağdaş Yunan kültürünü de etkilemiş ve hâlâ da etkilemektedir. ‘Ortodoks Patrikhanesi’ olarak Kilise’nin gelişmesi 325 yılından sonra Bizans devletinin koruması altında gerçekleşmiştir. Bu Kilise tarihi boyunca hep ve yalnız Yunancayı kullanmıştır. Ayrıca Bizans döneminde Ortodokslukla ilgili olarak geliştirilmiş ve ‘resmileşmiş’ olan bütün dini merasimler ve alışkanlıklar dil ve din aracılığı ile Yunanca konuşan Ortodokslar içinde yaşamış; hiç değişmeden bugüne dek gelmiştir.”⁵⁸

Asırlar süren bir egemenliğin ardından birbirine karışan uluslar, zaman geçtikçe birbirinden etkilenmişler, kendi kültürlerini, yaşam biçimlerini, örf ve adetlerini etkileşimde bulunduğu gruba aktardıkları gibi, karşı grubun kendisine aktardığı kültürü de içselleştirmişlerdir. Osmanlı’da önemli bir yere sahip olan Yunanlılar için ‘ulus’ kavramının hayatlarına girmesi, Osmanlı’nın gayrimüslim ailelerin çocuklarının seçilip ellerinden alındığı devşirme geleneği, harem, vergi sistemi, din değiştirilmediği sürece imparatorluk içinde önemli görevlere gelinememesi; kısacası sarayın yaptığı baskının üzerilerinden kalkması için özgürlük, bağımsızlık kavramlarıyla baş kaldırması sonucu gerçekleşmektedir. Bir ulus olabilmek ve bir kimlik olarak silinmemek için her şeyden önce gerekli olan Helenlerin ortak dili Yunanca, bir imparatorluğa bağlı da olsa 15. yüzyılda son biçimini almıştır. Dikkat edilmelidir ki ‘Türkçe sözcüklerden arındırılmış olan ve Antik Yunan’a yakın bir yapısı olan Yunanca’, yani *katharevousa*, Rumların resmi dili olarak geçmektedir.⁵⁹ Fransız Devriminin

⁵⁷ Clogg, a.g.e, s.22.

⁵⁸ Herkül Millas, **Yunan Ulusunun Doğuşu**, İletişim Yay., Üçüncü Basım, İstanbul, 2006, s. 34-35.

⁵⁹ Millas, 2004, s.40.

gerçekleşmesiyle oluşan yeni düşünce akımları, Osmanlı'da yaşayan 'Hellen'leri de etkilemiş ve Yunanlıların, Osmanlı'dan resmen ayrılışı diğer azınlıklardan önce gerçekleşmiştir.

1.1.3. 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 / 1821 YUNAN DEVRİMİ)

**Balık karada yaşamaz
Ne de çiçekler kumda
Ve Yunanlılar asla yaşayamazlar
Özgürlükleri olmazsa
*Kleft türküsü***

Mutlak krallıkların yıkılması, ilk olarak Antik Yunan'da uygulanan ve sonrasında İngiltere'de ve Amerika'da (1649 ve 1689 İngiliz Devrimi ile 1776 Amerikan Devrimi ile) görülen demokrasi kavramının tüm Batı'ya yayılması, milliyetçilik, özgürlük, bağımsızlık gibi kavramların aydınlar tarafından halka duyurulmaya başlamasıyla büyük yankıları olan 1789 Fransız İhtilali, imparatorluk içinde yaşayan 'ulus'ların, mutlak egemenlikten koparak kendi ülkelerini ve birliklerini kurma yönündeki gelişmelerle sonuçlanmıştır.⁶⁰

O güne dek milliyet kavramını Osmanlı'nın azınlık statüsünde bulunan Rumların millet-i Rum, yani Rum milleti olmasından ibaret gören halk, aydınların ve seçkinlerin öğretileriyle Osmanlı'ya sırtlarını dönmeye başlamışlardır demek yanlış olmaktadır, çünkü halkın yaşam kavgası içerisinde 'ideolojiyi', 'birlik olmayı', 'özgürlüğü' düşünmek için pek de fırsatı bulunmamaktadır. Aslında halk 'kafası vurulacak olmasından' korkmaktadır. O yüzden *"ulusçuluğun incelenmesinde ek bir sorun 'ulusçuluk' başlığı altında ele alınan konuların çeşitliliğidir. Ulusçuluk, tarihsel ve toplumları 'birleştiren' bir hareket olarak algılanır (İtalya ve Almanya örneği); ama aynı zamanda devletleri dağıtan ve ayrı devletler doğuran hareketler olarak da (Polonya, Çekler, Yunanlılar, günümüzde Yugoslavya örneği gibi). Kimi zaman devrimcidir, yıkar ve yeniden kurar (Fransız Devrimi örnektir); kimi zaman statükoyu korumak için genellikle halkların ayaklanmalarını isteyen 18. ve 19. yüzyıl imparatorlukları ile olduğu gibi kısımlara başvurur (İngiltere, Osmanlı Devleti). Sömürgeciliğe 'ulusçu' damgası vurulmuştur, ona karşı olan antiemperyalist mücadele de 'milli' bağımsızlık mücadelesidir..."*⁶¹

⁶⁰ Anar, a.g.e, s. 42- 46.

⁶¹ Millas, 2004, s.142.

Yeni yetişen kuşak, Fransız İhtilali'nin bildirileri ve İngiltere'nin Romantizmiyle eğitilince işin rengi değişmeye başlamıştır. Çokkültürlü ve dayanışmacı bir yapı sergileyen Osmanlı, Sırp ayaklanmasının ardından çokça imtiyazlar tanıyıp yüksek görevlere atadığı millet-i Rum'un da sırtını kendisine döndüğünü görmüştür. Tam da burada bir noktayı özellikle belirtmek gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu hoşgörülü ve bol imtiyazlı bir yer görüntüsü çizse de insanlar yalnızca ideoloji uğruna bağımsızlık yanlısı olmamışlardır. Çağlar boyunca her devlet ve her cemaat veya grup için geçerli olan 'para', yani 'maddi güç' burada da devreye girmektedir. Halk tabakasında fakiri de vardır, orta hallisi de ve padişahların keyfe keder tez kelle vurdurtmaları da hesaba katılırsa en ufak bir ayaklanmada sorumlulara neler yapılabileceği bilinmektedir. Yunanistan'ın bağımsızlığında önemli roller oynayan zenginler veya sarayda söz sahibi olanlarsa yüz yüze geldikleri yeni 'ideolojik' kavramlara kapılıp akın akın yeni ülkelerine mutlulukla gitmemişler, Osmanlı'daki güçlü konumlarını terk etmemişlerdir. Bunun en büyük örneği ise 'Kilise'dir. Bizans'tan miras kilise, merkezini asla anakara Yunanistan'a taşımamıştır. Kaldı ki dini otorite ile Tanrı yerine yeni 'hortlayan' bireyin hakları, Tanrı yerine halkın egemenliği durumları söz konusu olduğundan bağımsızlık için çaba gösteren bir takım kişilerin 'dinden aforoz edildiği' de gözden kaçmamaktadır. Milliyetçilik hareketlerinin zengin kesimin ve bol para kazanan din adamlarının rahatını bozduğu ve bu yüzden bunların, var olan yönetimin tarafında olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

Balkanlarda XVIII. Yüzyıl sonlarında Fransız Devrimi'nin etkisiyle ulusalcı ve cumhuriyetçi akımlar canlanmaktadır. *"1804'te Sırlar, 1821'de Grekler ve Romenler ve 1913'te Arnavutlar...1913'te tabi uluslar olarak geriye sadece Ermeniler ile Araplar (ve Kürtler) kaldı."*⁶² Ulusal kimliğe sahip olan ve bulundukları bölgede çoğunluğu oluşturan halklar kendi bağımsızlıkları için başkaldırmışlardır.

Buradan da anlaşılmaktadır ki, 'Türk' olarak adlandırılan Çerkez, Arnavut, Arap gibi uluslar üzerinde de dinin etkisi eskisine oranla kalmamıştır veya bir başka deyişle din, millileştirilmiştir denilebilir. İmparatorluğun kalbinde olduğu kadar uç vilayetlerde de isyanlar baş göstermiştir. İmparatorluk içinde gerçekleşen bu ulus ve millet temelli ayaklanmaların nedenini anlayabilmek için öncelikle bu iki kavramın kapsadıklarına bakmak gerekmektedir.

⁶² y.a.g.e, s.98.

Ulus bir diğer adıyla millet kavramı genel anlamıyla aynı toprak parçası üzerinde yaşayan tarih, kültür, ülkü, dil, din duygu, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğunun oluşturduğu bir kavram olarak geçer. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde ulus sözcüğünün karşılığı olarak şu açıklama verilmiştir: *“Belli bir sınır içinde yaşayan ve halk kültürüyle seçkin kültürünü yaratan insanların oluşturduğu siyasal toplum, bk. halk kültürü, seçkin kültürü, ulusal kültür”*⁶³

Aynı coğrafi kökene sahip olan topluluğa dair bir kavram olan ulus; dolayısıyla aidiyet belirtmektedir ve daha eskilere gittiğimizde, genel olarak bakıldığında ulus/millet kavramının sanıldığı gibi Fransız İhtilali ile bütün dünyaya yayılan bir ideoloji, inanç veya akım olmadığını; aksine kökeninin bazı kavimlere/aşiretlere kadar gittiği görülmektedir. *“Ulus terimi, ‘doğmak’ anlamındaki Latince **nasci** fiilinden gelir. Terim başlangıçta aynı coğrafi kökene sahip insanlar grubunu belirtmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla ulus, aynı bölgeden veya aynı ülkeden gelen Ortaçağ üniversite öğrencilerini, meslek birliği veya ticari lonca mensuplarını ifade eden bir terimdir”*⁶⁴. Dolayısıyla ulus kavramı asıl olarak modernist anlamda tüm dünyaya yayılan bir kavram niteliğine bürünmüştür. Tanımıysa genelde buna dayanır, ama içeriği kültürel özelliklere göre değişim göstermektedir.

Millet kavramı ise İngilizceden köken alarak anlamını bulan bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Yine Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe sözlüğünde, aradığımız anlamıyla *“Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus”*⁶⁵ olarak karşılık bulur. Her iki örtüşen kavramın gerçekleşmesi için belli kriterlere ihtiyaç duyulur. *“Bazı uluslar kendini dil veya din temelinde tanımlarken, diğerleri ortak bir siyasi geçmişi veya siyasi ideali ulusal birliğin temeli olarak kabul etmektedir.”*⁶⁶ Bunların da ötesinde ortak bir kültürün varlığından söz edilebilmektedir. Tam da bu süreçte Hasan Bülent Kahraman'ın ele aldığı ‘kanon’dan söz etmek gerekmektedir. Kanon. Yunancadan köken almaktadır ve ‘yasa’ anlamına gelir, ancak uluslaşma sürecinde ele alacağımız şekilde kullanımı ‘temel yapıt’ olmaktadır. Ulusların ortak bilincinin oluşturulmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. *“Kanonun gelişmesinde iki temel aşama var. Bunların ilki Batı metafiziğinde çok tartışılmış 'klasik' kavramı. Klasığın oluşumu Batı'da birkaç evreyi kapsar. Başlangıcı itibariyle işi Rönesans'a götürmek gerek. Rönesans*

⁶³ Büyük Türkçe Sözlük www.tdkterim.gov.tr

⁶⁴ Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar**, Çev: Devrim Çetinkasap, İletişim Yay., İstanbul, 2010, s. 11.

⁶⁵ a.g.e. www.tdkterim.gov.tr

⁶⁶ Milliyetçilik <http://tr.wikipedia.org>

en yalın anlamıyla zaten antik Yunan uygarlığının yeniden canlandırılması sürecidir. Klasiğin gelişiminde ikinci aşamayı 1848-1914 yıllarına yayılan Romantik dönem meydana getiriyor. Bu defa Nietzsche'nin, Freud'un eserlerine yansıyacak oranda bir Latin birikimi de işin içindedir. Bu dönem kaynaklarda 'filhellenik' (Hellen sevgisi) dönem diye tanımlanır; onun da temel belirleyicisi yeniden antik Yunan'a dönülmesidir. Dolayısıyla klasik kavramı hâlâ antikiteyle sınırlıdır.”⁶⁷ Ancak bu noktada ulus devletler ve ulusal edebiyatlar klasik yaratma tutkusunu bir yana bırakmakta ve 'kanon'ları oluşturmaya başlamaktadır. Kanonlar bu noktada sadece klasik olmakla kalmazlar, aynı zamanda ortak bir bilinç oluşturan yapıtlar olmaktadır. Bu yönüyle hâlihazırda oluşmuş bir bilincin ifade sürecine denk gelen klasikten ayrılan kanon, her ülkede farklı bir süreç izleyebilmektedir. Örneğin Osmanlı'nın yıkılışının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kendi geçmişini belli değerleri alarak ve bazılarını bırakarak ortak bilincini oluşturma yoluna gitmiştir. Bir diğer anlamda, Batılılaşma yoluna giden Türkiye'de kanon, romantik bir yolla oluşturulmuştur. Romantisizm, nasıl Antik Yunan ve Roma'ya yönelmişse Türk modernizmi de, Antik Yunan ve Roma çerçevesinde şekillenip Batı'ya yönelmekte, onun değerlerini benimsemiş ve onun kanonlarıyla klasiklerinin yolundan gitmiştir.

Ortak bir kültüre, ortak simgesel kodlara ve davranışlara sahip bireylere özgü bir milliyetçi taban oluşur ve Ernest Gellner'in ifadesiyle milliyetçilik; “...kendi kültürleri ve onları saran siyasal, iktisadi ve eğitim bürokrasileri arasındaki uyum yaşamlarının biricik gerçeği haline gelir. İnsanlar bu uyumu sağlayabilmeye ve koruyabilmeye özen göstermelidirler: bu da onları milliyetçi kimlikle donatır. Siyasal alandaki ilk amaçları, kendi ifade biçimleriyle tanımlanan ve bu ifade biçiminin devamını, kullanımını ve savunmasını kesinleştiren siyasi bir birimin üyeleri olmak zorundadır. İşte milliyetçilik budur.”⁶⁸ Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılmasını inceleyen, milliyetçilik kuramlarına, ulus kavramına karşı olan Profesör Benedict Anderson ise *Hayali Cemaatler* adlı eserinde bir ideoloji olduğundan dolayı ulusçuluğa tepkilidir ve meseleye antropolojik açıdan bakılmasını önererek şöyle devam eder: “Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur — kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.”⁶⁹ der ve Gellner'in ‘*Tought And Change*’ adlı eserindeki bir başka alıntısıyla devam eder “Gellner da

⁶⁷ H. B. Karaman (2003). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Temel Eserlerimiz* <http://www.radikal.com.tr>

⁶⁸ Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, Çev: Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyarık, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.8.

⁶⁹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev: İskender Savaşır, Metis Yay., Dördüncü Basım, İstanbul, 2007, s.20.

biraz vahşice de olsa benzer bir şey iddia ediyor: 'Milliyetçilik ulusların kendi öz-bilinçlerine uyanma süreci değildir; ulusların var olmadığı yerde onları icat eder.'"⁷⁰

Millet ve ulus tanımlarının, onları belirleyen nedenlerin tartışması hâlâ devam ediyor olsa da din gibi, ırk gibi kavramlar kadar provokasyona açık olan bu iki kavram 18. yy'dan yüzyıldan itibaren Batı merkezli yayılımına hızla devam etmiştir. Recep Boztemur, ulus-devletin kapitalist üretim tarzıyla ilişkisini kurar ve;

"Milliyetçilik, siyasal bir düzen içinde yer alan bireylerin ortak bir geçmiş ve kültüre sahip olduklarını vurgulayan bir simgeler ve inançlar dizgesine duydukları psikolojik bir bağlılık duygusu/bilinci olarak tanımlanabilir. Bu ortak bilinç milliyetçi ideoloji tarafından topluma geniş bir zaman dilimi içinde sunulmaktadır. Milliyetçilik bir yandan milletle ötekiler arasındaki tutarsızlıkları ve uygunsuzlukları vurgulayabilmek için yakın geçmişe bakarken diğer taraftan daha iyi bir gelecek ülküsünü özel bir tarihsel geçmiş, ortak gelenekler, dil, din, ortak kimlik ve yurt birliği gibi birleştirici simgeler üzerine kurarak ulusal amaçlar etrafında toplumun harekete geçirilmesi amacını güder. Kısaca milliyetçilik aslen siyasal bir güçtür, toplumun aynı siyasal otoriteye aidiyet duyarak tekbiçimleştirilmesiyle siyasal ve ulusal sınırları birbirleriyle uyumlu kılmayı amaçlayan bir güç."⁷¹tür der.

Öyleyse Anadolu'da önemli bir yere sahip olan Bizans İmparatorluğu için dahi ulus bilincini taşıdıklarını söyleyebiliriz, çünkü Roma'nın ikiye bölünmesi sonucu en başta mezheplerinde ikiye ayrılan Romalılar, İstanbul'u Ortodoks mezhebinin merkezi haline getirmişler, diğer aşiret ve kavimlerin arasında din, dil, kültür, soy birlikleriyle bir millet olarak var olmuşlardır. Ancak, Dieckhoff ve Jaffrelot'a göre; "*Ulus sözcüğünün modern anlamı, 16. yüzyıl İngiltere'sinde başlayan demokratikleşme sürecinin neticesinde ortaya çıkan terim ilk kez halkla eş anlama gelmiştir. Bu anlam değişimi, egemenliğin yeni unsuru olarak 'aşağı halk tabakasının seçkinler kademesine (ve başlangıç itibariyle siyasal bir role) terfisini yansıtmıştır....'*"⁷²

Bununla beraber ulus kavramının bugünkü anlamını 18. yy.'dan itibaren ve ulus devlet kavramı ekseninde kazandığını görüyoruz. Etnik birlik olgusuyla çakışan yönlerinin olmasına karşın çoğu zaman daha geniş bir birliği ifade etmiştir. 1789 Fransız İhtilali sonucu yine aynı yılın 28 Ağustos'unda Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edilen [Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi](#) bireyi ve özgürlüğü temel alan ilkelerinde özetle insanların hür ve eşit

⁷⁰ y.a.g.e, s.20.

⁷¹ Recep Boztemur, "Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 38: Milliyetçilik-I, Ağustos, Eylül, Ekim 2006, Ankara, s.166.

⁷² Dieckhoff, Jaffrelot, a.g.e. s.11.

olduğunu, her türlü zulüm ve baskıya karşı gelme haklarının bulunduğunu, bir ülkeyi yönetenlerin asıl olarak millete karşı sorumlu olduğunu ve hâkimiyetin hiçbir şekilde bir kişi veya grubun elinde bulunamayacağını, kimsenin inancı yüzünden baskı göremeyeceğini, aşağılanmayacağını belirtir.

Boztemur'un ifadesiyle; *“Milliyetçi ideoloji, ulusal dayanışmanın yaratılması ve sürdürülmesi için milleti oluşturan unsurlar ile devlet-kurma süreçleri arasında nesnel bir ilişki kurmaya gayret etmektedir.”*⁷³ Ulus-devletlerin inşasında uygulanan politikalara ve ulus oluşturmada sıkça gözlemlenen ve bireylere dayatılan maddelere baktığımızda karşımıza mutlaka şunlar çıkmaktadır:

- Dil birliği,
- Din birliği,
- Ortak tarihsel geçmiş,
- Ulusa dahil olan bireylerin kültürel ortaklığının bulunması ve bu topluluğun geleceğe dair ortak ülküleri, ortak duyguları olması gerekmektedir.

Yine Dieckhoff ve Jaffrelot'un yorumuyla; *“Dil ve din genellikle ulusal kimliğin iki temel taşı addedilir. Astrit Von Busekist, dilin milliyetçilik açısından kurucu olduğunu çünkü dilin siyasal olduğunu ve bütün siyasal faaliyetlerin dilin dolayımından geçtiğini vurguluyor. Dahası dil, ayrılıkçı kolektif hareketlere önemli bir temel sunarken, öte yandan devletin ‘uluslaştırmaya’ yönelik eylemleri de varolan dili dönüştürmektedir. Dil, değerli bir kaynaktır, çünkü basit bir iletişim aracı olmaktan öte bir şeydir....”*⁷⁴

Ulusa atfedilen ve ayırıcı/birleştirici nitelik olarak görülen kavramlardan biri de din birliğidir. İnanç, bireyin maneviyatına ilişkin inandığı değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca toplumsal düzen kurmada insan bencilliğini art plana koymasıyla yüzyıllardan beri inanç sistemlerinin kitleleri yönlendirdiğini görebilmekteyiz ve dönem dönem etkisi azalsa da maneviyatı etkileyen inanç, daha da kalıplaştıracak olursak din; bu özelliğinden dolayı çağlar boyunca suiistimal edilen bir nitelik kazanmıştır.⁷⁵ Birey, var olduğu andan beri yalnızlık ve ölüm korkusu içinde olduğundan kendinden yüce olana sığınma ve ona sığınanlara dahil olma güdüsünde olmuştur.

⁷³ Boztemur, a.g.e. s.167.

⁷⁴ Dieckhoff, Jaffrelot, a.g.e. s.16.

⁷⁵ Schüle, C. Schüle, “İnsan Neden İnanır”, **Geo Dergisi**, Aralık 2008

“...Din ise daha çok karmaşık bir kültürel kaynaktır. Nitekim Paul Zawaski'nin gösterdiği gibi, milliyetçilik modern ulusu, halk egemenliğine ve vatandaşların eşitliğine dayanan yatay bir kategori olarak icat ettiği için, dikey (aşkın) bir kategori olarak dine mesafe almak durumundadır. Bununla birlikte, milliyetçilik kuvvetli bir şekilde etnikleştğinde –ki 19. yüzyıl sonu Avrupa'sında genelde durum budur- din, ulusu organik ve bütüncül bir varlık olarak yeniden temellendirmenin bir aracı haline gelir. Bu radikal milliyetçilikle birlikte, geçmişte dinle ilişkilendirilen mutlaklık payesi, milliyetçiliği seküler bir din haline getiren ulusa devredilir.”⁷⁶

Yunan merkezli bağımsızlığı ele alacağımız için bu konu üzerinden ulus olma çabalarını, içinde barındırdığı noktalarla özetlemek gerekirse, dinin, milliyetçilik akımlarıyla önemini yitirmesine rağmen kutsal bir görev üstlendiğini de vurgulamak gerekir. “19. yüzyılda milliyetçiliğin hız kazanması ve ulus devletlerin kurumasıyla birlikte, kiliseler de milli bir kimlik kazanarak Fener Patrikhanesinden ayrılmaya başladılar: Sırbistan Patrikliği, Romanya Patrikliği, Bulgaristan Patrikliği, Yunanistan Kilisesi gibi. Bu ayrılmalara rağmen Fener Patrikhanesi Ortodoks dünyada **primus inter pares** (eşitler arasında birinci) konumunu sürdürmektedir.”⁷⁷

Herkül (İraklis) Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu* adlı kitabında, Anderson'un ‘*Hayali Cemaatler*’ adlı eserinde bahsettiği yapay yollarla ulus yaratma ve hayal gücüyle ulusu/ulusçuluğu oluşturmada profesyonelce yeni bir tarih, dil, birlik yaratmadaki⁷⁸ öneme dikkat çeker. Buna göre;

“Dil ve özellikle artık basım yoluyla kitlelere varabilen dil, ulusçuluğun en önemli araçlarından biri olmuştur. Yunan ulusunun doğuşunda dilin oynadığı rol ve özellikle aydınların hayal ettikleri bir dil etrafında ulusçuluğu kurma çabaları klasik bir örnek olarak verilmektedir. Yazar, Türk ulusçuluğunun başlangıcının da 1870 yıllarındaki dil çalışmaları ile ilgili olduğunu anımsatır. Ancak bu dil çalışmaları eski dilleri canlandırma yönünde olmaktan çok, kolayca anlaşılabilir bir dil etrafında birleşme yönünde olmuştur. Bu çalışmaların doğal ‘müşterileri’ ise bu hareketin öncüleri olan orta sınıflardır. Diller ulusal birliği simgeleyen bayraklar gibi olurlar ve çok önemli sayılırlar.”⁷⁹

Dikkat edilmelidir ki, Yunan ulusunun doğuşunda dilin oynadığı rol, belki de uluslaşma çabalarında diğer etkenlerden en önce aranan özellik olmaktadır. Anderson'un *Hayali Cemaatler*'inde dilin etkisine büyük vurgu yapılmış ve Yunanlıların uluslaşmasına

⁷⁶ Dieckhoff, Jaffrelot, a.g.e. s. 16

⁷⁷ Melek Fırat, “1923-1939: Görelî Özerklik-1, Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, ed: Baskın Oran, İletişim Yay., On dördüncü Basım, 2009, İstanbul, s.340.

⁷⁸ Millas, 2006, s. 22

⁷⁹ y.a.g.e, s. 22

öncülük eden aydınlardan örnek verilirken dil ve yine bu çabaları doğuran akımlarda Antik Yunan mirası ve Yunancanın etkisi göz önüne alınmıştır.*⁸⁰

Kültür ise insana dair bir kavramdır. Bikhu Parekh'in yorumuyla; *“bir toplumun ekonomik, politik ve diğer kurumları yakından ilişkilidir. Hiçbir toplum önce kültürünü sonra kurumlarını ya da önce kurumlarını sonra kültürünü geliştiremez. Ayakta kalabilmesi için ikisi de aynı derecede önemlidir, beraber ortaya çıkar ve gelişir, birbirlerinden etkilenirler.”*⁸¹ İnsanlara özgü dünyaya dair oluşturulan semboller evreninden söz etmek, kültürden söz etmek olacaktır. Selami Sargut'a göre bunun nedeni; *“kültürün insan ürünü olan yapay varlıklar, kavramlar ve simgelerden oluşmuş bir evren olmasıdır. İnsanoğlu yeryüzünde görüldüğü zaman diliminden bu yana çeşitli yöntemler aracılığıyla kültürünü üretmiş ve biriktirmiştir.”*⁸²

Uluslaşma çabaları içerisinde gerek Osmanlı'dan kopuşta gerekse daha sonra Küçük Asya'yı sahiplenme çabaları çerçevesinde tarih yazımı, yeni semboller, ortak duygular yaratma çabası Yunanistan'da ve Helen halkında var olmuştur. Kültür kuramcısı antropolog Ruth Benedict, yaptığı alan araştırmaları sonucunda insanı içinde yaşadığı kültürün biçimlendirdiğini öne sürmüştür.

Ulusçuluk söylemlerinin Fransız Devrimi ve bunun sonrasında gelişen akımlardan dolayı Batı'dan hızla diğer yerlere yayıldığını söylemiştik. Buna rağmen Herkül Millas'ın ifadesiyle, *“‘Yunan’ ulusçuluğu çerçevesinden bakacak olursak unutulmamalıdır ki, ‘‘Helen ulusunu’ ortaya çıkaran Helen ulusal ‘bilinci’, kişisel düzeyde çok eskilerde, belki de 15. yüzyılda, toplumsal bir güç olarak 18. yüzyıl gibi görüldüğü savunulabilir.”*⁸³ 1821 Yunan Devrimi veya Türk resmi tarihindeki söylemiyle Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlığını kazanmasında bu akımların büyük etkisi görülmektedir. Bunlardan biri Klasizm, diğeri ise Romantizm olarak kendini gösterir. *“Klasik akım, ‘Aydınlanmacılar ve Fransız Devrimi’nden sonra; a. Toplumsal değişimler, b)Alman yazınının etkisi”*⁸⁴ ile özellikle edebiyat alanında kendini gösterir, ancak Roma ve Yunan mitolojisine, Antik

⁸⁰ “Diller bir kültürü tanımlar. Belirli bir kültürel uygulamayı veya fikri tanımlayan sözcükler başka bir dile hiçbir zaman tam olarak tercüme edilemez. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan dillerin pek çoğu, masallar, öyküler, şarkılar ve tarihler aracılığı ile zengin bir sözel kültüre sahiptir ve bunlar sözcüklerle bir nesilden diğerine aktarılırlar” (Oksay, R. (2010). Dilbilim: Diller Yok Oldukça Düşünce Zenginliği De Kayboluyor. **Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknoloji**. (25 Haziran 2010).)

⁸¹ Parekh, a.g.e. s.194.

⁸² A. Selami Sargut, *“Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim”*, İmge Kitabevi, İkinci Basım, İstanbul, 2001, s.23.

⁸³ Millas, 2004, s.162

⁸⁴ Erdoğan Alkan, *Romantizm*, Varlık Yay., İstanbul, 2006, s.32.

Yunan'a duyulan sempati, pek çok sanat kolunda kendini göstermiştir. Yazarlar ve şairler -ki pek çoğu dönemin yönetiminde, özellikle sol kanatta yer almıştır- bu şekilde Helen dünyasına eğilmiş ve Yunanca'nın zengin dilini eserlerine aktarmaya başlamışlardır. Akımın yerine gelen Romantizm, daha özgürlükçü, insan haklarını ön plana alan bir anlayış sergiler. Lord Byron, bu akımın öncülerindendir ve 'acımasız efendi' Osmanlı hâkimiyetine karşı Yunan 'mazlumlari'nin yanında yer almıştır (Aynı şekilde Müslüman olan Arnavutların ayaklanmasına da destek vermiştir). İşte 'barbarlığını' görmezden gelen ve sanki hiçbir zaman olmamış gibi barbarlık tarihini farklı sözcüklerle dillendiren Avrupa söylemi, soylulara, yönetime, güçlüye baş kaldırışının ardından doğuda bir başka güç olan Türk'e içinde bulundurduğu uluslara yaptıklarından ve bitmeyen savaşları, seferlerinden dolayı 'barbar', 'acımasız' gibi sıfatları yakıştırmayı uygun bulmuştur. 'Efendi X Köle' imgesiyle beraber gelen 'vahşi ve barbar' Türkler, 'azınlıklara', yani 'uluslara' yaptıklarından dolayı Batı'ya göre herkese hesap vermelidir.

Yunan isyanına katılmak için Yunanistan'a giden Byron, bağımsızlığı göremeden hastalık nedeniyle ölmüştür. Ellinofil (Yunan dostu) Byron'un başka bir ulusun bağımsızlığı uğruna ölmesi hem ayaklanmacıları ayakta tutmuş, hem de dünyanın çeşitli yerlerinden Yunan ulusunun destek almasına neden olmuştur.⁸⁵ Oysa ulus olma çabaları, "*Milliyetçilik daha önce de bahsedildiği gibi sınırlıdır, tekildir. Çokkültürlü, çokuluslu yapıdan sıyrılmaya hazırlanan Yunanistan'a da böylesi gerekmiştir. Öyle ki '... Yunan uyruğundan olmak' tanımı gereği **sui generis**'tir (emsalsiz, kendine özgü)*"⁸⁶ Bu durumda görülmektedir ki ayaklanmaların nedeni birdenbire patlak veren ulus ve birlik olma ideali değil, zalime, ezene karşı koyma ve özgürlük çabalarıdır. Tüm bu coşkulu kavramlara daha büyük bir rekabeti ve sınırlılığı içeren başka kavramlar eklenmiştir. Sonuçta lirik şiir edasında romantik bir dünyada gerçekçilikten uzak anlayışlarla aydınları da etkileyen akımlar ve Byron gibi bu akımların temsilcileri Yunan aydınlarını, eğitimini de etkilemiş ve bağımsızlık için ayaklanma kaçınılmaz hale gelmiştir. Anderson'un yorumuyla;

*"...Daha 1803'te genç Yunan milliyetçisi Adamantios Koraes kendisini sempatiyle izleyen Parisli dinleyici grubuna 'ilk kez [Yunan] ulusu kendi cehaletinin oluşturduğu iğrenç manzarayı tarıyor ve kendisini atalarının ihtişamından ayıran mesafeyi gözleriyle ölçünce titriyor' diyordu."*⁸⁷ demiştir.

⁸⁵ Clogg, a.g.e. s.37, s.50-54.

⁸⁶ Anderson, a.g.e. s.19.

⁸⁷ y.a.g.e, s.215.

Korais, Veletinlis, Skoufos, Boulgaris, Mavrokordatos gibi aydınlar, dinin etkisinden sıyrılıp antik Yunan'ı hararetle savunan konuşmalar yapmışlar, yazılar yazmışlardır. Bu dönemde yeni doğan bebeklere Kutsal Kitap'ta geçen aziz/azize isimleri yerine Antik Yunan'dan gelen filozofların, mitolojik kahramanların veya ünlü sanatçıların, kâşiflerin isimleri verilmiştir. (Bugün bile görülmektedir ki, sol veya sağ bakış açısına sahip olan kişiler çocuklarına Antik Yunan temelli veya inanç temelli isimler vermektedir.)⁸⁸

Tüm bunlara rağmen asıl gerçeği asla göz ardı etmemek gereklidir. Veletinlis Rigas (veya ulusal hareketi başlatan simge isim olarak bir diğer şekliyle Rigas Feraios [Feraios, Antik bir Yunan kentidir, Rigas Veletinlis bu yerin yakınında dünyaya gelmiştir.]), Yunan ulusu için değil, tüm ulusların baskı yönetiminden kurtulmak için ideal bir devlet yaratmak, herkesi tek çatı altında toplamak istemiştir. Yunan resmi tarihinde Yunan bağımsızlığı uğruna Osmanlı yönetimince idam edildiği söylene de normalde devrimci anayasası ve manifestosuyla özgür ve bağımsız bir ülkenin hayali peşinde olmuştur. Şayet Rigas başarılı olsaydı ütopya gibi görünmesine rağmen yalnızca 'Yunanca' dilini resmi dil sayacak, bunun dışında hiçbir şekilde din veya ırk ayrımı gözetmeden herkesin eşit haklara sahip olduğu bir ülkede ulusların yaşam olanağı olacaktı. Herkül Millas'ın araştırmaları doğrultusunda;

“....Yunan İhtilali'ni yaşamış, hatta ihtilali yapanlardan biri olan bir Yunanlı lider, Türk tarihçiliğinde iyi bilinen A. Hypselantes (İpsilantis), zamanında pek tekrarlanmayan keskin bir gözlemle Regas için, ihtilal sırasında kaleme aldığı anılarında şunları yazmıştır: Regas 'yaydığı kardeşlik anlayışı ile yurttaşlarını isyan etmiş Müslümanlarla birleştirdi. Günümüzde de Yunanlıların kardeşleri Türklerin, Türklerin de tam aynı biçimde Yunanlıların hayatlarını kurtardıklarını görüyoruz; bir Helen, evini ve ailesini, kardeşi Türkün koruması için bırakabilmektedir ve kendisi huzur içinde uzak tarlasına gidip çalışabilmektedir. Ama (Regas'tan sonra) koşullar değişti ve yeni 'etaireia'nın (örgüt) liderleri bu kardeşliği yalnız Helenler için kullandı.”⁸⁹

1821 Yunan Devrimi olarak da adlandırılan Yunan Bağımsızlık Savaşı'na baktığımızda Osmanlı-Rusya ilişkilerine de bakmış olmalıyız, çünkü kendi çıkarları için Rusya, azınlık ayaklanmalarını uluslar arası bir sorun haline getirmiştir. İlk etapta Sırp'ların ayaklanmasını destekleyen ve ardından Yunan ayaklanmasına destek veren Rusya, doğu ve batı cephesi kollarından Osmanlı'ya savaş açmıştır ve doğuda Erzurum, batıdaysa Edirne'ye kadar ilerlemişlerdir. Edirne'yi ele geçirmesi üzerine, Osmanlı Devleti savaşı sona erdiren bir antlaşmaya imza atmayı uygun görmüştür. Osmanlı ve Rus temsilcileri arasında Edirne'de

⁸⁸ Millas, 2004, s. 166.

⁸⁹ Millas, 2006, s. 102.

yapılan görüşmelerden sonra 14 Eylül 1829'da Edirne Antlaşması imzalanmış ve beş ay kadar sonra, yani 3 Şubat 1830'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan "Londra Protokolü" ile Yunanistan'ın bağımsız kimliğine kavuşarak, bir Yunanistan Devleti'nin kurulduğu uluslar arası çapta ilan edildi. Böylelikle imparatorluk en büyük kayıplarından birini vermiş oldu ve 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etti.⁹⁰

Türk hâkimiyeti yıllarında ulusal direnişi simgeleyen 'kleft'lerin ayaklanmadaki ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasındaki rolü büyüktür. Kleft, Yunanca'da hırsız anlamına gelir. Türk ulusal tarihinde örgütlenen çeteciler gibi (Çakıcı Efe, Türk kleftlerine örnek gösterilebilir) kleftler de halktan ayrı yaşadıkları, saklandıkları, insanlardan yemek istedikleri veya kimi zaman zorla para gibi gereksinim duydukları şeyleri kaba kuvvete başvurarak ve evleri basarak aldıkları için bu ismi almışlardır.⁹¹ Theodoros Kolokotronis, [Georgios Karaiskakis](#), Nikitaras Stamatelopoulos* gibi isimler ünlü kleftlerin başında gelmektedirler.⁹²

Osmanlı İmparatorluğunda 'cemaat'e dayalı bir sistem mevcuttur. Bu cemaat yapısı ise inanç üzerine, yani etnik sınıfların mensup olduğu din olgusuna göre yapılmaktadır. Zimmi hukuk nedeniyle zorunlu din değiştirme ve asimilasyon süreçlerine tabi tutulmayan etnik azınlıklar, gerek ekonomik gerekse imparatorluğun varlığına destek olma açısından devlet içerisinde aktif rol oynamışlardır. Özellikle Ortodoks kilisesi, kendisine baskı kurmayan, bunun tam aksine varlığını destekleyen idari yapının en önemli savunucularından olmuşlardır. Padişahın fermanlarıyla yeni kiliseler, havralar inşa edebilen Rum, Ermeni ve Yahudi kesim, padişahın kulu veya bir başka deyişle onun zimmeti altına girmiş tebaası olarak eğitimlerini, ticaretlerini, zanaatlarını, sanatlarını ve eğlencelerini sürdürebilmişlerdir. Padişah fermanları azınlıklara (önkoşullar yerine getirildiği sürece) ibadet özgürlüğü vermiş olduğu gibi 19. yüzyılda Sultan Abdülmecit zamanında yayınlanan bir başka ferman olan Islahat Fermanıyla her gruba eşitlik öngören taslak da oluşturulmuştur.*

⁹⁰ Kunt ve diğerleri, a.g.e. s.69-71

⁹¹ Clogg, a.g.e. s. 59.

⁹² Γιαννοπουλος, Ν. (2010). Η Επανάσταση Του 1821. **Στρατιωτική Ιστορία**. (Μάρτιος 2010). (Giannopoulos N. (2010). 1821 Devrimi. **Askeri Tarih Dergisi**. (Mart 2010).

* *Nikitaras Stamatelopoulos 'Turkofagos'*, yani Türk yiyici olarak adlandırılmıştır.

* "... On sekizinci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu giderek artan dış tehditler altına girdikçe, Fenerliler diye bilinen küçük bir aileler topluluğu Osmanlı Devleti içinde geniş yetkisi olan görevlere geldiler. Bunların çoğu aslen Yunanlıydı, hepsi Yunan kültürü almıştı. 1821 yılında patlak veren bağımsızlık savaşına dek devletin dört kilit görevi onların tekelindeydi. Babıalı'nın baş tercümanı olarak Osmanlı dışişleri bakanı, reis efendisiyle

Her ne kadar kendi çıkarları için Osmanlının yanında görülen ve Osmanlı için çalışan tüccar, yönetici veya kilise otoritesinde söz sahibi olan sınıfın, ulusçuluk hareketlerinde halktan ve aydın sınıftan ayrıldığını görsek de zaman içinde Rum ve Yunan halkını tek yumruk olarak gören milli bir din ve Antik Yunan temelli ayaklanmanın önüne geçilemeyecektir. Osmanlının kendi içindeki evrenselliğini ve özgünlüğünü açıklayamayan Batı, para desteği sağladığı kuruluşlar yardımıyla devletin içinde bulunan azınlıklara parasız verilen kaliteli eğitimleri ve okulları aracılığıyla Fransız Devrimi ile yayılan milliyetçilik ateşinin sürekli olarak körüklendiği Osmanlı'da millet, ırk, bağımsızlık kavramlarını bireylerin içine işlemişlerdir.

Yeri gelmişken belirtmekte fayda var: İmparatorluğun yönetimi altından çıkmak isteyen ulusların, gelişen milliyetçilik akımlarıyla bunu yaptığını söylemiştik, ancak milliyetçilik kavramı, bugünkü anlamında Batı kökenli bir kavram olduğundan bunu yalnızca etnik ayrışma içinde düşünmememiz gerekmektedir. Osmanlı için de bir 'milliyetçilik' kavramının söz konusu olduğu öne sürülebilir. Ancak, Osmanlıcılık olarak anılan bu milliyetçilik savı da kavram kargaşasına teslim olmaktadır.*

Çeşitli ulusların bir araya toplanmasından oluşan çokuluslu bir yapı olmasına rağmen Hellenizmi yeniden yaşatmaya dayalı, ortak bir ulus, din ve dil kimliği altında birleşme hayaliyle beraber 'Megali İdea' (Μεγάλη Ιδέα), yani 'Büyük Fikir/Düşünce' ülküsü henüz 17. yüzyılda Yunanlı aydınlar aracılığıyla kendi sesini duyurmaya başlamıştır. *"Türkokrasinin (Turkokratia) egemen olduğu yüzyıllarda Antik Yunan'a ilişkin yok denecek kadar az şey biliniyordu, ancak, yeni yetme aydın kesim klasik Batı kültürünün de etkisiyle, uygar dünyanın*

birlikte dış politikanın yürütülmesi sorunluluğunu paylaşıyorlardı. Osmanlı donanmasının komutanı kaptan paşanın tercümanı olarak üzerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun Yunan kökenli olduğu Ege Denizi adalarında vali gibi davranıyorlardı. Tuna eyaletleri olan Eflak ve Boğdan'ın hospodorları, yani prensleri olarak sultanın temsilciliğini yapıyor, Yaş ve Bükreş'te sultaninkine benzeyen saraylarında oturuyorlardı. Bazıları hukuk ve toprak reformu, ayrıca Yunanlıların eğitimi ve kültürlerinin geliştirilmesi için içtenlikle çalışıyorsa da, bu konuma gelmek uğruna yaşanan yoğun çekişmenin yol açtığı rüşvet ve entrikalar Fenerlilerin kötü ün salmasına neden oldu. Fenerlilerin çoğu ulusal hareketlere destek veremeyecek durumda kendi çıkarlarını Osmanlı efendilerinininkiyle bir tutuyorlardı...." (Clogg, a.g.e. s.38.)

* "Hechter'e göre 'milliyetçilik', -kültürel düzlemde ayrılmış ve kendi kendini yönetmeyi arzulayan bir topluluk olarak- ulusun etki alanını devletinkine yaklaştırmayı amaçlayan siyasal faaliyetleri tanımlamaktadır. Böylece milliyetçilik, modern devletin bir yan ürünü haline gelir. Modernlik öncesi devletler için milliyetçilik söz konusu değildir, çünkü onlar esasen 'kültürel düzlemde ayrılmış gruplar'ı yönetim birimlerinin etki alanlarında bir araya getiren imparatorluklardır: Hechter'e göre, böylesi bir 'dolaylı yönetim [sistemi] milliyetçiliğe tezattır. Milliyetçilik ancak, (esasen iletişim alanındanki) teknik ilerlemeler, bir doğrudan yönetim sistemine el verdiği zaman ortaya çıkabilmiştir. Hechter bu ilk tür milliyetçiliğe 'devlet milliyetçiliği' ismini verir, çünkü bu tür milliyetçilik, 'Kültürel homojenleştirme çabası'na karşılık gelmektedir." (Dieckhoff, Jaffrelot, a.g.e. s.29.)

saygı duyduğu bir mirasın varisleri olduklarını anlamaya başladılar. Bağımsızlık Savaşı'nın hemen öncesinde bu progonopleksi (Grek atalarına duyulan aşırı bağlılık) ile arkaiolatreia (antikite hayranlığı) ve Yunan terimlerinin kullanılması sapkınlık ölçütlerine vardı.”⁹⁵

İmparatorluk içindeki farklılaşma ve Osmanlı'dan yabancılaşıp başka bir etnik kimlik çatısı altında toplanma fermanının ilk işaretleri eğitimci ve yazar tabakasından gelmekteydi. “Osmanlı yönetimi millet sistemi içinde dışlanan ‘dini ve etnik grup’ duygusu sürekli olarak canlı tutulmuştu. Ancak bu milletin/ulusun ismi neydi? ‘Rum’ mu? ‘Grekos’ mu? ‘Helen’ mi? Bu soruya cevap vermek kolay olmadı. Yunan İhtilali’nin öncülerinden Velestinli Regas’a göre bu ulus ‘Romios’lardan (Rumlar’dan) oluşurdu. İhtilal sırasında en saygın ideolog A. Korais bile bu ulusa ‘Grek’ denmesi görüşünü savunmuştu: ‘Çünkü Avrupa bizi böyle tanıyor.’ derdi. Sonunda yarışı ‘Helen’ sözcüğü kazandı ve ‘Helen ulusu’ tarih sahnesine çıkmış oldu.”⁹⁶ Fenerli Rum Ortodoks ailesinde gelen ve bir komutan olan Aleksandros İpsilantis (Αλέξανδρος Υψηλάντης), gelişen milliyetçilik akımları sonucu Balkan milletlerinin Osmanlı Devletinden ayrılması gerektiğini savunan, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı’nda da büyük rol oynayacak olan ve “14 Eylül 1814’te, Karadeniz’de Rusya’nın Odessa Limanında kurulan Filiki Etaireia”⁹⁷ (Φιλική Εταιρεία)” adlı derneğin başına geçmiştir. Ulusal hareketin gelişiminde büyük önem taşıyan bir diğer unsur, on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan Osmanlı toprakları içinde ve dışında faaliyet gösteren, varlıklı, girişimci bir tacirler sınıfının ortaya çıkmış olmasıdır.⁹⁸ Dernek, elinde bulundurduğu zengin Rum sınıfından mali destek aldığı gibi, gençleri de bünyesine katarak Osmanlı’ya karşı bir ayaklanma hedeflemiştir.

Her ne kadar Yunan tarihçiliği tarafından Yunan Devleti’nin kuruluşundan çok sonra keşfedilse de (19. yüzyılın ikinci yarısı)⁹⁹ imparatorluğun dağılış sürecinde oluşan ulusçu akımların Rum ayağında temeli 1453 yılında Bizans’ın alınışına dayanan ‘Megali İdea’ (Μεγάλη Ιδέα), yani ‘Büyük Fikir/Düşünce’ dayanaklı bir isyan vardır. “Roma, Akdeniz’e **mare nostrum** (Bizim Deniz) demiştir.”¹⁰⁰ Şuna da dikkat edilmelidir ki 1821 ayaklanmasında, dinin önemli bir etkisi göze çarpmaz. Fransız Devrimi ve akımların getirdiği

⁹⁵ y.a.g.e, 41s.

⁹⁶ Millas, 2004, s. 163.

⁹⁷ İliadi A. İliadi, **Dostlar Örgütü ve 1821 Devrimi**, <http://www.matia.gr> (A. Ηλιαδη, Η Φιλική Εταιρεία και η επανάσταση του 1821, <http://www.matia.gr>)

⁹⁸ Clogg, a.g.e. s.37.

⁹⁹ Millas, 2006, s.188

¹⁰⁰ Mehmet Ali Kılıçbay, “Bir Akdeniz Ütopyası: Akdeniz Birleşik Devletleri”. **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 34: Akdeniz, Kasım, Aralık, Ocak 2005-2006. s.235

yenilikçi ve laik düşünceler eşliğinde gerçekleştirilen bağımsızlıkta din, arka saflarda kalmıştır. İstanbul'dan, dolayısıyla Osmanlı'dan kopmayan kilise bağınazlığın ve geri kalmışlığın simgesi olarak görülmektedir. “*Ancak Yunan Devletinin kuruluşundan otuz yıl kadar sonra yeni bir yaklaşım ve tarih yorumu geliştirildi. Özellikle Falmerayer'in 'bugünkü Yunanlılar Antik dünyanın torunları değillerdir, çünkü Antik Yunan ile çağdaş Yunanlılar arasında organik devamlılık yoktur, devlet sürekliliği yoktur' tezi ortaya atıldıktan sonra kilise ile eski çıkar kavgaları duruldukları ve kilise ile çağdaş devlet arasında uyum, işbirliğiyle ortak çıkarlar temelli sağlandıktan sonra 'Bizans' birden keşfedilivermişti.*”¹⁰¹ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı bölümünden öğretim görevlisi olan Doç. Dr. Damla Demiröz, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi'nde yayınladığı *Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos* isimli makalesinde Megali İdea'nın kökenlerini ve anlamını şu şekilde belirtmektedir:

“ ‘Megali İdea terimini Türkçe'ye Büyük Mefkure ya da Büyük Ülkü olarak çevirmek mümkün. Dilbilim uzmanı Yeorgios Babiniyotis tarafından hazırlanan Çağdaş Yunanca Sözlük'te Megali İdea teriminin karşısında şu açıklamayı buluyoruz: "Megali İdea Yunan dünyasının üzerinde 19.yy'ın yarısından 20.yy'ın ilk 30 yılına kadar etkili olmuştur. Fikir ('idea') köle durumda olan bütün Yunanlıları kurtarmak ve başkenti İstanbul olan büyük bir Yunan devleti yaratmak idi." (Babiniyotis, 1998:1068). Pek çok araştırmacıya göre Megali İdea (Büyük Mefkure) Yunanistan'da resmi düzeyde ilk defa 1844 yılında yapılan ilk anayasa çalışmaları sırasında, daha sonra başbakan olacak Yoannis Koletti tarafından dile getirilmiştir.”¹⁰²

Büyük Ülkü ilk etapta romantizmin etkisiyle ve Fransız Devrimi'nin ulusları tetiklemesiyle başlayan bir düşünce akımı olmuş, ancak Girit'in Osmanlı Devleti'ne karşı aldığı yenilgiyle beraber bir oluşuma dönüşmüş ve sistematik bir örgütlenme olarak uzun yıllar boyu önemli roller oynamıştır.*

¹⁰¹ Millas, 2004, s. 166.

¹⁰² Damla Demiröz, “Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. Cilt: 9. Sayı: 35. Mayıs-Kasım 2005, s.296.

* “...Yunan milliyetçilerine göre Yunanistan'ın kurulması, yani genişlemesi henüz bitmemiştir. 1821'de Mora yarımadasında kurulan Yunan devletinin sınırları, 1881 yılında zengin Theselya bölgesinin sınırlarına dâhil olması, Balkan Savaşları ile Kuzey sınırlarının genişlemesi, büyük ve zengin bir ticaret kenti olan Selanik, Makedonya ile Ege adalarının (Sakız, Midilli ve Sisam), Dedeoğlu (Aleksandropolis) ve dahası Girit'in katılması (1913) ile iyice büyümüştür: ‘*Balkan Savaşlarından sonra elde edilen toprak alanı 432.000 hektarı bulmuştur.*’ (Svoronos, 1998:92). Yunanistan'ın ulus devlet olarak yaşadığı bu genişleme Yunan diline de yansımıştır. Artık, bir yanda 'Eski Yunanistan' (Palea Ellada) vardır diğer yanda ise ülkeye katılan 'Yeni Topraklar' (Nees Hores). 'Yeni Topraklar'daki nüfus ise bir ulus devletin öngördüğü homojenlikten çok uzaktır. Bu genişleme zincirindeki tek istisna 1897 yılında yaşanan Girit ayaklanması sonrası Yunan Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu karşısında aldığı yenilgidir. 1897 yenilgi hakkında yazılan Yunanca makalelerin çoğunda bu yenilgiyi açıklama, hatta

Böylelikle Anadolu ile Kıbrıs'ın Yunan toprağı, Ege Denizinin ise Yunan gölü haline gelmesi gerektiğini, ünlü Yunan şairi Feraios'un yayılmacı bir anlayışla henüz 1791'de çizdiği haritada görmüş olmaktadır.

T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin *Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Etnik Ayrılıkçı Terör Tehdidinin Analizi Ve Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasına İlişkin Değerlendirme* adı altında hazırladığı araştırma raporunda, “*Megali İdea en temel anlatımı ile Yunanistan'ın tarihsel irredentist politikası olarak değerlendirilebilir*”¹⁰⁴ denmekte ve dipnot açıklamasında şu şekilde devam edilmektedir: “*Megali İdea Yunanistan kurulduktan sonra ortaya çıkan radikal bir fikir akımı değildir. Başka bir anlatımla Yunanistan Megali İdea'yı yaratmamış, Megali İdea Yunanistan'ı yaratmıştır. Buna dayanak olarak, ilk Megali İdea haritasının Yunanlılar açısından önemli bir ulusal figür olan şair Rigas Feraios tarafından hazırlanması ve 1796'da Viyana'da basılması gösterilebilir.*”¹⁰⁵

Haritada işaret edildiği şekliyle, anakaradaki Yunanlılarla Rumların (soydaşların) aynı çatıda toplanması çağrısıyla Megali İdea'nın ne olduğu anlaşılmıştır. “*Yunan bağımsızlık hareketinin ilk şehidi Rigas Velestinlis 1797 yılında yeniden dirilen Yunan İmparatorluğu için hazırladığı tüzükte, 'Dünyanın öbür ucunda otursa...bile çağdaş ya da antik Yunanca konuşan herkesin Yunanlı ve Yunan yurttaşı olduğunu açıklamıştır.*”¹⁰⁶ Yunanca dilinin konuşulduğu yerlerde dağıtılan haritada; [Trakya](#), [Girit](#), [Rodos](#), [Kıbrıs](#), [İstanbul](#), Trabzon ve çevresi, kısacası [Anadolu](#)'nun yarısından fazlası ile [Balkanların](#) büyük bölümü ve Ege adaları Yunanistan'a ait olarak belirtilmiştir.

“On sekizinci yüzyıl, özellikle deniz ticaretinde önemli bir rol oynayan Rumların yükseliş dönemidir. Bu yükseliş Aydınlanma Çağının ve Fransız İhtilali'nin de olumlu etkileriyle tüm Avrupa'nın desteğinden yararlanmış ve 1821 Yunan İhtilali'ne yol açmıştır. Yunan İhtilali, birçok çalkantılardan sonra 1830 Londra Protokolü ile üç büyük devletin himayesi altında bir Yunan Devletinin kurulmasına yol açmış, 1832 İstanbul anlaşması ile Osmanlı Devleti de bu devleti tanımaya mecbur olmuştur.”¹⁰⁷

mazur gösterme çabası sezilir. Öte yandan, gayet ironik bir biçimde, 1897 yenilgisi Megali İdea'yı romantik bir hayal, söylem olmaktan çıkararak bir politika haline getirecek Venizelos'un Yunan politikasındaki yerini, bir bakıma, hazırlayacaktır” (y.a.g.e, s.297).

¹⁰⁴ T.C.Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. *Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Etnik Ayrılıkçı Terör Tehdidinin Analizi Ve Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasına İlişkin Değerlendirme, Araştırma Raporu* <http://busam.bahcesehir.edu.tr> 2008

¹⁰⁵ y.a.g.e, s.3.

¹⁰⁶ Clogg, a.g.e, s.241.

¹⁰⁷ Taner Timur, “Osmanlı Mirası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Der: Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, Belge Yay., Beşinci Basım, İstanbul, 2006, s.21-22

Osmanlı tarafından geleneksel tarzda bir isyan olarak atfedilen Yunan Devrimi, Osmanlı tarihi bakımından son derece önemli bir dönemeç noktasıdır. Bunun nedeni Yunan Devrimi'nin öncelikle başarılı olması ve bu yüzden de diğer ulus hareketlerini tetikleyen bir nitelik kazanmasıdır.*

Görüldüğü gibi Ellinismos (ελληνισμος), yani Yunanlılık çatısı altında birleşen Yunanlılar ve Rumlar için de ayaklanmanın ve bağımsızlığın iki ayrı yönü bulunmaktadır. Osmanlı tebaasında bulunan zengin aileler, daha önce de bahsedildiği gibi maddi yardımlarıyla eğitimi kuvvetlendirerek 1821 Yunan Devrimine öncülük ettikleri gibi bu işten ayrı durmayı da becermişlerdir. Öyle ki üst tabakanın sahip olduğu konum, ülke kurulduktan sonra imparatorluk içinde değişmiştir. Osmanlı'nın halkından olan Rumlar birden başka bir anavatana sahip ve o anavatanın çıkarları için imparatorluğu da gerekirse harcayacak bir grup veya cemaat olarak bakılmaya başlamıştır. Bağımsızlığın üzerinden daha bir tam yüzyıl geçmeden anakara Yunanistan ile kalben bağlı olunan Mikra Asya'da kalan Rumlar arasındaki ayrılıklar ve gerginlikleri kurulan bir örgütten anlayabilmekteyiz. O döneme kadar Megali idea'nın hız kazanmış olması ve Yunanistan'ın Küçük Asya'ya sahip olması pek çok Rum'un da hayali olmasına karşın karşıt görüşte olanlar ve ortak devlet isteyenler de mevcuttur. Herkül Millas, bu karşıtlığı şu örnekle belgelemektedir; “*Ortak bir Türk-Yunan Devletinin kurulması için 1908-1912 arasında İon Dragoumes (1878-1920) ve Atanasios Suliotes-Nikolaides (1878-1945) İstanbul'da kısa süreli politik bir eyleme girişen illegal İstanbul Örgütü'nü kurmuşlardır.*”¹⁰⁸

Rauf Beyru da ortaya çıkan bu ikilik durumunu şöyle vurgular ve kentteki uyruk çatışmasının nedenini şu şekilde açıklar; “*İzmir'de kentin asıl sahipleri ve yönetici sınıfın temsilcileri olan Türkler, doğal olarak Osmanlı uyruğunda olan kişilerdir ve ...İzmir'de*

* “Ancak aynı hareket Osmanlı sınırları içinde kalan Rumların itibarını sarsmış ve yükseliş süreçlerini yavaşlatmış, hatta durdurmuştur. Burada Osmanlı Devletinde Rumların özel durumu ile ilgili çok önemli bir noktaya daha dikkati çekmek gerekir. Osmanlı Devletinde Hristiyan Balkan halklarının Rum Ortodoks Kilisesine bağlı oluşu, Rumlara çok imtiyazlı bir durum veriyordu. Ayrıca on sekizinci yüzyılda Eflak ve Boğdan prensleri bile Rum Patrikhanesini denetimleri altında tutan meşhur Fenerli Rumlar arasından seçiliyorlardı. Bu yüzden, Balkan halklarının ulusal bağımsızlık kavgası bu gelişmeler başlangıçta hep dini renkleri altında olduğu için önce Ortodoks Rum Kilisesine karşı verilmiştir. Yunan İhtilali'nin Osmanlı Rumlarının durumunu sarsmasına rağmen, bunların birdenbire tam güçlerini kaybettiklerini ve tamamen edilgen bir hale geldiklerini iddia etmek güçtür. Osmanlı Rumlarının önemli bir kısmı yeni kurulan küçük Yunan Devleti'ne fazla bir güven duymamışlar, çıkarlarının imparatorluk kadrosu içinde daha iyi korunduğu inancı ile Osmanlı Devleti'ne sadık kalmışlardır. Bunlar arasında on sekizinci yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı iktisadi ve diplomatik hayatında önemli roller oynayan aileler çıkmıştır. Fakat denge artık giderek Ermeniler lehine bozulmaktadır.” (y.a.g.e, s.21-22.)

¹⁰⁸ Millas, 2004, s. 214.

yerleşik Rumların hepsi, Yunanistan'ın bir devlet olarak kurulduğu yıllara kadar, doğal olarak, Osmanlı uyruğunda kalmışlardır. Ancak bu tarihten sonra İzmir'de yaşayan Rumlar arasında, Osmanlı uyruklu ya da Yunan uyruklu gibi bir ikilemin ortaya çıktığı görülmektedir."¹⁰⁹

Her ne kadar Antik Yunan felsefesiyle temellenmişse de Batı'ya göre bağımsızlığını kazanan ülke 'Doğu'lu olmaya devam edecektir. Yüzyıllardır doğu egemenliğinde yaşayan Yunanlılar Osmanlı'ya farklılıklar kattığı gibi, bu imparatorluk içinde de etkileşimden uzak durmamıştır. Taner Timur da "*Yunan Devleti'nin aslında, Osmanlı Devleti'nin küçük bir modeli olduğunu; özellikle İkinci Mahmut iktidarından sonra Osmanlı Devletinde iktidarın merkezileştiğinin iddia edildiğini ve bir anlamda da bunun doğru olduğunu belirtir.*"¹¹⁰

Cemaat statüsünden sıyrılan azınlıklar böylelikle dini ve etnik bilince sahip yeni bir sınıf oluşturmuşlardır. Özetle Yunan milliyetçiliği, Antik Yunan mirasına, Ortodoks Bizans Kilisesi öğretisine ve Helen 'ırk'ının tanımlayıcısı olan Yunancaya dayanır. Bu çerçeveden bakıldığında eski köklere dönüşün başlangıcı, yeni akımlarla harmanlanarak geleceğin temellerine uyumlandırılmıştır. Dolayısıyla kültür ile beraber dil ve din bunun mimarı olmuştur. Kutsal bir çabayla ulus ve ulusun barındığı vatan için var olma, on dokuzuncu yüzyılda kendini iyice belli eden akımların üzerinde temellenen tinsel olgular ve kilisenin önemini gizliden gizliye de olsa daima korumuş olması, milli kimliğe sahip olan Helenlerin kutsayıcısı konumunda olan Bizans mirasının önemini vurgulamaktadır. İmparatorluktan, dolayısıyla Küçük Asya'dan ayrılmayan Rumlar içinse farklı bir ulusçuluk anlayışı gelişmiştir. Millas, **Yunan-Osmanlılığı** konusunda; "*20. yüzyılın başlarında bazı Yunanlı aydınlar tarafından geliştirilen politik bir inanç ve eylem programıdır. Buna göre Yunanlılar ve Türkler bir tek devlet çatısı altında ve barış içinde yaşayabilirlerdi ve yaşamalıydılar.*"¹¹¹ vurgusunu yapar. Din, modern Yunanistan'da bile önemli bir unsur olarak kalmaya devam edecektir, ama söz konusu gelişmelerle beraber zaman geçtikçe o da farklılaşıp milli bir eksen kazanmıştır. Günümüzde ırkçı-popülist bir yöne kaymaya başlayan inanç destekli etnisizmin, ötekileştirmenin, milliyetler arası çatışmaların ilk tohumları o zamanlar atılmış ve bunun yankıları gerek Yunanistan gerekse Osmanlı'dan sonra gelen Türkiye'de kendini göstermiştir.

¹⁰⁹ Beyru, a.g.e. s.65.

¹¹⁰ Timur, a.g.e. s. 27.

¹¹¹ Millas, 2004, s. 171.

1.2. KÜÇÜK ASYA FELAKETİ

“İzmir, Rumlar için, sürekli bir güven kaynağı, bir sığınaktı. Türkler öteden beri ‘Gâvur İzmir’ derlerdi bu şehre, sevmeyizlerdi ve doğrudu, gâvurdur onlar için bu şehir; biz Rumlar içinse, sevinç ve rahatlığın başkenti olmuştu hep...”¹¹²

Dido Sotiriou

Türk tarih yazımında kurtuluş, Yunan tarih yazımında felaket (καταστροφή-katastrofi) olarak adlandırılan Anadolu’nun işgalden ve dış etkenlerden arındırma hikâyesinin süreci Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri’nin yanında yer almasıyla başlar. 1821 Yunan Devrimiyle ve Osmanlı’nın Rusya’yla imzaladığı, Yunanistan’ın bağımsızlığını kabul eden 1829 Edirne Antlaşmasıyla beraber başlayan süreç, 1922’ye kadar devam edecektir.*

Küçük Asya hayalinde, İzmir’in daima yadsınamayacak kadar önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle 18 ve 19. yüzyıllarda İzmir’in kültürel ve ekonomik hayatını görenler için herkesi kendine hayran bırakan ve diğer tüm bölgelerden ayrılan şehir, Yunan halkı için Küçük Asya’nın kalbi niteliğindedir.*

¹¹² Dido Sotiriou, **Benden Selam Söyle Anadolu’ya**, Çev: Atilla Tokatlı, Can Yay., Dördüncü Basım, İstanbul, 2005, s..224

* “1829 Bağımsızlık Savaşı’ndan 1922 yılına kadar Yunanlı siyasi liderler ve aydınlar için Küçük Asya, Yunanistan’ın öteki yarısıydı. Küçük Asya’da en azından M.Ö. 1000 yılından beri Antik Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerini içine alan nüfus dalgalanmalarıyla birlikte bir Yunan varlığından söz edebiliriz. 1910 Osmanlı istatistiklerine göre Küçük Asya nüfusunun 1.7 milyondan fazlasını Ortodoks Hristiyanlar oluşturuyordu. Yunanlı siyaset adamları ve Yunanlı aydınlar bu insanları Yunanlı addediyorlardı Aynı yıl Yunanistan nüfusunun 2.6 milyon olduğunu hatırlarsak, yalnızca demografik anlamda bile Küçük Asya’nın o zamanlar Yunanistan için ne denli önem taşıdığını anlayabiliriz.” (Mackridge, a.g.e, s.347.)

* Küçük Asya’da “çok önemli şehirlerin kurulmasını sağlayan - Milet, Bodrum, İzmir, Efes, Edremit - gibi bölgeler Eski yıllarda Balkanlardan yapılan göçler sayesinde eski Yunan dünyasına erkenden katıldı. M.Ö. 6.yüzyılda ise Pers İmparatorluğu tarafından alınmıştır. Küçük Asya, böylelikle Atina’dan önce eski Yunan felsefesi, matematik ve şiir sanatının ilk adımlarını tanıdı. Bu tarih olaylar bu bölgenin Yunan ve Yunan dostluğu hikayesiyle anıtların başlangıcı olmuştur. Batıdan gelen arkeologlar, en çoğu Yunan Ortodoks olan yerel edebiyatla uğraşanlara ve bu tarihinin izlerine hayran kalıyor.” Bu kalıntılara, anıtlara hayran kalan bilim adamları ise 1873’ten beri Yunanlılara destek çıkıp, Ortodoks okullarını güçlendiriyorlar.” (Herve Georgelin, **“Σμυρνη: Απο τον κοσμοπολιτισμο εως τους εθνικισμους ”**, Μεταφραση: Μαρια Μαλαφεκα, Εκδοσεις Κεδρος, 1η επανεκτυπωση, Αθηνα, 2007, σ.26. (Herve Georgelin, **“İzmir: Kozmopolitizmden Ulusalçılığa ”**, Çev: Maria Malafeka, Kedros Yayınları, birinci basım, Atina, 2007, s.29.))

Bundan önceki bölümlerde anlattığımız pek çok özelliğiyle ulus olma bilincini çok önceden kazanan Yunanlılar, Küçük Asya’da asırlardan beridir var olmalarından dolayı Türklerin elinde olan Anadolu’yu kendi toprakları olarak görmüşlerdir. Umut Özkırımlı ve Spyros A. Sofos’un ortak çalışmasında Megali İdea düşüncesi şu şekilde yer alır;

“19. ve 20. yüzyıl boyunca toprakların özgürlüğü konusu, Yunan ulusunun hayali olmasına rağmen bu hayale hep kuşkuyla bakıldı. Çoğu siyasetçi -onların arasında en önemlisi olan Charilaos Trikoupis ‘küçük, ama dürüst, namuslu bir Yunanistan’ istiyordu.- yeni toprakların (nees hores) alınmasından önce devletin ekonomik ve teknik olarak modernleşmesini istiyorlardı. Öbür yandan romantik olan milliyetçiler -İoannis Kolettis gibi- yeni toprakların işgal edilmesini ve alınmasını destekliyorlardı. Fazla oy alıp seçimleri kazanabilmek için Paparigopoulos’un hayal ettiği milliyetçilik planı (Bizans’ın olan bütün toprakların geri alınması) ilkin 1843’te Kolettis tarafından ‘Megali İdea’ ismini aldı.”¹¹⁵

Yunan ulusunun kendi bilincine varması ve diğer ulusların yine aynı şekilde baskıya baş kaldırması üzerine bağımsızlıklarını çeşitli savaşlar sonucu büyük devletlerle yapılan anlaşmalar ile veya kendi ayaklanmalarının savaşını bizzat kazanarak bir ulus-devlet oluşturma sürecinde bundan sonraki konularımız itibariyle paralel gideceğimiz bir konu da ‘Türk Kimliği’nin ortaya çıkışıdır. Tarihte yeni bir devletin kurulacağını habercisi olarak gelişen, geç zamanda kendini gösteren ve bundan sonraki süreçlerde Türk-Yunan ilişkilerini şekillendirecek olan TÜRK olma bilinci, Osmanlı’nın Tanzimat Fermanlarına dayanır. Uluslaşma konusunu ele aldığımızda dilin öneminden bahsetmiştik. Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler zamanında da görülmektedir ki Tanzimat Fermanlarıyla ‘dilde’, ‘sanatta’, ‘edebiyatta’ yapılanmaya, reforma gidilmektedir. Ülke içinde baş gösteren Türkçülük hareketleri, Osmanlı’nın sıkıyönetiminden (Abdülhamit’in sıkı istibdat yönetimi) kaynaklanmaktadır. Bu süreçte ilk karşılaştığımız isim ‘Yeni Osmanlılar’ olmaktadır. “Yeni Osmanlılar, yönetimde kuvvetler birliğini değiştirip iktidarı paylaşdırmak niyetinde olmuşlardır. “...*Yeni Osmanlılar, ‘yürütme’den padişahı değil, Abdülaziz Devrinde devlet idaresini filen ele almış olan Babiâli üst bürokrasisini kastediyorlardı. Yeni Osmanlıların bu fikirlerini uygulamaya koymasını sağlayan grupsa devlet adamlarından, askeri liderlerden ve ulemadan oluşan bir cunta olmuştu.*”¹¹⁶

¹¹⁵ Ουμουτ Οζκίριμλι-Σπυρος Α Σοφος, “Το Βασανό Της Ιστορίας Ο Εθνικισμός Στην Ελλάδα Και Στην Τουρκία”, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2008, σ.166-167. (Umut Özkırımlı-Spyros A. Sofos, “Tarihlerin İzdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik”, Kastanioti Yayınları, Atina, 2008, s.166-167)

Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik”, Kastanioti Yayınları, Atina, 2008, s.166-167).

¹¹⁶ Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İletişim Yay., On İkinci Basım, İstanbul, 2005, s.33.

Yeni Osmanlılardan daha demokratik ve daha ilerici fikirler öne süren bir başka grup olan Jön Türkler, ilerleyen zamanlarda yeni ülkenin kuruluşunda da önemli roller üstleneceklerdir.* Uluslaşma çabaları altında ortak bilincin oluşturulmasında Türkiye de Yunanistan da istikrarlı bir çizgide ilerleyememişlerdir. Kısaca açıklamamız gerekirse; *“Bugünkü Yunanistan’da ulusun seçilmiş olan geçmişle belirlenmemiş ve sorun dolu bir ilişkisi vardır. Türkiye’de ise büyük ölçüde entelektüel eğitilmiş insanlar tarafından keşfedilen geçmiş bir sorun olmaktadır.”*¹¹⁷ Gerçekten de uluslaşma çabalarında neyin ayıklanıp neyin atılması gerektiği, yeni kurulan ülkenin de bir sorunu olacaktır. Osmanlı, uzun bir dönem boyunca hoş görülmeyen bir kokuşmuş zihniyet panoraması, eski Türk tarihi de Türkçülük çabalarında olduğu gibi gururla anılması gereken ve aslında bugünkü Türklere çok uzak olan bir Orta Asya hikayesi olacaktır. *“Böylece iki ülkede milliyetçi hareketler –örneğin ‘dil temizlenmesi’ - sadece dil müdahalesi değil, aslında geçmişi silebilen bir yöntemdir.”*¹¹⁸ Dil ile aktarılan özenle seçilmiş bilgide dildeki ‘unutturulması gereken unsurlar’ da tarih sayfalarından temizlenenler veya hiç aktarılmayanlar gibi silinecektir.

Ulusların Osmanlı İmparatorluğu’ndan kopmasına neden olan akımlar ve bunları tetikleyen dönemin başat Avrupa ülkeleri, değişen koşullar çerçevesinde Osmanlı’ya gözlerini çevirmişler ve imparatorluk yönetimini, yaptıkları baskılar veya hem ülke içindeki azınlıklar üzerinde etkileri hem de Osmanlı’nın yararına olacağını düşündükleri yaptırımları uygulamaya başlamışlardır. Timur Taner genel manzarayı şu şekilde vermektedir; *“Avrupa yöneticileri ve düşünürleri daha on sekizinci yüzyıldan (hatta daha da öncelerden) itibaren Osmanlı Devleti’nin hayatiyetini kaybettiğini görmüşlerdi. Öte yandan Avrupa’da kapitalizmin gelişmesi, Batı’nın hammadde ve pazar ihtiyaçlarını artırıyor ve yeni tip bir imparatorluğun, sömürge imparatorluğunun zeminini hazırlıyordu.”*¹¹⁹ Avrupa’da bulunan önde gidenler (İngiltere-Fransa-Almanya) yalnızca Osmanlı için değil, Osmanlı etrafında

* Jön Türk, Fransızcadan geçen bir tabirdir (Jeunes Turcs) ve bir grup subayın oluşturduğu devrimci nitelikte birlik özelliğini taşımaktadır. Peş peşe gelen ayaklanmaların çözümü olarak bir hükümdarın başkanlık ettiği parlamento ile yönetimi uygun gören Jön Türkler, siyasi anlamda aslında kendilerine ait bir ideoloji oluşturmamışlardır. 19. yüzyıldaki Türk milliyetçiliği aslında bir Osmanlı çatısı altında birleşmeye ve İslamcılığa daha yakındır. Buna rağmen Selanik’in özgürlükçü ve Batıcı ortamında dergi ve gazeteyle (bu yayınların yazar kadrosunda Ziya Gökalp de bulunur) Türkçü ve hatta kısmen Turancı yazılar göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu yayınları okuyan ve ordunun önemli kademelerine gelecek olan subaylar, Balkan Savaşlarının ardından kaybedilen topraklardan Anadolu’ya gelen yazarlar, bu fikirleri el altından ama büyük bir hararetle takip eden üniversite öğrencileri Türk ulusunu ön plana çıkaracak ve milliyetçi duygularla mücadeleye destek olacaklardır.

¹¹⁷ Ουμρουτ Οζκırıμλί-Σπυρος Α Σοφος, *“Το Βασανιστήριο Της Ιστορίας Ο Εθνικισμός Στην Ελλάδα Και Στην Τουρκία”*, Εκδοσεις Καστανιωτη, Αθήνα, 2008, σ.157. (Umut Özkırımlı-Spyros A. Sofos, *“Tarihlerin İzdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik”*, Kastanioti Yayınları, Atina, 2008, s.157)

¹¹⁸ γ.α.ε.ε, s.158.

¹¹⁹ Timur, a.g.e. s.24.

kümelenen ülkelerle de amaçlarına ulaşmak için irtibatı koparmamışlar, ülkelerin içişlerine kadar karışmışlardır. Bunlardan biri de Yunanistan'dır.

Yunanistan'da çizilen bir propaganda amaçlı 5 Ekim 1912 tarihli karikatürde, başına kavuk geçirmiş sakallı Türk yüzünün başını oluşturduğu dört ayaklı ve uzun kuyruklu bir sürüngen resmedilmiş ve bu sürüngen Balkan uluslarından olan kişilerin silahlarıyla, süngüleriyle ayaklar altında parçalanmaya, öldürülmeye hazırlanmakta; karikatürün üstüneyse *Balkanlar Tirana Karşı* yazmaktadır.¹²⁰ 1912-1913 Balkan Savaşlarının ardından çok kan kaybeden imparatorlukta Turancılık, Pantürkizm ve milliyetçilik hareketleri hızla gelişir. Daha Balkan Savaşlarının ardından anlaşmalar bitmeden 1914'te I. Dünya Savaşı patlak vermiş, bu savaşta Osmanlı, istemeden savaşa müdahil olmuştur. Jön Türklerin uzantısı olan fakat bazı fikirler nedeniyle ideolojik anlaşmazlığa da düştükleri İttihat ve Terakki Fırkası'nın kurucusu olan "*Enver Paşa (İsmail Enver) Osmanlı toprakları dışında yaşayan Türkler arasında propaganda yapmak amacıyla Teşkilat-ı Mahsusa adında gizli bir örgüt kurdu ve savaş patlak verdiğinde Osmanlı İmparatorluğu kendini Almanya'nın yanında buluverdi.*"¹²¹ Elbette ülkenin Almanya yanında kendini savaşa teslim etmesinin bir başka nedeni de Almanların bunu zaten istemiş olmasıdır. Almanya, Rusya'ya karşı olan tavrında Osmanlıyı yanında görmek istemiştir ve bu yüzden Türklere yanaşmış, Türklerin üzerinde bir 'Alman hayranlığı' yaratmıştır. İttihat ve Terakki'nin yola çıkarken 'bağımsızlık', 'eşitlik', 'özgürlük' sloganlarıyla hareket ettiği görülse de özellikle II. Meşrutiyetle beraber azınlıkların çıkarları ve gayrimüslimlerin Meşrutiyeti canı pahasına savunsa da İttihat ve Terakki Fırkasına alınmıyor oluşu gelecek olan ideoloji ve inancın en belirgin göstergesidir.

Herkül Millas'ın *Geçmişten Bugüne Yunanlılar* adlı eserinde İttihat ve Terakki'nin değişimine de dikkat çekilmek istenmiştir. Kitapta bahsedilen 1908 yılında yayınlanan bir raporda "*....Ancak ne eskiden ne de şimdi Jön Türk komitesinde Türk olmayan yoktur, bildirilerini yalnız Türkçe olarak yayınlamaktadırlar, Osmanlı gururundan söz etmektedirler... Sanırım bu hareket temelde tehlikeli bir biçimde Müslüman bir harekettir...*"¹²² denmektedir. Yine aynı eserde 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılda Yunan ulusçuluğunun hat safhaya çıkmış olması ve Yunanlıların Osmanlı'da nüfus olarak az olduğu

¹²⁰ Τσερεβελακης. Γ.Τ. (2008), "Ελευθεριος Βενιζελος, Ο οραματιστης πολιτικος", **Μεγαλες Μορφες Του Παρελθοντος**, Εκδοσεις Περισκοπιο, No 16, (2008). (Çerevelakis G. T. (2008), "Eleftherios Venizelos, Hayal Kuran Politikacı", **Geçmişin Büyük Yüzleri Dergisi**, Periskopio Yayınları, No: 16, (2008)).

¹²¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, "Aşırı Milliyetçi Sağ", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Derleyen: Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, Belge Yay., Beşinci Basım, İstanbul, 2006, s 199.

¹²² Millas, 2004, s. 185.

yerlere bile göz dikmeye başlamasına bir de Jön Türklerin iktidara gelişleri eklenince Rum cemaat ile Osmanlının arasının bozulduğu ve hızla Helen Osmanlılığı düşüncesinin kayıplara karışmaya başladığı söylenmektedir.¹²³ Jön Türkler, felaketin ardından mübadillerin de en çok sırt çevirdiği ve trajedinin sorumlularından birinin de onlar ait olduğunu belirtmektedirler. Bursa'dan kaçan bir mübadil, "1922'de gitmeye hazırlanırken Türkler ağlayarak 'Gitmeyin, sizi saklayacağız, sizi koruyacağız' diyorlardı. 'Geçer, düzelecek' diye ekliyorlardı. Türkler bizi severdi, beraber çok iyi yaşadık. Fakat bütün bu nefreti Jön Türkler getirdi."¹²⁴ Olarak anılarını aktarmıştır. Görülüyor ki Osmanlı yapısında hangi ulus olursa olsun 'uluslaşma çabaları' öteki-biz ayrımının doğmasına ve gittikçe şiddetlenen bir ayrıkşamanın oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Bire bir aynı olmasa da aynı kavramlarla çıkılan yolda Rigas Velestinlis'in özgürlük martiri (şehit) olduğunu, fakat sonradan bu kavramların Yunan ulusuna ait bir romantizme dönüştüğünü de hatırlatmak gereklidir. Velestinlis, Yunanistan'ın ulus olma bilincine giden yolda, 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı başlığında da anlattığımız gibi padişahın ve dolayısıyla yönetimin baskıcı duruşuna karşı çalışmalar düzenlemiş, ancak o öldükten sonra devrim yapmak için yeniden örgütlenilen yapıda yalnızca Yunan ulusu için özgürlük ve bağımsızlık çabalarının gerçekleştiği, Müslümanların ekarte edildiği görülmektedir. İşte Jön Türklerin yapılanması da aynı Helenlerde olduğu gibi din eksenli bir milliyetçiliğe doğru sapma göstermiştir, çünkü bu noktada ideolojik ve din temelli bir hareket gibi görülse de, benzer (ortak) bir zihniyetin ve kültürün egemenliği söz konusu olmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda Almanya yanında yer alan Osmanlı'nın vardıği sonucu hepimiz bilmekteyiz. Mondros Ateşkesiyle sonuçlanan savaşta Osmanlı bütünüyle işgal edilecek ve paylaşılacak bir devlet haline gelmiştir. Burada önemli olan Yunanistan ve Osmanlı içinde olduğu için yenilgiye uğramış olan Rumlara bakmaktır. Savaşta yenilgiye uğrayan Osmanlı yönetiminde zaten yönetimin zayıf olmasından ve milliyetçilik akımlarından dolayı iki kola ayrılmış bir ideoloji görmekteyiz. Bu savaşların ardından tarih sahnesinde ismi daha da belirginleşecek olan milliyetçi cephedeki M. Kemal ve Batı'nın yaptırımlarına boyun eğmek zorunda kalan imparatorluk yönetimi Milli Mücadele başladığında hepten karşı karşıya gelmişlerdir ve 'vatan'ı kurtarma çabası içinde olan subaylar için Babıâli'den ölüm fermanları

¹²³ y.a.g.e, s.220-222.

¹²⁴ **Renée Hirschon**, "Lozan Antlaşmasının Geriye Doğru İncelenmesi", **Ege'yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Der: Renée Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İkinci Basım, İstanbul, 2007, s.11.

bile verilmiştir. Bu esnada ülkede olan Rumlar, dolayısıyla Kilise, Saray ile olan ilişkilerini bütünüyle bitirme kararı almış ve yüzünü daha önceden küskün olduğu anavatan Yunanistan’a çevirmiştir.¹²⁵ Savaşın sona ermesiyle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya’nın başı çektiği taraflar masaya oturmuşlardır. İngiltere ve Fransa tüm bu ülkeler arasında çıkarlarını en çok düşünen iki ülkedir. İtalya’yı saf dışı edip tarihin yönünü değiştirecek olan da onlar olmuşlardır. Paris Barış Konferansı’na oturan taraflar için Yunanistan çok da hesapta yokken Venizelos’un büyük çabaları sonucu hayal ettiği ‘Büyük Ülkü’nün gerçekleşmesine az kalmıştır. *“Osmanlı İmparatorluğu’nun kasten zayıflaması ve aynı zamanda Sırp, Bulgar, Arnavut ve Türk milliyetinin oraya çıkmasından korkan Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yunanlı ya da Ortodoks ticaretçiler, Venizelos tarafından yenilenmiş bir ‘Megali İdea’ya -iki kıtada, beş denizde olan güçlü bir Yunan Devleti- sempatiyle bakıyorlardı.”*¹²⁶ Her ne kadar Kral Konstantinos yeni gelişmelere sıcak gözle bakmasa da Venizelos hükümeti ve subaylar, konferansta istediği sonucu almışlardır. Böylece Yunanlıların Batı Anadolu’yu işgal etmeleri için hiçbir sebep kalmamış, konferans komitesine sunulan diplomatik yazılarda Doğu Karadeniz’de bir Pontus yönetimi de istenmiştir (Ermenilerle işbirliği yaparak).¹²⁷

Kiliseyle anavatan Yunanistan’ın arasındaki buzların çözülmesini her şeyden önce başpiskoposların ve hatta patriğin bile Mikra Asya hikâyesinde yer edinmek ve Yunanistan’la birleşmek istediklerini Paris Barış Konferansında gösterdikleri performanstan anlayabilmekteyiz. Ulusun nefes aldığı merkez olan Atina ile kutsal merkez olan İstanbul’un dayanışma vakti gelmişti, yani bütün Ortodoks dünyasına hükmeden İstanbul, Yunan dünyasının iyiliğini düşünen Atina ile buzları eritmeye başlamıştır. Aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen *“yeni Yunan devleti –1820 senesinin on yıllık süresinde kurulmuş ve 1830’da uluslararası tanınmış- yerel eğitilmiş ve bilim insanlarının gösterdikleri düzeydeki bir ülkeden hala çok eksik kalıyordu. İstanbul, İzmir ve Selanik -ki Yunan Ortodoks nüfusun büyük bir kısmı tarafından bu yerlere ‘yurt’ deniyordu- yeni kurulan devletin sınırlarından*

¹²⁵ Τσερεβελακης. Γ.Τ. (2008), “Ελευθεριος Βενιζελος, Ο οραματιστής πολιτικός”, **Μεγαλες Μορφες Του Παρελθοντος**, Εκδοσεις Περισκοπιο, No 16, (2008). (Çerevelakis G. T. (2008), “Eleftherios Venizelos, Hayal Kuran Politikacı”, **Geçmişin Büyük Yüzleri Dergisi**, Periskopio Yayınları, No: 16, (2008)).

¹²⁶ Ουμουτ Οζκιριμλι-Σπυρος Α Σοφος, **“Το Βασανο Της Ιστοριας Ο Εθνικισμος Στην Ελλαδα Και Στην Τουρκια”**, Εκδοσεις Καστανιωτη, Αθηνα, 2008, σ.168. (Umut Özkırımlı-Spyros A. Sofos, **“Tarihlerin İzdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik”**, Kastanioti Yayınları, Atina, 2008, s.168).

¹²⁷ Βασιλης Ραφαηλιδης, **“Ιστορια (κωμικοτραγικη) του Νεοελληνικου Κρατους 1830-1974 ”**, Εκδοσεις του Εικοστου Πρωτου, 8η επανεκτυπωση, Αθηνα, Σεπτεμβριος 2001. (Vasilis Rafailidis, **“Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974”**, Eikostou Protou Yayınları, sekizinci basım, Atina, Eylül 2001)

dışarıdaydı.”¹²⁸ Trabzon başpiskoposunun olduğu kadar İzmir başpiskoposu ve İstanbul patriğinin de yine aynı konferansa müdahil olduklarını, bu konferansa içinde bulundukları durumu belirten ve Rumları ön plana koyan açıklamalar yaptıklarını da belirtmek gerekmektedir. Pontus’ta (Karadeniz) savaş öncesi faaliyetleri ve savaş sonrası manzarayı fotoğraflara ve belgelere dayandırarak anlatan Konstantinos Fotiadis’in eserinde Rumların her zaman Ermenilerle işbirliği ve dayanışma içinde oldukları da belirtilmektedir.¹²⁹

Milli Mücadeleyi hızlandıracak ve Türk tarafınca hiçbir zaman uygulanmayacak olan Sevr Antlaşmasının imzalanmasından sonra Yunanistan’da da iç karışıklıklar başlamıştır. Kralın ölümü üzerine sürgünde bulunan Kral Konstantinos (ölen kralın babası) ve Venizelos yapılacak olan seçimlerde Venizelos ağır bir yenilgi elde etmiştir, ancak iktidar için mücadele verenler birbirlerinden öç almakla zaman harcarlarken Anadolu’da savaşan kumandanlardan gelen uyarıları hiç kimse dikkate almamıştır. Aslen “*Kralcılar ile Venizelos yanlıları arasındaki çatışmanın (Εθνικός Διχασμός)*”¹³⁰, yani ‘Milli Bölünme’nin temel sebebi, Venizelos’un Büyük Ülkü’yü milliyetçi sınıfların romantik söyleminden çıkarıp ‘bir’ olma ve ‘birlik’ oluşturma çatısı altında toplamasından ileri geliyordu. Milli Bölünme, anakara ve Anadolu topraklarında yaşayan Yunanlıları da etkilemiş ve aynı kamplaşmalar halkta da görülmeye başlanmıştır. Daha I. Dünya Savaşı zamanında görülen bu bölünme nedeniyle Venizelos ısrarla, İtilaf Devlet’lerine olan yakınlığını göstermekte, Küçük Asya’ya olan zaafını dile getirmekte ve savaşta Yunanistan’ın da rol alması gerektiğini belirtmektedir. Halkın bir kısmı (Kralcılar) bunun intihardan ve büyük bir hayal olmasından farksız gördüklerinden dolayı, halka sürekli olarak dayatılan Megali İdea söylemleri, aslında halkın her sınıfına yayılmamıştır. En nihayetinde olaylar Yunanlıların Anadolu’yu işgali yönünde gerçekleşir. “*Anayasanın gereklerini yerine getirememek yani ülkeyi koruyamamakla suçlanan Kral Konstantin 1917 yılının Haziran ayında hiçbir açıklama yapmaksızın ülkeden ayrıldı. Yerine ikinci oğlu Aleksander geçti. Venizelos Atina’ya geri döndü ve hemen ülkesinin İtilaf Güçlerine bağlılığını ve İzmir bölgesine olan ilgisini dile getirmeye başladı. 1915 seçimlerini kazanan Parlemanto’yu toplayarak yeniden iktidara kavuştu. Kral Konstantin yanlısı devlet memurlarını ve ordu mensuplarını tasfiye etti. İtilaf Güçlerine bağlılığını*

¹²⁸ Ουμουτ Οζκırıμλι-Σπυρος Α Σοφος, “**Το Βασανό Της Ιστορίας Ο Εθνικισμός Στην Ελλάδα Και Στην Τουρκία**”, Εκδοσεις Καστανιωτη, Αθήνα, 2008, σ.163. (Umut Özkırımlı-Spyros A. Sofos, “**Tarihlerin İzdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik**”, Kastanioti Yayınları, Atina, 2008, s.163)

¹²⁹ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, “**Η εθνοκαθάρση των Ελλήνων του Ποντού**”, Εκδοσεις Παιδεία, Αθήνα, 2009. (Konstantinos Fotiadis, “**Pontuslu Yunanlıların Etnik Temizliği**”, Pedia Yayınları, Atina, 2009.)

¹³⁰ Onur Yıldırım, **Diplomasi ve Göç, Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2006, s.61.

göstermek için Makedonya cephesine asker gönderdi. Antalya'ya çıkan İtalyan askerlerinin İzmir yönünde ilerleyişi nedeniyle İngiltere, Fransa ve Amerika Yunan ordularının İzmir'e çıkmasına karar verdi. Venizelos'un isteği olmuştu. 15 Mayıs 1919'da Yunan donanması İzmir'i kuşattı.”¹³¹

İşgal, Türk tarih anlatımında yazıldığı gibi her kesim tarafından mutlulukla karşılanmamış, Yunan askerini İzmir'in kıyı şeridi olan Kordon boyunda gören Rumların bazıları, aynı Türkler gibi evlerine sinmişlerdir. Anakaradaysa küçük bir Yunanistan isteyen halkın çoğunluğu Yunan askeri Anadolu'ya girmişken bile seçimlerde bir kez daha Megali İdea'yı reddeder. “Venizelos tarafından Yunanlılara sunulan Megali İdea ve Büyük Yunanistan haritası bir kez daha Yunanistan yurttaşları tarafından 1 Kasım 1920 seçimlerinde yenildi. Bu yenilgi o kadar büyük ve beklenmedikti ki Venizelos aktif politikayı bıraktı, Yunanistan'ı terk etti, Paris'e yerleşti.”¹³² Büyük Yunanistan hayali, Venizelos ülkenin başında değilken büyük bir yenilgi almış ve Yunan ulusçuluğunun romantik söylemi, Türk ulusçuluğunun direnişini beraberinde getirip Yunan ordusunu bozguna uğratmıştır. Ülke parasızlık içinde kıvranırken dışarıdan borç almakta, yönetim ve ordu ise kendi içinde tutarsızlıklar yaşamaktadır.

Yunanistan için büyük bir felaket olan Türk taarruzunu Vasilis Rafailidis; “13 Mayıs'ta, Kemal'in büyük saldırısı başlamıştı. Yunanlıların Anadolu içlerine kadar yürümesine onları daha kolay vurabilsin diye kasten izin vermiştir. Bizim akıllı adamlarsa Kemal'in planlarını hiç fark etmemişlerdi. İlk başta düzenli bir geri çekilme görülmüş, ama sonunda panik içinde bir koşu gerçekleşmiş. Koşa koşa giden insanlar askere benzememekteydiler. Herkes kendisini kurtarmaya çalışmıştı ve zavallı Yunan Devletini sadece Tanrı kurtarabilirdi, ama o da Yunanistan'la ilgilemiyordu artık. Yunanistan, kendi tarihinde bu kadar büyük bir rezillik tanımamıştır. Askerler panik içinde kalabalık olarak denize varırken gemilere binmeye çalışmışlardı. Gemiler ise hem yarı ölü hem de ölü askerler almaktaydılar.”¹³³ olarak aktarmaktadır.

İngiliz tarihçi Richard Clogg ise Yunanlıların Anadolu yenilgisini şu şekilde anlatır;

¹³¹Demirözü, a.g.e. s.296.

¹³²y.a.g.e. s.296.

¹³³Βασίλης Ραφαηλίδης, “Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κρατους 1830-1974”, Εκδόσεις του Εικοστού Πρωτου, 8η επανέκτυπωση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, σ.108. (Vasilis Rafailidis, “Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974”, Eikostou Protou Yayınları, sekizinci basım, Atina, Eylül 2001, s.108.)

“1921 yılı Mart ayında Kemalistlerin kalesi Ankara’ya sakıncalı denebilecek kadar yakın ve ulaşım yollarını tehlikeli bir biçimde açık bırakarak sonuçta Sakarya ırmağında durmak zorunda kalacak büyük saldırı başlatıldı. Bundan böyle Yunanlıların askeri ve siyasal konumları hiç durmadan kötüleşecekti. 1922 Martında Yunanlılar, ordularının geri çekilmesine ve Küçük Asya’da yaşayan Yunan topluluklarının Milletler Cemiyeti’ne bağlı koruyucu bir örgütün denetim ve yönetimine bırakılması temelinle dayalı İngiliz önerisini kabul etmeye istekli olduklarını açıkladılar. Ancak askeri durumun kendilerinden yana döndüğünün büsbütün farkında olan Türkler askeri bir hesaplaşma istiyorlardı.”¹³⁴

Birinci İnönü Savaşı’nın ardından gelen İkinci İnönü Savaşıyla Yunan ordusu düzenli biçimde geri çekilmeye başlamıştır. Yunan tarihi için Sakarya’daki mücadele, yeni bir dönemece girildiğinin habercisidir. Sakarya’dan sonra çözülme hızla gerçekleşmiştir. Resmi tarih, felaket olarak adlandırdığı bu olayı ve yıkımı unutmaya çalışsa da fanatizme ve milliyetçiliğe dayanmayan metinler, araştırmalar ve orduyla halk arasındaki fikir çatışmaları, Yunan halkının kendi tarihini bugün bile sorgulamasına neden olmaktadır. Vasilis Rafailidis’in ‘*Modern Yunan Halkının Trajikomik Tarihi*’ başlıklı olan ve konuya daha farklı bir perspektiften yaklaştığı çalışmasında;

“1921 yılının Temmuz ayında Kütahya’ya yakın bir yerde yer alan -Kral Konstantinos’un da katıldığı - bir toplantıda Yunan askerlerin Ankara’ya kadar hareket edeceğine karar verildi. Bunun için 11 Ağustos’ta Sakarya’da çok önemli bir çatışma başlar. Üçüncü günde her şey Yunan askerine lehine gidecekken tam o zamanda, Mustafa Kemal tarafından -ki padişah’tan emir almıyordu - en büyük saldırı başlatıldı. Sakarya’da Yunan askeri sadece yenilmedi; kuşkusuz siyaset ve askeri açıdan çok önemli olan Kemal tarafından aslında parçalandı. O zaman Yunan ordusunun başında General Hatzanestis vardı. Sakarya’da yenildikten sonra Yunan askerlerinin sadece küçük bir kısmı –İzmir’den kurtulabilenlerle beraber- denize varıp gemilerle Yunanistan’a dönebildi. Kurtulan Yunan askeri arasında tümen Gonata, albay Plastira ve Güney bölgesinin orduları vardı. Geri kalanlar cennete gitti. Kim öldürmüştü onları? Tabii ki Mustafa Kemal Atatürk değildi, Megali İdea’ydı.”¹³⁵ yorumu her iki tarafa ait bilinen resmi tarih anlayışının dışında yer alan ifade ve araştırmaları içermektedir.

Yunan tarih yazımında, devlet eliyle yapılmış olan propagandanın dışında kalan araştırmacı ve yazarların, felaketi yaşayanların Türklerden ve M. Kemal Atatürk’ten çok, kendi ölüm fermanlarını imzalayanların, emperyalist güçlerin veya Anadolu’nun alınmasına

¹³⁴ Clogg, a.g.e. s.123-124.

¹³⁵ Βασίλης Ραφαηλίδης, “Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κρατους 1830-1974”, Εκδόσεις του Εικοστού Πρωτου, 8η επανεκτύπωση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, σ.112. (Vasilis Rafailidis, “*Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974*”, Eikostou Protou Yayınları, sekizinci basım, Atina, Eylül 2001, s.110.)

tarafından olanların ‘barbar’, ‘katil’ olarak eleştirildiği görülmektedir. Richard Clogg bu süreci şöyle değerlendirir;

“Savaşın sonu hızlı ve tüyler ürpertici oldu. Mustafa Kemal 26 Ağustosta hızla bir bozguna dönüşecek yoğun bir saldırıya geçti. Yunan orduları darmadağın bir halde kıyıya çekilerek 8 Eylül’de İzmir’i boşalttılar. Kentin Türklerin eline geçmesinin ardından 30.000 kadar Yunan ve Ermeni kökenli Hristiyan katledildi. Çıkan büyük yangında yalnızca Türk ve Yahudilerin yaşadıkları semtler ayakta kaldı. Paniğe kapılan sığınmacılar komşu Yunan adalarına kaçmaya çalışırken çıkan felakette kentin Müslüman olmayan kalabalık nüfusu yüzünden Türklerin ‘Gavur İzmir’ adını verdikleri Smyrna yerle bir edildi.”¹³⁶

Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi adlı eserinde Rafailidis, savaşta ölen askerler dışında üç yüz bin kişinin sadece Türklerin linç girişiminden öldüğünü belirtmekte, korkudan kendini denize atarların hengâmede boğulduğunu söylemekte, körfezin kana boyandığına işaret etmektedir ve kimsenin Türkleri bu konuda yargılamaya hakkı olmadığını, çünkü ülkenin işgal altında olduğunu ve ülke halkına çok fazla acı çektirildiğini savunmaktadır.¹³⁷ Propaganda filmleri, belgeselleri yapan Massachusetts doğumlu yönetmen Pavlos Kapetanopoulos’un, ‘*Yunan Soykırımı (1915-1922)*’ adını verdiği Küçük Asya felaketine ilişkin yaptığı belgeselin tanıtımında şunlar yazmaktadır:

“İlk kez 8 Eylül 1922’de Müslüman Osmanlı Türkler günümüzde bilinen anlamıyla soykırım ve etnik temizliğe başladılar. Bu durum, 1915’te bir milyonun üzerinde Hristiyan Ermeni’nin soykırımıyla başladı. 1915 ve 1922 arasında Pontus’lu 350.000’in üzerinde Rum Ortodoks Hristiyan ve Mikra Asya’da 1.500.000’a varan Rum Ortodoks Hristiyan’ın zoraki ölüm yürüyüşleri ve kundaklama ile güç kullanılarak kökü kurutuldu. Yunanca bir sözcük olan ‘olokaftoma’ dan gelen holocaust -yani soykırım- yakma yoluyla tümüyle yok etme anlamına gelir.”¹³⁸

Ermeni ve Rumlar için Müslüman Osmanlı Türkleri tarafından yapıldığı iddia edilen soykırımı anlayabilmek için ilk etapta kelime anlamına daha derinlemesine bakmak gerekir.*

¹³⁶ Richard Clogg, “*Modern Yunanistan Tarihi*”, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, birinci baskı, İstanbul, 1997, s.124

¹³⁷ Βασίλης Ραφαηλίδης, “*Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κρατους 1830-1974*”, Εκδοσεις του Εικοστού Πρωτου, 8η επανεκτυπωση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, σ.109. (Vasilis Rafailidis, “*Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974*”, Eikostou Protou Yayınları, sekizinci basım, Atina, Eylül 2001, s.109.)

¹³⁸ Produced and Directed by Prof. Pavlos. A. Kapetanopoulos, *The Grek Holocaust: 1915-1922*, Omogenia Hellenic Productions is Associated with Macedonia Media Productions, 111 min. (Yapım-Yönetim: Prof. Pavlos. A. Kapetanopoulos, *Yunan Soykırımı: 1915-1922*, Omogenia Yunan Yapım Şirketi, Makedonya Medya Yapım Şirketiyle Ortaktır, 111 dakika.)

* “Soykırım terimi, Faşist Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilere uyguladığı katliamın özel adıdır. Uluslar arası bir antlaşmayla uluslar arası bir suç olarak tarif ve kabul edilmiştir. Türkiye de bu antlaşmaya imza

Sosyal Bilimci Emre Kongar, *‘Ermeni Sorunu Nedir?’* başlıklı yazısında bu konuyu detaylı olarak şu şekilde ele almaktadır;

“Birleşmiş Milletler kararına göre, bir katliamın ‘soykırım’ olarak tanımlanması için şu üç temel koşulun bir arada bulunması gereklidir:

1. Katliamın (bir etnik veya dini gruba karşı) resmi devlet politikası olarak yapılması.
2. Bu katliamın tek bir yerde değil, tüm ülkede uygulanması.
3. Katliamın bir defa değil, sürekli olarak yapılması.”¹⁴⁰

Genocide olarak yabancı dilde ifade edilen ‘soykırım’, tanımı yapılan bir eylem ve insanlık suçu teşkil eden bir eylem olmaktadır.*

Yunanlılarca Küçük Asya Felaketi, Türklerce Kurtuluş olarak nitelendirilen Anadolu’da Yunan ordusunun bozguna uğratılmasıyla beraber Megali İdea yayılmacılığı ve hayaliyle birleşen Anadolu topraklarına sahip olma ülküsü de (muhafazakar ve faşist kesimde hâlâ var olsa da) sonsuza dek yitip gitmiştir. “1922’den beri ve sonrasında, Yunanlılar yavaş yavaş Megali İdea’sız yaşamayı öğreneceklerdi”¹⁴¹ Küçük Asya Felaketiyle beraber ‘Anadolu’, Yunan halkı için bir nostalji olmakla beraber, ülkenin siyasi ve kültürel yapılanmasına da etki etmiştir. “...Megali idea son dönem ulusalcı çağın bir yaratıcısıdır. 19. yüzyılın dördüncü on yılında ortaya çıkmış olup 1922’den sonra ulusal bir ideoloji olarak çürüyüp gitmiştir.”¹⁴²

koymuştur. ‘Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 9 Aralık 1948 tarihli ve 260 A (III) sayılı kararıyla onaylanarak imzaya açılmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi 23.3.1950 tarih ve 5630 sayılı kanunla (hiçbir çekince koymaksızın) onaylamıştır. Sözleşmeye göre, bu suçun işlenmesi için ‘bir insan grubunu imha niyeti’ esastır.” (Emre Kongar, “**Tarihimize Yüzleşmek**”, Remzi Kitabevi, Sekizinci Basım, İstanbul, 2006, s.86)

¹⁴⁰ y.a.g.e, s. 87.

* Soykırım terimi, bir suç olarak Rafael Lemkin’in 1944 yılında **Axis Rule in Occupied Europe** adlı kitabında yaptığı bir öneriyle belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Nazi savaş suçlularının yargılanması için kurulan uluslar arası Nürnberg Mahkemesi’nde ilk kez ceza hukuku olarak uygulanmıştır. Soykırım, insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilir. Soykırım karşılığı olan Genocide terimi Latince ve Yunanca iki kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkan bir kelimedir. Yunanca ‘soy’ demek olan ‘genos’ ve Latince ‘kesmek, öldürmek’ anlamına gelen ‘caedere’ sözcüklerinden oluşan birleşik kelimedir. “(y.a.g.e, s.87.)

¹⁴¹ Βασίλης Ραφαηλίδης, “**Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κρατους 1830-1974**”, Εκδόσεις του Εικοστού Πρωτου, 8η επανεκτύπωση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, σ.112. (Vasilis Rafailidis, “**Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974**”, Eikostou Protou Yayınları, sekizinci basım, Atina, Eylül 2001, s.112.)

¹⁴² Herkül Millas, “Greek-Turkish Conflict And Arsonist Firemen”, Published in **New Perspectives On Turkey**, Istanbul, Spring 2000, 22, pp. 173-184

Yenilgiyle beraber kitleler halinde kaçan ve devamında zorla gönderilen Rumlar için diaspora başlamış, gurbet, yani ksenitia (ξενιτία) olgusu baş göstermiş ve mübadiller, Küçük Asya'dan aldıklarını yeni başlayacakları hayatlarına taşımışlardır. Savaşın ardından kaçamayan askerler ve Rum ailelerin erkekleri uzun süre, yeni yapılanan ülkenin ameleliğini yapmışlar ve tüm eziyetlere rağmen yeni yurtlarına milliyetçi duygularla dört elle sarılanlar da onlar olmuşlardır.

Yenilgi, Küçük Asya çıkarmasında büyük rol oynayanların ve orduda görev alanların kendi iç hesaplaşmalarını beraberinde getirmenin yanı sıra, ordunun üst düzeyinde görev alanlar kendi aralarından günah keçileri seçip, 'kendilerince' gereken temizliği yapmışlardır. Hasta adamın ölümünden daha fazla pay alabilmek için Yunanlıları, Anadolu topraklarına süren Avrupa, Türkler için kullandıkları 'coup de grace'* tabirine bozguna uğrayan Yunan ordusunda şahit olmuştur.*

1922 yılının Ekim ayında her iki ülke halkında da büyük yaralar bırakan Türk-Yunan Savaşı bitmiştir. Osmanlıyı paylaşmak adına başlayan yolculukta, İngiltere'nin istediği her şeyi yapacak olan, yalnızca bunun karşılığında 'köklerinin bulunduğu' toprakları isteyen Yunanistan için herkesin gözü önünde bir yıkım gerçekleşmişti. Açlık ve sefaletin getirdiği acımasız ortamda türeyen çetecilerin yaptıklarıyla halk, birbirine kin gütmeye başlamıştı. Türk ordusunun önünden kaçan Yunan askerleriyle birlikte, 4 yıllık düşmanlığın sonuçlarından çekinen bölgenin Rum halkı da İzmir'e doğru kaçmaya başlamıştı. Türk ordusunun şehir ve köyleri birer birer ele geçirmesinin ardından İzmir'de yaşanan olaylar ve halkın içinde bulunduğu genel psikolojik durum Rıfat Melek'in yorumuyla şu şekilde aktarılmaktadır; *"Gayrimüslimlerle Müslüman halk arasında 4 yıllık düşmanlığın yarattığı intikam duygusunu tamamen denetlemek mümkün olmuyordu. Bu olaylar arasında en önemlilerinden biri, İzmir başpiskoposunun Sakallı Nurettin Paşa'nın kışkırtmasıyla linç*

* Coup De Grace: Ölüm vuruşu, Öldürücü darbe. (Mihri Belli, **"Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, Ekonomik Açıdan Bir Bakış"**, Türkçesi: Müfide Pekin, Belge Uluslararası Yay., İstanbul, 2004, s.24.)

* "Aralarında paniğe kapılmış ve umudunu yitirmiş on binlerce sığınmacının da bulunduğu ruhsal çöküntüye uğramış Yunan askerinden geriye kalanlar Ege adalarına ve anakaraya doğru akın ederlerken, Yunanistan'da bir öbek Venizelos yanlısı subay iktidarı ele geçirdi. Önderleri, 1950'lere dek siyasal sahnede önemli bir görev üstlenecek olan Albay Nikolaos Plastiras'tı. Kral Konstantin, kısa yoldan yerini Kral George adıyla tahta geçen büyük oğluna bıraktı. Yeni bir sivil hükümet kuruldu, fakat gerçek iktidarın devrimci komitenin elinde olduğuna kuşku yoktu. Öyle ki iç savaş dönemi boyunca ordu ülkenin siyasal yaşamına damgasını vuracaktı." (Clogg, a.g.e. s.125.)

edilmesiydi.”¹⁴⁴ Kayıplar ve trajik olaylar öylesine hat safhaya ulaşmıştır ki, Yunanistan’da halk, yönetimden hesap sormuştur. Buna göre, “9 Ekim 1922’de Syntagma Meydanı’nda yapılan gösteride trajedinin sorumlularının bulunması isteniyordu.”¹⁴⁵ Küçük Asya felaketi orduyu yalnızca kendi içinde sorgulamaya yöneltmemiş, aynı zamanda yönetimde de değişiklikler olmuştur. Yapılan darbeye beraber ordu, “...Kral Konstantinos’u ülkeden ayrılmaya zorladı. Yenilginin sorumlularını aradı. Yunanistan’ın savaşı kaybetmesine neden olan ‘hainler’ bulundu. Venizelos karşıtı ve Kral Konstantin taraftan olan altı üst düzey siyasi ve askeri görevli yapılan askeri mahkemeden sonra, ‘vatan hainliği’ suçlamasıyla kurşuna dizildi (28 Ekim 1922).”¹⁴⁶ Altılıların davası olarak Yunan tarihine geçen bu yargılamada Küçük Asya ordularının komutanı olan Georgios Hatzanestis de bulunmaktadır. Türk tarafının Başkomutanlık Meydan Muharebesi olarak bilinen Büyük Taarruz’un başlamasıyla Yunanistan’a kaçmış ve bu yüzden idama mahkûm edilmiştir.

Yunanlılara göre bu askeri yenilginin felaket oluşu, her şeyden önce Türk Hakimiyetine karşı verilen savaşın ardından Türk milliyetçiliğini bulmasından geçmektedir. Yüzyıl kadar süre ile gelişen çizgide öğretilen Büyük Ülkü büyük bir bozguna uğratılmış ve bu tutkunun hayali olduğu anlaşılınca ona inananlar büyük bir boşluğa düşmüşlerdir. Damla Demiröz, *Yunan Düzyazınında 1922 ve Zorunlu Göç* adlı makalesinde genişleme vaadi ve Küçük Asya’daki Rumları kurtarma sözüyle yola çıkan Megali İdea mimarlarının kurtaracağı sınıfı çok daha kötü bir duruma soktuğu, onları yerlerinden yurtlarından ettiği belirtilmekte ve mübadelenin ardından Anadolu ve acı kültürünün ortak hafızaya eklendiği söylenmektedir.¹⁴⁷ Arada kalan halk ise, kendi yazgılarını çizen ‘Tanrı’lara boyun eğip, kurtuluşu kadercilikte aramıştır. Anadolu yadigârı isimlerle kendi yerleşim yerlerini kurmuşlardır. Özkırımlı ve Sofos, *Tarihlerin Iızdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik* adlı eserinde mübadillerin yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır;

“Mikrasiatiki Katastrofi’den sonra zorla mübadele ettirilen nüfusun sayısı 350 bin Müslüman ve bir milyon 200 bin Ortodoks Hristiyan’dır. Yeni yerlerine zorla yerleştirilen göçmenler oturduğu yerlere eski kaybolan toprakların isimlerini verdi. Bugüne kadar Yunanistan’da Mikra Asya’yı hatırlatan çok isim vardır: Mesela Nea Smyrni, Nea Makri, Nea İonia, Nea Halkidona vb. Bunun sebebi onları

¹⁴⁴ Melek Fırat, “1919-1923 Kurtuluş Yılları, Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası /Cilt-I*, Ed: Baskın Oran, İletişim Yay., On Dördüncü Basım, 2009, İstanbul, s.192.

¹⁴⁵ Επαναλαμβάνεται η Δίκη των Εξι <http://www.ethnos.gr> (Altılıların Yeniden Yargılanması)

¹⁴⁶ Demiröz, a.g.e. s.296.

¹⁴⁷ Damla Demiröz, “Yunan Düzyazınında 1922 ve Zorunlu Göç”, *Yeniden Kurulan Yaşamlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.159.

genellikle sevmeyen, onlara karşı duran ve hiç hoş olmayan bir çevrede kendi kimliğini tutabilmek ve bütünlüğü koruyabilmektir.”¹⁴⁸

Göç eden bu kişiler kolonilerini oluşturmuşlar, ülke politikasını etkilemişler, müzikte yeni bir acı kültürü yaratmışlar; politikadan sanata, yaşamın her alanında “Küçük Asya sorunu” köklerini Küçük Asya’da bırakanların ve büyük yenilginin etkisiyle başlamıştır. Kısacası Küçük Asya yenilgisi, Anadolu’nun bir asırdan fazla süren Büyük Ülkü öğretileriyle yetişen Yunan halkı için çözümü belli olmayan bir konu olması nezdinde kırılma noktasıdır.

1.2.1. Lozan Barış Antlaşması ve Mübadele

I. Dünya Savaşı sonrasında İtilaf devletleri tarafından Osmanlı Devleti’ne imzalanan Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920) ülkenin egemenliğini neredeyse tamamen sınırlayan hükümlere yer vermiştir. Türk Kurtuluş Savaşı sonrası 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre’nin Lozan şehrinde, Fransa, İtalya, Japonya, İngiltere, Yunanistan, Bulgaristan, Portekiz, Romanya, Belçika, Rus Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti ve Yugoslavya temsilcileri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcilerinin Lozan Üniversitesi salonunda, Sevr Antlaşması yerine imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlık ve egemenliğinin uluslararası resmi kanıtıdır.

Yeni kurulan ülkenin ulusa dair olan temel özellikleri, Lozan Antlaşmasında yer almıştır ve buna göre, Türkiye’de yaşayan ve Türk devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan, vatani ve milletiyle bölünmez bir bütün oluşturan herkes kanun karşısında eşit ve aynı haklara sahip Türk ulusunu oluşturmaktadır.

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında lise tarih kitabı olarak öğrencilere okutulan, üretilme süreci 1929 yılından itibaren bizzat Atatürk tarafından başlatılan ve yeniden basılan Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri adlı eserde Lozan Barış Antlaşmasının Yunanistan’la ilgili kısmına baktığımızda karşımıza savaş sonrası beliren sorunların çözümüne dair maddelerin çıktığını görürüz.*

¹⁴⁸ Ουμούτ Οζκırıμλί-Σπυρος Α Σοφος, “Το Βασανιστήριο Της Ιστορίας Ο Εθνικισμός Στην Ελλάδα Και Στην Τουρκία”, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2008, σ.182. (Umut Özkırımlı-Spyros A. Sofos, “Tarihlerin İzdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik”, Kastanioti Yayınları, Atina, 2008, s.182).

* “Konferansın iki ay devam eden birinci devresinde gelecek barış görüşmesinin esasını oluşturmak üzere bir proje meydana geldi. Bu projede bizi tatmin edecek şekilde çözümlenen meseleler şunlardı:

A) Yunanistan’la aramızdaki meseleler:

1) Sivil tutukluların ve askeri esirlerin, barışın imzalanmasından evvel her iki taraf arasında mübadele edileceğine dair özel bir anlaşma imzalanmıştı;

Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye'de yaşayan Hristiyan kökenli Rumlar ve Ermenilerin yanı sıra Museviler de azınlık olarak tanımlanmıştır.*

Azınlıkların malları ve ibadet hakları güvence altına alınmıştır, ancak yukarıda da görüldüğü gibi Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesi yapılmasına karar verilmiş, bunun sonucunda 1924 yılında yaklaşık bir milyon Hristiyan Rum Yunanistan'a, beş yüz bin Müslüman Türk ise Türkiye'ye göç edecektir. Milliyetçilik akımlarının baş göstermesiyle gerçekleşen göçler yalnızca Türk-Yunan nüfus mübadelesi değildir. Özellikle 1912-1913 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin, Sırpların ve Bulgarların Balkanlardaki ayaklanma sürecini hızlandırması sonucu yaptığı Balkan Savaşları sonrası hızlı bir şekilde ve kitleler halinde Anadolu'ya göç başlamıştır. Yapılan anlaşmalar zorunluluğunca olmasa da imparatorluğun kaybettiği topraklarda yaşayan Müslüman azınlığa uygulanan baskı ve zorlamalar sonucu hicret, yani göç gerçekleşmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile yer değiştiren nüfus, hicret eden yani muhacir değildir. Mübadele sözcüğünden gelen mübadil kavramı, bu antlaşmayla yerlerinden zorla gönderilen ve karşılığında başka bir nüfusu boşalan yerlere iskân eden bir anlayışla temellenir.*

-
- 2) Doğu Trakya'daki sınırimız, Mudanya Konferansıyla tespit edilen Meriç ırmağının sol sahili olarak kabul olunmuştı;

Bundan başka Bozcaada ve İmroz Adaları bize veriliyor ve Anadolu sahiline yakın ve Yunanlıların elinde bulunan Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları sivil bir hale konuyordu.

- 3) İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri dışında Türkiye'deki Rum ve Yunanistan'daki Türkler mübadele edilecekti. Yani Yunan ordusuyla Anadolu'dan ve Trakya'dan kaçan Rumlar geri gelmeyecekler ve yerlerine Yunanistan'daki Türkler gönderilecekti.

Mübadele edilen Rumların ve Türklerin her ne suretle olursa olsun tekrar eski yerlerine yerleşmeleri yasaklanmıştı.

Yunanistan'la aramızda konferansın birinci kısmında hallolunmayan tek mesele, Yunan ordularının Batı Anadolu ve Doğu Trakya'da yaptıkları tahribatın tamir işiydi."

("Tarih IV, "Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)", Doğu Perinçek'in Sunuşuyla, Kaynak Yay., Dördüncü Basım, İstanbul, 2004, 127s)

* "19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında Balkanlar'da milliyetçilik ideolojisinin hakim olması, savaşlar sonunda İmparatorlukların dağılması ve milli devletlerin kurulması ile sonuçlanmıştır. Milliyetçi ideolojinin en temel kurallarından biri de bir devlette yaşayanların politik ve kültürel bir bütünlük göstermesi idi. Yani, her devlet milli olarak homojen bir halka sahip olmalıydı. Milliyetçiliğin homojenliğe verdiği öncelik, bu coğrafyadaki devletlerin kültürel homojenliğe önem vermesine yol açtı. Böylece Türkiye ve Yunanistan sadece din kriterine dayanan zorunlu bir nüfus mübadelesi yaptı."

(Yorgos Mavromatis,"Yunanistan'da Hristiyan Göçmenler ve Müslüman Azınlıklar", **Yeniden Kurulan Yaşamlar** Çev: Damla Demiröz, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.359.)

* "Mübadele Arapça bedel sözcüğünden geliyor. Sözcük anlamı trampa, değiş tokuş, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi demek. Çoğulu 'mübadelat' olarak kullanılıyor. Mübadele ile ilgili bedel sözcüğünden türeyen bir başka kelime 'mübadil'dir. Başkasının yerine getirilmiş, bir şeye bedel tutulmuş demek. Ama bu sözcük Türkiye'de özel bir anlam kazanmıştır. 'Türkiye'den gönderilen Rumlara karşı Yunanistan'dan gelen Türklere verilen ad' olarak sözcüklere geçmiş durumda. Bilindiği üzere 'mübadele' Lozan Antlaşması'na getirilen ek protokol uyarınca yapılmıştır. Bu nüfus değişiminin büyük bölümü 1923-1924 yıllarında gerçekleşmiş, lakin

Mübadele fikri Lozan Barış Antlaşmasında bizzat Türk tarafınca istenen bir uygulama değildir. Henüz Türk ordusu İzmir'i geri almadan önce Türk tarafında mübadele fikri doğmuştur, ancak bu Yunanistan'da Venizelos ve hükümetinin de istediği bir karşılıklı çözüm yoludur. Her iki devletin söz söyleyicilerinin karşılıklı imzasıyla milyonlarca insanın hayatı değişecektir, ancak 1923'te Lozan'da Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi'ni imzalamış olan Yunan devlet adamları, bu sözleşmeye imza atmış olmaktan ötürü daima eleştirilmişlerdir. Özellikle Küçük Asya felaketinin mimarı olarak görülen Venizelos, sayısı bir milyonu geçkin insanı yurdundan eden mecburi mübadele fikrinin 1914 yılından beri savunucusudur ve bunun için de suçlanmıştır.*

Osmanlı'da yükselen Türk milliyetçiliğiyle beraber henüz ülkenin ve milletlerin kaderi belli değilken İttihat ve Terakki ruhu Ermeni tehcirinin daha farklı bir versiyonuyla yeniden alevlenir –veya hiç bitmemiştir- ve Eleftherios Venizelos'un düşünceleriyle eşgüdümlü olarak 'öteki'nin değiş tokuşu resmen gündeme getirilir.*

1930'a kadar sorunlarla devam etmiştir. Yaklaşık 1.700.000 civarında insanın mübadeleden etkilendiği tahmin ediliyor. Mübadele göç demekti ve zorunluymuş, isteğe bırakılmamıştı. Hem Türkler hem de Rumlar arkalarında yalnızca mallarını ve mülklerini bırakmakla kalmadılar, komşularını, dostluklarını, sevdiklerini ve sevgilerini de geride bıraktılar. Bu zorunlu göç sırasında malların karşılıklı değişimi düşünülmüştü. Türkiye'de Rumlardan kalanlar, Yunanistan'dan gelen Türklere, Yunanistan'da kalanlar da Türkiye'den giden Rumlara verilecekti. Ancak mülkiyetin ispatlanması, değerinin takdir edilmesi, değeri kadar malın göç edilen yerde verilmesi beklentileri boşuna çıktı. Bütün mübadiller mağdur oldu."

(M.Ö. Alkan, "Bir Muhacir ve Mübadil Olarak Terakki Okulları", **Toplumsal Tarih Dergisi**. Sayı: 190. İstanbul, Ekim 2009)

* "Balkan Harbinden yaklaşık on altı yıl sonra, Venizelos 17 Haziran 1930 tarihinde Yunan Parlamento'sunda yaptığı bir konuşmada o dönemde hangi şartlar altında mübadele fikrine sıcak baktığını açıklamak zorunda kalır: 'Balkan Savaşları sonrasında, Türkiye'den Rum unsurunun kovulmaya başlanması ile karşı karşıya kaldığım zaman [Yunanistan'ın tekrar] savaşa girmesine engel olmak amacıyla her çareye sarıldım. Binanaleyh aşağıda sıraladığım konularda Türkiye ile anlaşma zemini aradım: [Türkiye, Ege] adalarını Yunanistan'a terk etsin ve ben de o zaman Yunan hükümeti olarak, Türkiye'de yaşayan Rumların bir kısmına –ki bunların Türkiye'deki varlığı Türk hükümeti tarafından tehlikeli olarak görülmektedir- ahlaken şunu tavsiye etmekle kendimi yükümlü görürüm: Eğer mümkünse, evlerinin, Yunanistan'daki Türklerin evleri ile değiş tokuş edilmesine izin versinler.'" (Ayhan Aktar, "Türk Yunan Nüfus Mübadelesinin İlk Yılı, Eylül 1922-Eylül 1923", **Yeniden Kurulan Yaşamlar** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.53.)

* "Osmanlı'nın elinde kalmış olan bölgelerde ve Yunanistan'ın yeni ele geçirdiği yerlerdeki azınlıkların kaderi, Helenizm ve Türk milliyetçiliği politikalarının hakim olduğu ideolojik ortamda belirlenmiştir. Nüfus mübadelesi düşüncesi, bölgenin tarihine yabancı değildi, ama bu sefer var olan mübadele şekli hâlâ Ermenilere uygulanan tehcir yoluyla, ülke sınırları dışına çıkarmaktan farklı olarak; taşınmaz malların tasfiyesi ve göç edenler tarafından terk edilen menkul ve gayri-menkullerin karşılıklarının belli güvenceler verilerek gittikleri yerlerde tazmin edilmesini sağlayan birtakım garantiler içermekteydi. Bütün bunlar doğrultusunda azınlıkların kısmi veya tamamen ortadan kaldırılışı fikri birbirine iyice düşman haline gelmiş devletlerin hükümetleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. 1913'te Bulgaristan'da bu amaçla (yine böyle bir nedenle) bir antlaşma imzalamış olan Enver, Cemal ve Talat paşa üçlüsü, bir yıl sonra, Yunanistan'la coğrafi açıdan sınırlı ve gönüllülük tabanlı bir nüfus değişimini şart koşan bir başka antlaşma imzalamışlardır. Bu değişim planları üzerindeki tartışmalar gayri resmi olarak yapıldığını, antlaşma sürecinin ayrıntılarıyla çok az bilgi mevcuttur ve üstelik bu antlaşmanın nasıl

Yeni kurulacak olan ülkenin ve Megali İdea heyecanını bütünüyle kaybeden Yunanistan'ın resmi ideolojisinin öncelikli işlerinden biri 'artıkları' temizlemek olacaktır. *"Mübadeleye tabi olacak ahali, sözleşmenin 1. maddesinde dile getirildiği gibi, 'Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukları' idi. Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumları bu sözleşme kapsamı dışında bırakılmıştı."*¹⁴⁹ Yunanistan ilk etapta mübadelenin isteğe bağlı olarak yapılmasını talep ederken, konferans görüşmelerinde Türk tarafının başlıca amaçlarından biri Anadolu'daki tüm Ortodoks Hristiyan uyrukluların ülkeyi terk etmesiydi, yani İsmet (İnönü) Paşa önderliğindeki kabinenin niyeti İstanbul Rumlarını da listeye aldirtmakken, Batı Trakya Türkleri Yunanistan topraklarında kalmalıydı. Burada Venizelos hükümetinin niyetinin mümkün olduğu kadar çok Rum vatandaşıını Türkiye'de bırakıp Türkiye'yle iletişimi güçlendirmek, Türk heyetininse mümkün olduğu kadar çok Rum vatandaşıını Yunanistan'a gönderip yeni kurulan devlette azınlık unsurlarını en aza indirmek ve 'Türk ulusundan oluşan' bir devlet yaratmak niyetinde olduğu açıktır.

Lozan Barış Antlaşmasında taraflar arasında mübadelenin yanı sıra yerleşikler sorunu, savaş tutsaklarının teslimi, adalar ama özellikle de Küçük Asya'da bırakılan Patrikhane sorunu tartışılmıştır.*

şekillendiği ve ne derece uygulandığı da henüz meçhuldür. Venizelos'u mübadele projesinin mimarı olarak gören Aleksandr Pallis, 1914 Türk-Rum mübadelesi üzerine şunları söylemektedir:

'Yunanistan ve Türkiye arasındaki bir nüfus mübadelesi ilk olarak 1914'te M. Venizelos tarafından, iki ülke arasında senenin başında ortaya çıkan zorlukları çözömlleme yolu olarak önerilmiştir. İlişkiler, Türkiye'nin Anadolu kıyılarınin karşısındaki Ege adalarının Yunanistan tarafından ilhakını reddetmesiyle gerginleşmişti. Yunan hükümetine baskı yapmak amacıyla Türkler, Batı Trakya ve Batı Anadolu kıyısındaki şehir ve köylerdeki Rumları uzaklaştırmaya (oradan atmak) ve yerlerine Makedonya'dan gelen Müslümanları yerleştirmeye başladılar. Sayıları 270.000'e varan bu Rumlar, Yunanistan'da mülteci olmaya zorlandılar. Bu mültecilerin geri dönmelerine izin verilmesini beklemek faydasızdı ve Türk Hükümeti onay verse bile, evlerine Müslüman göçmenler tarafından el konulduğunu düşünürsek evlerine tekrar yerleşip yerleşemeyecekleri şüphe götürür. Sonuçta tek çözüm var olan ve değıştirilemez olan emr-i vakiyi kabul etmek ve durumu her iki tarafta terk edilmiş olan mülklerin uygun şekilde tasfiyesini ve geride kalan ve çevredeki nüfus tarafından yok edilme tehlikesi olan uzak toplulukların uygun tedbirlerle uzaklaştırılmasını sağlayacak bir antlaşmayla düzeltmek olacaktı." (Yıldırım, a.g.e. s. 39-40)

¹⁴⁹Belli, a.g.e. s.28.

*"Bugün Türkiye dışında Yunanistan'da Girit, Onikiadalar, Nees Hores (Yeni topraklar, yani 1912'den sonra Yunanistan'ın egemenliğine giren bölgeler), Aynaroz ve Patmos, Kuzey ve Güney Amerika, Ortodoks olmayan Avrupa ülkeleri, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada'daki Ukrayna Kilisesi ve Hong Kong'taki Metropolitik Patrikhane'nin yetki alanına girmektedir. Ayrıca Çekya, Slovakya, Finlandiya ve Estonya Kiliseleri özerk kiliselerdir ve içişlerinde özerk olmakla birlikte diğer kiliselerle ilişkilerinde Patrikhaneye bağılırlar."(Fırat, a.g.e. s.341.)

Bizans İmparatorluğunda kutsal görevlerde başkanlık eden Patrik, Osmanlı'da daha siyasi bir hâl almıştır. Tam da bu yüzden Osmanlı Devleti'nde görülen herhangi bir Ortodoks ayaklanmasından Patrik sorumlu tutulmuş, sürüsüne sahip çıkmadığından halkın veya yeniçerilerin galeyana geldiği zamanlarda asılmış veya linç edilmiştir. Örneğin, 1821 Mora isyanında Yunanlılar bağımsızlık için ayaklanmışlar, fakat ayaklanma bastırıldığında bunun sorumlusu olarak görülen Patrik V. Grigorios Patrikhanenin kapısına asılarak idam edilmiştir. O gün bu gündür Patrikhanenin o kapısı hiç açılmamıştır ve İstanbul yeniden Türklerden geri alındığı gün o kapının açılacağı rivayet edilmektedir.¹⁵⁰

Lozan'da ilk etapta çözülemeyen iki en önemli sorun Patrikhane ve yerleşikler sorunu olarak kaldı. Bunlar, ilerleyen yıllarda çözüme kavuşmuştur.

1.2.2. Mübadeleden Sonraki Panaroma

Savaşta, savaşın ardından verilen kayıplardan sonra ve 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin ardından anakara Yunanistan'a giden mübadiller için zorlu yaşam koşullarına alışmak, tüm varlıklarını geride bırakmak ve sefilliğe rağmen yeni vatana ayak uydurmak zor olmuştur, ancak gerek mübadiller gerekse yönetimdeki uygulamalar sonucunda '*Ellinikon thauma (Yunan mucizesi)*' olarak görülen uyum süreci tahmin edildiğinden daha kısa sürede gerçekleşmiş ve başarıya ulaşmıştır.

“1922 yılının son aylarında Yunan Krallığı belki de tarihinin en büyük krizini geçirdi. On yıl süren ve mali açıdan zahmetli bir silahlı çatışmanın, birbirini izleyen dış borçların ve Anadolu'daki ezici mağlubiyetin ardından Yunan hükümeti yeni bir zorlukla, Anadolu'dan ve Doğu Trakya'dan gelen 1.069.957 Ortodoks mübadilin kabulü ve kademeli olarak entegrasyonu ile karşı karşıya kaldı. Yunan hükümeti büyük buhrandan ve resmi bir iflas deklarasyonundan (1932) on yıl kadar önce Milletler Cemiyeti'ne umutsuz bir yardım çağrısında bulundu. Bu nedenle, bu muazzam yoksul ve dilsel olarak melez nüfusun entegrasyonunu Yunan tarih yazımı tarafından 'insanüstü bir başarı' veya 'Yunan toplumunun 20. yüzyıldaki en büyük başarısı olarak' övülmesi şaşırtıcı değildir...”¹⁵¹

9 Eylül 1922'de Anadolu topraklarında bulunan gayrimüslim Osmanlı uyruğu için 'afet' yalnızca ideolojik yıkımın yansıması değil, bir daha geri dönüşü olmayacak bir 'çile' sürecinin de başlangıcı olmuştu. "*Osmanlı Devleti topraklarından Yunanistan'da kalan parçalar üzerindeki Müslüman Osmanlı tebaası ile Anadolu coğrafyasında kalan gayrimüslim*

¹⁵⁰ Clogg, a.g.e. s.53.

¹⁵¹ H.Theodoretis Rigas, "Marjinalleşme Sesleri, Rembetiko Şarkıları Üzerinden Mübadele Deneyiminin Yunanistan'daki Yönleri", **Toplumsal Tarih Dergisi** Çev: Emek Yıldız, Sayı:190, İstanbul, Ekim 2009

Osmanlı tebaası, 30 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan'la imzalanan 19 maddelik 'Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol' ile zorunlu mübadeleye tabi tutuldular."¹⁵²

Yaklaşık yedi yıl süren göç kervanında perişan bir halde Pire Limanına ayak basan mübadiller için en büyük zorluk başlayacaktır. İnsan yığını kaldıramayan Yunanistan'da mübadiller için ayrılan ve olumsuz koşullar altında bulunan kamplarda açlık, sefalet, salgın hastalıklar baş gösterecektir.

Karşılıklı değişimin ardında kalan boşaltılmış köy evlerinin ıssız yüzlerinin, dini yapıların, dükkânların, mezarların ya yeni sahipleri olmuş, ya bunlar kaderine terk edilmiş ya da inşa edildiği ülkenin düzenine, yapısına ve dinine uygun olarak tahrif edilmiş veya tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Bhikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek* adlı kitabında çokkültürlülükle ilgilenen Kanadalı politik felsefeci Will Kymlicka'nın görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

"Kymlicka'ya göre farklı kültürel azınlık türleri vardır. Bazıları bazı bölgelerde toplanmıştır, bazıları dağınıktır. Bazıları gönüllü göçmenlerdir; bazıları mülteciyken bazıları da ülkeye zorla getirilmiştir. Kymlicka bu ve diğer grupların kültürel isteklerinin ahlaki bakımdan farklı ağırlıklarda olduğunu düşünmektedir. Hak iddiaları en güçlü olanlar ulusal azınlıklar, en zayıf olanlar da gönüllü göçmenlerdir; diğerleri bunların arasında kalır. Ulusal bir azınlık veya azınlık ulus, belirli bir bölgede toplanmıştır; geçmişte kendi yönetimine sahip olmasına rağmen sonradan söz konusu topluma dahil olmuştur; kurumsal yapısı tamdır, ortak bir dili ve kültürü vardır ve genel anlamda güçlü bir toplu kimliğe sahip farklı bir birimdir...."¹⁵³

Her iki ülke mübadillerinin tek ortak yönü, gittiği ülkenin dini olmuştur. Yunanistan'a göçlerle gelen Hristiyan Rum uyruklu kişilerin, özellikle de Pontos ve çevresi veya İç Anadolu'dan gelenlerde 'dil' en büyük problemlerden birini teşkil etmektedir. *"Sığınmacıların büyük bölümü yalnızca Türkçe konuşuyorlardı. Yunanca konuşsalar bile bu ya krallıkta yaşayanlarca pek az bilinen Karadeniz'in güney kıyılarındaki Pontus bölgesi şivesiydi ya da okullarda öğretilen yapay **katharevousa** (arındırılmış) Yunancasıydı."*¹⁵⁴ Sorunlar bununla da bitmemekte, bu kez anakarada halkla bütünleşmek veya anakara halkının göçmenleri kucaklaması yerine aşağılamalar veya aşağılanmalar devreye girmekteydi. *"Doğma büyüme krallık topraklarında yaşamış olanlar yeni gelenlere, (kendilerinininkinden*

¹⁵² Ali Cengizkan, "Türkiye'de Mübadele, Konut ve Yerleşim Politikası", **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.305.

¹⁵³ Parekh, a.g.e. s. 131.

¹⁵⁴ Clogg, a.g.e. s.127.

çok daha iyi olduğu görülen) yemeklerinde bolca yoğurt kullanmalarından ötürü *giaurtovaftizmenoi* (yoğurt vaftizleri) diyerek onlara önyargıyla alaylı yaklaşıyorlardı. Aynı biçimde, İzmir gibi büyük Osmanlı kentlerinden gelen Anadolu Yunanlılar da, *palaioelladit*, yani taşralı diye gördükleri ‘Eski’ Yunanistan’da yaşayan halka tepeden bakıyorlardı.”¹⁵⁵

Antik Yunan mirasçılığına dayanan, Büyük Ülkü ile yetiştirilen, Bizans’ı Hellenizme temel alan resmi Yunan tarihçiliği, ilk söylemlerinden arınıp Yunan ulusçuluğunun temeli olan Bizans’a daha başka bakmaya başlamıştır. “Yunanlı Cumhuriyetçiler bu mirası, özellikle halk değil devlet düzeyinde Bizans’ı reddetmiştir. Günümüz Yunan tarihçiliği Bizans konusunda hemen hemen ortak bir yorumda anlaşılmıştır denebilir: özellikle son yüzyıllardaki Bizans ile günümüz Helenler arasında din, dil, müzik ve edebiyat gibi kültürel bağlar ile yakın bir akrabalık içinde olduklarına inanılır.”¹⁵⁶

Yaşananlar yeni bir resmi tarih yazımını da beraberinde getirmiştir. 1800’lerde başlayan ulusçuluk sürecinde yeni korkular, kazançlar, kayıplar, yenilgiler olduğundan ulusal kültür yaratmada yeni bir eşiğe gelinir. “Ulusal kültürün eskilerden, atalardan, ulusun çok eski kökenlerinden kaynaklandığı savunulur. (Yunan ulusçuluğunun ilk oluşumunda Antik mirasa dönüşü gibi). Oysa gerçekte yapılan, çok eski ve geleneksel dilleri, alışkanlıkları, töreleri eğitim yolu ile yok etmek etmektir. Ulusal gruplar asimilasyon yoluyla yok edilir (Batı Trakya Türkleri Yunanistan’da ‘**Müslüman Helenler**’ olarak kimlik bulurlar). Mitoslar yaratılır. Kültür bir sera kültürüdür artık ve ulusal olmaktan çok uluslararası bir görünüm edinir (Kültürler bileşkesi).”¹⁵⁷

Yaşanan yenilginin ardından Küçük Asya’yı anlatan, Türkleri ve Yunanlıları romanlarına ‘insan’ olarak taşıyan ve onların aralarından iyilerin çıkabileceği gibi kötülerin de çıkabileceğini yansıtan ve her şeyden önemlisi bire bir bu olaylara tanık olmuş, olmasa da Türk yönetimine ışık tutan ve zamanın gelişmelerinin Yunan halkına yankısını anlatan çoğu Küçük Asya kökenli “**30 Kuşağı Yazarları**” ortaya çıkmış ve bu Yunan edebiyatında bir akım olarak yer etmiştir. İlias Venezis, Stratis Mirivilis, Lilikia Nakou, Giorgos Theotokas, Gioulielmos Ambot, Kosmas Politis, Pandelis Prevelakis, Aggelos Terzakis, Thanasis D. Petsalis, M. Karagatsis, bu kuşağın yazarlarından ve eserlerinde yenilgiyi, karakterin ruhunun kendi içinde çatışmasını, terk edilmişliği, yalnızlığı, savaşta yaşanan acı olaylarını

¹⁵⁵ y.a.g.e, s. 127.

¹⁵⁶ Millas, 2006, s.190

¹⁵⁷ Millas, 2004, s. 158.

görebileceğimiz gibi bazılarında Jön Türk hareketinin ve milliyetçiliğin artışı, efendi-köle anlayışını, imparatorluktaki yönetici sınıfı, cemaat olgusunu vb da gözler önüne sermektedirler.¹⁵⁸ Kosmas Politis, Yunan askerinin İzmir'e çıkışı için "*Kendi ülkemde kul hissetmemi sağladılar.*¹⁵⁹" diyerek Yunan ordusunun Küçük Asya'daki Rumlara olan bakış açısını ve Rumların gerek Türkler gerekse anavatan Yunanistan arasında kalışını simgelemektedir.

1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi'ni anlatan Ege'yi Geçerken adlı derlemede *Stathis Gauntlett*'in '**Şarkiyatçılık ve Garbiyatçılık Arasında**' adlı makalesinde vatanlarını yitiren Küçük Asya mübadillerinin kaderinin edebiyatı oldukça etkilediğini, ancak aynı gerçekçiliğin mübadeleyle etkilenen başka bir sanat kolu olan müziğin 'rembetiko' köşesinde çok da fazla görülmediğini belirtmektedir.

Arabesk veya halk nezdinde (evrensel bir yapıdan ziyade) sözlü geleneğe ait olan **Rembetiko**, Osmanlı kültüründen de etkilenmiş¹⁶⁰, Osmanlı kültürünü de etkilemiş ve coğrafi paralellikten dolayı Yunanistan'da '*Cafe aman*'larda görülebileceği gibi, Anadolu'daki taverna ve meyhanelerde de grup halinde olan müzisyenlerce icra edilmiştir. Bu nedenle diyebiliriz ki rembetiko için üç ana dönem mevcuttur:

1. *İzmir (Cafe-Aman) dönemi*: Yunanistan ve Anadolu'da sorunları dile getirdiği gibi hayatın güzel yanlarını da dile getiren şarkıların dönemi. (1922-1936 arası)

2. *Rebetikonun gizli dönemi*: 1936'lardan itibaren Batı kültürüne eğilimli olan Metaksas diktatörlüğü ile rembetiko müziğinin yeraltına çekilmesi.

3. *Kitle kültürü (popüler kültür)*: Metaksas iktidarından sonra gelen özgürlükçü havada rembetiko yeniden ortaya çıkıyor ve bu kez ulusal nitelik kazanıyor, **kitle kültürü** haline geliyor.

Rauf Beyru'nun "**19. yüzyılda İzmir'de Yaşam**" adlı eserinde detaylıca araştırdığı 19. yüzyıl İzmir'inde batı tarzı eğlenceye, yani '*cafe şantan*'lara dikkat çeker. Öyleyse diyebiliriz ki sosyeteye ait cafe-şantan'ların varlığına bir alternatif olarak halka ait cafe-amanların varlığı görülmektedir.

¹⁵⁸ Demiröz, a.g.e. s.182-185.

¹⁵⁹ y.a.g.e, s.172

¹⁶⁰ Berrak Taranç, **İki Kıyının Müziği**, Ürün Yay., Ankara, 2007, s.39-40.

Rembetiko, mübadelenin ardından bireyin kadercilik ve acı kültürünü simgelediği bir halk müziği haline gelmiştir.¹⁶¹ Darbelerde yasaklanmış, fakat tavernalarda terk edilmemiş ve en nihayetinde Yunan müzik kültüründe ulusal bir yer edinmiştir.

Yunanistan, kendi içinde yaşadığı siyasal çalkantılar nedeniyle Küçük Asya felaketinin ardından uzun süre kendine gelememiştir. Gerek nüfus patlamasından ve savaştan dolayı yaşanan mali krizler, gerekse siyasal istikrarın olmaması, ülkede peş peşe gelen darbelerin nedenleri olacaktır. Venizelos'un yönetime gelmesiyle beraber gerek dış politikada, gerekse ülke içinde istikrar artacak, her şey yavaş yavaş rayına oturacaktır; ta ki İtalya ve Almanya'nın ülkeyi işgal etmesine kadar.

1.2.3. Yakın Geçmişteki Türk-Yunan İlişkileri ve Küçük Asya

Lozan Barış Antlaşmalarının ardından her iki ülke de kendi iç dinamiklerine eğilmeye, savaşta aldığı ağır yaraları iyileştirmeye çalışmaya başlamıştır. Türkiye ve Yunanistan açısından incelendiğinde *"iki ulus genel olarak ya da resmi ideoloji çerçevesinde, geçmiş, ulusal kimliklerini ve dolayısıyla iki ülke ilişkilerini, iki farklı ulus oluşturacak derecede, farklı bir biçimde görmekte, anlamakta, 'hatırlamakta' ve algılamaktadırlar."*¹⁶² Yeni devletler, ortak hafızalarını oluştururken Osmanlı'dan bazı ideolojik süreklilikler de kazanmıştır. Türkiye'de ise bunların görüngüleri dayanışma, milliyetçilik ve halkçılıktır.*

Buna rağmen Türkiye'de 'Osmanlı' mirasçısı yargısında bugün bile konuşulan iki ayrı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri, yeni devletin Osmanlı mirasçısı olduğu, diğeryse yeni devletin Osmanlı'ya karşı çıkan ve ondan tamamıyla bağımsız yapıda olan bir devlet olduğu anlayışıdır. Oysa Balkan halklarına bakıldığında -Müslüman olan uluslar için bile- hiçbirinin Osmanlı 'mirası'na bu kadar eğildiğini görmemekteyiz. Oysa Türkiye Cumhuriyetinin fonu

¹⁶¹ Rigas, a.g.e.

¹⁶² Herkül Millas, **"Türk ve Yunan Romanlarında 'Öteki' ve Kimlik"**, İletişim Yay., İstanbul, 2005, s.337.

* "Cumhuriyet Türkiye'sine damga vuran ideolojik oluşumlardan pek çoğunun Osmanlı'dan devrildiğini görüyoruz. Adlarını koyacak olursak bunlar Cumhuriyet döneminde korporatizme dönüştürülen tasanütçülük, milliyetçilik ve popülizmdir. Ancak, bu ideolojik oluşumlardan önce Osmanlı'dan başlayarak daha sonra Cumhuriyet'in her döneminde varlığını hissettirmiş bir ideolojik leitmotif söz konusudur. Bu, Darwinizm'in uluslar ve ülkeler tarihine uygulanmış bir versiyonu olan sosyal Darwinizm'dir. Kuşkusuz sosyal Darwinizm ne Osmanlı'da ne de Cumhuriyet döneminde ayrı bir ideoloji olarak geliştirilip sistemleştirilmiştir. Ama son yüzyılın bütün ideolojik oluşumlarına, devlet politikalarına ve siyasal söylemlerine damgasını vurmuştur. İdeolojik ve siyasal yönelimlerin arka planını oluşturan Darwinist anlayışa göre, Türkiye bu acımasız ve karmakarışık dünyada ayakta kalabilmek için diğer güçlülerin arasında yer almak zorundadır. Böyle bir dünyada güçsüz kalanların tarih sahnesinden silinmeleri de doğaldır. Yaşam sürdürmenin tek aracı olarak güç, her zaman yüceltilmektedir." (Metin Çulhaoğlu, **"İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği"**, Öteki Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 1999, s.61.)

oluşturulurken Osmanlı'nın iyi ve güzel taraflarının tarihsel ve milliyetçi söylemleri kapsamında mutlaka görmekteyiz. Eski Türk tarihini de Osmanlı tarihini de kendi içinde harmanlayan Türk ulusu, aslında aynı Yunanlıların yaptığı gibi geçmişiyile istediklerini ayıklayıp istediklerini almak suretiyle özel bir bağ kurmuştur, çünkü ulus devlet inşa etmede ulusun gururu önem kazanır.

Türklerin 'Milli Mücadelesi'nin resmen başladığı M. Kemal Atatürk'ün Samsun'a ayak basmasıyla vatan ve din için canlarını siper eden Osmanlıların kimlik dönüşümü başlamış oluyordu. *"19 Mayıs 1919 tarihinden önceki hiçbir davranış, kadro ve program meşru Türk tarihine ait değildi, aksine başka bir tarihsel kesite ait olduğu vurgusu vardı. Kısacası Cumhuriyetin kurucuları Osmanlı geçmişini, yeni modern rejimin kadim Ötekisi olarak yeni baştan kurguladılar. Reformcuların asıl niyeti, bütün farklılıkları Türk ismi altında eriterek Osmanlı'nın çok-kültürlü ve çok-milletli mirasını ortadan kaldırmaktı."*¹⁶³ Bu çerçevede içinde Osmanlı'dan 'miras' alınan azınlık statüsü, bu kez 'milli'leştirilmiş biçimiyle yeni ülke düzeninde yer almakta, Yunanlıların imgesinde oluşan 'Türk' genellemesi, Müslüman kimliğinden aynı Osmanlı'daki gibi sapmayıp bütün Müslüman ulusları (Çerkezler, Boşnaklar, Arnavutlar, Kürtler, Lazlar) bünyesinde toplamakta, eski çok-kültürlü ulusun kalbindeki gayrimüslim azınlığın çeşitliliğinden alıp Türk-Müslüman bir monist eğriye doğru gitmektedir. Bunun sonucunda gayrimüslim olanlar yalnızca 'Türk vatandaşı' olarak kabul edilmişler, ancak gerek hakim söylemin gerekse halkın ideolojisinde 'ötekileştirmek' anlamında daha sert bir bakış açısı oluşmuştur.

Yeni biçimlendirilen Türkiye panoramasını bu denli detaylı ele almamamızın nedeni, 1923'ten sonra karşılaşacağımız Türk-Yunan ilişkilerine de yansıyacak olmasıdır. Savaş sonrası baş gösteren açlık ve işsizlik gayrimüslim sınıfa da yansıyacak ve yasalarda yeni düzenlemelere gidilecektir. Bu yıllarda her iki ülke azınlıkları da zor günler yaşamıştır. Yunanistan'da Batı Trakyalı Türkler Anadolu'ya göç ederken, buradaki azınlıklar için baskı dönemi başlamıştır. *"18 Mart 1926 tarihli ve 778 sayılı Memurin Kanununda**, memuriyete giriş koşulları arasında vatandaşlıktan bahsedilmeksizin 'Türk olmak' koşulu getirilerek

¹⁶³ Yılmaz Çolak, "1990'lı Yıllar Türkiye'sinde Yeni-Osmanlılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 38: Milliyetçilik-I, Ağustos, Eylül, Ekim 2006, Ankara, s.131.

* Kanun, 'Türk vatandaşı olmak' biçiminde 1965 yılında değiştirilmiştir.

gayrimüslimlere devlet görevliliği kapısı kapatılırken, bu kanuna paralel biçimde avukatlık, doktorluk vs. gibi mesleklere sahip olan Rumların çalışma koşulları ağırlaştırıldı.”¹⁶⁴

Lozan’dan arta kalan problemleri çözmek Şeyh Sait İsyanının baş göstermesiyle yeniden gündeme gelmiştir. Ankara, bu ayaklanmayı hem dinsel hem de etnik açıdan önemli bir tehdit olarak görmüş ve azınlıklar / dış politika ile olan sorunlarını yeniden masaya yatırmıştır. Yunanistan’da iktidarın devrilmesinden dolayı hiç uygulanamayacak olan 1925 Ankara Antlaşması ile başlayan ilk adımlar 1928’e gelindiğinde ‘İtalya’nın aracılığıyla en üst seviyeye varmıştır. İtalya, Fransa’nın gücünü kırmak için Balkan ülkelerine yaklaşmış ve hem Türkiye hem de Yunanistan ile imzaladığı ‘Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Yargısal Çözüm Antlaşmaları’ ile iki ülkenin sorunlarına aracı olmaya başlamıştır.

Yunan ve Türk hükümetleri kısa süre içerisinde iki ülke arasındaki ilişkilerde beliren sorunları çözmek için bir araya gelmiştir. Her seferinde atılan olumlu adımların liderlerin kişilik özelliklerine değil, iki ülkenin gerçekten bir barış ve dayanışma içinde olma isteğine bağlı olduğu 1933 Samimi Anlaşma Belgesinde görülür. Almanya’da Nazi Partisi’nin iktidara geçmesi, Balkanlıları da harekete geçirmiştir. Türkiye ve Yunanistan, siyasal alanda Balkanlarda bir işbirliği çağrısı yapmışlardır. Bulgaristan bu çağrıya olumsuz yanıt verince Türkiye ve Yunanistan 14 Eylül 1933’de Samimi Anlaşma Paktı (Pacte d’Entente Cordiale) imzalamıştır.¹⁶⁵ Kısa süre içinde şaşırtıcı değişiklikler göze çarpar. Ortak sınırlar karşılıklı olarak korunacak, uluslar arası alanda Yunanistan ve Türkiye’yi ilgilendiren her alanda iki ülke de birbirine danışmadan hareket etmeyecek ve temsil durumu sınırlandırılmış uluslar arası toplantılarda var olan ülkelere birinin gönderdiği temsilci, her iki ülke çıkarlarını savunacaktır.¹⁶⁶ Bulgaristan’ın uzak duruşu ve İtalya’nın yükselen faşist anlayışı, Balkan ülkelerini ortak bir Balkan Birliği oluşturmaya itmiş, bunu sonucunda 1934’te Balkan Antantı Paktı Atina’da imzalanmıştır, ancak Türkiye dışında tüm Balkan ülkelerinin II. Dünya Savaşı’nda işgal edilmelerinden dolayı Türkiye’de kendisine zarar gelmemesi için çekinceli durmuş ve o günün düşünce ve hoşgörü ortamında sırt sırta veren ülkelerin imzaladığı Balkan Antantı tarihe karışmıştır.¹⁶⁷ 1954’te yeniden imzalanacak olan Balkan Paktı ise Yunanistan ve Türkiye’nin de üye olduğu NATO’nun stratejileri için imzalanmıştır ve ittifak oluşturmamaktadır. Yugoslavya’nın bu dayanışmadan uzak durmasına bir de Kıbrıs sorunu

¹⁶⁴ Fırat, a.g.e. s.336-337.

¹⁶⁵ **Balkan Antantı Hakkında Ansiklopedik Bilgi** www.turkcebilgi.com

¹⁶⁶ Fırat, a.g.e. s.350-351.

¹⁶⁷ Selin Süar, **Balkan Ruhu**, www.azizm.com Ekim 2009

eklenince iki ülke arasında ilişkiler gerginleşmiş ve ittifakı ayakta tutan ülkelerin arasındaki gerginlikle Balkan Paktı sona ermiştir.

Savaş, her iki ülkeyi de farklı etkilemiştir. Askeri işbirliği içerisinde buluna iki ülkenin asıl çekinceleri SSCB ve İtalya tehdidiydi. Yunanistan önce İtalya, ardından Alman işgaliyle sarsıldı, fakat bu sarsıntılar ülkeyi iç savaşın eşiğine getirdi. Türkiye’deyse bir önlem olarak 1941’de (Almanya-Türkiye Saldırmazlık Paktı imzalanmadan önce) Anadolu’daki 18-45 yaş arası gayrimüslim erkekler askere alınmış, fakat silahsız bırakılarak amele taburlarına teslim edilmiştir. Bunun hemen ardından gelen Varlık Vergisi, maddi kazancı yüksek olanlara yönelik olsa da en çok gayrimüslim azınlık halkı etkilemiştir (11 Kasım 1945). Bu ayrımcılığa rağmen Türkiye’den Yunanistan’a gidip İtalyan ve Alman işgalinde gönüllü olarak savaşmak isteyenlere izin verilmiş, açlık ve sefaletten illegal yollarla Türkiye’ye kaçan Yunan halkına iyi davranılmış ve onlara yardım edilmiştir.¹⁶⁸

Türk-Yunan ilişkilerinde her iki ülkeyi burun buruna getiren en önemli meselelerden biri Kıbrıs Sorunudur. Sorundur çünkü hâlâ uluslar arası politikada Türkiye’nin karşısına çıkarılan bir yaptırım olarak yer alır. Sorundur, çünkü ikiye bölünen adanın Rum Yönetimi uluslar arası platformda kabul görmüş, Türk Yönetimi ise tanınmamıştır. Kıbrıs, yalnızca kendisiyle apayrı bir araştırma olacağından ve Küçük Asya özelinde konuyu yalnızca Türk-Yunan ilişkileri bazında etkileyeceğinden konuyu sadece genel hatlarıyla ele almak yeterli olacaktır. Soğuk Savaş sonrası sömürgeler bağımsızlık kazanmaya başlamış, dolayısıyla iki ülkenin halkının bulunduğu Kıbrıs bir sorun haline gelmiştir (çünkü özerk siyasal yönetimler gündeme gelmektedir).¹⁶⁹ 1960 yılında Kıbrıs, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kurmuştur (NATO ile ABD asıl olarak bunu bir Bolşevik tehlikesinden dolayı desteklemiştir.) fakat bu çözüm de olmayınca İngiltere, “taksim” çözümünü ortaya attı ve Türkiye bu tezi, benimseyerek “Ya taksim, Ya ölüm” sloganlarıyla 6-7 Eylül Olaylarının da planını çizmeye başlamıştır.

İrkçi-İslamcı yönde gelişen milliyetçilik kavramı, o dönem iktidarda olan Demokrat Parti Hükümeti’nin kışkırtmaları ve bilinçli şekilde provokasyon amacıyla tezgahladığı planlar nedeniyle Anadolu’da kalan Rum halkın zulüm görmesine neden olmuş, yağmacı zihniyet kendi vatandaşlarını ‘ötekileştirerek’ tüm mallarına el koymuş, aşağılamış,

¹⁶⁸ Melek Fırat, “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1, Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, İletişim Yay., Ed: Baskın Oran, On Dördüncü Basım, 2009, İstanbul, s.580.

¹⁶⁹ Niyazi Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İletişim Yay., İkinci Basım, İstanbul, 2005, s. 38.

öldürmekle tehdit etmiş veya kısacası ‘biz seni sürmeden önce sen git’ demiştir. 6-7 Eylül olaylarını konu eden ve Türkiye’deki azınlıkları anlatan Dilek Güven, “...*Bu bağlamda, 1915-16 yılları arasında, yüz binlerce –belki de bir milyondan fazla- insanın hayatına mâl olan, Doğu Anadolu’daki savaş bölgesinde yaşayan Ermeni nüfusun tamamının güneye – Suriye ve Mezopotamya’ya- sürülmesi ya da Küçük Asya’nın Rum-Ortodoks nüfusuna karşı uygulanan iskân politikası (1912-23), asıl olarak ulus-devlet ekseninde gerçekleştirilen homojenleştirme çabalarının sonuçları olarak değerlendirilmelidir.*”¹⁷⁰ demiş ve 1938’den sonra başlayan süreçte bu çabaların daha da arttığını şu şekilde belirtmiştir: “*Gayrimüslimlere ve Türk olmayan etnik gruplara karşı uygulanan ayrımcılık, 1923’te Cumhuriyet’in kurulmasının ardından şiddetlenerek sürdü. Her ne kadar yeni kurulan devlet, Hristiyan azınlıkların (Rumlar ve Ermeniler) özerklik haklarını devletler hukuku çerçevesinde güvence altına almış olsa da, 1920’lerin ve 30’ların hükümetleri zaman zaman açıkça asimilasyon politikaları izlemişlerdir....*”¹⁷¹ Bu çerçevede hayatlarını daha fazla idame ettiremeyecek olan halkın çoğunluğu çareyi Yunanistan’a veya başka ülkelere gitmekte bulmuştur. Durum adanın Rum tarafında da provokasyona açıktır. “*Kıbrıs’ta Türk milliyetçiliği ‘kan ve soy’ temelli, Rum milliyetçiliği ise ‘kültür ve din’ temelli bir kimlik politikası*”¹⁷² izlerken ada halkı katliam ve kıyımlarla en acı zamanlarını yaşamaktadırlar. Her iki ülkenin alttan alta desteklediği bu kanlı çatışmalar sonucunda Rum tarafındaki anlaşmazlık nedeniyle 15 Temmuz 1974’te darbe olmuş, beş gün sonra da Türk ordusu, Kıbrıs Çıkarmasını gerçekleştirmiştir.¹⁷³

Türkiye, bunun devamında iç karışıklıklarla uğraşacaktır. 1960-1980 arasında öğrenci olayları hız kazanmış, iç çatışmalar artmıştır. Bununla beraber Türkiye’de “*27 Mayısla başlayan ve 12 Mart 1971’de ordunun muhtırasıyla sona eren sürecin en önemli özelliği Türkiye’de demokrasinin ilk kez büyük ölçüde işlemesine olanak sağlaması oldu.*”¹⁷⁴ Bunun sonucunda sağından soluna kadar her alanda halka açıklama yapma, iç dinamikleri eleştirme ve hesap verme ortamı yaratıldı. Haliyle dış politikada yer alan Türk-Yunan ilişkileri de masaya yatırılmış oldu. Bu zamanda Kıbrıs bir sorun olmaya devam ederken Ege kıta sahanlığı gibi sorunlar da baş göstermiştir. Yunanistan’ın da durumu farklı değildir. Ancak Kıbrıs için altta kalmak istemeyen İnönü Hükümeti gözünü azınlıklara dikmiştir (1964).

¹⁷⁰ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 EYLÜL OLAYLARI**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul , 2005, s. 2-3.

¹⁷¹ y.a.g.e, s. 3.

¹⁷² Kızılyürek, a.g.e. s.48.

¹⁷³ Πολυβιος Γ. Πολυβιου, “**Μακαριος: τα τρια λαθη**”, Εκδοσεις Καστανιωτη, Αθηνα, 2009, σ.64, 74, 75.

(Polivios G. Poliviu, “**Makarios: 3 Yanlış**”, Kastanioti Yayınları, Atina, 2009, s.64, 74, 75.)

¹⁷⁴ **Melek Fırat**, “1960-1980: Görelî Özerklik-3, Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, Ed: Baskın Oran, İletişim Yay., On Dördüncü Basım, 2009, İstanbul, s.717.

‘Vatandaş Türkçe Konuş’ kampanyalarıyla halkı da provoke etmiş, Türkçeyi doğru konuşmaya zorlamış, Yunancayı unutturmuş, din değiştirmelerini istemiş, kamuoyunda düşmanlık doğurmuştur. Yunanistan ile yapılan antlaşmalar ve anlaşmalar bir bir incelenip feshedilmek için bir bahane aranmıştır. Bu dönemde feshedilen ‘İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması’nın feshedilmesiyle dokuz bin kadar Yunan uyruklu kişi Türkiye’den ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Türklerle evlenip Türk uyruğuna karışanlar da baskı ve aşağılanmalar yüzünden her şeyini bırakıp gitmiştir. Daha da kötüsü geride bıraktıkları gayrimenkullerden hiçbir şekilde yararlanmamaları, üzerlerinden para kazanmamaları için gelirler bloke edilmeye başlanmıştır. (Bu uygulama 1988’de kaldırılacaktır).¹⁷⁵

Yıllar geçtikçe kıta sahanlığı ve adaların silahlandırılmasına ilişkin sorunlar belirecektir, ancak arayı ısıtan Barcelona Bildirgesi’nin 1995 yılında kabul edilmesiyle kültür konusu, Avrupa Birliği ile Akdeniz ülkeleri arasındaki iş birliği alanına eklenmiştir. Barcelona Bildirgesi ile üyeler, sosyokültürel ve beşeri konularda siyasi alanda değil, ama sivil toplumlar arasındaki ilişkilerin ve anlayışın geliştirilmesi ve önyargıların silinmesi amacı doğrultusunda bir ortaklık kurulmasına karar vermişlerdir.

Kıta sahanlığı, adalar sorunu, Kardak Kayalıkları Krizi (Κρίση των Ιμίων / Krisi ton İmion), Kıbrıs’ta Türk bayrağını indirmeye çalışan Yunanlı gencin Türk askerleri tarafından vurulması krizleri derken yumuşama çerçevesinde Barcelona Bildirgesiyle açılan yol, acı bir felaketin bilançosuyla gerek coğrafi gerekse halklar arasında yakınlaşmayı daha da artırmıştır. Ağustos 1999 Marmara ve ardından Kasım 1999 Düzce depremi her iki ülkeyi de sarsmış, her iki ülkenin sarsıntısına ve yardımına ilk koşan ülkeler yine komşu Yunanistan ve komşu Türkiye olmuştur. İki ülke arasındaki dostluk girişimleri “....1999’da, dönemin dışişleri bakanları İsmail Cem ve Yorgos Papandreou’nun öncülüğünde başladı, aynı yıl yaşanmış deprem felaketlerinin yarattığı karşılıklı sempati, empati ve yardımlaşma atmosferinde yeşerdi ve o yılın sonunda Helsinki’de Yunanistan’ın Türkiye’nin AB üyeliğine açıkça destek vermesi, Türkiye’nin de Kıbrıs (Rum) Cumhuriyeti’nin AB üyeliğini kabullenmesiyle pekişti. Türk-Yunan dostluk ve işbirliği “patlaması”, bu iki ülkenin halklarında, sivil toplum düzeyinde, tarihte daha önce görülmemiş düzeyde geniş bir taban buldu ve bu taban çeşitli şekillerde örgütlenerek dostluğa sağlam bir dayanak oluşturdu.”¹⁷⁶

¹⁷⁵ y.a.g.e, s.732-733.

¹⁷⁶ Dimostenis Yağcıoğlu, “1999 Türk-Yunan ilişkileri: 10 Yıl Önce 10 Yıl Sonra”, **Azınlıkça Dergisi**, Sayı: 49, Temmuz 2009.

Küçük Asya felaketiyle beraber her iki ülkenin gelişen siyasal çizgisinde yakınlaşmalara veya uzaklaşmalara bağlı olarak gözler daima azınlıklara çevrilmiştir. Bugün Türkiye’de kalan Rumların sayısı iki bini geçmemektedir. Kalanlar da ekonomik veya kişisel nedenlerden dolayı ülkeyi terk etmektedirler. Geride kalan kıta sahanlığı ve ruhban okulunun varlığıysa hâlâ sıkıntılı bir süreçten geçmektedir. Fener Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu sıkıntısıysa Patrik’in ayrıcalık istemesi nedeniyle olmaktadır. Bu soruna kısaca göz atmakta fayda vardır:

İsmet İnönü’nün Lozan Barış görüşmeleri sırasında Patrikhane’nin Yunanistan’a taşınmaması için ikna oluşu, kurumun yalnızca din işleri statüsünde kalacağına dair verilen garantide yatar. Bunlar maddeye bağlanmamış, sözel olarak karşılıklı güvenceler şeklinde karara bağlanmıştır. Heybeliada’da bulunan Ruhban Okulu, Küçük Asya ile ilgili temel sorunlardan biri olarak karşımıza gelir. Manastırdaki kütüphanede pek çok dilde arkeoloji, sanat tarihi Yunan ve Latin klasikleri, hukuk, teoloji, Bizans ve Roma tarihini anlatan, kilise mimarisi, ilahileri gibi türleri kapsayan 120 bini aşkın kitabı bulunan Ruhban Okulu, Ortodoks din adamı yetiştirilmesi amacıyla 1844 yılında açılmış olup donanımlı bir eğitim, yabancı dil bilgisi, dünyadaki yeni gelişmeleri takip etme açısından kaliteli din adamları yetiştirmekteydi. Yeni kurulan ülkede laikliğin benimsenmesi, halifenin uzaklaştırılmasıyla beraber Fener Patrikhanesi ve Ruhban Okulu da bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bugün, bu iki kurum için büyük bir engel bulunmaktadır. Yeni gelecek bir Patrik yetiştirilmesi için Atina İlahiyat Fakültesine değil, Ruhban Okuluna ihtiyaç vardır, çünkü Ortodoksların ‘**primus inter pares**’i* Türk vatandaşı olup Ruhban Okulu çıkışlı olmak zorundadır. 12 Ocak 1971 tarihli 1971-3 sayılı karar, Özel Yüksekokulların Devletleştirilmesini öngörmüş ve böylelikle bütün özel okullar kapatılmıştır. Ancak sonra özel statüde olan tüm okulların açılmasına devlet kontrolünde olmaları şartıyla karar verimli, fakat Fener Rum Patrikhanesi buna karşı durmuş, Ruhban Okulunu açmak istememiştir. Günümüz Fener Rum Patriği Barthelomeos, okulun bütünüyle Patrikhaneye bağlanması koşulunu sürdürmekte kararlı görünmektedir. İlahiyat Fakültelerini de ayağa kaldıran bu istekle teoloji eğitimi veren okulların devlet kontrolünden çıkması istenmektedir.

Toplumlar Nasıl Anımsar adlı eserinde Paul Connerton, “Yeni bir rejimin ilkelerine en kararlı biçimde sarılanlar ve eski rejimin elinden en çok zarar görenler, yalnızca belli somut halkaları ödetmekle ve belli somut haksızlıkların düzeltilmesini istemekle yetinmezler. Onların

* Eşitler arasında birinci

*ardından koştukları hesaplaşma eski düzen ile yeni düzen arasında sürmekte olan savaşımın kesin bir sonuca ulaştırılmasıdır; çünkü savaşımı kazananların meşruluğunun hemen ve toptan onaylanması gerekmektedir”.*¹⁷⁷ der. Küçük Asya’dan zorla gönderilmelerinde büyük paya sahip olan ve milyonlarca mübadile büyük bedel ödettiren yeni rejime, yeni vatana, yeni hükümete sığınanlar, geldikleri yerde acılarını, köklerini, gerçek vatanlarını unutmak istememiş, bunun yanında yeni ülkelerini de şekillendirmişler, ülkelerine ve başlarındaki yönetime yerli halktan daha çok sahip çıkmışlardır.

Bir tek denizin birleştirdiği iki halkın yönetimleri arasında yine Anadolu’nun ve Ege Denizinin yapısı nedeniyle hava sahanlığı, kıta sahanlığı gibi problemler olmuş; Kıbrıs çıkarmasıyla beraber düşmanlık yeniden hortlamıştır. Barcelona Bildirgesi ve özellikle 1999 depremiyle iki ülke yakınlaşmış ve Yunanistan’ın ‘Küçük Asya Felaketi’ olarak adlandırdığı Türklerin Kurtuluş Savaşı’nı kazanmasının ardından Lozan Antlaşmasıyla yapılan nüfus değişiminde köklerini, topraklarını terk eden ve sağ kalmayı başaran mübadiller yıllar sonra Küçük Asya’ya dönerek geride bıraktıklarını vatanlarını görebilme şansına erişmişlerdir.

Bugün hâlâ Türkiye’de ve Yunanistan’da birbirlerine düşmanca ve önyargıyla bakan kesimler vardır. 1930’larda başlatılan politik girişimlerin, iki halkın birbirine bakışı üzerindeki olumsuz etkiyi sildiği pek söylenemez. Türk-Yunan ilişkilerinde en büyük sorumlunun siyasiler olduğu söylense de barış ortamında bile halk arasında birbirine ‘barbar’, ‘cani’, ‘tiran’ olarak veya ‘pis’, ‘gâvur’ olarak bakan kişiler mevcuttur. 1999 Marmara depreminde yaralılara kan taşıyan Yunan Kızılhaç’ını, “*gâvur kanı*” diyerek reddeden dönemin sağlık bakanının tutumu, bu düşüncenin öne çıkan örneklerindendir.

Buna rağmen iki halk arasında yakın ilişkiler ve dostluk gün geçtikçe artmaktadır. Akıntıya kapılıp Türkiye kıyılarına gelen Yunan balıkçının kanunlara uygun olarak sorgulanıp ülkesine geri yollanması ve Türk tarafının balıkçının teknesine el koyup tekneyi açık artırmada satması sonucu Türk balıkçıların aralarında para toplayıp Yunanlı balıkçının teknesini hiçbir karşılık beklemeden geri alması ve Yunan balıkçıya iade etmeleri gibi yüz güldüren olaylar denizin iki ucundaki halklarca gülümsenerek hatırlanmakta ve konuşulmaktadır. Yaşanan son gelişmeler, Türkiye ve Yunanistan’ı yakınlaştırmaktadır. Yunanistan’ın son aylarda yaşadığı ekonomik krize yardım amaçlı giden Türk heyeti ile Yunanistan arasında dostluğu ve ortak alanlarda (ticaret, kültür, turizm vb) hareketi öngören

¹⁷⁷ Paul Connerton, ‘**Toplumlar Nasıl Anımsar?**’, Çev: Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999, s.16-17.

anlaşmalar da yapılmıştır. Hiç olmazsa adalara yapılan seyahatlerde ve turizm etkinliklerinde vizenin kaldırılması planlanmaktadır.

Küçük Asya, Yunan ulusunun yüzyıllarca içinde yaşadığı ve kalben asla kopamayacağı memleketleridir. Bazı kesimlerce ‘Megali İdea’ hayalleri sürse de bu ütopyanın büyük bir felakete yol açtığı unutulmamaktadır. İki ülke arasındaki bazı sorunlara çözüm bulunduğu takdirde Küçük Asya’dan ve iki ülkeyi birleştiren Ege Denizi kaynaklı hiçbir sorun olmayacaktır. Yine de unutulmamalıdır ki özellikle de Yunanistan iç politikasında rant sağlama amaçlı olarak bilinçli olarak hâlâ Küçük Asya ve ait olduğu toplum, uluslar arası kamuoyuna bir sorun gibi gösterilebilmektedir.

2. YUNANİSTAN SİNEMASINDA KÜÇÜK ASYA TEMASI

2.1. YUNANİSTAN SİNEMASININ TARİHÇESİ

Yunanistan’ın sinema eksenindeki tarihsel gelişimini anlatmadan önce, Yunan Sinema Tarihi yerine Yunanistan kelimesinin seçilmesinin nedeni belirtilmelidir. Yunanistan Sineması, kendi kodlarını, yapısını ve ulusal sinemasını henüz bulamadığı için ulusa dair bir sinemadan bahsetmek olanaksız görünmektedir. Oysa ulus ismiyle anılan sinemalar, tarihlerinde kendi kodlarını, senaryo yapılarını, kullandıkları metaforların ayırt edici özelliğini dünya sinema tarihine yazdırmışlardır. Bu kısa bilginin ardından Yunanistan Sinema Tarihi’ne göz atmamız gerekirse ilk adımların 1897’de atıldığını görürüz.

Atinalılar sinema sanatıyla ilk kez 1897’de tanıştılar. Birçok ülkenin sinema tarihinde olduğu gibi hareketli resimlerin ışıkla yansıtılması heyecan verici tepkilere yol açmış ve bu yeni büyük gösteri çoğu yayının kaynağı haline gelmiştir. Balkanlarda olduğu gibi Yunanistan Sineması da çöküşün başlangıcında olan Osmanlı İmparatorluğu’nun idaresi altındaki Makedonya’nın geniş bir bölgesinde film çekimine başlayan Yannaki Kardeşler ve Miltos Manakias’ın yardımlarıyla 1906’da yola koyulmuştur.

Manakia Kardeşler altmıştan fazla film den oluşan son derece değerli bir seri yaratırlar ve aynı yıl Leons adlı bir Fransız film yapımcısı Atina Olimpiyat Oyunları sırasında ilk canlı ‘sinema için yapılmış film’i çeker. En nihayetinde 1907’de ilk sinema salonu Atina’da açılır. Sinema salonlarının sayısı artmaya başlar. Yüksek talep nedeniyle yerel salonlarda geçici

gösterimler başlar. 1910-1911 arasındaki dönemde yönetmen/oyuncu Spiros Dimitrakopoulos bazı sessiz kısa komediler yönetir. Birçok filminde de “Spyridion” takma adıyla oynar.¹⁷⁸

1914 yılında ‘Asti Film’ adlı yapım şirketi kurulur ve uzun metrajlı filmlerin yapımı başlar. İlk uzun metrajlı Yunan filmi iyi tanınmış bir dramatik/romantik tiyatro oyunu olan “Golfo” uyarlaması olarak ortaya çıkar. Birinci Dünya Savaşı boyunca film yapımları tamamen askıya alınmamış; bilgilendirici savaş belgeselleri yapımıyla sınırlandırılmıştır. Savaşın tatsız durumlarına rağmen, önlerindeki savaş ve Asya Minör’ün (Mikrasia) yıkımı ile ilgili ilkel koşullarda tutkuyla filmler üreten birçok önemli Yunan yönetmen ortaya çıkmıştır (Georgios Prokopiou, Dimitris Gaziadis vb.).

İlk büyük ticari başarı 1920’de Villar’ın (Giritli özgün ismi Nikolaïos Sfakianakis’den köken alan takma ad) yönetmen, senarist, başkahraman ve komedi aktörlüğünü yaptığı ‘Villar, Phaliron Kadın Banyolarında’ filmi ile gelmiştir. 1920’li yılların en ünlü film yıldızı Michael oğlu Michael Michael’dır. Aynı zamanda ‘Atina Büyücüsü’ ve ‘Maria Pentagiotissa’ yı yöneten Achilleas Madras’ın çabaları da anılmaya değerdir.

1928 ile 1931 arasındaki zamanda ‘Dag-Film’ film yapım evi muazzam bir başarı elde etmiştir. Şirket 1918 yılında kurulmuş olup roman uyarlaması ve tarihi filmlerin yapımını üstlenir. ‘Dafni ve Chloe’ (yapım yılı 1931, yönetmeni O. Laskou) ve ‘Aşk ve Dalgalar’ (yapım yılı 1928, yönetmeni D. Gaziadis) öne çıkan filmler olur. “Dafni ve Chloe” Avrupa Sinemasında çıplak insan bedeninin gösterildiği ilk film olur. Bunun ardından film yapımında önceki filmlere oranla daha ciddi bir çabanın oluşmasına savaş nedeniyle zorla ara verilen döneme girilmiştir. 1932’de ilk sesli film ‘Boskopoylas’lı Agapitikos’ Olympia Films tarafından yapılmıştır ve D. Tsakiri tarafından yönetilen film sinema salonlarında gösterilmiştir. Nikos Hatziaepostolou’nun başarılı bir operet uyarlaması olan ‘Atinalı Apachides’ sinemada karşılıklı konuşma ve ses açısından en saygıdeğer çabalardan biri olarak övgü alır. Sahneler operetten bazı şarkılar eşlik etmekte ve sesler perde arkasına gizlenmiş bir gramofondan gelmektedir.

Filopimin Finos, Yunan yapım sahnesinde 1939 yılında Kalamaki’de kurduğu bazı ortaklıklar ile ortaya çıkan ‘Yunan Sinematografik Stüdyoları’ ile yöneteceği ilk ve tek filmi olan ‘Ayrılık Şarkısı’nda yapımcı ve yönetmen olarak görev almıştır. Alman işgalinin zor

¹⁷⁸ Σταθης Βαλοκος, “Φιλμογραφία Ελληνικού Κινηματογράφου 1914-1984”, Εταιρεία Ελλήνων Σκηνοθετών, Αθήνα, 1984, σ.10. (Stathis Valokos, “Yunan Sineması Filmografisi 1914-1984”, Yunan Yönetmenler Birliği Yayınları, Atina, 1984, s.10.)

yıllarında Finos, daha sonra Yunan Sinema Tarihinin oluşumunda anahtar rol oynayacak olan ‘Finos Films’i kurar (1942). Alman İşgali boyunca iki önemli film yapılır: ‘Kalbin Sesi’ (1943, Yönetmen: D. Ioannopoulou) ve ‘Alkışlar’ (1944, Yönetmen: G. Tzavela). Her iki filmde de bir tiyatro oyuncusu olan Dimitris Horn ilk sinematografik çıkışını yaparak dikkatleri üzerine çeker. Temel olarak bu iki film Yunan Sineması için yeni, yüksek oranda yaratıcı bir dönemi başlatmıştır.

‘Alkışlar’ filmi yetenekli yönetmen Tzavellas’ın ortaya çıkmasına yardımcı olur ve Yunanistan Sinemasında üretilecek olan en iyi filmlerden bazılarının çekilmesine olanak sağlar. 1944’de büyük tragedya oyuncusu Katina Paxinou ‘Çanlar Kimin İçin Çalıyor’ filmindeki (Yönetmen: Sam Woods) performansı için En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu Oscar’ı ile ödüllendirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı 1945’te bitmiş, gerilla hareketleriyle Naziler geri püskürtülmüştür, ancak bu arada iç çatışmalar başlamıştır. ‘Dekemvriana’ olarak anılan olayların başlangıcından Sivil Savaş’ın sonuna dek olan rahatsız edici süreçte çok az film yapıldı. Birçok artist ve sinemacı takipler, adli kovuşturmalar, sürgünler ve sınır dışı etmelerle kötü zamanlar geçirdi.

O güne dek Hollywood etkisinde kalan yönetmenler için Fransız Yeni Dalga akımının gelişmesi, farklı bir bakış açısı sağlamıştır. Film yapımı 1950’lerde yükselişe geçmeye başlamış, Yunanistan Sineması tutarlı yükseliş gösteren bir seyre girmiş ve sinema salonlarını doldurmaya hevesli halkı kendine çekmiştir. 1950’lerin başlarında gösterime giren birçok seçkin film Yunanistan Sinema sahnesinde yeni film yapımcılarının ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur: ‘Acı Ekmek’ (1951, Yönetmen: G. Grigoriou), ‘Büyülü Kent’ ve ‘Ejderha’ (1953, 1956, her ikisinin de yönetmeni: Nikos Koundouros), ‘Stella’ ve ‘Siyahlar Giyinmiş Kız’ (1955,1956, her ikisinin de yönetmeni Mihalis Kakoyannis), ‘Sahte Para’ (1955, Yönetmen: Yorgos Tzavellas).

Aynı dönem boyunca ‘Finos Films’ birçok yeni filmin yapımcılığını üstlenerek ‘Yunan Star Sistemi’ni yaratmıştır. Her türden farklı filmler gösterime girmiş ve inanılmaz gişe başarıları ortaya çıkmıştır. 1960’lar dönemi boyunca Yunanistan Sineması yüksek başarı kazanmaya başlamış ve üretim dönemine girmiştir.¹⁷⁹ Birçok yapım şirketi daha kurulmuş, gösterime giren film sayısı uluslararası film gösterimlerine eşit destansı miktarlara ulaşmıştır.

¹⁷⁹ Aslı Selçuk, “Karşı Kıyının Sineması”, **Cumhuriyet Pazar Dergi**, 26 Mayıs 2002.

1960'da Yunanistan Sineması için resmi yıllık panorama oluşturmak ve bunun yaratıcılarını ödüllendirmek niyetiyle Selanik Film Festivali organize edilir.¹⁸⁰ Aynı yıl Melina Merkouri, Jules Dassin'in 'Pazar Günü Asla' filmindeki performansı için Cannes Festivali'nde ödüllendirilir ve besteci Manos Hatzidakis aynı filmdeki 'Pire'nin Çocukları' şarkısıyla En İyi Şarkı Dalı'nda Oscar Ödülü ile ödüllendirilir. Bu dönem Yunanistan Sineması'nın altın çağıdır denilebilir. Yunan oyuncular uluslararası yıldızlar haline gelir. Birçok Yunan filmi ödüller ve mansiyonlara layık görülür ya da ödüllere aday gösterilir. *"1936'da iktidara gelen Metaksas'ın diktatörlüğü arkasından gelen Alman işgali ve kanlı iç savaşın getirdiği politik çalkantılar içindeki dönemde Yunan Sinemasının varlığından söz etmek pek mümkün değildi. 50 ve 60'larda kaçış sineması olarak adlandırılabilir bazı komedilerden oluşan ticari yapımların seri üretimi başladı. Diğer taraftan genç âşıklerle ataerkil kilise ve devlet arasındaki çelişkinin ele alındığı 'Thanos ve Despina' (1967), bir askerle fahişenin toplumsal baskıya direnen ilişkisini anlatan 'Evdokia' (1971) gibi kayda değer filmler bu dönemde ortaya çıkan örnekler oldular."*¹⁸¹ Türkiye'nin sinema tarihinde de karşılaştığımız gibi her türde film Yunan seyircisi için adapte edilir; örneğin Yannis Dalianidis tarafından yapılan müzikaller buna örnektir. Nikos Koundouros 'Küçük Venüsler'deki yönetmenliğiyle (1963) Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı ile ödüllendirilir. Kazancakis'in romanından uyarlanan Kakoyannis'in 'Aleksis Zorbas'ı üç Oscar ödülü alır.

1965'den başlayarak ve sonrasında Yunanistan Sineması'nın parlak geleceği için ümit verecek kısa ya da uzun metrajlı filmler yapan birçok yeni yönetmen ortaya çıkar.

Politik olarak olgun, fakat aynı zamanda tamamen yaratıcı sinematografik bir dile sahip olan Yunanistan Sineması'dır bu. Bununla birlikte bu ümit vadeden süreç **Diktatörlük** tarafından beklenmedik biçimde tıkanır. Yunanistan'da diktatörlük boyunca gelişen olaylar ve sansür sanatsal durgunluğa yol açmış ve birçok film yapımcısı yurt dışında yaşamak üzere ülkeyi terk etmiştir. Gerçekleşen yegâne büyük yapımlar yapımcı James Parish'e ait olanlardır, ancak ne hazindir ki yapımların tarihsel, savaşa ilişkin ve yurtseverlikle ilgili temaları bulunmaktadır ve ayrıca baskı yönetiminin albayları tarafından özel olarak desteklenmiştir. Öte yandan, Theodoros Angelopoulos tarafından yönetilen iki film, Selanik Film Festivali'nde ödüllerin çoğunu kazanan 'Temsil' (1970) ve '1936 Günleri' (1972)

¹⁸⁰ Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης www.filmfestival.gr (Selanik Film Festivali, Tarihçe www.filmfestival.gr)

¹⁸¹ Y. Güven, "Pantelis Voulgaris: İnsan Merkezli Bir Sinema", **Yeni Film Dergisi**, Sayı:1, Nisan-Haziran 2001

kadar¹⁸² Pantelis Voulgaris tarafından yönetilen ‘Proksenio of Anna’ (Anna’nın Konsolosluğu) ve Aleksis Damianos tarafından yönetilen ‘Evdokia’ (1971) dünyanın diğer yarısına Yunanistan Sinemasının büyük bir potansiyele sahip olduğunu ve cesaretini yitirmediklerini göstermiştir.

Rejimin değişimi sinemanın tüm yaratıcı güçlerinin yeniden doğmasına izin verir, ancak 60’ların büyük üretimi hiçbir zaman gerçekleşmez. Yeni film yapımcıları yeni fikirler sunarlar ve kendi benzersiz patikalarını yavaş yavaş işlerler. Rejimin değişimine Angelopoulos’un başyapıtı olan ‘Seyahat Eden Oyuncular’ (1975) damgasını vurur ve 1974’te Diktatörlüğün bitimiyle siyasi film yapımında büyük bir atılım yaşanır, ancak Yunanistan sinemasının yüzünü güldüren bu yeni tip yaratıcı filmlerin ve onları destekleyen yapımcıların varlığı ne yazık ki fazla uzun sürmez. Televizyon, sinemanın yerini alır ve artan popüleritesi halkın zihnini küntleştirir ve kaçınılmaz olarak filmlere gitmesini engeller.

Yine Türkiye’de olduğu gibi birçok film yapımcısı Yunanistan Sineması’nda ortaya çıkan krizde ayakta kalmaya, sinema çerçevesinde çalışmak yerine televizyon dünyasına yoğunlaşır. Paranın olmayışı film yapımlarını giderek daha fazla devlet yardımı ve kamu fonlarına götürür ve böylece bu dönemde üç yeni sinema sınıfı ortaya çıkar:

1. İlk film sınıfı, kalitenin hiç önem taşımadığı ve hükümet tarafından fonlanan filmler,
2. İkinci film sınıfı, sanatsal disiplin ve idealistliklerinin doğrultusunda toplumu dert edinen filmler yapmaya ve toplumu yeniden sinema salonlarına yönlendirmeye teşvik eden yapımcıların filmleri,
3. Üçüncü sınıf ise kişisel, deneysel, düşük bütçeli, farklı ve öncü film diliyle konuşmaya gayret eden ve sıklıkla başarısız olan filmlerdir.

Bunun sonucunda bu üç adet yeni film kategorilerinin aynasında kafası karışmış bir seyirci kitlesi ile bu üç kategorinin sınırları içinde film yapmaya uğraşan sorunlu yapımcılar olmuştur.¹⁸³

80’ler dünya genelinde olduğu gibi çoğunlukla VHS saltanatı tarafından sahiplenilir. Bu dönem doğrudan VHS’ye aktarılan düşük kalitedeki filmlerin en çok üretildiği zaman olur. Tüm sinema salonları kaçınılmaz olarak kapanır ve süpermarketler ve dükkânlara dönüşür.

¹⁸² Dan Fainaru, **Theo Angelopoulos**, Çev: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s.xi.

¹⁸³ **Cinema info** www.cinemainfo.gr

Yunan Sineması durgunlaşır, ama yine de yeni film yapımcıları film yapmakta ısrar ederler ve uluslar arası ödüller kazanmak ve yavaş yavaş izleyicileri sinemaya çekmek suretiyle şaşırtıcı biçimde Yunan Sinemasını diriltmeyi başarırlar. Son on yıl sahada yok olan sanatsal duyarlılık ve yaratıcılığın yeniden çiçek açtırmasını başaran yeni film yapımcılarının girişi sinema tarihine damgasını vurmuştur. Hâlihazırda var olan, sinemanın kalıcı değerleri için ayakta duran en üst düzey Yunan film yapımcılarının yardımıyla, halkın sinemaya bir kez daha âşık olmasını sağlamayı başarırlar.

Filmlerin dağıtımı ve pazarlanması, Yunanistan Sineması'nda büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bugün, Yunanistan Sineması, uluslar arası alanda adlarını duyurmuş, ancak farklı ülkelerde yaşayan yönetmenler nedeniyle ayakta durmaktadır. Angelopoulos'la yaptığımız röportajda ise Yunanistan Sineması hakkındaki son dönem fikirlerine ilişkin yaptığımız görüşmede kendisi, yeni bir kuşağın geldiğini ve son dönem yönetmenleri oldukça ilginç bulunduğunu belirtmiştir.¹⁸⁴ Son dönem Yunanistan sineması, tarihine ve farklı temalara eğilmekle beraber, vazgeçemeyeceği temalardan biri olan göç ile ilgili filmler ortaya koymaya devam etmektedir. Göç olgusu, Yunanistan Sineması için her zaman ayrıcalıklı bir yere sahip olmuş, göç teması ve mekânsal değişiklikler Yunan ulusunun hafızasında daima yer eden toplumsal gerçeklikler olarak yerini almıştır. Balkan Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşı, Küçük Asya felaketinin doğurduğu zorunlu mübadele, Cumhuriyet yıllarında Türkiye içindeki karışıklıklar ve dış politika nedeniyle uygulanan baskılar ve azınlık politikaları, Yunanistan'ın iç dinamikleri nedeniyle yaşadığı iktidar kavgaları, ulusal bölünme, iç savaş ve fakirlik, Almanya'ya işçi alınmasıyla başlayan süreçler gibi etkenler nüfusun aktif olarak yer değiştirdiğine, iç ve dış göçlere tekabül etmektedir.

Yunanistan Sineması'nda, aynı Türkiye'de olduğu gibi karşılaşılan toplumsal değişimler ve tarihsel süreçler film anlatılarına yansımıştır. Özellikle son dönem sinemada belirleyici bir yere sahip olan göç, geçmiştekine oranla bugün, içe doğru dönmüştür. Göç temalı filmler pek çok Yunan yönetmen tarafından zamansal farklılıklara göre farklı tarzlarda ele alınmaktadır. Bunu örneklemek gerekirse bire bir göç temasını ele almasa da bu konulara, geçmişten gelen kültürel yapıya ve metaforlara her zaman filmlerinde yer veren Yunan yönetmen Theodor Angelopoulos'la yaptığımız röportajda, "Küçük Asya felaketine dair bir anlatıyı filmlerine taşımadığını, çünkü konunun nostaljik bir yön barındırdığını ve tercihen kendi ülkesinin tarihinde şahit olduğu cunta yönetimi, direniş, Arnavutların göçü gibi güncel

¹⁸⁴ Selin Süar, *Theo Angelopoulos Röportajı*, www.azizm.com Mayıs 2010

olaylara ilgisini yönelttiğini”¹⁸⁵ belirtmiştir. Buna rağmen filmlerinde evrensel bir yapı barındıran ve göç temasını filmlerine taşımayı başaran Angelopoulos, dünya tarihinde yaptığı üçlemeyle ‘göç’ü anlatan önemli yönetmenler arasına girmiştir.

Küçük Asya tutkusu ve peşinden gelen felaketle göç dalgaları birbiri ardına tarihe adını yazdırır. Varını yoğunu geride bırakan, parçalanan aileler, yetim kalan çocuklar, kan kokusuyla aklını yitirenler, kaostan çıkmayı başarabilenler için kurdukları yeni yerleşim yerlerinde geçmişten getirebildikleri yegane şeylerden biri olan geldiği yerlerin ‘isim’lerini yaptıkları derme çatma yeni yerleşkelerine koyarlar. Nea ile başlayan her semt, mübadillerin Anadolu’dan getirdikleri isimlerin bir hatırlatıcısı niteliğini taşımaktadır. Yine de Küçük Asya’dan çıkışı anlatan filmlerin sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Belgeseller, genellikle devlet lehine çekilmiş propaganda filmi niteliği taşıdığından sayıca çok fazladır. Oysa sinemasal düzlemde yapılan filmlerin örneği oldukça azdır.

Yunanistan Sineması’nın yeniden yapılandığı dönemde öne çıkan Kostas Ferris, Pantelis Voulgaris gibi yönetmenler Küçük Asya felaketi üzerine gerçekçi unsurları da sinema anlayışlarının içine katarak trajediyi farklı pencerelerden görüp ele almışlardır. O dönem ticari kaygıyla hareket eden ve seri üretime geçen ülke sinemasında toplumsal sorunlar, sosyal değişimler, tematik açıdan ve anlatım dili olarak daha durağan ve gerçekçi anlatımlar sunan yönetmenleri ortaya çıkmıştır.

Yunan Film Eleştirmeni Stratos Kersanidis 80’lerden sonraki Yunanistan Sinemasını şu şekilde anlatır: *“1985’ten 1990’a kadarki dönemde ortaya çıkan yeni yönetmenler, siyasi konular dışındaki konularla ilgilenir oldular. Tabii ki krizin etkisi bugün de varlığını sürdürüyor ancak diyebiliriz ki, 2000’li yıllara gelindiğinde sinemada bir patlama oldu ve yeni yapım şirketleri ortaya çıktı, çok sayıda film yapılmaya başlandı ve bunlardan bazıları iyi gişe hâsılatı yapan filmler oldu. Şu an için yılda 15 kadar film çeken ve bu filmlerinden 5-6’sı iyi hâsılat yapan bir Yunan Sineması’ndan bahsetmek mümkün. Fakat bu filmler iyi olmakla beraber, bir değişim getirebilecek filmler değiller. **Constantinos Yannaris, Sotiris Goritsas, Pericles Housoglou, Katerina Evangelakou ve Nikos Grammatikos** bu dönemin sayabileceğimiz önemli isimleri arasındadır.”*¹⁸⁶

¹⁸⁵ a.g.k.

¹⁸⁶ Pınar Karababa, Cem Kayalığıl, **Söyleşi: Stratos Kersanidis**, www.sekans.org 2004

Yunanistan Sinema tarihine göz attıktan sonra tarihinin büyük bölümünün şekillenmesine neden olan, buna rağmen unutulmak istenen bir trajedi olduğundan edebiyat eserleri ve müzik dışındaki sanat alanlarına fazla yansıtılmayan Küçük Asya Felaketi ile ilgili bulabildiğimiz filmleri inceleyelim.

2.2. KÜÇÜK ASYA İLE İLGİLİ FİMLER

2.2.1. ELLİNİKON THAVMA (YUNAN MUCİZESİ)

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΘΑΥΜΑ (1922)

Yunanistan Sineması ikinci bölümün girişinde de vurguladığımız gibi uzun süre sinemasal kodlara sahip olmayan ve halkı eğlendirme amaçlı filmler yapmıştır. Unutulmamalıdır ki her ülke sineması emekleme dönemlerinde genellikle tarihsel önemi bulunan ve belge niteliği taşıyan filmleri göstermekte, görüntüleri kaydetmekte ve bunları belli bir amaca yönelik bir görüş ve ideoloji ekseninde oluşturmaktadır.

I. Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan Sineması da haber programları ve belgeseller üzerinde yoğunlaşmıştır. Uluslararası olarak İzmir'in Yanışı (Burning Of Smyrna-1922) olarak kayıtlara geçen film de tarihi bir nitelik taşımaktadır.

Ellinikon Thavma, yani Yunan Mucizesi adlı belgesel nitelikteki film, Ağustos-Eylül 1922 yılını ve yaşanan büyük felaketi belgelemiştir. Gaziadis kardeşler, özellikle Dimitris Gaziadis, Yunanistan Sineması'na katkıda bulunan ilk yönetmenlerdendir. Yönetmenliğini Dimitris Gaziadis'in yaptığı, senaryosunu D. Aravandinos ile Tzelepis'in yazdığı ve oyunculuğunu N. Azagarov, Kalmanova, M. Kroupenskaya'nın paylaştığı Savaş / Belgesel türde 1922 yapımı olan ELLİNİKON THAVMA (Yunan Mucizesi / Ελληνικον Θαυμα), felaketi Rumların ve Yunanlıların gözünden ortaya koymuştur.

Dimitris Gaziadis, Yunan Hükümetinin davetiyle Atina'dan İstanbul'a gelmiş ve askerlerin moral bulup eğlenmesi için ekipmanı İstanbul'a getirmiştir. Küçük Asya için yapılan Yunan propagandasıyla ve kampanyayla hükümet için film de çeken Gaziadis, devamında "Yunan Mucizesi" adıyla yeni bir film çekmeye karar verir ve Yunan Dışişleri Bakanlığı'ndan bu filmi yapabilmek için para ister. Yorgos Prokopios'un da işbirliğiyle Gaziadis kardeşler iki bin metre filmle savaşı, halkı, felaketi belgelemiştirler. Küçük Asya'da

bulunan Yunan askerini ve ordunun seferini takip etmişler ve aynı zamanda geride kalan Rumların moralini de yüksek tutmaya çalışmışlardır. Yunan Mucizesi, Küçük Asya’da içlere ilerleyen ve birbiri ardına başarı kazanıp Uşak-Afyon-Kütahya hattını yaran Yunan ordusunun cesareti nedeniyle Megali İdea’nın gerçekleşmesine az kala çekilmeye başlanmış, ama çekimler yarım kalmıştır.

Kısa bir süre sonraysa Yunanlıların felaket olarak adlandırdıkları Küçük Asya yenilgisi gerçekleşmiştir ve sadece bu yüzden bile kimse bu hikâyeyi hatırlamak istememiştir. Çekimlere devam eden Gaziadis kardeşler tam da bu nedenle savaşın en can alıcı noktalarında ve felaketin trajik arka planında daima birer şahit olarak bulunmuş ve bu trajediyi belgelemişlerdir.

Film, sessiz ve siyah-beyazdır. Diyaloglar sessiz film dönemindeki gibi yazıyla verilmektedir.

“*Her Şey Küçük Asya İçin*” yazısıyla filmin açılışı yapılır. Genç ve iyi giyimli bir adam, yanında biri yaşlı, öbürü genç iki kadınla oturmaktadır. Adam, yaşlı kadına hararetle ve gururla bir şeyler anlatır. Yazıda “Türkleri bırakacağız, Yunanistan’da özgürlüğümüzü getireceğiz” der. Genç kadın ağlamaklıdır. Denizci kıyafeti giydirilmiş bir çocuk oyun oynamaktadır ve ardından “Askerlerimiz” yazısı ekrana düşer. Askerler tabur halinde uygun adımla ilerlemektedirler. Denizci kıyafeti giydirilmiş aynı çocuk sevinerek eline Yunan bayrağı alır ve ağlamaklı olan kadını, yani annesini öper. Hararetle konuşan adam da onun babasıdır, gurur ve mutlulukla gülümser. Hepsi geçen orduyu selamlar ve yeniden askeri tabura dönlür. Her biri sıraya geçer, şerefli ve gururludurlar. Ekranda “Son saniyeler” yazmaktadır. Askerler aileleriyle kucaklaşırlar, sarılırlar. “Hoşça kalın ve zaferle dönün” yazısı ekrana düşer. Gemilere binerken aileleri mendilleriyle onlara son kez el sallar ve ekrana “Meryem Ana sizinle” yazısı düşer. Gemiler Ege Denizinde hızla yol alır ve kaptan eline dürbünü aldığıında İzmir Kordon Boyu görülür. Gemi, körfeze girmiştir. Körfezde daha pek çok gemi vardır. Askerler gemiden inerler.

Bu başlangıcın ardından film boyunca askerlerin mücadeleleri, oyuncuların üzerinden felaketin belgelenmesi, askerleri uğurlarken söylenen sözler ve ordunun ‘özgürlük’ ile ‘büyük Yunanistan’ hayalleriyle İzmir’e çıkarma yapması Yunan halkının ve askerlerin içinde bulunduğu ruh halini de yansıtır.

Yunanistan bilindiği gibi, I. Dünya Savaşında ilk etapta tarafsız kalmıştır ancak ülke içindeki iktidar kavgaları, Venizelos'un 'Büyük Ülkü' hayallerinin halkın imgeleminde yarattığı 'Büyük Yunanistan' nedeniyle ülke kısa zamanda İngiliz ve Fransızların yanında yer almıştır. İngilizler, Anadolu'nun işgal edilmesini Sırlara ihale etmek isteseler de Sırlar mesafe nedeniyle (Anadolu'dan uzaklık nedeniyle) bunu reddederler.

İngilizler, Venizelos'un Sırlar ve Bulgarlarla yaptığı görüşmeler nedeniyle ortada bir şeylerin döndüğünü hissetmesiyle Yunanistan'a yaklaşıp da kraldan sert bir tepki almıştır. İngilizlerin desteğini zaten arkasına almak ve Büyük Ülkü hayalini gerçekleştirmek isteyen Venizelos ise istediği hayale bir adım daha yaklaştığını fark ederek İngilizlerin yanında saf tutmuş ve bunun sonucunda Kral, sürgüne gönderilmiş ve yerine oğlu Aleksandros geçirilmiştir. Savaş aleyhtarı gazete ve kişiler, kral yanlıları sertlik ve büyük bir baskıyla susturulmuştur. Yunan ordusu şenlikli ve umut dolu bir uğurlama eşliğinde 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e ayak basmıştır.¹⁸⁷

Film, dönemin siyasi hareketlenmelerine, Küçük Asya seferine ve yenilgiye; halkın, ordunun ve Küçük Asya'daki Rum halkın içinde bulunduğu duruma, endişelerine, beklentilerine ışık tuttuğu için büyük önem taşımaktadır. *"15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan askerleri, başlarında Başpiskopos Hrisostomos'un yer aldığı sevinç içinde bir Rum halkı ve bu işgale tepki duyan bir Müslüman-Türk halkı buldular. Birincilerin sevinçlerinden aşırılıklara varan eylemleri, ikincilerin öfkeden kaynaklanan tepkileri çatışmaların çıkmasına neden oldu"*¹⁸⁸ Propaganda amacıyla çekilmiş olduğunu düşündüğümüzde filmde de böyle karelerin yer alacağını bilmek yanlış olmaz, ancak Yunan ordusunu karşılayan Rum halkının ordunun karaya çıktığı güne tanık olan yazarlarca edebiyat eserlerine bu şekilde aktarılmadığını da söylemek yerinde olacaktır.

Birinci bölümde de bahsedildiği gibi mübadele sonrası sanat alanını da etkileyen yazarlar, (1930 Kuşağı Yazarları) eserlerinde genel olarak kendilerini ait hissettikleri toprağı işgale gelen bu orduyu şüphe ve gerginlikle karşılamışlardır. Oysa ordunun İzmir'e çıkış

¹⁸⁷ Βασίλης Ραφαηλίδης, *"Ιστορία (κωμικοτραγική) του Νεοελληνικού Κρατους 1830-1974"*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρωτου, 8η επανεκτυπωση, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2001, σ.109-110. (Vasilis Rafailidis, *"Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974"*, Eikostou Protou Yayınları, sekizinci basım, Atina, Eylül 2001, s.109-110.)

¹⁸⁸ Fırat, a.g.e. s.182.

nedeni yayılmacılık değil, daha ılımanlaştırılmış bir tabirle ‘Küçük Asya Rumlarını kurtarmak’ ve onları özgürlüklerine kavuşturmadır.

“Yunan Mucizesi” adını verdikleri filmlerinde Gaziadis kardeşlerin bir hayalin gerçekleşmesi üzerine mi, yoksa felakete uğrayıp köklerinden sökülürcesine milli bir Türk burjuvazisi yaratmak isteyen Türk yönetimi tarafından yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan gönderilmelerine rağmen yaşama tutunmalarından mı ya da fakirlik içerisinde olmasına rağmen bir buçuk milyon mülteciyi kısa süre içerisinde yeni ülkeye adapte edebilen ve yaşamını idame ettirebilen bir Yunanistan nedeniyle mi filme bu ismi koyduklarını bilememekteyiz, fakat hangi açıdan bakılırsa bakılsın böylesine büyük bir trajedinin içinden sağ çıkmayı başarabilen Yunan halkının gerçek bir mucize gösterdiği ortadadır.

Siyah beyaz formatta ve Yunan Sinemasının ilk örneklerinden olan Ellinikon Thavma ise 1922 yılından bugüne dek bir kısmı bulunamasa da gerek arşiv niteliğinde, gerekse sessiz sinema çağının iyi örneklerinden birini o dönemin tarihsel koordinatları içerisinde vermiş olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

2.2.2. DİOGMOS (KOVUŞTURULMA)

ΔΙΩΓΜΟΣ (1964)

Yapımcılığını Ballard Films’in, yönetmenliğini Grigoris Grigoriou’nun ve senaryosunu James Paris’in üstlendiği Panos Kontellis’in romanından uyarlama 1964 yapımı aksiyon / dram türünde olan DİOGMOS (Kovuşturulma / Διωγμός), Küçük Asya felaketinin ardından oğlunu kaybeden annenin arayışını anlatan bir filmidir. 100 dakika olan filmin oyunculuğunu Voula Zouboulaki, Petros Fissoun, Fedon Yorgitsis, Manos Katrakis, Vangelis Kazan, Yannis Kondoulis, Hrisa Koziri paylaşmıştır.

1942 yılında Ege’nin Türk sahilini gören bir adasında, Katerina Rodeli adında bir kadın Almanlardan kurtulmaya çalışıp Türkiye’ye kaçmak isteyen Kanaris takma isimli, yaralı olan Yannis Haralambos adındaki bir sabotajcıya yardım eder. Bu esnada Katerina Rodeli’nin aklına 1922 yılında yaşanan olaylar gelir. Kargaşa ve panik içinde o zamanlar henüz üç yaşında olan oğlu Konstanti’yi kaybetmiştir ve o günden beri onu hep aramıştır.

Katerina ve Kanaris, bulundukları yerden kaçmak zorunda kalırlar. Katerina yaralı olan sabotajcıyla beraber küçük bir sandal ile Türkiye’ye kaçır ve ikisi de bir asker kampında

esir olarak tutulmaya başlar. Orda bulunan ‘Subay Ösen’ adındaki yönetici oldukça sert, paragöz ve kendi menfaati için çalışan bir adamdır, İzmir’de bulunan İngiliz Konsolosluğu’ndan bu iki kaçağı Mısır’a göndermek için para almıştır. Fakat Almanların da bu işten haberi vardır ve onlar da bu iki kaçağı istemektedirler. Türk karargâhının bulunduğu yer ile subayın olduğu odadaki Atatürk fotoğrafı ve aynı zamanda Osmanlı tuğrası dikkat çekicidir. Filmin sonunda Kanaris kaçacak ve Katerina’nın, subay Osen’in yirmi yıl önce kaybolan oğlu olduğunu anladığı zaman oğlunun kucağında ona doymadan son nefesini verecektir.

Filmde Katerina’nın, Anadolu topraklarından bahsederken sürekli Türkiye kıyılarını izleyerek, ‘karşı taraf’, ‘Türkiye’ veya ‘Küçük Asya’ gibi isimler yerine ‘vatan’ kelimesini kullanması dikkat çekicidir. Renee Hirschon, zorunlu göç edenlerin vatan özlemini şu şekilde özetlemektedir: *“Kayıp vatanlar kolay unutulmuyor. İnsanların mekana sürekli güçlü bir bağlılıkları var, yaşanan kayıp ve kesinti duygusu kolay kaybolmuyor ve ilginçtir, bu bağlar sonraki kuşaklara da aktarılıyor.”*¹⁸⁹ Filmde alegorik bir anlatı yaratılmak istense de yeni kuşak olacak kayıp oğul, vatanla bir tutulmakta; Küçük Asya ise kıyının diğer yanında kalan kökler olmaktadır.

1922’deki trajedinin yanı sıra Yunanistan’ı sarsan ikinci felaket önce İtalyan, ardından Alman işgali de ülkenin filmlerine yansımıştır. Filmde kayıklarla adaya yanaşıp karaya çıkıp ağlayan, toprağa kapanan kadınları, erkekleri ve çocukları görürüz. Bir kadın koşarak herkese oğlunu sormaya başlar. Delirmiş gibidir. Tarihsel belgelere de baktığımızda Türk ordusunun galibiyetiyle beraber iç kesimlerden olanca gücüyle kıyılara akın eden Yunan ordusu ve kaçan Rumlarla beraber Küçük Asya kıyılarında yaşanan panikle kimin ne yaptığı, çatışma ve kargaşaları kimin çıkardığı belli değildir. Canını kurtarabilen o kan gölünden ve kargaşadan kaçmaktadır.¹⁹⁰ Papaz, kıyıya çıkanlar için kutsama duası okur ve Tanrı’ya şükreder. İkinci hayat, papaz tarafından kutsanarak ‘vatan’dan uzak kıyılarda başlayacaktır. Yunan ulusu için dinin önemini ‘Kovuşturma’da da görürüz. Felaketin ardından canını kurtaranlar inancına daha çok sarılmış, sağ kalanların çoğu ‘*Tanrı böyle istedi*’ diyerek kaderciliğe başvurmuşlardır. Her ne kadar Hristiyanlıkta da diğer dinler gibi, ulusal birlikten ziyade evrensel bir birleştirme, içine alma çabası görülse de 1821 Yunan Devrimiyle, bir başka

¹⁸⁹ Hirschon, a.g.e. s.27.

¹⁹⁰ Βασιλης Ι. Τζανακαρης, “Στο ονομα της προσφυγίας, Απο τα Δακρυζμενα Χριστουγεννα του 1922 Στην αβασιλευτη Δημοκρατια Του 1924”, Εκδοσεις του Μεταχαιμιο, Αθηνα, Νοεμβριος 2009, σ.19, 20, 21, 22. (Vasilis I. Tzanakaris, “Mülteci Adında, 1922 ‘deki Hüzünlü Noel’den, 1924’teki Kralsız Cumhuriyet’e”, Metehmio Yayınları, Atina, Kasım 2009, s.19, 20, 21, 22.)

deyişle ulus bilincinin yayılmaya başlaması ile din de ulusallaştırılmaya başlanmış, kilise-ulus arasında bir uzlaşma sağlanmıştır.¹⁹¹ Karaya güç bela çıkan ve felaket için yas tutan, siyahlar içindeki Rumlar, papazın da desteğiyle adada tarıma başlayacak, ‘Tanrı’nın kendilerine verdiği güçle yeni hayatlarını ‘vatanlarına’ bakarak kuracaklardır.

Büyük felaketin yaralarını kapatmaya çalışan Yunan halkının başına gelen II: Dünya Savaşı felaketine filmi de ilgilendirdiğinden ve iki ülke arasındaki (Türkiye-Yunanistan) ilişkileri de kapsadığından dolayı kısaca göz atmak gerekir:

1940 yılında İtalya Büyükelçisi, Yunan Başbakan Yannis Metaksas’a ultimatom vermiş ve Arnavutluk’taki işgalinin sınırlarını genişletip 3-4 saat içinde Yunanistan’ı da işgal etmiştir. Mussolini böylelikle Güneydoğu Avrupa’yı elinde tuttuğunu düşünmüş ancak işgale karşı direnen Yunan halkı bu görüşü yerle bir etmiştir. Mücadelesinde başarılı olan Yunanistan, İtalya’yı püskürtmek üzereyken, Hitler kadar güçlü olduğunu ispatlayıp başarısızlığa uğrayan Mussolini’nin yardımına Almanya koşmuş ve iki faşist kuvvet, Yunanistan’ı ele geçirmiştir.

Yunan halkı işgal zamanlarında zorluklarla baş etmek zorunda kalmış, 300 bin insan açlık ve salgın hastalıktan dolayı yaşamını yitirmiştir. Ülkenin ekonomisi bütünüyle çökmesine rağmen Yunanistan bir kez daha yaşama tutunmayı bırakmamış ve bir mucize göstererek canla başla ülkesini savunmuştur. Kleptlerin ruhunu taşıyan direniş güçleri, gerilla ataklarıyla işgale yanıt vermişler, ülke halkı tarafından korunmuşlar ve casusluklar yapmışlardır. Almanların geri püskürtülmeye başladığı 1943’te silah bırak çağrısıyla aranan ELAS, KKE ve EAM (direnişçi gruplar) birbirleriyle anlaşmazlığa düşüp çatışmalara girmişler ve Almanların bütünüyle Yunanistan’dan temizlendiği 1944 yılında zaten krizde olan ülkede iç savaşın çıkmasına da neden olmuşlardır.¹⁹²

II. Dünya Savaşındaki casuslukları ve canını kurtarmaya çalışanların Türkiye’ye kaçmaya çalıştığını da gösteren filmde Türkiye’nin savaş dışında kalarak elinden geldiğince Yunanistan’a yardım ettiği bilinmektedir. İki ülkenin en çok yakınlaştığı ve barışa koştuğu, birbirinin arkasını kolladığı dönemde imzalanan antlaşmalar ve politik süreç savaşın başlamasıyla yarıda kalmıştır.¹⁹³ Buna rağmen Türkiye’den Yunanistan’a yardım için giden

¹⁹¹ Millas, 2004, s. 135-139.

¹⁹² Dominique Eudes, **Yunan İç Savaşı 1943-1949, KAPETANIOS**, Çev:Yavuz Alogan, Belge Yay., İkinci Basım, İstanbul, 1995, s.205-207.

¹⁹³ Fırat, a.g.e. s.353-355.

gönüllülerin çıkışına bürokratik engeller ket vurmamış, oradan gelen mülteciler için Türkiye’de fakirlik kol gezse de kamplar kurulmuş ve yeni nüfus cüzdanları açılmıştır. Mülteciler savaşın ardından ülkelerine geri dönmüşlerdir. ‘Barbar ve katil Türk’ imajı sona ermeye başlamış, iki ülke insanı da birbirine benzerliğini hatırlamış, komşu oldukları bilincine varmışlardır.

Katerina’nın oğlunun subay olması, geride kalan topraklarda bırakılan bir parça, mültecileri ‘vatan’a bağlayan bir umudun simgesini de taşır. Her ne kadar çizilmek istenen sert, katı, paragöz Türk subay imgesi eksenine oturtulmuş olsa da subay Osen bir Yunanlı’dır veya annesi Katerina bir Türk’tür.

Dönemin yaşanılmışlıklarına casusluk hikâyesiyle tat katsa da ‘Kovuşturulma’, Mikra Asya Felaketinin ardından geride kalanlara, yeni kurulan yaşamlara ve özleme dair bir film olarak çıkar karşımıza.

2.2.3. KSERİZOMENİ GENİA (KÖKLERİNDEN SÖKÜLMÜŞ NESİLLER)

ΞΕΡΙΖΟΜΕΝΗ ΓΕΝΙΑ (1968)

Yapımcılığını Klak Films’in, yönetmenliğini Apostolos Tegopoulos’un ve senaryosunu Mihalis Grigoriou’nun üstlendiği 1968 yapımı müzikal / dram türünde olan KSERİZOMENİ GENİA (Köklerinden Sökülmüş Nesiller / Ξερίζομενη Γενιά), Küçük Asya felaketinin ardından öksüz bir çocuk olarak Atina’ya gelen Vasilis’in hikâyesini anlatır.

Mübadillerin anakaraya varışlarından sonra bile ölüm oranları bulaşıcı hastalıklar ve sefillik nedeniyle oldukça yüksek olmuştur. Öyle çok çocuk yetim kalmıştır ki yaşamlarını sürdürebilmeleri için çocuk işçiler, hak ettiklerinin çok altında ücretle köle gibi çalıştırılmışlardır. Yetim kalmasalar dahi yoksul mahallelerdeki üretim tesisleri kadın ve çocukların istismara uğradığı yer konumunda olmuştur. Yetimleri koruma altına alan aileler olsa bile, öz veya yabancı demeden fakirliği asgari düzeye indirebilmek ve yaşamak için sürekli çalışmak, öğrenmek ve hayatlarını idame ettirmek zorunda kalmışlardır.¹⁹⁴ Vasilis, bouzouki çalan rebet Barba Mantho ile beraber büyür, onun himayesine alınır. Barba Mantho’dan bouzouki çalmasını öğrenir ve büyüyünce başarılı bir rebet olur. Filmde bouzouki ustası rebetle büyüyen küçük çocuğun ailesini bulma çabaları ve Naziler yüzünden

¹⁹⁴ RiGAS, a.g.e. s.

Küçük Asya'ya kaçmak zorunda kaldığı serüven anlatılmaktadır. 170 dakika olan filmin oyunculuğunu Nikos Ksanthopoulos, Antzela Zileia, Giota Soimouri, Sperantza Vrana, Periklis Hristofiridis, Maria Foka paylaşmıştır.

Filmin afişi dikkat çekicidir. Vasilis'in çocukluğu ve ergin halinin resimleri ön planda yan yana durur. Fonda kılıcını havaya kaldıran ve savurmak üzere olan beyaz sakallı, kavuklu bir yaşlı adam, daha da arka planda atak yapmış olan ve ellerinde kılıçları bulunan Türkler, atlılar halinde saldırmaktadırlar. Bununla beraber bu filmde sonra ele alacağımız Odysseia Enos Kserizomenou adlı devam niteliğindeki filmde, Vasilis'in Küçük Asya'daki dedesini tarif ederken onun beyaz saçlarından bahsetmesi, film afişine dair aklımıza başka bir soru işareti koymaktadır. Filmin afişi, ilk bakışta '*barbar Türk*', '*kesmeye gelen Türk*' imajlarını pekiştirici niteliktedir. Fonda görülen ve saldırıya geçen 'Bedevi Arap askerleri' tarzında bir çizimle zavallı gibi gösterilen ayakkabı boyacısı Vasilis ve ardından yetişkin olan Vasilis'in ardında Türklerin köklerinden söktükleri insanlara atıf yapılmaktadır. Küçük Asya felaketinin, Anadolu'dan kaçanlar üzerinde bıraktığı büyük etkinin dışında Nazilerin verdiği ağır tahribata ilişkin görsel ima afişte yer almamaktadır. Oysa filmde halkın arasında güle oynaya dolaşan ve tavernalarda hayatlarını yaşayıp halkla bütünleşmiş gibi duran Naziler, asıl olarak Yunan tarihinde büyük bir geri püskürtülme ve karşı duruşlara maruz kalmışlar; Yunan halkı tarafından gerek İtalyanlar gerekse Alman askerleri hiçbir şekilde gülümseyerek karşılanacak kadar sevilmemişlerdir.

Filmin çekim tarihine baktığımızda Türkiye-Yunanistan arasındaki Kıbrıs olaylarının verdiği gerginliğin ve 'barbar Türk' imajının yeniden su yüzeyine çıktığını görebiliriz. Yunan cuntasının olduğu bir dönemde Türkiye ile ilişkilerin gittikçe kötüye gitmesi, sanat üzerindeki bakışı da taraflı olarak etkilemiştir.

Anadolu'da yaşanan yenilginin ardından Türk ordusunun ilerlediği yerlerde çıkan kargaşa, korku ve panik ortamı içerisinde canlarını kurtarmak için kendilerini karşı kıyıya zor atan Rumların arasında küçük Vasilis de vardır. Ailesini kaybetmiştir. Ayağı çıplak, parasız ve açtır. Üstelik çok da korkmuştur. Ailesinden hiç haber yoktur. Vasilis yaşama tutunmaya çalışır, mübadiller için kurulan derme çatma yerlerde yağmur yağdığında bir evin pervazına sığırır, sokaklarda dolaşır ve bulabildiği ufak ekmek parçalarıyla karnını doyurmaya uğraşır. Yine bir gün dolaşmaktayken bouzouki çalan bir adam görür ve onu uzun süre izler. Adam hem çalmakta hem de söylemektedir. Söylediği şarkıda umuda dair, geleceğe dair sözler vardır. Vasilis duvara dayanıp geçmişini hatırlar. Geçmişine döndüğümüzde kucığında bir

bebek olan bir kadın görürüz, kadın mutludur. Bulunduğu odanın ortasında semaver, duvarda Türk dokuması kilimler vardır, kadın bebeğini pışpışlamaktadır. Vasilis buruk bir şekilde gülümser, hüzünlenir. Adam, “*Umudunu kaybetme, sen insansın*” diye şarkıya devam eder. Bu adam Barba Manthos adında bir rebettir ve Vasilis’i himayesi altına alacaktır. Savaşın ardından Yunanistan’a çok sayıda yetim yadigâr kalmıştır. Bunların çoğu yiyecek yemek, giyecek çarık bile bulamamışlar, bir aile tarafından himaye altına alınmazlarsa açlık ve hastalıktan hayatını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.¹⁹⁵ Küçük Asya felaketindeki pek çok filmde de karşılaşılabileceği gibi öksüz kalan, ailesini kaybeden çocukları, başka kişiler evlat edinmiş, nüfusuna geçirmiş veya en azından ‘bakıcı aile’ olarak öksüzü büyütme görevini üstlenmişlerdir.

Vasilis büyür ve başarılı bir rebet olarak Mitsos Bey’in tavernasında çalışmaya başlar. Vasilis, kaybolan ailesini unutmamıştır. Kaybolan ailesini aramaya başlar. Ailesinin soyadının ‘Karacoğlu’ olduğunu ve ailesinden sadece annesi ve ablasının yaşadığını öğrenir.

Filmde II. Dünya Savaşı’nı yankılarını da görmekteyizdir. Tavernada, sokaklarda Nazi askerleri cirit atmakta, bunlar kimi zaman tavernadaki eğlencelere katılmaktadır. Savaş olsa bile eğlence hiçbir zaman durmaz. ‘Yeraltı’ müziği olarak da bilinen Rembetiko, mübadelenin ardından ikinci bir darbeye iyice beli bükülen ve fakirleşen Yunanistan’da askeri cunta tarafından engellenmiş bile olsa daha da önem ve hız kazanır. Hem halka hem Almanlara müzik yapan Vasilis, Bay Mitsos’un tavernasında çalışarak zar zor geçimini sağlar. Sevgilisi Anna yüzünden ihanet eden biriyle kavga ettiğinden Mikra Asia’ya kaçmak zorunda kalır. Savaşın bitiminden sonra şarkıcı olarak Yunanistan’da dolaşır, ailesini bulma umuduyla hâlâ onları aramaktadır ve nihayet ailesine kavuşur.

Sinema eleştirmeni Giannis Bakogiannopoulos film hakkında her şeyden önce bir halk kahramanı çizildiğini söylemektedir. Toplumsal bir trajedinin ön görüntüsünde ortaya çıkan ve mübadillerin yaşadığı sefaleti, zorlukları, Yunanistan’ın başına gelen siyasal/toplumsal olayları dramatik bir biçimde aktarırken hep bu kahraman üzerinden atıf yapan yönetmenin, filmdeki kusurlar ve basitlik ile Antik Yunan’da ortaya çıkan tragedya ve komedya arasındaki farkın alevini canlı tutarmış gibi bir duruşu olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁶ Film, belli bir mantıksal düzen içerisinde karaktere yüklediği dostluk, saflık, iyilik perspektifinde hızlı gelişen olaylarla birlikte sebep ve sonuç örgüsünün kaybolduğu bir aksayışla karşımıza çıksa

¹⁹⁵ y.a.g.e.

¹⁹⁶ Giannis Bakogiannopoulos, **Uprooted Family (Xerizomeni Genia) Presentation** www.gfcdigital.gr

da filmin dokusuna yedirilen 36 adet rembetiko şarkısı çerçevesinde duygu yükü ve lirizm canlı tutulmaktadır.

Köklerinden Sökülmüş Nesillerin ardından devam niteliğinde olan Köklerinden Sökülmüş Odysseus'un Maceraları, halk kahramanı olan Vasilis'in Küçük Asya'ya dönüşünü masalsı bir biçimde konu edinecektir. Yeniden vurgu yapmak gerekir ki Türklerin 'düşman' niteliğinde Yunanlıların hayatına yeniden girdiği zamanlar içerisinde yapılan bu iki film, Kıbrıs'ta yaşanan olaylara ve Kıbrıs topraklarındaki 'Vasilis'lere' de işaret etmektedir. Türkler, buradaki kuşakları da köklerinden sökmek için adeta hazır beklemektedirler. Sanatsal yönü hemen hiç olmayan, ancak halk nezdinde beğeni toplayan Köklerinden Sökülmüş Nesiller, Türklerin yaptıkları kovma sonucunda halkın ne çektiğini mübadele filmlerinin olmazsa olmazı rembetiko şarkıları üzerinden ajitasyon yaparak anlatmış ve o dönemin toplum sorunsalını ilkel bir opera tarzında olan müziklerle, basit bir üslupta aktarmaya çalışmıştır.

2.2.4. ODYSSEIA ENOS KSERIZOMENOU

(KÖKLERİNDEN SÖKÜLMÜŞ ODYSSEUS'UN MACERALARI)

ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΕΝΟΣ ΞΕΡΙΖΟΜΕΝΟΥ (1969)

Yapımcılığını Klak Films'in, yönetmenliğini Apostolos Tegopoulos'un ve senaryosunu Panos Kontellis'in üstlendiği 1969 yapımı müzikal / dram türünde olan ve 'Köklerinden Sökülmüş Odysseus'un Maceraları' olarak Türkçeye çevirebileceğimiz İ ODYSSEIA ENOS KSERIZOMENOU (Οδύσσεια Ενός Ξεριζωμένου), Köklerinden Sökülen Nesiller'in devamı niteliğinde çekilen ikinci filmidir. 185 dakika olan siyah beyaz filmin oyunculuğunu Nikos Ksanthopoulos, Antzela Zileia, Miranda Kounelaki, Katerina Vasilakou, Likourgos Kallergis paylaşmıştır. Deniz Baradan, Necdet Esen, Diler Handan gibi Türk oyuncular da filmde yer almıştır.

Vasilis, yeni bulduğu ailesiyle beraber aynı evde yaşamaktadır. Vasilis, annesini bulduğu gibi babasını da bulmaya niyetlidir. Babasının yaşadığını Yunanistan'da bulunan ve Volos adlı bir şehirde yaşayan adamdan öğrenmiştir. Vasilis'in babası yaşasa da Türklerin elinde hâlâ esirdir. Vasilis, Küçük Asya'ya, köklerini aramak için gitmeye karar verir. Küçük Asya'da ise babasını ararken bilimsel bir görev için Türkiye'de bulunan Profesör John Anderson'u izlemeye karar verir.

Gidiş kararını ailesine açıklarken Vasilis söze başladığında Batı Karadeniz'i de içine alacak şekilde gösterilen Yunanistan ve Türkiye haritasında İstanbul'a doğru kamera yaklaşmaktadır. Vasilis, Yunanlıların Küçük Asya'daki köklerini Doğu Roma'dan, yani Bizans'tan başlayarak anlatır. Görüntülerde Marmara Denizi, liman, modern ve kalabalık şehir gösterildiği kadar eski İstanbul fotoğrafları, peçeli kadınlar ve camiler, cami çevresinde metruk evler, yıkık dökük mezar taşları da çerçeveye düşer.

Filmde Küçük Asya'ya geri dönen Vasilis için "Odysseia" destanından atıf yapılır. Homeros'un iki önemli destanından biri olan ve Odysseus'un, yurdundan ve evinden ayrılıp seferlere çıkmasını, başına gelenleri anlatan epik şiirin kurgusu adeta filme de bir gönderme niteliği taşır. Vasilis'in köklerinden, babasından ve dedesinden bahsedışı, Cumhuriyet'le hiçbir şekilde bağdaşmayan masalsı oryantalist öğeler, Binbir Gece Masallarından çıkmış gibi giyinmiş harem kızları, sakallı vezirlere benzeyen karakterler, dehlizler, havuzlar... vb öğeler, bütünüyle filmin masalsı yönüne, Anadolu'nun gizemine işaret eder.

Oryantalist öğelerin sıkça karşımıza çıktığı filmde, her ne kadar aynı kültürün içinden gelseler de Batının etkisiyle ve felaketle sonuçlanan 'şark' sorununda oryantalist bakış açıları Yunan ve Rum halkın üzerinde etkili olmuştur. Ö.H. Öztürk'ün ifadesiyle; "*Bağdat-Şam-Kahire üçgeninde geçen Binbir Gece Masalları, Akdeniz bölgesinde yeşeren büyük din kitaplarının gölgesinde kalan büyük bir anlatı, kültürel belleğin önemli bir taşıyıcısıdır.*"¹⁹⁷ Trajedinin ve sonrasının toplumsal yapıyı yeniden kurgulayan sinemaya yansımaları da bu nedenle, aynı oryantalist ressamın tuvalinden çıkan, yaratıklara benzer şekilde at, kavuklu Arap, çarşafli kadın, doğu mimarisi, vezir, padişah gibi karakteristikler sinematografik öğeler eşliğinde sunulmaktadır. Böylece bir yorumla Akdeniz Sineması'na atıfta bulunmaktadır.

Özellikle bir sahnede Vasilis, Küçük Asya'ya döndüğü zaman kalacak yer ayarlamak için bir otele gittiğinde otelin, daha çok kervansarayına benzediğini, kapıyı açanın da resepsiyonistten çok haremden çıkan bir kadın görünümünde olduğu dikkat çeker. Kadın, Yunanca bilmemektedir, altında ince tül den şalvar, üzerinde yalnızca göğüslerini kapatan bir giysi ve gözlerinden aşağı doğru yüzünü örten incecik bir peçe vardır. Vasilis'i güler yüzle karşılar ve ikisi de birbirinin ne dediğini anlamaz, ama Vasilis bu çekici ve gizemli kadından oldukça etkilenir. Oryantalizm düşüncesinde 'doğu'nun geri kalmış, köhne zihniyetini

¹⁹⁷ Özlem Hemiş Öztürk, "Akdeniz'de Kültürel Belleğin Fragmanları ve Kültürel Belleğin Taşıyıcıları: Çocuklar, Deliler, Entelektüeller". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Yıl: 9. Sayı:34. Kasım, Aralık, Ocak 2005-2006. s.118.

düzenlemek gerektiğine inanan Batılı düşünürler, kadın meselesinde en büyük vurguyu da harem daireleri için yapmaktadırlar.

Vasilis'in Odysseus gibi her adım attığında bir lanetle karşılaşması, her serüveninde bir engele takılması ve örneğin ayıyla savaşıması, destan kahramanı Odysseus'un Kykloplarla, sirenlerle karşılaşması gibi sunulur. Bir ayağıyla da doğu masallarıyla yere basan filmde lanetlerin yanında şanslar ve kurtuluşlar da belirir:

“Burada dört katman, erk, bellek, zaman ve dünya bir araya gelir. Bu dört katmanın temelinde tüm fantastik temalara, göstergelere karşın gerçekçi bir yan vardır. 18. yüzyıla kadar Batı yalnızca soylu ve kentsoyluların hikâyelerini anlatırken, kaynağını 13. ve 14. yüzyıllarda bulan Binbir Gece Masallarında şahların, halifelerin, tüccarların yanı sıra dilenci, meczup, esnaf, oduncu, balıkçı gibi sıradan halk da yer alır. Dinsel motiflerden yalnızca ifritler, yer altı varlıkları boy gösterir. Anlatıda ‘tuhaf’ güzelliklerin yanı sıra çirkinliklere, erdemli tutumların yanı sıra edepsizlik ve bayağılılığa yer verilir.”¹⁹⁸

Her toprağında ayrı bir serüven olan Küçük Asya'nın lirik anlatımında Pontus'a dair görüntüler de geçmektedir. Vasilis Karacoglou zaten güzel bir sese sahip bir rebet olduğu için kemençe çalınan ve horon tepilen bir tavernada diğerlerine ‘Türkçe-Yunanca’ şarkı söyleyecek ve filmde Karadeniz ruhu da canlı tutulacaktır. Filmde hiç unutulmayan ve büyük beğeni toplayan horon tepme sahnesi de burada geçmektedir. Bir ibadet gibi kendilerinden geçercesine horon tepen Karadenizliler, Pontus'un ortak kültürünü Türk-Yunan ayrımı olmadan Pontus çatısı altında diri tutmuşlardır. Karadeniz, yani Pontus, Küçük Asya Felaketi'nde ayrı bir yere sahiptir. Küçük Asya Felaketi dendiğinde akla ilk olarak İzmir ve genelinde Batı Anadolu geldiğinden Karadeniz, Trakya, Konya, Karaman gibi diğer yörelerin bambaşka hikayeler, yapılar ve tarihsel/kültürel detaylarla sunulan bir özelliği mevcuttur. Pontus, bugün Karadenizlilerin kendini ayrı tuttuğu gibi ayrı bir hikâyeye sahip, kendi içinde özerk bir durumdadır. Aynı Kıbrıs gibi, Pontus'un da (Karadeniz'in de) kendine ait geniş ve detaylı bir tarihi, kültürü, oluşumu ve insan karakterleri bulunmaktadır.

Türklerin savaşı kazanmasıyla beraber mübadelenin öncesinde Pontus'tan ayrılan da çok olmuştur. Yaşanılan trajedi aynıdır. Çocuklar kaybolmuş, aileler dağılmış, Trakya, Marmara veya Rusya yoluyla Küçük Asya'dan ayrılan kitleler olmuştur. Buradan genel olarak Selanik'e geçenler, Pontus kültürünü, kuzeyin soğuk havasını, danslarını, kemençelerini, gaydalarını sisli dağların ardından anavatana taşımışlardır. 1923 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi öncesinde Rum nüfusun çoğunun öldürülmesi, akıllara bilinçli olarak yapılan bir

¹⁹⁸ y.a.g.e, s.118.

katliamı ve soykırımı getirmiş ve Yunanistan Parlamentosunun aldığı karar doğrultusunda 19 Mayıs "Pontus Rum Soykırımı"nı anma günü ilan edilmiştir (19 Mayıs, Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gün olduğundan bilinçli bir şekilde seçilmiştir). 2006 yılının Mayıs ayında Selanik'te iki "soykırım anıtı" açılmıştır.¹⁹⁹ Türkiye için de hazin bir karar olan bu durum sonucunda Kardeş Şehir olarak birbirini tanıyan Selanik-İzmir için, halen görevde olan İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanı Aziz Kocaoğlu sözleşmeyi kabul etmemiştir.

Filme yeniden dönecek olursak; Yunanistan'a göre doğuda kalan ve köklerini arayan Yunan halkı için Anadolu, gizemlerin olduğu masal dünyası gibi anlatıldığı görülür. Güzellikler göz kamaştırabileceği gibi bu alem tarafından yutulmuş, masal kahramanının köklerinin bulunduğu her an her şeyle karşılaşılacak bir yerdir. Odysseus'un gençliği, hekim Kheiron'un yanında geçer. Burada Kheiron'un aslında bir önceki filmde Barba Manthos olduğunu çıkarabiliriz. Odysseus, bir gün dedesi Aftolikos'a konuk olarak gider ve orada bir yaban domuzu avına katılarak bacağından yaralanır. Truva Savaşı sona erdikten sonra Odysseus'un başından 10 yıl daha türlü maceralar geçecek ve kimse onu tanıyamasa da yara izi nedeniyle tanınacaktır.

Apostolos Tegopoulos, Yunanistan Sineması'nda bilinç ve laiklik duygusunun simgesel olduğunu belirtir. Peş peşe yaptığı ve birbirinin devamı iki film olan 'Köklerinden Sökülen Nesiller (Kserizomeni Genia)' ve 'Köklerinden Sökülmüş Odysseus'un Maceraları (İ Odysseia Enos Kserizomenou)', '*halkın duygularına*' seslenecek ve halk kahramanı yaratarak sosyal içerikli melodramı doruk noktasına eriştirecektir. Sinema eleştirmeni Yannis Bakoyannopoulos'a göre yönetmen, ilkel teknikler ve basit morfolojik ifadeyle hareket etmesine rağmen dramatik yapıda gelgitler yaratması ve aynı ölçüde saf bir dalgalanma oluşturmasıyla başarılı ve epik tatta iki film ortaya koymuştur.²⁰⁰ Bir destan gibi eski Yunan sinema geleneğine göre anlatılan ve peş peşe gelen bu iki film, tarih açısından ve olayların gidişatı bakımından yaklaşık olarak 45 senelik bir zamanı kapsamaktadır.

Rumların tarihinde 'tutkulu' kahramanlar, Küçük Asya felaketi, ailelerin dağılıp yeniden birleşmesi, II: Dünya Savaşı, işgal, Ortadoğu... Film içerdiği bazı sahnelerden dolayı sansürlenmiştir, ama her iki filmde Hellenizmin bir tür haline getirilmesi amaçlanır.

¹⁹⁹ Φάνη Μαλκίδη, *Η κατάρρευση του Κεμαλισμού και η αναγνώριση* www.pontos.gr (11 Ιουνίου 2006). (Fani Malkidi, *Kemalizmin Çöküşü ve Tanınma* www.pontos.gr [11 Haziran 2006]).

²⁰⁰ Γιάννης Μπακογιαννόπουλος, *Κριτική Παρουσίαση, Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου* www.gfcdigital.gr (Yannis Bakoyannopoulos, *Eleştirmen Görüşü, Yunan Film Merkezi*, www.gfcdigital.gr)

Kahramanın lirik öğelerine bakıldığında her şeyini yitiren, kayıp ve yoksulluk içinde olan, kişisel trajediyle yüz yüze gelen bir hale büründüğünü fark ederiz ki, teatral bir halk kahramanı yaratılmak istense bundan daha ‘mazlum’ bir resim çizilemezdi. Ancak yine kahramanın Tanrısal özelliklerinde bulunan sevgi, affedicilik, dostluk, barış gibi kavramlar müzikle birleştiğinde ortaya masal kahramanını andıran bir kişinin çıktığını görürüz. Filmdeki rembetiko, Yunan tiyatrosundaki operaya karşılık gelmektedir. Filmde klasik dram yapısı da ön plana çıkar. Klasik yazarlar “*Denetlenmeyen imgelemi, özgürce buluşları, özgünlüğü çekici bulmazlar. Klasik yazarların en tutucu olanları, antik kültürün ölçütlerinden biraz olsun uzaklaşmayı yanlış bulurlar. Böylece, onların gözleri gelecekte değil, geçmiştedir.*”²⁰¹ Bu açıdan bakıldığında filmde görülen doğunun antik yapısı, Vasilis’in karşısına çıkan masalsı öğelerin -örneğin ayı kılığına bürünmüş bir insanın ayı taklidi yapıp Vasilis’e saldırmasının korkutucu değil, oldukça gülünç olması- klasik (antik) dram yapısına uyduğunu gösterir.

Sonuç olarak felakette ailesini kaybetmiş yetim bir çocuğun ilk olarak ailesini bulması ve sonrasında geldiği topraklara giderek ailenin geri kalan bireylerini, köklerini; yani babasını araması ortaya masalsı, ama basitliğinden dolayı da yer yer oldukça güldürücü olan iki ayrı eser ortaya koymuştur. ‘Kserizomeni Genia (Köklerinden Sökülen Nesiller)’ ve ‘Odysseia Enos Kserizomenou (Köklerinden Sökülmüş Odysseus’un Maceraları)’, halkın geçmişe yönelik hafızası, sosyal tabakaya seslenmesi ve halk kahramanı yaratımı açısından Yunanistan Sinema tarihine önemli katkı sağlayan iki filmidir.

2.2.5. GÖÇMEN

O ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ (1969)

Yapımcılığını Afi Kyriakopoulou’nin ve yönetmenliğini Hristos Kyriakopoulos’un üstlendiği, senaryosunu Nikos Foskolos’un yazdığı dram türündeki 1969 yapımı ‘GÖÇMEN’ (O Prosfigas / O Προσφυγας), Küçük Asya felaketinin ardından dağılan aileleri, bozulan yuvaları ve kimlik edinme süreci içerisinde yeniden başlanan hayatları ikiz kardeş üzerinden anlatır. 95 dakika olan filmin müziklerini Kostas Kapnisis yapmış, oyunculuğu ise Yorgos Fountas, Manos Katrakis, Ketis Papanika, Eleni Zafeiriou paylaşmıştır.

Yorgos Daoutis, mübadeleyle gelen Küçük Asya Rumlarının özlemlerini, acılarını, umutlarını ve sevinçlerini anlattıkları bir halk şarkıcısıdır. İzmir yanarken halkın korkuyla

²⁰¹ Özdemir Nutku, **Dram Sanatı**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Dördüncü basım, 2001, s.91.

dört bir yana kaçışmaları sırasında Türk zabitler tarafından babası vurulmuştur ve küçük Yorgos'u bir avukat olan Thanasi Daouti sahiplenir. Thanasi de o kaosta canını kurtarmaya uğraşanlardan biridir ve Yorgos'la beraber Pire Limanına gelir.

Filmdeki görüntüler çarpıcıdır. İllüstrasyon formunda başlayan giriş jeneriğinde çizimler, İzmir yangını, insanların katledilmesini, uzun kuyruklarla oluşan göç manzaralarını, bebeklerini kurtarmaya çalışan anneleri vs. ifade eder. Jeneriğin hemen ardından bir anlatıcı, İzmir'in eski ve gerçek olan görüntüleri eşliğinde Küçük Asya'yı anlatmaya başlar: "**Burası Mikra Asya, burası Yunanlıların bulunduğu yer; onların kanı, canı...**" Görüntülerde Sakarya Savaşı'nda ardı ardına patlayan bombalar, yığılmış, ağaçlara bağlanmış cesetler, ölü hayvanlar, yanan ve harabeye dönüşen İzmir ve göç vardır. Anlatıcı, Küçük Asya hikâyesini, yeni bir umuda, göçmenlerin geldiği yerlere ve yeniden kurduğu yaşamlara bağlar. Felaketten kurtulanlar, yeni yerleşim mahallelerinde, İzmir'den getirdikleri isimlerle yeni bir hayata başlamışlardır. Yeni yerlerinde yaşama başlayanlar kentte başka bir sosyal sınıf oluşturmaktaydılar.²⁰² Yorgos ve Thanasis de Nea Smyrni, Nea Kastamonis gibi "Nea Filedelfia" adı verilen yerdedirler.

Göçmenlerin kurduğu bu yeni yerin içine girişimiz yaşlı bir kadının aklını yitirmişçesine çevresinde toplanan insanlara "Nerede Küçük Asya, nerede çocuklarımız, nerede tavernalarımız?" diye sormasıyla başlar. "*İnsanların köklerinden koparılmaları sırasında yaşadıkları kaos, mekan, zaman, kültür ve iletişim bağlamında çok ciddi uyum sorunlarına yol açar. Yerlerinden koparılanların hepsi kimliklerinin birer işareti olan vatanlarını, iktidarlarını, simgelerini kaybederler. Önceki kimliklerine ait 'her şeyi', özellikle de mekansal ve çevresel miraslarını geride bırakmışlardır. Özünde 'ev'lerini kaybetmişlerdir.*"²⁰³ İzmir felaketinde küçük bir çocukken artık kırklı yaşlarında olan Yorgos kadına sarılıp onu avutur. Grup içinde adamı dikkatle izleyen bir kadın da gözümüze çarpar. Gerçekten de özellikle birinci kuşak mübadiller büyük bir eksiklik duygusu içinde yaşamışlardır. "*Yunanistan'dan giden Anadolu Rumları ve özellikle birinci nesil mübadiller doğup büyüdükları yerleri terk ettikleri zaman bir kopuş duygusu içine düşmüşlerdir.*"²⁰⁴ Aynı akşam Yorgos, tavernada sahne alıp "Programımız, vatanımız İzmir ile ilgilidir!"

²⁰² Athanasia Agnostopoulou, "Göçmen Yerleşiminin Toplumsal ve Kültürel Etkileri", **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.77.

²⁰³ Vasso Stelaku, "Alan, Mekân ve Kimlik", **Ege'yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Der: Renée Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İkinci Basım, 2007, İstanbul, s.271.

²⁰⁴ Aktar, a.g.e. s:69.

diyerek İzmir felaketine ve yeni kurdukları yaşama dair bir şarkı söyler. Şarkının sözleri umuda yöneliktir, tavernadakilerin keyfi yerindedir, alkış tutup dans etmeye başlarlar. Tavernada aynı kadın bir masada tek başına oturmakta, Yorgos’u dikkatle izlemektedir. Tavernada eğlence sırasında balonlar patlatılır ve patlama seslerinden etkilenen Yorgos’un aklına Küçük Asya felaketinden kalan savaş görüntüleri, cesetler gelir. Kendini iyi hissetmez ve bulunduğu yerden koşarak uzaklaşır. Peşinden de aynı kadın koşarak Yorgos’u takip eder ve konuşmaya başladıklarında kadın kendini tanıtır, adı Fani’dir, o da Yorgos gibi felaketten kaçarak gelmiştir ve daha da önemlisi çocukken birbirlerinin çok yakın arkadaş olduklarını, komşu olduklarını anlatır. Yorgos’a ismini neden değiştirdiğini sorup, soyadının Daoutis değil Koutaris olduğunu söylediğinde Yorgos, her şeyini geride bıraktığını, eski kimliğini hatırlamak bile istemediğini söyler. Oysa Yorgos’un hafızasından sildiği çok önemli bir şey vardır; ikiz kardeşi Leonis ile o gece yolları ayrılmıştır. Fani, Yorgos’u Leonis’in olduğu yere götürür ve Yorgos’un unutmak istediği bütün ayrıntılar o an aklına gelir. Yorgos, “Kardeşim! Leonis!” diye sevinçle bağırır, ama Leonis, Yorgos’u görünce oradan kaçır. Eski görüntüler Yorgos’un aklına gelir: Babaları Hristoforos Koutaris Yorgos ve Leonis’in kollarında ölmüştür. Türk zabiti tarafından vurulan Hristoforos Koutaris, küçük kız Fani, Yorgos ve Leonis’in gözleri önünde son sözlerini söyler. 15 Ağustos 1922’de (yani felaketten beş gün önce) Atina Ulusal Bankasına 20 bin Lira yatırdığını, evdeki kitabın arasında bunu belgelemeye dair bir kağıt bulunduğunu ve çocuklarının aynı kandan, aynı soyadından oldukları için kağıdı alıp, Atina’ya kaçmalarını ve o parayı paylaşmalarını tembihler. Bir isteği daha vardır, paranın 100 Lirasının bir yetime ayrılmasını da ölmeden önce ister ve son sözünü söyleyip oracıkta can verir.

Yorgos hem Fani’yi hem babasını hem de kardeşi Leonis’i o görüntüyle hatırlar. Bir avukat olan Thanasis Daoutis, birbirini kargaşada kaybeden kardeşlerden Yorgos’u alıp kendi nüfusuna geçirir.

Olaylar bunun ardından hızla çözülmeye başlar. Leonis var olan gerçeğin farkında olduğu halde kardeşinin öldüğünü, Yorgos’un paraları almak için gelen bir sahtekâr olduğunu iddia eder ve onunla görüşmek istemez. Bu arada Yorgos ile Fani arasında bir aşk başlar. Kısa zaman sonra Fani, birkaç günlüğüne Selanik’e kardeşinin yanına gider. Tren kalkarken Yorgos ona evlilik teklif eder ve Fani bunu kabul eder. Leonis, bunu fırsat bilerek bir plan hazırlar. Kardeşiyle görüşmek istediğini söyler ve Yorgos’u evine çağırır. Evde başka bir adam Arapça banknotları yere saçmıştır. Yorgos kapıyı çalar fakat kapı açılmaz. Hırsız bu

esnada polisi arayarak evde hırsız olduğunu söyler ve Leonis'in "İmdat!" diye bağıarak banda kaydedilen sesini Yorgos'a duyurur. Yorgos kapıyı kırarak içeri girer, bu sırada hırsız da evden çıkar ve kardeşinin can derdine düşmüş olan Yorgos'u polisler yaka paça götürür. Fani, geri döndüğünde onu tren garında Yorgos değil Leonis karşılar ama Fani, benzerlikten dolayı Leo'nun Yorgos olmadığını anlamaz. Leonis hemen evlenmek ister ve Fani bunu mutlulukla karşılar. Onları, trenden gören bir adam, Yorgos'un hapiste olduğunu bildiğinden gözlerine inanamaz ve bunu Yorgos'a söylediğinde Yorgos, Fani'nin kendisini bırakıp Leonis'le olduğunu zannederek sinir krizi geçirir. Bu süre zarfında Leonis ve Fani evlenirler. Bunu kutlamak için aynı akşam tavernaya gittiklerinde sahnede bulunan müzisyenlerden biri Büyük Halk Şarkıcısı Yorgos Daoutis'i sahneye davet eder. Leonis çalmamak için ısrar eder ve Fani orada her şeyi anlar. Zaman akıp gitmiş, Yorgos'un dava günü gelmiştir. Tüm sevenleri oradadır. Mahkeme süresince avukat olan Thanasis Daoutis, Yorgos'u savunur. Fani de mahkemeye çıkarak ifade verir ve Leonis her fırsatta Yorgos'un bir hırsız olduğunu, onun kendi kardeşi olmadığını, kardeşinin İzmir'de öldüğünü söylemektedir. Avukat Daoutis'in savunması, yine felaketle başlar. Gerçek görüntüler eşliğinde Mikra Asya'nın, Pontus'un kaderini, kaç kişinin öldüğünü, şehirlerin nasıl yandığını, o kaos içinde kimin kime sığındığının belli olmadığını ikisinin kardeşliklerini vurgulamak için anlatır ve salondakiler bu konuşmadan çok etkilenip avukatı alkışlarlar.

Yorgos söz aldığıdaysa aklına gelen görüntüleri, var olan belgeyi, parayı ve babasının vasiyetini bir bir anlatır. O anda hırsız gelerek suçunu itiraf eder ve daha bunun şoku bitmemişken mahkeme salonuna bir doktor gelir. Bir kadına uzun süre baktığını, onu klinikte yatırdığını ve kadının sürekli kaybolan oğullarını söylediğini belirterek yaşlı kadını (Despina Koutaris) salona çağırır. Kadın, Leonis'i hemen tanır. Birbirlerine sarılırlar. Yorgos için ise özel soruları vardır. Yorgos'un elinde eskilerden kalan bir takı her şeyi ispatlamaya yeter ve anne oğul birbirlerine sarılırlarken Leonis oradan kaçır, kaçarken araba ona çarpar ve büyük hata yaptığını söyleyip orada ölür. Son sahnede büyük bir binanın önünde Fani, Yorgo ve Despina'yı görürüz. Babasının vasiyetini yerine getirmiş ve kardeşinin de ismini yaşatmak için "Leonis Koutaris" adına bir yetimler yurdu inşa ettirmişlerdir. Üçü beraber yeni bir yaşama kucak açarlar ve film bu şekilde sonlanır.

İkiz kardeş fenomeni, 'kader'in cilvesi ve tüm bunların yanında geliştirilen 'mübadele' kültürü, mübadele filmlerinde dönemin sinema anlayışı çerçevesinde karşımıza çıkar. İkiz kardeş, Türklerle Yunanlıların kardeş olduklarına atıf şeklindedir. Bir kardeşin ilk başta

“Benim kardeşim İzmir’de öldü!” demesi ve kardeş oldukları ortaya çıkınca da birinin filmin sonunda gerçekten ölmesi kan bağından kaynaklanan kardeşliğin bittiği anlamına gelmektedir. Riva Kastoryano’nun ‘Kimlik Pazarlığı’ adlı eserinde kültürel bağlardan şu şekilde bahseder; “Her cemaat gibi ulusal cemaat de belirli bir tarihsel çerçevede içinde gerçek ‘hayali’ ya da ‘yaratılmış’ kültürel bağlara dayanır.”²⁰⁵ Bu nedenle filmde kardeşin ismi çocuklara aktarılacak bir kültürle her zaman yaşatılacak, Küçük Asya, anıtlştırılacaktır.

Küçük Asya felaketini melodram kalıpları içerisine sokarak farklı bir hikâye kurgusuyla anlatmayı başaran film, göçmenlerin yaşadıklarını, Küçük Asya felaketini, trajediyi ve felaketin yıllar boyunca belleklerden silinmediğini gösterir.

2.2.6. İZMİR 1922

ΣΜΥΡΝΗ 1922 (1978)

Yönetmenliğini Nikos Koundouros’un, senaryosunu Stratis Karras ve Nikos Konodouros’un paylaştığı 1978 yapımı tarihi dram türünde olan İZMİR 1922 (Smyrna 1922 / Πολιτική Κουζίνα), Küçük Asya Felaketinin gerçekleştiği zamanı, Türk askerinin Batı Anadolu’ya gelişini ve hizmetçi veya köle gibi gösterilen Türklerin birden davranış değiştirip geride kalan Rum ve Ermeni halka uyguladığı zulmü ve azınlıkların zorla Küçük Asya topraklarından gönderilmelerini anlatmaktadır. 135 dakika olan filmin oyunculuğunu Antigoni Amandiou, Zaharias Rohas, Nikos Kapios, Vasilis Kolovos, Olga Tournaki, Betty Valassi, Eleonora Stathopoulou, Vasilis Laggos, Yorgos Haralambidis, Vasos Andronidis, Grigoris Dounis, Vasilis Tsaglos, Mihalis Giannatos, Katerina Gogou, Olia Lazaridou paylaşmıştır. 1978 Uluslararası Selanik Film Festivalinde ve 1982’de Cape-Town Dünya Sinema Festivalinde En İyi Yönetmen, 1978’de Yunan Film Merkezi’nde En İyi Orijinal Senaryo ödüllerine layık görülen film, pek çok uluslar arası festivalde de yer almıştır.

Filmden bahsetmeden önce filmin uyarlandığı kitaba ve onun Küçük Asyalı yazarına bakmakta fayda vardır. 1930 Kuşağı yazarlarından 1904 Ayvalık doğumlu olan İlias Venezis’in ‘Numara 31328’ adlı romanından uyarlanan ‘1922’ isimli film, üç karakterin özelinden ve gözünden yaşanan felaketi anlatır: Bir tüccarın karısı, bir öğretmen ve 17 yaşındaki genç çocuk.

²⁰⁵ Riva Kastoryano, *Kimlik Pazarlığı*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 59.

Yunan ordusu Küçük Asya topraklarının içlerinden kıyılara doğru kaçmaktadır. Savaş büyük bir yenilgiyle sonuçlanmış, Küçük Asya’da bulunan Ermeni ve Rum aileleri büyük bir tedirginlik kaplamıştır. Filmin açılış sahnesi bir tiyatro oyunuyla olur. Oyuncular, İtalya’nın gözden çıkarılıp Yunanistan’ın bu emperyalist oyuna katılmasını şarkılar eşliğinde, danslarla Yunanistan’ı öven, Türk’ü küçük düşüren piyeslerle canlandırırlar. Oysa haber hızla yayılır. Subaylar Batı Anadolu’ya geldiklerinde tüfeklerini kırmakta ve karargâhta bu kötü talihe isyan edip intihar etmekte veya kralın resimlerini parçalamaktadırlar. Zengin aileler bu durumdan ilk etkilenenlerdir. Pek çoğu kaçmakta gecikmiştir. Daha bir gün önce yolda durup başını eğen Türk çetecileri, Türkün zaferini duyunca kadınların ırzına geçmekte veya Rumların paralarını çalıp onlara yapamayacakları hareketlerde bulunmaktadırlar. Türk toplumunun hiyerarşiye olan duyarlılığını burada da görürüz.²⁰⁶ Bugün bile devam eden hiyerarşik davranış ortamına göre davranışları düzenleme, 1922’de ezen-ezilen arasındaki iktidar ilişkisine ve saygı duyulan kişilerin toplumda en alt tabakaya düşmeleri nedeniyle daha bir gün önce önlerinde eğilen grubun saldırgan davranışlarına maruz kalması Türk toplumuna atfedilen önemli bir gösterge olmaktadır.

Megali İdea doğrultusunda çizilen Türk imajıyla bire bir örtüşen karakterlerde ‘geleneksel düşman’ olarak işaret edilen Türkler, bu dönem metinlerde “*Osmanlının idare sınıfından bireyler olarak sunulurlar. Sultanlar, vezirler, paşalar, beyler, kadılar, mollalar, imamlar, hocalar...yeniçeriler, üst ya da aşağı düzey askerler, dervişler gibi.*”²⁰⁷ Kötü imgesi altında verilen Türk imajında tahmin edilebileceği gibi görünüm ve davranış çirkin, şişman ve kaba olarak karakterize edilir. Türklerin zafer elde etmesiyle daha önceden Rum kadının hizmetçisi olan kadın, kahve falı bakarken ‘Felaket’ ve ‘Ölüm’ sözcüklerini Türkçe söylemiş, evin genç hanımı “*Neden Türkçe konuşuyorsun, bu evde Türkçe konuşamazsın!*” diyerek hizmetçi kadını tokatlar ve ağlamaya başlar. Bu sahnede, ulus devlet olma ve ‘Türk’ün zaferi sürecinde daha önce de uzun uzun ele aldığımız ‘ulus dilinin’ önemine işaret edilmektedir. Hizmetçi kadın ilerleyen sahnelerde kafiye katılan bu kadının ailesinden bir erkeği, Türklere ‘Bu’ diye göstererek öldürtecek (kurbanın kafası baltayla Türk ailesinin ve Türk çocuklarının gözü önünde, bir evin arka bahçesinde kesilecektir) ve evin küçük hanımının yüzüne tükürecektir.

²⁰⁶ Saygut, a.g.e. s. 195

²⁰⁷ Millas, 2005, s. 354.

Romanda, filme aktarılmayan bazı olaylar ve karakterler de mevcuttur: Genç bir Yunanlıya ‘oğlum’ diye seslenerek ona iyi davranan Türk ana, yazarın, Türklerden de kötü olduğunu belirttiği çavuşun kendisi gibi Rum olanların mallarını elde etmek için gözünü kırpmadan kendi soydaşlarını öldürmesi, Türklerin kişisel nedenlerden ötürü (vakti zamanında bir Rum’un veya Ermeni’nin kendisine yapmış olduğu kötülükten ötürü) karşısındakini ‘intikam’ için öldürmesi gibi ayrıntılar bulunmaktadır. Venezis, romanlarında ve öykülerinde genel olarak Türkleri; iyilikleri ve hoşgörülerini nedeniyle Yunanlılardan üstün tutar. Yazılarına baktığımızda Türk’ün yerine ‘Yunan’ı barbar olarak görürüz.

Oysa 1922, Venezis’in yazdığı romandan farklı olarak açıkça bir propaganda filmi olduğunu ortaya koyar. Türk tarih yazımında 1922’nin ardından Türk yönetiminin kaybedenlere uyguladığı 18-45 yaş arası erkekleri iç bölgelere sürmesi ve sağ kalanları, aynı Aşkale’deki gibi alt yapıda (yani yol yapımında), köylerin yeniden inşasında vb. kullandıkları bilinmemektedir. Yazarın ‘Numara 31328’ de keleme aldığı anılarıyla paralel giden bir başka öyküsü ‘Ayvalık’ın Son Günü’nde aktardığı anılarıdır.

“Eylül 1922. Ayvalık’ın tüm Hıristiyan halkı, 30.000 Rum, Küçük Asya cephesinin çöküşünden sonra kentten çıkamamıştı. Çorbacılar ve milis kuvvetleri, halkın hemen karşıda bulunan Midilli adasına geçmesini ve böylece kurtulmasını yasak etmişti. Türkler gelince örf-i idare ilan ettiler. 18-45 yaşları arasında bütün erkekleri tutukladılar ve tepelerin arkasında öldürdüler.”²⁰⁸

Burada bahsi geçen çorbacılar ve milis kuvvetlerinin Rumların örgütlediği güçler olması, dahası, Osmanlı’da Rum ileri gelenlerinden olması dikkat çekicidir. Yine Numara 31328’de “Yıl 1922, Türk ordusu İzmir’e girmişti. Esir alınan Yunanlı ve Rum erkekler Birinci Dünya Savaşı süresinde olduğu gibi Amele taburlarına alınıyor, Anadolu’nun içlerine kadar sürülüyordu. Ayvalık’ta bulunan yaşlılar ve kadınlar Amerikan gemileriyle Ege’deki adalara aktarılıyordu... .. Rumlar arasında kabilelerin yolda öldürüldüğü haberi yayılır.”²⁰⁹ Yalnızca savaş esirlerinin değil, çıkışına izin verilemeyen Rum ve Ermeni halkın önce Bergama’ya göç kabileleri halinde, daha sonra daha içlere sürülmeleri geride kalan erkek nüfusunun da yarı yarıya azalmasına neden olmuştur.

Anılarını aktaran ve olaylara bire bir şahit olan İlias Venezis’in kendi yaşadıklarını anlattığı eseriyle filmdeki Türk karakterlerin yeni oluşmaya başlayan ulusal kimliğe hiçbir şekilde uymadığı, tam tersine oryantalizm söylemlerinde yer alan Arap karakterler, poşulu,

²⁰⁸ Millas, 1998, s. 73-74.

²⁰⁹ y.a.g.e, s. 80.

şalvarlı ‘çavuşlar’ romanla zıtlık oluşturur. Filmde geçen Türkçe konuşmalar genel bir söz olduğunda veya iyi niyetli söylendiğinde alt yazı geçmemekte, oysa Türkçe edilen tüm küfürlerde ve yapılan işkencelerde Türk’ün ne dediği anlaşılmaktadır. Üstelik yazınsal eserde var olmayan veya var olup da filme fazlasıyla abartılmış şekilde Bergama’ya kadar olan olayların aktarımında yönetmen, propaganda yapma amacıyla hareket etmiştir. Filmler, bilindiği gibi toplumsal yaşam söylemlerini, temsiller yoluyla gerçekliği bire bir yansıtmayan bir görsellik ve öznellik içinde aktardıklarından toplumsal gerçekliği yeniden üretmektedirler.²¹⁰ Dolayısıyla yönetmen, Türk düşmanlığını körükleyen bir gerçeklik üretmeye çalışmış, bunu yaparken de açıkça, kaynak aldığı eserin tezatından hareket etmiştir.

1922’de dikkat çeken bir başka düşmanca söylem de Ermenilere dairdir. Filmde bir sahnede, pejmürde Türk subayları, dağdan inen çeteciler gibi gelip bir listeden pek çok Ermeni’nin ismini okuyup, evlerinin kapısına çıkmalarını isterler. İsmi okunanlar aileleriyle birlikte kapı önüne çıktıklarında atlı subaylar birbirine yanaşıp gördükleri herkesi acımadan öldürürler. Bu, ilerleyen sahnelerde Kızılhaç’tan bir hemşirenin gelip hıçkırarak ağlaması ve bir Rum’un ona ‘Çok geciktiniz...’ demesiyle sonlanacaktır.

Filmde, zafer kazanan Türk ordusunun ve Türk halkının yaptığı zulümlere hiçbir dış ülke temsilcisinin müdahale etmemesi de ayrı bir eleştiri olarak ve felaketin başka bir boyutu olarak sunulur. Felaket öncesi Yunan ordusuna destek veren ülkelerin, Türk’ün zaferinden sonra Yunanistan’a birden sırt çevirmesinin doğruluk payının bulunmasının yanı sıra dönem düşünürlerinin ve yazarlarının ‘Emperyalist’ güçlere ‘öteki’ olarak bakmasının başka bir nedenini Millas şu şekilde aktarır: “İlk dönem mübadele romanlarının yazıldığı dönem, milliyetçi ideolojiden başka Marksizm’den etkilenmiştir. Bu bağlamda Yunan romanlarında mübadele dönemi sınıfsal bir çerçeve içinde ele alınmıştır.”²¹¹ Bir sahnede Rumları toplayan Türk subaylar, çığlıklar içinde bağırıp gülen ve kadın kılına girip çarşafa bürünmüş olan aklını yitirmiş bir adamı evinden çıkarıp, yaka paça tutup herkesin gözü önünde kurşuna dizerler. Oysa kitapta bu bölümün bu şekilde olmadığı, İridotos adlı gencin önce tutuklandığı, diğerleri gibi bodrumda bir hücreye tıkıldığı, hücredekilerin sayısı arttıkça ‘gereksiz’ görülenlerin seçilip götürüldüğü ve öldürüldüğü yazmaktadır. İridotos da böyle ölmüştür.²¹² Bir başka sahnede kana susamış ve kurban isteyen insanlık dışı varlıklar gibi sunulan Türkler,

²¹⁰ Michael Ryan, Douglas Kellner, “**Politik Kamera**”, Çev: Elif Özsayar, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997, S.35.

²¹¹ **Herkül Millas**, “Türk ve Yunan Edebiyatında Mübadele Benzerlikler ve Farklılıklar”, **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Der: Müfide Pekin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2005, s.129.

²¹² Millas, 1998, s. 81.

Yunanlı öğretmeni öldürmek için sürükleyerek götürüler. Oradan geçmekte olan Britanya bayraklı bir arabada İngiliz büyükelçisi ve karısı bulunmaktadır. Öğretmen feryatlar içinde “**Kardeşlerim! Yardım edin! Türkler bizi öldürüyor!**” diye bağırır Araba orada durur, büyükelçi bakar. Egemen devlet anlayışı içerisinde yetişen faşizan söylemler burada da vurgulanır. H. Millas’ın aktardığına göre; “*R. Barth, ilkel toplumlardan başlayarak tüm toplumlarda görülen grup kimlik duygusunun ‘dışlayan’ bir bilinç olduğunu söyler; ‘barbarlar’, ‘gavur’ nitelemeleri tipik örneklerdir.*”²¹³ Pislik içinde olan yakası bağı açık bir Türk “**O gavur! Pis gavur! Öğretmen!**” der. Büyükelçi tartaklanan adama bakar ama arabacıya gitmesini söyler. Türkler, öğretmeni hızla yere iter. Bir diğer sahnede Yunanlı bir gencin boynuna ip takıp götürürler. Götürdükleri yerde başka bir Türk grup, Fransız Bankasına saldırır. Fransız korumaları, Türkleri geri püskürtüp bankalarının yağmalanmasını engellemişlerdir. Ancak gözlerinin önünde bu Yunanlı genci yatırıp ‘sünnet etmelerine’, Yunanlı gencin feryatlarına, korumanın başındaki emir erinin engeli nedeniyle eli silahlı koskoca bir bölük hiçbir müdahalede bulunamaz.

Hücrelere götürülenler için azınlıkların Rum, Ermeni, Levanten olmalarının önemli olmadığını, hepsinin ‘Türk’ kimliğinin dışında sünnetsiz, gâvur ve ‘öteki’ olduğunu görmekteyiz. Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunun uluslaşma aşamasında ‘biz ve ‘öteki’ unsuruna burada da rastlarız. “*Türk toplumunda kolay sınıf atlama özelliği var. İnsanlar sınıf mücadelesine inanmıyor, ‘çalış senin de olur’ fikrine ikna oluyor. Çalışıp başaramayacaklarına inananlar ise şans, kader, kısmet demeyi öğreniyor, suçu felekte arıyorlar. Ak-budun, kara-budun kavgası, segmentin kendi içinde büyük çatılmalar, olmamasının nedeni ‘kolay sınıf atlama’ ile sınırlı değildir. Bir segmentin, yani bir boyun içinde sürekli bir kuşatılmışlık hissi ve var kalma kaygısı bulunduğundan, dikkatlerin ve öfkenin üzerine çekildiği ‘öteki’ düşman imgesi üretebiliyor.*”²¹⁴ Filmde, diğerleriyle aynı hücreyi paylaşan İtalyan barmenin savaş bitmeden önce Rumları yüceltip överken, Türk’ün zaferiyle Türkçe olarak “**Yaşasın Kemal! Yaşasın Ordu!**” diye bağırması ve onlardan olmadığını, İtalyan olduğunu söylemesi onu kurtarmayacak, o da kurşuna dizilecektir.

Filmde çok önemli bir sahne vardır ki o da kafilenin ilerlerken, gördüğümüz karakterlerinin adeta belgesel çekilmiş gibi, belge niteliğinde olması istenirmiş gibi göç yolunda birer birer kameraya dönüp izleyicinin gözlerinin içine bakarak konuşmalarıdır.

²¹³ Millas, 2006, s. 18.

²¹⁴ Erol Göka, “Fanatizmin Psikolojisi ve Türklerin Psikolojisinde Fanatizm”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 53, Kış 2007, s.59.

Türkçe bilen bir tüccar Türkçe olarak kameralara dönüp “**Zararın neresinden dönersek kardır, elalem bizimle!**” der ve İlias, Fransızların, İngilizlerin, İtalyanların, Amerikalıların artık Türklerle olduğunu söyler. Hizmetçinin yüzüne tükürdüğü evin küçük hanımı kameraya dönerek “**Türkler bizi öldürecek**” der. Bu konuşmalar sorgulama şeklinde devam eder, ama en göze çarpanları tüccarın Türkçe olarak “Türk ne yaparsa yapsın Türk’tür, ne mutlu Türküm diyene!” demesi ve hemen ardından Yunanca olarak “**Ama biz Yunanlıyız ve kaybettik**” demesidir. Peşi sıra büyük hanımın “**Ne yiyeceğiz, nerde uyuyacağız, biz ne suç işledik?**” biçiminde yakınması, küçük hanımın koca kafilde yalnızca dört kadın olarak ilerlediklerini ve Bergama’ya gittiklerini söylemesi, tüccarın “**Atatürk yalnız laftır, Türkün hayrı yoktur. Türk çalışmasını bilmez, yalnızca durur. Durur, yatar, kalkar, içer, sıçar!**” sözleri yaşananların, düşüncelerin ve iç hesaplaşmaların belge niteliği kazanması açısından neredeyse sözlü tarih çalışması gibi durmaktadır.

Filmde Atatürk’e karşı hiçbir düşmanlık yoktur. Filmin başında büyük hanımın eşinin “**Kemal kötü değil! Ama Türklerle yaşayamayız artık!**” diye vurgulayarak Atatürk’ün emperyalizme ve istilaya karşı savaş vermesini aktardığı cümle kayda değerdir. Filmde Atatürk canavar değildir, asıl milli düşman genel olarak ‘Müslüman Türkler’dir.

Bununla beraber **İzmir 1922**’de tarihi gerçeklere dikkat edilmediği görülmektedir. “Allah” nidalarıyla keyfe keder katleden Türk halkı ve subayları, Türk ordusunda kafilde duran zenci asker, Türk askeri kılık kıyafetine hiç uymayan göstergeler, vücudunun üst tarafı çıplak, alt tarafı şalvarlı Türk askerleri, Ali Osman adındaki kulağı halka küpeli ve her su içeni öldüren bir subay, göç kafilesindeki kemancının kemanını çalmaya uğraşıp çalamayan ve kendi kendine Türkçe bir ağıt söyleyen, ardından sıkılıp “**Gavur, çal!**” diyerek kemancıya emir veren çavuşun emri üzerine kemancının klasik Batı müziği çalması, filmin başlarında şişman çirkin bir dansözle saçma figürlerle dans etmeye çalışan çavuş ve özellikle de ilk olarak Onuncu Yıl Nutku’nda geçen “**Ne mutlu Türküm diyene**” sözünün ve Atatürk soyadının o dönemde yer almaması, tarihi gerçeklerin yönetmen tarafından bilerek çarpıtıldığının açık bir ifadesidir. Türkiye, SSCB’den sonra 1923-1938 arası Dünyada en hızlı sanayileşen ve gelişen ülke olduğu halde filmde seyircinin gözüne sokulurcasına verilen peştamallı, peşmerge-Arap görünümündeki Türkler filmin birçok karesinde göze çarpar.

Batının doğuyu aşağılaması tarzında bir görünüm ve Türk’e dair düşmanca, tarihi gerçekliklerden, kaynak aldığı kitaptan bile uzak olan film, Yunanistan’da ne yazık ki Küçük Asya felaketi dendiğinde akla ilk gelen yapıt olmakta ve Koundouros da bu konuda bilinen

tek yönetmen sayılmaktadır. Ancak şu unutulmamalıdır ki, film çekildiğinde Kıbrıs işgali boy göstermiştir. Dimostenis Kourvotik, yazdığı makalede kitap ve film arasındaki ayrımı şu şekilde belirtir: “*Bu kitap 1978’de Nikos Koundouros tarafından ‘1922’ adıyla filme çekildiğinde atmosfer tamamen değişiktir. Bu filmde Yunanlıların tümü masum, Türkleri ise canavar olarak gösterilmektedir. O zaman Kıbrıs işgali çok tazeydi, filmin ise politik hedefi vardı.*”²¹⁵ Film, yaşanan gerçekleri ajitasyon yaparak çarpıtmakta, şoven bir üslupla ele almakta ve böylesine büyük bir tarihsel trajedide nesnel bir yaklaşıma izin vermemektedir.

2.2.7. ELEFTHERİOS VENİZELOS 1910-1927

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ 1910-1927 (1980)

Yapımcılığını Yannis Horn ve Yunan Film Merkezi’nin, yönetmenliğini ve senaryosunu Pantelis Voulgaris’in üstlendiği 1980 yapımı biyografik ve tarihi türde olan ELEFTHERİOS VENİZELOS 1910-1927 (Eleftherios Venizelos 1910-1927 / Ελευθερίος Βενιζέλος 1910-1927), Büyük Yunanistan hayalinin mimarı olan ve Yunanistan’da Balkan Savaşları zamanında Megali Idea fitilini ateşleyen, yönetimde kralla zıt düşen ve kendini dört kıtaya yayılmış Helen ırkının mimarı olarak gören büyük politikacı Eleftherios Venizelos’un 1910 yılından 1927 yılına kadar olan süreçte tutkuyla bağlandığı büyük düşü için verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. 157 dakika olan filmin oyunculuğunu Minas Hristidis, Yannis Voglis, Dimitris Mirat, Manos Katrakis, Olga Karlatou, Anna Kalouta paylaşmıştır.

Başbakan olarak 20 yüzyılın başında göreve gelen 1864 Hanya-Girit doğumlu Venizelos için biyografik bir tarihi film çekme kararı alan Voulgaris, imparatorluğun çöküş dönemleri olan savaş yıllarına dikkatini yöneltmiştir. Yunanlıların Küçük Asya felaketinin mimarı olarak suçladığı, ama aynı zamanda Yunanistan topraklarına bir hayali gerçekleştirmek üzere toprak katan ve sınırları genişleten başarılı bir siyaset adamı olarak saygı duydukları Venizelos, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşları’ndan ayrı tutulamamaktadır. Yunanistan’ın yirminci yüzyıl tarihine damgasını vuran siyaset adamı, çalkantılı seçimler ve Yunanistan’da iç karışıklıklar arasında, halkı / orduyu örgütleyip pek çok siyasetçi, eğitimci, yöneticinin yapmak istediği ‘Büyük Ülkü’yi gerçekleştirmeye en yakın duran kişi olmuştur.

²¹⁵ Demosthenes Kourvotik, “Küçük Asya Felaketinin Yunan Edebiyatındaki Yankıları”, **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.206.

Film, dünyadan pek çok siyasetçi, ordu mensubu ve halkın eşliğinde Venizelos'un top arabasına konulan naaşının etrafında oluşan kortejin gerçek görüntüleriyle başlamaktadır. Peşi sıra karanlık fona Ağustos 1909 yazısıyla başlanıp, bir tiyatro oyunuyla filme devam edilir. Oyuncular şarkı ve canlandırmalar eşliğinde Yunanistan'ın ve dünyanın içinde bulunduğu durumu anlatmaktadırlar. Şarkı, Anadolu'dan gelen bir kartpostal hakkındadır.

Dönemin Yunanistan profilinde de iç karışıklıklar vardır. Ayaklanmalar ve göçler büyük önem taşır. Bu da dolayısıyla halka yansımaktadır. Makedonya için verilen savaşların bir diğer yönünde Girit'te bir ayaklanma baş göstermiş, dönemin başbakanı Deliyannis 1897 yılında askeri birlikleri Girit'e yollamış ve Osmanlı'yla Otuz Gün Savaşları yaşanmıştır.²¹⁶ Sonuç olarak halkın maddi manevi olarak bu ağır yükü kaldırmaya çalışmasıyla Megali İdea'nın büyük bir bedel getireceğini anlayan Yunanlılar bir iç hesaplaşmaya girmişlerdir ve bundan yönetim de etkilenmiştir.

Bununla beraber uluslaşma çabaları altında bağımsızlığını sağlamaya çalışan etnik gruplar (Avusturyalıların Bosna Hersek'in yönetimini almaları, Bulgarların bağımsızlığını ilan etmeleri) Girit halkını yeniden alevlendirecek, Jön Türklerin ulusçu hareketlerine tepki olarak ada halkı bağlılıklarını krala sunacaktır. Savaşı Türkler kazanmasına rağmen dış ülkelerin müdahalesiyle 1897 yılında Girit, özerk hale gelmiştir. *“Bir padişah fermanı olarak yayınlanan Haleba Mukavelenamesine göre, 80 üyeden ibaret bir meclis olacaktı. Bu meclisin 49 üyesi Ortodoks Hristiyan, 31 üyesi Türk olacaktı. Ortodoks bölgelerinde Ortodoks kaymakamlar olacaktı. Vali Ortodoks, muavini Türk olacaktı. Meclis ve mahkemelerde Rumca konuşulacaktı. Jandarmaya Hristiyanlar ela alınacak ve subay ve astsubay olabileceklerdi”*²¹⁷ Venizelos 'bağımsız' Girit'te aktif bir siyaset adamı olmuş, ancak Askeri Cunta tarafından gerçekleştirilen 'Gudi Darbesi'yle politikada bir yıldız gibi parlamıştır.

İlerleyen yıllarda daha da sertleşecek olan Venizelos ile Kral arasında bir kamplaşma doğmuştur. Bu kamplaşma halka da yansımıştır. Ulusun bölünmesinin başlangıcı, asıl olarak 1897 Türk-Yunan savaşından sonra İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın Girit'i Osmanlı egemenliğinde, ama “özerk” bir devlet olarak yeniden yapılandırmalarına kadar uzanır. Biraz önce tanımladığımız bu özerk idarede bulunan birimlerde adaya vali olarak Prens Yorgos atanır. Venizelos ile prensin fikren çatışmaları önce aday, daha sonra da tüm Yunanistan'ı

²¹⁶ Τσερεβελακης, Γ.Τ. (2008), “Ελευθεριος Βενιζελος, Ο οραματιστης πολιτικος”, **Μεγαλες Μορφες Του Παρελθοντος**, Εκδοσεις Περισκοπιο, No 16, (2008). (Çerevelakis G. T. (2008), “Eleftherios Venizelos, Hayal Kuran Politikacı”, **Geçmişin Büyük Yüzleri Dergisi**, Periskopio Yayınları, No: 16, (2008)).

²¹⁷ Mustafa Necati Özfatıra, **Girit'i Nasıl Kaybettik?** www.arsiv.wordpress.com 19 Nisan 2007

‘Kralcılar’ ve ‘Venizelistler’ olarak iki siyasi kampa ayırmıştır. Bağımsızlığını 1827’de kazanan ve kısa süreliğine parlamento ile yönetilen Yunanistan, Avrupalıların müdahaleleriyle krallık rejimine dönmüştür.

Filmin devamı Venizelos’un Girit’e dönüşüyle devam eder. 1909 yılında ilk siyasi başarısını doğduğu topraklarda edinen Venizelos, aynı yıl darbeye ön saflarda yerini almıştır. Herkes onu hayranlık ve heyecanla karşılamaktadır. ‘Ermis’ isimli bir otelde kalan Venizelos, iktidar yetkilileriyle görüşmeler yapmakta, savunduğu bağımsızlık ve büyük Yunanistan hayalleri için daha fazla bekleyemeyeceğini herkese anlatmaktadır. Filmde devamlı olarak Bulgarları örnek gösteren ve hitap sanatında oldukça başarılı olan Venizelos için aynı yerde “*Yeni bir Yunanistan, yeni bir yıl*” için adım atılır ve görüşmede bulunan önde gelen yönetici ve ordu mensupları “*Sizin yanınızdayız*” diyerek karar alırlar.

Bir diğer sahnede aristokrat ailelerin genişçe bir bahçede toplandığını ve dünyadan, politikadan, sanattan konuştuklarını görürüz. Abdülhamit’in ‘haremlik-selamlık’ uygulaması ve padişahın davranışlarıyla dalga geçilmektedir. Aynı akşam büyük bir davette konuşmacı olarak yine Venizelos görülmektedir. Anadolu’nun karakterini değiştirecek olanların masada oturanlar ve onlar gibi olanlar olduğunu, bu tür başlangıçların bir umut olduğunu belirtir. Yeni halka ve yeni ideolojiye kadeh kaldırılmasının ardından perdede Karagöz (Karagozis) oyununu izlerler. Fakir ama kurnaz ve becerikli bir Yunan karakter olan Karagozis, Yunanlılar tarafından yıllarca Osmanlıya bağlı kaldığı için hor görülen bir ada olan Girit’in içinden çıkan aristokrat ve zengin olmayan, ama kurnaz bir siyasetçiye atıftır. Venizelos, oyunu geleceğe dair beslediği umut nedeniyle büyük bir heyecanla parlayıp gülümseyen bakışlarla izlemiştir.

Venizelos, İngiliz ve Fransız yanlısıdır. Bu açıdan kralla sürekli olarak fikri çatışma içinde olmuştur. Bir sahnede antik Yunan şehri üzerinde sütunlar arasında İngiliz temsilci ile Eleftherios Venizelos arasında bir konuşma geçer. Konuşmada İngiliz temsilci Venizelos’un Büyük Ülkü fikirlerinin büyük risk olduğunu, dikkatli olmalarını, bir fantezinin yanında asla yer almayacaklarını söylemektedir. Yunanistan’ın geleceğinin şekillenmeye başladığı, ama sonunun bilinmediği anların temsili niteliğinde, yönetmenin, Yunan halkının önünü görememesine bir atıf yaptığı aynı sahnede, temsilci ile Venizelos’un yanında bulunan aristokrat beylerin eşleriye her şeyden bihaber, kendi aralarında körebe oynamaktadırlar. Venizelos ise temsilcinin üstü kapalı bu uyarısına asla kaybetmeyeceklerine dair bir cevap vermiştir.

Bir Alman ve bir Danimarkalı kralın ardından tahta oturan ilk ‘Yunan’ kral I. Konstantinos, Prusya Kralının kız kardeşiyle evli olduğundan I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesinden hemen sonra İngiltere tarafından “Alman yanlısı” olmakla itham edilecektir. İngiltere ve Fransa yanında yer alan ve onların desteğini almaya uğraşan Venizelos ise bu ithamın güçlenmesi için elinden geleni yapmıştır.

Filmin devamında Alman ressama resmini yaptıran Konstantin’e, saray görevlileri Venizelos hakkında bilgi verir ve son gelişmeleri aktarır. Görevli, Venizelos’un doğru politik kararlar almadığını ama halkı yönetebildiğini anlatır. Konstantin, Venizelos’un saraya getirilmesini emreder. Bunun devamındaki sahnede kralın yanında yer alan bir görevlinin Venizelos’u ziyaret edip ona olan hayranlığını dile getirmesi ve onunla olmak istediğini söylemesi çarpıcıdır.

Kral, filmde boş işler yapan ve zamanını yalnızca gereksiz zevklerle doldurmaya çalışan biri gibi resmedilmiştir. Alman ressama poz veren kral profilinin ardından, başka bir sahnede iskambil kağıtlarını açıp kendi kendine fal bakan bir kral profili görürüz. Venizelos, saraya gelmiştir. Halkın yardıma ihtiyaç duyduğunu vurgular ve halkın gücünden, cesaretinden, Büyük Ülkü hayallerinden bahseder. Kral ise Venizelos’un İngilizlere yaklaşımı üzerinden, dış güçlere nasıl bu denli güvendiğini sorgulamaya başlar ve ‘rüşvetle’ hiçbir yere gelemeyeceğini, herkesi felakete sürükleyeceğini belirtir. Görüşme sonunda bir papağan öter ve kral bu sesi işaret ederek iki insan gibi onların da kavga ettiğini söyler. “*Sen bir Giritlisin, Yunanlı değilsin!*” diyerek, Giritlilerin anakara Yunanistan arasındaki halktan çok farklı ve aşağı olduğunu vurgular.

Görüşmenin ardından başka bir zamansal tarihe geçilir: “Ekim 1910, İktidarda”

Yine bir tiyatro piyesiyle filmin ikinci başlığı oluşur. Osmanlı Devleti’nden ayrılan Bulgarlar, diğer uluslar ve Osmanlının zavallılığına dair bir şarkı söylenir. Aynı şarkıda Venizelos’un Büyük Yunanistan hayaline, Selanik’teki duruma da gönderme yapılır. 1910 Ağustos’unda seçimler yapılmıştır. Venizelos aday olmasa da onu destekleyen grup parlamentodaki en büyük partiyi oluşturmaktadır. Aynı yıl yapılan yeni seçimlerde Venizelos adaylığını koymuş ve başkanlık ettiği parti (Liberal Parti) 362 sandalyeden 300 kadarını elde ederek Megali İdea yolunu açmıştır.²¹⁸ Buna rağmen Venizelos, dikkatli yol izlemek için uyguladığı bütün taktiklerde başarılı olamamış, kendi halkının kendisine karşı zaman zaman

²¹⁸ Clogg, a.g.e. s.97.

ayaklanmasına neden olmuştur. 1911 yılında Giritli Enosisçiler, Yunan Parlamentosu'na temsilci yollamak istemişler, ancak Girit temsilcilerinin Meclis'e kabul edilmelerinin Enosis'i gerçekleştirmek anlamına geleceğini ve bunun sonucunda Türklerin ayaklanıp kendilerine siper alabileceğini düşünen Venizelos tarafından reddedilmişler, bu nedenle çok öfkelenmişlerdir. Basın, halkın bir kesimi ve muhalif politikacılar Venizelos'u, 'Büyük Ülkü' hayallerini katletmekle suçlamışlar, yine de Venizelos tüm karşı çıkmalara direnmiş ve herkesten sabırlı olmalarını istemiştir. Venizelos, filmdeki sahnelerde yer alan ateşli vaazlarından da anlaşılacağı gibi, Türklere karşı cephe meydana getirmek için Bulgar ve Sırp larla görüşmektedir. Bu görüşmelerin sonuç getirmesi içinse bir yıl daha geçecektir. En önemli taktik, Türklerin kışkırtılmaması ve Yunanistan'a savaş açmamaları olmuştur. Buna rağmen Giritli temsilciler her engeli aşp meclise girmişler ve Venizelos'u zor durumda bırakmışlardır. Mayıs 1912'de ise kurnaz politikacının istediği cephe açılacak, İtalyanlar Osmanlı Devleti'ne savaş açacak, Sırp ve Bulgarlar, Makedonya'yı aralarında paylaşmak için Yunanistan'la gizli bir anlaşma imzalayacak ve bu da İngilizleri endişelendirecektir.²¹⁹

Venizelos'un iktidara geçişinin hemen ardından Ekim 1912 olarak başlayan sahnede Yunanlı birliklerin başı kapalı ve 'kaçın' diyerek bağırıp koşuşturan Müslüman kadınların üzerine atları sürmesiyle açılır. Selanik, Yunanistan'a geçmiştir. Venizelos, "Büyük Ülkü" hayalleriyle Yunanistan'ın topraklarını genişletmeye başlamıştır. Selanik'in alınışı Türk ordusunun başı, Yunan birliklerinin başındaki kumandana kılıcını teslim etmesiyle canlandırılmıştır. 27 Ağustos 1912'de Selanik düştüğünde bir papaz, Yunan kumandanın bulunduğu yere gelip önünde diz çöker ve Yunanlıları, Türklerden kurtardıkları için ağlayarak ona teşekkür eder. Şehrin her yanında çanlar çalmakta, kampanalar susmamakta, şarkılar söylenmekte, horonlar tepilmekte ve dans edilmektedir. Sokaklar Yunan bayraklarıyla süslenmiştir. Sokağa bakan caminin minaresinin ışığına gölge düşer. Türklerin de bulunduğu eğlence yerine giden subaylardan biri bu şehrin hep Yunanlı olduğunu söyler. Başka biriye 'bugün' Yunanlıya benzediğini vurgular. Diğer adam gülümseyip şehrin gizemli olduğunu; yarısının Yunan, yarısının Türk, yarısının Yahudi olduğunu söyleyerek Selanik'in popülasyonundan ve kültürel yapısından bahseder.

1912'de Ege adalarını birer birer Osmanlı'dan almaya başlayan Yunanistan'da Venizelos, I. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın İtilaf Devletlerinin yanında savaşa girmesi için

²¹⁹ Τσερεβελακης, Γ.Τ. (2008), Çerevelakis G. T. (2008), A.g.k.

kral Konstantin'e büyük baskıda bulunmuştur. Filmde de saraya yeniden çağırılan Venizelos'un büyük sözler ederek ve kralı hasta düşürerek saraydan ayrıldığını görürüz. 1915 yılında önerisi kabul edilmediğinden dolayı görevinden ayrılan Venizelos, Haziran 1915'te parlamentoyu toplamış ve 'Lazarus Meclisi'* adındaki meclisin tam güven oyunu alarak krala karşı ezici gücünü ispatlamıştır. Venizelos, kazanınca tekrar göreve gelmiş, ancak kralla anlaşamadığından dolayı görevinden çekilmiştir.²²⁰ 1917 yılında partisiyle beraber kurduğu baskıyla kralın çekilmesine neden olan Venizelos, yeni kral Aleksandros zamanında yeniden başbakanlığa getirilmiş ve bu arada Yunanistan I. Dünya Savaşı'na Venizelos'un istediği gibi İtilaf Devletleri yanında girmiştir.

Yine tiyatro oyunuyla halkın sesini gözler önüne seren sahnede Yunanistan'ın koruyucusu tanrıça seyirciye "Yeter artık! Almanlar, İngilizler, Fransızlar, savaş... Hepsi bizi elinde tutuyor, bizi kim seviyor, kim yalancı, kim dürüst, herkes her şeyi biliyor!" diye şarkı söylemektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki halk ulusal birlikte bütünüyle ikiye ayrılmış, bundan da öte olan bitenden bıkmıştır.

"Küçük, ama saygın Yunanistan" isteyen kralcılar ile Venizelos arasındaki çekişme, Küçük Asya felaketinden önce politikadan çekilen bir fonda yaşanmıştır. Yerini Aleksandros'a bırakıp sürgüne giden kral, oğlunun ölümü üzerine geri dönmüştür. Ekim 1920'de Kral Aleksandros sarayın bahçesinde bulunan iki maymun tarafından ısırılıp kan zehirlenmesinden ölmüştür. Kasım ayında seçimler yeniden yapılır ve kralcılar bu kez Yunanistan Parlamentosu'nda 370 sandalyenin 246'sını kazanırlar. Derhal ordudaki Venizelist subaylar ekarte edilir ve Yunanistan resmi tarihinde Küçük Asya yenilgisi ve peşi sıra gelen felaket Venizelist subayların yerine deneyimsiz subayların göreve getirilmesine bağlanır. Winston Churchill Küçük Asya Felaketi için, "**Çeyrek milyon insanın bir maymun ısırmasından dolayı öldüğünü söylemek büyük bir abartı olmayacaktır**"²²¹ sözleriyle maymunun büyük bir felakete neden olduğunu belirtmiştir.

Venizelos, politikadan böylelikle çekilir. Odasını boşaltmadan önce elinde tuttuğu 'DES HELLENES' adlı dergide Küçük Asya'yı da içine alan büyük Yunanistan haritasının başında bir güneş gibi yüzü resmedilen kendi fotoğrafına bakar. Dışarı çıkarken Times dergisinden gelen bir muhabir ona gidişatı sorar ve Venizelos, seçimleri kaybettiğinden dolayı

*Lazarus Meclisi: Seçimlerde ölü bir meclisin üzerine doğmasından ötürü 'Ölü Ruhlar' olarak adlandırılan meclis.

²²⁰ Clogg, a.g.e. s.116-117

²²¹ N. Dalyancı, **Tarihi Değiştiren Maymun** www.habervesaire.com

söz verdiği gibi çekildiğini, Akdeniz'in geleceğiyle ilgili konuda İngilizlerin istediğinin olacağını ve bu konuda söz verdiği gibi büyük gücün kontrol altına alındığını söyler.

Peşi sıra 1922 tarihiyle aylar süren çatışmalar, ölümler, savaş, yenilgi, felaket, İzmir yangını, göç görüntüleri perdeye düşer.

Son sahnede Venizelos yeniden Girit'e geri döner. Eski arkadaşına gelmiştir. Petros, İngiliz ve Fransızlara nasıl inanabildiğini, Yunanistan'ın yaşama çok zor tutunduğunu söyler. Venizelos ise büyük bir Yunanistan düşlediğini, halkın kendisine inanmadığını söylemektedir. Film, Venizelos'un arkadaşını ziyaret ettikten sonra eşek üzerinde patikaları aşarak gidişliyle sonlanır.

Yunanistan-Türkiye ilişkilerinde ilerleyen yıllarda barışçı bir siyaset izleyen, Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday gösteren Venizelos, 1936 yılında Paris'te hayatını kaybetmiştir. Yunanistan'ın 'Büyük Ülkü' hayaline en fazla yaklaşan ve bu konuda fazlasıyla çaba harcıyıp akıllıca bir siyaset uygulayan Venizelos, Yunanistan Anayasasının oluşmasında büyük katkısı olan, Yunanistan topraklarını genişleten, Yunanlıların hem saygı duyduğu hem de felaketten sorumlu tuttukları için başarısız buldukları siyaset adamıdır. Film, 1910-1927 yılları arasında Venizelos'un aktif siyasi hayatını ve Türklerle, Küçük Asya'yla olan bağını başarıyla anlatmasından ötürü Yunan Sinema tarihinde önemli bir yere sahiptir.

2.2.8. REMBETİKO

PEMΠETIKO (1983)

Yapımcılığını ve yönetmenliğini, '*Rembetiko şarkılarının Tarihi*' adlı sekiz saatlik bir belgesel çalışması da olan Kostas Ferris'in, senaryosunu Sotiria Leonardou'nun üstlendiği 1983 yapımı dram türünde olan REMBETİKO (Rembetiko / Ρεμπετικο) , Küçük Asya Felaketinin sonuçlarını gözleri önüne seren bir başka filmidir. 110 dakika olan filmin müziklerini Stavros Xarhakos yapmış, oyunculuğu ise Themis Bazaka, Nikos Dimitratos ve Nikos Kalogeropoulos paylaşmıştır.

Rembetiko, arabeskin acı, özlem, kadercilik, müzikle kendini dışa vurma gibi bütün kodlarını kendinde barındırmasıyla kült bir film haline gelmiştir. Ülkemizde de gösterim olanağı bulan film tam da seksenli yıllara, yani arabeskin altın yılları diyebileceğimiz zamana denk gelmiş ve Türk izleyicisi tarafından da oldukça beğenilmiştir.

Sinema eleştirmeni *Atilla Dorsay*, *Rembetiko*'nun, Yunan popüler sanatlarının biz Türklerden alındığını ve iki ulus arasındaki ortak kültür, duyuş ve duyarlılık noktalarını bir kez daha belirttiğini ifade etmiştir.²²² Oysa Yunanistan'da geçen görüş bu şekilde değildir. Yunanlılara göre rembetikonun kökeni klasik Yunan müziğine bağlıdır, yani köken olarak Bizanslıdır.²²³ Varlığı çok eskilere uzanan ve her iki kıyıda da bulunan tür, 'aşk, gurbet, hapis, tekke, rekabet, var olma çabası' gibi temaları ele almaktadır. Mübadeleyle Yunanistan'a giden mübadillerin Türkiye'den ne denli çok izler taşıdığı ve gittikleri yerlerde uzun süre hor görülüp kendi hayatlarını zor koşullarda idame ettirdiğini anlatan film, acı kültürünün bir parçası haline gelen ve ismiyle de bunu kanıtlayan ***Rembetiko*** adlı müzik türüyle varlığını kanıtlamaktadır. Anadolu kökeni nedeniyle ilginç bir biçimde göçmenler, rembetikoyu kendileriyle beraber Küçük Asya'dan getirmiş olduklarına dair yaygın kaniya şiddetle itiraz ederler. Hatta bunu küçük düşürücü olarak algılamaya kadar gitmektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken konu, Kostas Ferris'in filminde gördüğümüz üç farklı dönem gibi, rembetikonun çizgisinde de ilk bölümde bahsettiğimiz 1922 öncesi şarkiyatçılığın ve oryantalist ezgilerin de etkisiyle 1922-1932 yılları arasının 'İzmir Dönemi' olarak sayılmasıdır. "Düşük kültür" olarak görülen rembetikonun, Yunanlı müzik adamları tarafından 'laika', yani halk müziği ile farklılık bulunduğu iddia edilmektedir. Bunu nedeni iki ayrı türde meydana gelen kültürel farklılıkların kökeninde yatmaktadır. Robert Kolker, alt kültür/ elit kültür ayrımı hakkında şunları dile getirir:

*"Avrupa kültüründe 'ciddi' müzik, resim ve edebiyat üretimi, bu üretimin kral saraylarına ait olduğu Ortaçağ'a kadar geri gider. 'Alt sınıfların' çoğunlukla cahil köylülerin, Avrupalı olmayan kültürlerin çoğu için de geçerli bir olgu olan, zanaatlarına ve sözlü geleneklerine dayalı, ülkelerine ve yerlerine özgü kültürleri vardı."*²²⁴ Ancak burada kastettiğimiz 'alt sınıf' kültürü veya kitle kültürüne dönüşen popüler bir türün varlığının Walter Benjamin'in kitle kültürü çalışmalarında işaret ettiği mekanik yeniden üretim, yani seri üretim değildir. Rembetikoda bahsettiğimiz alt kültür öğeleri, onun tamamen lümpen olarak algılanmasından ileri gelmektedir.

'Ta Nea' (***Haberler***) gazetesinin 12 Ağustos 2000 tarihli ***Rembetiko- Kostas Ferris*** başlıklı yazısında filmle beraber rembetikonun estetiğinin farklı bir açıdan önümüze geldiğini

²²² RiGAS, a.g.k. s.?

²²³ y.a.g.k. s?

²²⁴ R. Kolker, "Kültürel Pratik Olarak Sinema", ***Sinemasal Dergisi***, Çev: Ertan Yılmaz, Sayı: 8-9. (Güz 2003-Kış 2004) s.?

belirtir. Yine aynı yazıda rembetikonun bir savunma kültürü olduğundan, yüzyıl başlarında ‘çıkış’ sırasında (mübadele) Yunanlıların yaralı ulusal gururunun kültüre sağladığı güçlü bir savunmayı dışavurduğundan söz edilir.

1917 senesinde bir İzmir gecesinde tavernada şarkı söyleyen Adriana’nın sahneden iner inmez doğum sancıları başlar ve o kızı Marika (filmde Beba olarak da anılır) dünyaya gelir. Daha sonra Lozan’da alınan mübadele kararıyla Marika ve ailesi diğer Rumlarla beraber mülteci akını ile anavatan Yunanistan’a gelirler. Film arasındaki geçişler, mübadele kararı, Türk askerinin İzmir’e girişi, İzmir yangını ve İsmet İnönü’nün görüntüleri “*Bizi maymuna çevirdin Yunanistan, Yunanistan! Acıların anası...*” sözlerine eşlik eden feryat dolu bir müzikle verilir.

Marika bu sırada büyümüş, anne ve babasının yanında yaşamaya çalışarak sahnede tef çalmaya başlamıştır. Adriana’dan hoşlanan varlıklı bir adam, ona sürekli bu fakirliği bırakıp kendisiyle gelmesini söyler, ama Adriana kaçamaz ve bir gece kocasının kendisini dövmesi üzerine yere düşer ve başına aldığı darbeyle hayatı sona erer.

Tüm bunlar küçük kızın gözleri önünde sefil, utanç verici, kadının bütünüyle aşağılandığı bir hayat çerçevesinde gelişmektedir. Marika, babasının hapse girmesinden sonra yalnız büyüyecek ve her zaman yanında olan arkadaşı kemancı Yorgos’un aşkına hiçbir zaman karşılık vermeyip daima ‘yanlış’ yolları seçecektir. İlk evliliği (evlilik bile değildir, ilişkisi demek daha doğru olur) yine sefil bir hayat yaşayan ve mübadillerin sefil yerleşkelerinde birinden öbürüne gezerek sihirbazlık gösterileri yapan bir adamdır. Marika, kucağında kızıyla terk edilecektir.

Rembetiko grubunda her zaman ilk sırayı alıp bir yıldız olmayı isteyen ve zamanla bunu bir hırs haline getirecek olan genç kadın, kızıyla da ilgilenmez ve onu yatılı bir okula yollar. Hayattan yediği darbelerle, savaş yıllarında yaşanan zorluklarla, ‘Amerika hayaliyle’ aslında kafasına koyduklarını yapan, ama mutlu hayallerinin kendine bir şey getirmediğini gören Marika, ülkesine geri dönüp tam da mutluluğu elde edecekken bir gece hiç beklenmedik bir kazayla ölür. Cenazesi bol şarkılı, orkestralı ve Çingenelerin yaptığı eğlencelerdekine benzer şekilde gerçekleşir. Sevdığı, sevilmediği, kavga ettiği, istemediği, sığındığı, kaçtığı; ama hep onun hayatına giren adamların eşliğinde ‘bir yıldız’ olarak toprağa verilir.

Rembetikolarda anlatılan kadınların özellikleri tam da filmde gördüğümüz Adriana ve kızı Marika özelinde olduğu gibidir. Fakir-zengin kıskacında “*bir gece benimle ol, seni paralara boğayım*” gibi sözler pek çok rembetiko şarkısında geçmektedir. Adriana’ya sürekli olarak yavaşan zengin beyefendi, Adriana’dan sonra Marika’ya göz koymuştur.

‘Mangas’, yani maganda / kabadayı varlığı, rembetlerden (rembetiko yapan müzisyenler) ayrı olmamaktadır. Her ikisinin de bulunduğu yerlerde mutlaka kendini satacak bir kadın mevcuttur. Erkek egemen bakış açısıyla kadınların aşağılandığı ve sık sık “poutana” (orospu) olarak addedildiği, kötü gözle bakıldığı bir çerçeve bütününde yansımaktadır. Oysa şarkılara küfürlerin eşlik etmemesi gerektiği bir kural olarak karşımıza çıkar. Her zaman dolaylı anlatımlarla argo tabirler sözlere yansır. Bununla beraber sefil mekânlarda erkekleri birbirine düşürecek kadar elde edilmek istenen kadınlar da mevcuttur. Bunun için aşk cinayetleri bile işlenir.

Gerek mübadillerin yerleştiği yerlerin, gerekse şarkılarda geçen hayatın bir köşesine her zaman Küçük Asya’dan kalan isimler, anılar, yaşam biçimleri eşlik etmektedir. Filmin bir sahnesinde rebetler yemeğe otururlar ve masadakilerden biri, bir ihtiyara “-*Merhaba Manisalı!*” der. Selamını alıp ne yapması gerektiğini anlayan yaşlı Manisalı, udunu çalarak ve Türkçe olarak bugün İzmir’in Kavakları olarak bildiğimiz “Ödemiş Kavakları, dökülür yaprakları” şarkısını söyleyerek Çakıcı’dan dem vurur. Bununla beraber rembetiko grubunun sahne aldığı tavernanın duvarında İkinci Dünya Savaşı ve faşist Metaksas yönetimine kadar İzmir resmini, daha sonra Akropolis’in resmini görürüz. İzmir’in yerini alan Akropolis’in duvara asılması, mübadillerin Küçük Asya anılarını terk etmeye, yeni yaşama adapte olmaya başladıklarının, vatanları Yunanistan olarak kabul ettiklerinin bir göstergesi olmaktadır.

Metaksas döneminde (ki bunu filmde de görmekteyiz) rembetiko müziği ve onun taşıdığı değerlerle ilgili her şey yasaklanır. Esrar el altından alınıp satılabiliyorken bu kez altın değerinde olur. Pire’de kurulan bir genelevin kapısında askerler kimsenin girmemesi için göz açtırmazken mangaslar içeri girmenin bir yolunu daima bulmaktadır.

Kuşaktan kuşağa geçen ‘kadersizliğin’ ardındaki şarkılı geçişler, mübadillerin yerleşim alanları ve müzikle hayata bağlanma, yaşam panoramasını çizme ustalığı önem kazanır. “*Rembetiko şarkıları vasıfsız, yarı zamanlı işçiler, kent yoksulları ve toplumun alt kesimleri gibi marjinal grupların kendi adlarına konuşma, kişisel müşterek öykülerini aracı olmadan anlatabilme imkanı olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç, aşırı yoksullukları, fiziki*

çevreleri ve güç yapısıyla olan ilişkilerine, umutlarına ve korkularına dair zengin bir bilgi birikimidir.”²²⁵ Bu zengin bilgi birikimi onları birer halk adamı yapmıştır. Rebetler, filmde sıkça vurgulandığı üzere sanki acı ve dertle ayakta kalmaktadır. Rekabet ve yaşam hırsları onların, müziklerini daha iyi icra etmelerine, dışlanmışlıklarına rağmen ayakta kalmak için tutunmalarına neden olmaktadır.

Kadercilik anlayışının hâkim olmasıyla beraber bir başkaldırı, anarşi kültürünü de taşıyan rembetikoda en büyük baskı unsuru devletin kurumlarıdır. Yetim kalmış mübadillerin yaşamında okul ve yetimhane, aşağılanıp hor görülmenin bir başka ifadesidir. “...*Pek çok rembetiko şarkısı okuldan kaçmayı ilk başkaldırı eylemi olarak över. Velhasıl rembetis ve rembetiko sözcüklerinin etimolojisi üzerine bir teori, bu sözcüğü ‘rebel’ (başkaldırı) sözcüğüyle nitelendirir.*”²²⁶ Gerek ‘dışlanmışlar’ olmalarından gerekse dönemin aşırı disiplininin dolayısıyla okul bir nevi hapisanedir. Yıllar sonra Marika, kızını gördüğünde kızının annesinin yüzüne bile bakmayacak, onu henüz küçücükken bu baskı dünyasına yolladığı için annesinden nefret edecek ve o da annesinin ‘yolundan’ gidecektir.

Yunanistan’da sol ideolojiyle sağ kesimin çatışmalarının hız kazandığı dönemlerde rembetiko şarkılarının verdiği mesajlar iktidarın adaletsizliği ve eşitsizliğine, kadere boyun eğmeye dair bütünlükler sergilese de rembetikonun sol görüş tarafından dışlanması, sağcılarının ‘Türk kültürü’ takıntısından farklı olarak belli bir ideolojiyi benimsememiş olmaları ve ‘yalnız doğdum, yalnız ölürüm’ gibi kimsenin rebetlere, mübadillere sahip çıkmadığını belirten aykırı yaklaşımlarını koyu hatlarla ve eleştirel biçimde vurgular.

Film, melodram öğeleriyle desteklenmesinin yanında aslında bir yanıyla Akdeniz Sineması örneğidir. “*Akdeniz sinemasında halkın bu tarihi dönemeçler sırasında durumu gerçekçi bir biçimde sunulur. Yaşam sürmekte, yaşama karşı yaşam sevinci kaybolmamakta, yer yer duraklamakta ancak yeniden canlanmaktadır. Bu bağlamda Kuzeyli ya da Batılı sinemanın benzer temaları depresyonun, Akdeniz’de ise melankolinin çevrimini aktardığını söylemek mümkündür. Akdeniz’in dışıl imgesi melankoliye yatkın görünür. Depresyonun ya yaşam ya ölüm, melankolinin hem yaşam hem ölüm karakteristiği bu karşıtlığın temelini oluşturur.*”²²⁷ Rembetiko, İzmir’den gelen mübadillerin yaşam öyküleri uzun süre araştırılarak ve belgelenerek hazırlanan, dönemin tarihi fonuna ve gerek karakterlerin, gerekse

²²⁵ Rigas, a.g.k. s.?

²²⁶ y.a.g.e. s.?

²²⁷ Öztürk, a.g.e. s.123.

büyük bir incelikle işlenen rembetiko türünün değişimine vurgu yapılarak ustaca yazılmış ve çekilmiş bir film olarak eleştirmenlerce Yunan sinemasının en önemli ilk on filmi arasında yer almaktadır.

Rembetiko ise bir tür olarak zamanın yıpratıcılığına da başkaldıran bir yapıya sahip olmuş, yakın geçmiş içerisinde devlet ve parayı elinde tutan kesim tarafından bastırılmamış, tam tersine Yunan müziğinde ulusal bir yer edinmiştir. Bugün hâlâ Yunanistan’da en çok rağbet gören popüler müzik türüdür.

2.2.9. AŞKIN YEDİNCİ GÜNEŞİ

O ΕΒΔΟΜΟΣ ΗΛΙΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ (2002)

Yapımcılığını, yönetmenliğini ve senaryosunu Vangelis Serdaris’in üstlendiği 2002 yapımı tarihi bir dram türünde olan AŞKIN YEDİNCİ GÜNEŞİ (O Evdomos İlios Tou Erot / O Εβδομος Ηλιος Του Ερωτα), Küçük Asya Felaketi ile ilgili çekilmiş en yakın tarihli filmidir. 124 dakika olan filmin müziklerini baskıya, cuntaya, savaşa her zaman karşı durduğu bilinen Yunanistan’ın asi çocuğu Mikis Theodorakis yapmış, oyunculuğu ise Hrisantos Pavlou, Elena Maria Kavoukidou, Haris Emmanuel, Katerina Papadaki ve Tasia Pantazopoulou paylaşmıştır.

Film, Yunanistan’da 1920’lerin başında bir büyü sahnesiyle açılır. Karalara bürünmüş olan iki yaşlı kadın, gece, bahçeden kazan kaynatmakta ve öldürdükleri bir karganın ciğerini söküp kazana attıktan sonra orada oturan genç kıza (Anglaia) içirmektedirler. Genç kız ertesi sabah uzandığı hasır döşekte hastalıktan kıvranır, canı yanar ve düşük yapar. Bunun ardından olaylar hızla gelişir ve genç kız bir binbaşının evine hizmetçi olarak çağırılır. Kız ne kadar itiraz etse de büyükanlari ailenin başında kimse olmadığını kızın yaptığı sorumsuzluk nedeniyle ona küfür ederek ve ona bağırarak söyleyecek ve para kazanması gereken tek kişi olarak Anglaia’yı bu göreve zorla göndereceklerdir.

Anglaia, Yunan ordusunda görevli olan Binbaşı Dimitrios’un evine çekinerek gelir ve eve girdiği günden itibaren Binbaşı Dimitrios, onun karısı Elena ve binbaşının emir eri Perikles’in uzak duramayacakları genç, taze, masum ve çekici bir ‘dişi’ olarak görülür. Binbaşı ve karısı arasındaki soğuk duruş ve sessiz savaş, Anglaia’nın da dikkatini çeker ve Anglaia bunu diğer hizmetçi Eleni’ye sorduğunda kendisini ilgilendirmemesi gereken konulara burnunu sokmaması için uyarı alır. Emir eri Perikles, daha ilk günden Anglaia’ya

yakınlaşabilmek, onunla ilişkiye girebilmek için bir oyun tezgâhlayarak ona saldırır. Anglai'nın bağırışlarını duyan Elena ve hizmetçi Eleni gelene kadar da Perikles ortamdan kaçır. Kız, gerçeği söyler, ama Elena'dan sert bir uyarı alır. Perikles, Anglaia'ya bir daha dokunamaz. Binbaşı Dimitrios, Perikles'in bunu yaptığını öğrenmesi üzerine onu bir hayvan gibi kamçıyla ve tekme tokat dövmesi, binbaşının kendisini nasıl bir güç kaynağı olarak gördüğü sahnelerin en çarpıcılarından biridir.

Dimitrios'un iktidarı ilkel bir şiddet ve egemenlik anlayışının izdüşümüdür. Egemenlik ve otorite, toplumsal yapıya göre değişmektedir. Kabile ve aşiretlerdeki liderlik anlayışını ve yapısını araştıran Rüstem Erkan ve Faruk Bozgöz, mülkiyet sorununun insanın doğal yapısından ileri gelen şiddetin, saldırganlığın ve savaşın tetikleyicisi olduğunu belirtirler.²²⁸ Böylelikle binbaşının hem Küçük Asya'ya hem de Anglaia'ya sahip çıkması ilkel bir saldırganlık ve şiddet eğilimine tekabül etmektedir.

Emir eri ve Binbaşı Dimitrios'un Anglaia'ya yakınlaşmaları rekabetini ilk olarak Dimitrios kazanır. Anglaia'nın bütün yalvarmalarına, karşı koymalarına rağmen Binbaşı, Anglaia'nın ırzına geçer. Elena bunu duyduğu halde uzaktan onları izleyip hiçbir şeye karışmaz, yalnızca ertesi gün bu yapılanların hesabını Dimitrios'tan sorduğunda aralarındaki iktidar savaşını ve kini anlatır. Dimitrios, hiçbir şekilde özür dilemeden veya yaptığını inkar etmeye gerek duymadan Elena'yı suçlar ve Elena'nın yaptığı kadınlığı sorgular ve kendisine karışmaması için karısını 'ölüm'le tehdit ederek sert biçimde uyarır. Bunun ardından Elena'nın Anglaia'ya yakınlaşması daha da artacak, onu binbaşının elinden almak için kıza yakın duracaktır. Bu noktada Elena'nın gizli eşcinsel kimliğinin varlığının altı çizilir. Anglaia'yı kızı gibi değil, kendisinin bir parçasıymış gibi, ona sahip olurcasına ve ona gizlice dokunarak, hediyeler alarak sevmeye başlar.

Hikâye örgüsü karakterlerin sağlam inşası üzerinden kendini göstermektedir. Elena'nın aristokrat ve dominant kimliği, Dimitrios'un kendisini her şeyin üzerinde bir iktidar simgesi ve bir hükümdar gibi görüşü, Perikles'in tüm bu güçlü karakterler arasında binbaşının dediklerini uygulaması ve içten içe Anglaia'ya aşk beslemesi, en nihayetinde Anglaia'nın bu ev içerisinde 'sahip olunması gereken' dişil bir imge olarak yer alışı arka planda gerçekleşen Küçük Asya Savaşı'nın yankıları ile süslenmektedir.

²²⁸ Erkan, Bozgöz, a.g.e. s.173-174.

Ordunun içindeki kişilerin Venizelos yanlısı ve Kralcılar olarak ikiye bölünmesi ‘Aşkın Yedinci Güneşi’nde de gözler önüne serilir. Yunan ordusunun Küçük Asya’ya girişi öncesinde binbaşının ‘tutkulu bir zafer’e başlangıç olarak yaptığı toplantıda tartışma çıkması, ordudan pek çok subayın Küçük Asya’da Yunan varlığının zaten mimari yapılarıyla, nüfusun çokluğuyla, kültürüyle asıl olarak kime ait olduğunu, çıkarma üzerine bu sahipliğin resmi olarak da kanıtlanacağına dair yaptıkları yorumların yanında Binbaşı Dimitrios’un, bunun bir ‘intihar’ olacağını söyleyen subayı evinden kovması Venizelos yanlılarıyla Kral yanlılarının veya bir başka deyişle Megali İdea taraftarlarıyla emperyalist devletlerin tuzağına düşmek istemeyen barış yanlılarının çatışmasını sergilemektedir.

Filmde, binbaşının evine gelen aristokrat ailelerden birinin bir üyesi, Elena’dan kocasıyla konuşmasını ve oğlunun Küçük Asya’daki savaşa katılmamasını rica etmesini söylediğinde binbaşı oradan geçerken bu isteğin konuşulması sonucu ordunun ‘hiçbir ayırım gözetmeksizin’ zengin veya fakir, üst düzey veya halk sınıfından; 18-45 yaş arası erkeklerin savaşa gideceğini büyük bir ciddiyet ve sertlik içinde söylemesi, orduda kayırma yapılmadığının da göstergesi olmakta, bu tutkuyu gerçekleştirmek için Yunanistan’ın topyekûn savaşa katıldığını anlatmaktadır.

Filmde *Ur-Faşizmin hemen hemen bütün ana hatları hafifletilmiş olarak görülür. Gelenek kültü yaygındır, tarihsel bazda düş kırıklıklarından, bunalımdan veya aşağılanmadan temel alır, mücadele önde gelir. Ur-faşist kahraman için cinselliği dışı vuramadığı zamanlarda silah, onun penisi durumuna geçer. Savaş, cinsel oyunlara denktir ve en az onun kadar tahrik edici ve zordur. Ur-faşizm yeni söylem diliyle (Newspeak) konuşur ve seçmeci bir popülizme dayalıdır.²²⁹ Binbaşı, ur-faşist bir kahraman olarak cinsel oyunları Küçük Asya savaşını bir tutmaktadır.

Binbaşı, ordunun İzmir’e çıkarma yapmasından birkaç gece önce Perikles’i yemek masasına davet eder ve onunla yemek yer. Kısa zamanda savaşa gidileceğini söyler ve bir anlamda onu affetmesi için Perikles’e para verir. Perikles önce kabul etmez, ama Dimitrios, Perikles’e Osmanlı’daki gibi bir eğitim vermek istercesine onu hem çocuğu gibi görür, onu hem sever, hem de aykırı bir hareket gösterdiğinde döver. Binbaşının bu davranışı akla Niyazi Berkes’in söz ettiği ‘Doğu Despotizmi’ kavramını getirmektedir.

* Ur-faşizm: Erotize edilmiş faşizm.

²²⁹ **Temel Demirer**, “Ur-Faşizm ya da ‘Ebedi Faşizm’”, **Faşizm!.. Yeniden mi?..**, Suavi Aydın’ın önsözüyle, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000, s. 130-133.

Doğu Despotizmi kavramı bireyin kurallara bağı kalmaksızın kendi isteklerine göre yönetimi olarak geçmektedir. Doğu despotizmi kavramına ilişkin açıklamaları ‘Kanunların Ruhı’ başlıklı eserinde üç ayrı hükümet tipinden; cumhuriyet, monarşi ve istibdattan söz eden Montesquieu, istibdat yönetimine Doğu Despotizmini örnek gösterir. Batı’nın yorumlarına göre şekillenen kavram hakkında Osmanlı Devletinin kulluk sistemini örnek göstererek açıklamaya çalışan Niyazi Berkes, siyasi egemenlik anlayışının olmadığı bir İslam toplumu oluşumundan bahseder. Toplumda var olan gruplar, baştaki yöneticinin zulmüne karşın buna karşı gelmezler ve meşru siyasi varlıklarını öne sürmezler.²³⁰ Binbaşının Perikles’e uyguladığı şefkat ve şiddet ve Perikles’in boyun eğmesi askeri düzenin açıklanmasında da doğu despotizmine yönelik davranışlar sergilemelerinden ileri gelmektedir. Binbaşı, Efendinin kim olduğunu ise böylece anlatır. Perikles başka bir gece kendisi gibi gidecek olan diğer gençlerin toplanıp kafayı çektikleri, haşhaş aldıkları yere gider. Yunan halkının eğlence kültürünü de boğuk ve ıssız bir şekilde gösteren bu sahnede kimse geleceğini bilmiyordur, sevdiklerini arkada bırakıyordur ve genç yaşta başlarına gelen şanssızlıktan ötürü kumar oynamakta, paralarını dağıtmakta, içmekte, uyuşturucu maddeler kullanmakta ve zeybek dansı yapmaktadırlar. Perikles, Anglaia’ya vermek için bir haç kolye alır ve ona açılarak savaşa gitmeden önce kendisini beklemesini ister, Anglaia kolyeyi almaz ve Perikles’i reddeder. Binbaşı savaşa gidene dek defalarca Anglaia’nın ırzına geçer. Onu çok sevdiğini, ondan çocuk istediğini söyler. Elena her şeyi bilmekte ama ses çıkaramamaktadır. İki erkek gittikten sonra kadınlar evde baş başa kalmıştır ve birbirlerine yakınlaşmaya başlarlar. Binbaşının ‘sevdiğini’, karısı elinden almıştır.

Sonrasında olaylar çok hızlı gelişir. Yunan ordusunun Küçük Asya’da bozguna uğratıldığını, Perikles’in bir bombanın patlaması sonucu hayatını kaybedecekken onu Perikles’in kurtardığını görürüz. Kısa geçişlerle orduda başarısız olan generallerin başlarına ne geldiği ve onların nasıl kurşuna dizildiği gösterilir.

Binbaşının evindeyse artık her şey farklıdır. Bir bacağı yoktur, hezimete uğramıştır, Anglaia, Binbaşını görmek bile istemez ve bu sonuçtan dolayı Elena çok mutludur. İktidar onun eline geçmiştir. Bu noktada Dimitrios’un kaba kuvvete ve sertliğe dayalı iktidarının, aynı Elias Canetti’nin dediği gibi “*Güç kendisine zaman tanındığında iktidar haline gelmiştir ve gücün aksine, iktidara içkin olarak uzamda ve zamanda belirgin bir genişleme söz konusu*

²³⁰ Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, OSAV Yay., İstanbul, 1999, s.389.

olur.”²³¹ Binbaşının kendi iç hesaplaşması, ordudan geri çağırıldığı halde inandığı, güvendiği bütün kavramların yerle bir olması, ülkesini başarısızlığa uğratması nedeniyle odasından dışarı çıkmaz. Ordudan yalnızca tek bir kişiyle görüşür, o da savaştan önce kovduğu arkadaşındır. Yaşadıklarını, ordunun Afyon’dan aç susuz ve yorgun olarak çil yavrusu gibi dağlara doğru dağıldığını, her birinin dağlara, Bergama’ya kıyılara doğru bozguna uğramış şekilde şuursuzca günlerce koştuğunu, Megali İdea’nın büyük bir hata olduğunu arkadaşından özür dileyerek ve bir nevi günah çıkararak gözyaşları içinde anlatır. Onca uğraşa rağmen odasından çıkmayan ve Anglaia’yı bekleyen binbaşının son bekleyişleri biter ve güç simgesi olan üniformasını yakmasının ardından önce Perikles ile sonra da Anglaia’yı yanına çağırarak her ikisinin de birbirlerini isteyip istemediklerini sorar. Anglaia, Perikles’i seçer. Elena duruma çok şaşırır, her ikisinin de elindeki ‘küçük’ aşkı gitmiştir. Perikles ile Anglaia’nın Papaz tarafından kutsanıp evlenmelerinin ardından binbaşı, onlardan bolca çocuk yapmalarını ister ve her ikisinin evden ayrılmasının ardından intihar eder. Elena’nın bir başına hastalıklı bir psikolojik görünümde, terk edilmişlikle kalması tüyler ürpertici bir finalde izleyiciye pek çok şey düşündürür.

Aşkın Yedinci Güneşi’ndeki karakter özellikleri asıl olarak Anakara Yunanistan-Megali İdea ve iktidar- tutkuyla istenen dişi Küçük Asya topraklarını anlatırcasına yapılanmıştır. Binbaşının her fırsatta üretken, masum, ruhu ele geçirilemese de ırzına geçilen Anglaia’ya yanaşması, zor kullanarak ona sahip olması, ondan bir çocuk istemesi ve bu anlamda Küçük Asya’nın tutkulu bir aşkın meyvesi olan çocuklarla Yunan soyunu sürdürmesi bağlamında dikkate değerdir. Elena ise aristokrat, soğuk, dik duruşlu bir dişidir. Elena bir yanda her zaman durması gereken, zaten var olan koruyucu, kollayıcı anavatandır, krallıktır, ama asla tutku olmamıştır. Elena mantıksa, Anglaia duygudur, aşıktır; sevgiyle bağlı olunan ve arzulanandır. Hem Küçük Asya’nın (H Μικρά Ασία / İ Mikra Asia) hem Yunanistan’ın (H Ελλάδα / İ Ellada) gramerde ‘dişi’ kelimeler olması da filmin etrafında sıralanan ‘*toparlayıcı, anaç olan anakara*’ ile ‘*dokunulmamış, üretken, çekici genç kız*’ metaforlarını gözler önüne sermektedir. Filmin devamında Yunanistan’ın Küçük Asya’yı bir parçası olarak görmesi ve Küçük Asya’yı kendine bağlamaya çalışması da önemli bir çabadır.

Perikles ise tüm güç odaklarından uzak, saf bir sevgiyle Anglaia’ya bağlı bir Yunan gencidir. Anglaia’ya önce binbaşı, sonra Elena sahip olmuşlardır (veya öyle olduğunu zannetmişlerdir) ama Anglaia, Perikles’i seçmiştir. Yeni oluşan bir ülkede, yeni çizilen

²³¹ Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, Çev: Gülşat Aygen, Ayrıntı Yay., Üçüncü Basım, İstanbul, 2006, s.283-284.

ideolojilerde, yeni kurulan yaşamlarda Küçük Asya, gençlere emanettir ve kalben hep yeni gelen Yunan soyuna ait olacaktır. Çocuklar, atalarının köklerini, geçmişlerini, kalplerini bıraktıkları Küçük Asya'nın 'varlığı'nın bilinciyle yaşayacaklar, ama asla ona zorla sahip olma gibi bir hataya yeniden düşmeyecekler, onu uzaktan izleyeceklerdir. Yunan mitolojisinde aşka baktığımızda da Küçük Asya'ya duyulan bağlılıkta platonik aşkı görmekteyiz: *"...Bu terim, Platon'dan gelmektedir. Kendisi okulunda bir öğrencisine âşık olmuştur ve o zamanlar kızlarla erkekler ayrı ayrı eğitim görmektedirler. Buradan anlıyoruz ki Platon bir erkek öğrencisine âşık olmuştur ve karşılık alamamıştır, bu tür aşka da adını vermiştir."*²³² Platonik aşkın Elena-Anglaia ve Yunanistan-Küçük Asya varlığını 'Aşkın Yedinci Güneşi'nde görmekteyiz.

Filmin ilk dakikalarında yönetmenin, bireyi hem kendisine hem çevresine yabancılaştıran gelenekler, tabular ve inançlar ekseninde karakterin içinde bulunduğu durumu yansıtmada beyaz perdede sürrealizmin babası olarak bilinen Luis Bnuel'in yaklaşımlarını görürüz. Bnuel'in Bir Oda Hizmetçisinin Güncesi, Çölün Simon'u, Tristana, Saman Yolu, Gündüz Güzeli ve Mahvedici Melek filmlerinde görülen tematik çerçevelere benzer şekilde Aşkın Yedinci Güneşi'nde de tutkunun verilişi belirgindir. Bnuel'in filmlerinde görüldüğü gibi *'tutku'*, yaşlı adamın genç kıza duyduğu saplantılı düşler, erotik oyunlar eşliğinde sunulmaktadır. Bnuel'in, *'İsteğin Şu Karanlık Nesnesi'* adlı filmdeki kadın, iki ayrı oyuncu tarafından canlandırılmakta; biri daha ince ve kibar olarak; öbürüyse daha şehvet dolu ve dişiliği ön planda olarak verilmektedir. Erkeklerin, sahip olmak istedikleri ve bir kadında aradıkları iki nitelik olan 'anaçlık ve asillik' ile 'fahişelik ve dişiliğin' bileşkesini Vangelis Serdaris'in bu filmde de görmekteyiz. Cinsellik ve saldırganlığın birleştiği noktada karakterin yaşadığı katarsis, yine Bnuel'deki şiddetin, arınma olduğunu izleyiciye hatırlatmaktadır. Binbaşının içgüdüsel yansımalarına gerçeküstü biçimde yansıyan ise her iki toprağa da sahip olmak istemesidir.

Yedi rakamı ise gerek kutsal anlamda gerekse Dünyanın oluşumunda özel bir yere sahiptir. Güneş Sisteminde gezegenlerin oluşum sırasında Dünya'nın gezici yıldızlar arasında Güneş'in kütesinden kopup ayrılan 'yedinci' dereceden bir gezegen olduğu görülür. Hristiyanlık ve Musevilik öğretilerinde Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattığı, yedinci günde dinlendiği söylenir. Dolayısıyla bütün güzelliklerin ve sahip olunanların, yani yaratımının bittiği an yedinci gündür. Gökyüzü ve cennet/cehennem yedi kattan oluşur, Eski Ahitte

²³² Yunan Mitolojisinde Aşk www.yunanmitolojisi.blogspot.com 13 Eylül 2009

yedinci gün kutsaldır (Şabat), Mısır'daki kıtlıkta yedi yıl bolluk ve yedi yıl kıtlık söylemi, yedi azizler ilk akla gelenlerdir, ama bunun yanı sıra Yeni Ahitte yani Hristiyanlıkta da Hazreti Süleyman'ın kutsal mabedi yedi yılda inşa ettiği yer alır, vaftiz için nehirde yedi defa yıkanılır, kutsal yedi kilise (bu konuya ilk bölümde değinmiştik), yedi mühür, yedi trompet, yedi yıldız; kısacası tüm bunlar yedi rakamının kutsallığına ve önemine işaret etmektedir. Işık kaynağı olan Güneş'in yedinci aşkı da bunu anlatan ve her daim kutsal kalacak olan topraklara yapılan bir atıftan ileri gelmektedir.

2.2.10. İSTANBUL MUTFAĞI (BİR TUTAM BAHARAT)

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ (2003)

Yapımcılığını Village Roadshow Productions'ın, yönetmenliğini ve senaryosunu Tassos Boulmetis'in üstlendiği 2003 yapımı duygusal dram türünde olan İSTANBUL MUTFAĞI (Politiki kouzina / Πολιτική Κουζίνα), Küçük Asya Felaketinin ardından çıkan zorunlu göç kararıyla Yunanistan'a gelen mübadillerin geride bıraktıklarını, İstanbul Rumlarının Lozan Antlaşması dışında tutulmasını, Türk uyruğu taşımadığından yurdundan edilenlerin çektiği ızdırabı, parçalanmış aileleri ve küçük bir çocuğun yetişkin olmasının ardından cesaret edip kendi 'vatanına' ve 'köklerine' yıllar sonra dönüşünü yemek kültürü çerçevesinde sıcak bir dille anlatmaktadır. 108 dakika olan filmin müziklerini Evanthia Reboutsika yapmış, oyunculuğu ise Yorgos Horafas, Ieroklis Mihailidis, Başak Köklükaya, Tamer Karadağlı (konuk oyuncu), Renia Louzidou, Stelios Manias, Tasos Bantis, Odisseas Papaspiliopoulos, Markas Osse, Thodoros Eksarhos, Kakia Panagiotou, Konstantina Mihalidou, Themis Panou, Ersi Malikenzou, Marina Kalogirou, Mihalis Giannatos, İlias Zervos, Athinodoros Prousalis paylaşmıştır.

Türkiye'de bulunan azınlıkların en önemli kültür göstergelerinden olan 'yemek' kültürü, bu grupların kendi tatlarını, kökenlerinden getirdikleri farklılıkları göstermede kültürel semboller kadar önemli bir yer taşımaktadır. Serdar Turgut, Yemek Kültürü ile ilgili yazısında şu şekilde belirtmektedir: “*Yemek kültürü sadece yapılan yemeklerden ibaret değildir. Yemeğin nasıl sunulduğu nasıl anlatıldığı, etrafında nasıl bir yaşam biçimi örüldüğü de konumuza girer.*”²³³ Öyleyse kültürden bahsetmek için bir gruba ait yaşam şekli de devreye girmekte ve kültürel değerler grubun özelliklerinin işlenerek korunmasından ve bunun kuşaktan kuşağa

²³³ Serdar Turgut, www.tumgazeteler.com 10 Aralık 2006

aktarılmasından geçmektedir.²³⁴ Millet ve ulus kavramı ise günlük yaşamdaki ortak değerler ve davranışlar üzerine kuruludur. Dolayısıyla her milletin farklı yeme alışkanlıkları, ön plana çıkaracağı tatları ve yemek kültürü de bulunmaktadır. Bu nedenle Akdeniz mutfağı, Ege mutfağı gibi genel bir gruba ve coğrafi parçaya ait geniş bir çerçeve karşımıza çıkabileceği gibi, Fransız mutfağı, Türk mutfağı gibi daha ulusal bazda indirgemeler de söz konusu olabilir.

İstanbul Mutfağı, İstanbul’da yaşayan Rum ailelerin geleneklerini, yaşam tarzlarını, inançlarını, kültürlerini ve davranışlarını yemekler ve onlara tat katan baharatlar eşliğinde bir dede-torun ilişkisi üzerinden anlatmaktadır. Konstantinopolis ismini kısaltarak söyleyen Rumlar ve Yunanlılar, İstanbul’u şehir anlamına da gelen “Poli” şeklinde kullanırlar. Politikı, İstanbuldan/İstanbullu olan anlamını taşır (Smyrriotiki, İzmirli/İzmirden gibi). Yemek kültüründen bahseden filmin adı ise İstanbul Mutfağı anlamına gelen Politikı Kouzina’dır. Film, İstanbul doğumlu olan ve çocukluğu İstanbul’da geçen Rum asıllı astrofizikçi Fanis’in, yemeklerden yola çıkarak kendisine hayat hakkında pek çok şey öğreten ve astrofizikçi olması konusunda bile büyük payı bulunan dedesi Vasilis’in hastalanması üzerine yıllar sonra geçmişini, dedesini, çocukluk aşkını bıraktığı Küçük Asya topraklarına dönüşünü konu alır. Aile içinde en güzel yemeği yapmaya çalışan annesini, teyzelerini, halalarını izleyerek büyüyen Fanis, bir erkek çocuğu olmasına rağmen mutfakta olağanüstü tatlar sunmaktadır. Bu, onun başına sonradan dert açacak, Akrabalar arasında kusur olarak görülecek, ailesi Fanis’i yemek yapmaktan zorla ayıracaktır, ama bu asla çocuğun yemeklerden kopmasına vesile olmaz. Türk uyruklu olmayan Rumların, Küçük Asya’dan zorla gönderilmeleri üzerine Faniz’in depresyona girişi başlar. Atina’da mutlu olamayan ve kendi kültürünü çevresine de yansıtan Fanis, dedesinin kendisine öğrettikleri üzerinden hem başarılı bir aşçı hem de üniversitede fizyonom olmuştur. Onca yıl içerisinde kökenlerinin Küçük Asya’ya ait olduğunu vurgularcasına dede hep söz verip Yunanistan’a gelmez, yine aynı şekilde gelecek kuşağın yeni vatanda yeni umutlarla yaşama karışmalarını, ama kökenlerinin hep geride kalacağını ima edercesine Fanis ile ailesi de bir kez olsun İstanbul’a gitmezler. Fanis kesin olarak İstanbul’a gitme kararı aldığı anda dede yine Atina’ya gelmek için söz verir ama bu kez gerçekten havaalanında fenalaşır ve hastaneye kaldırılır. Böylece 35 yıl aradan sonra dedesini tekrar görmek için Atina’dan yola çıkıp doğduğu şehre geri dönen Fanis, çok sevdiği ve hiç

²³⁴ Max. Weber, “Millet” **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Çev: Ebru Çerezcioglu, Sayı 39: Milliyetçilik-II., (Kasım, Aralık, Ocak 2006-2007)

unutmadığı dedesini Balıklı Rum Hastanesinde ölüm döşeginde bulur, kısa süre sonra dedenin ölümüyle ilk aşkı Saime'yi de cenazede görmüştür.

Dedesinin ve ailesinin yanında pek çok şey öğrenen, insan ilişkileri, yemeklerin ve baharatların katacağı tatlar konusunda oldukça bilgisi olan Fanis henüz küçükken, dedesinin dükkânında ilk aşkı Saime ile paylaştıkları, yine dükkâna uğrayan bir diplomatın Fanis ile aynı yaşlardaki oğlu Mustafa'nın askeri bir disiplinle yetiştirilmesi ile bu üç çocuğun arkadaşlıkları, kulaktan kulağa yayılan ve gittikçe tırmanan Kıbrıs olayları fonunda kendini gösterir. Bir gece aile yemek masasında iken kapının çalınmasıyla aile bireyleri kaygılanır. Emniyet müdürlüğünden görevliler gelmiştir ve uygun bir dille Bay İakovidis (Fanis'in babası)'in ikamet teskeresinin yenilenemeyeceğini ve bir hafta içerisinde yalnızca şahsi eşyalarını yanına alarak ülkeyi terk etmesini söylerler. Adam, bir süre düşünür, gözleri dolar. Fanis'in dedesi ve annesi Türk uyruklu olmasına rağmen İstanbul'da kalabilme cesaretini gösteren yalnızca dede Vasilis olur. Dede ve torunun yolları böylece ayrılır.

Filmdeki diyaloglarda da tanık olunduğu gibi Türkiye'deki iktidarın, azınlıkları hedef alacak biçimde Yunanistan'dan intikamını almasıyla Rumlar arasında 6-7 Eylül olayları sonrasında henüz azalmayan, hatta gittikçe artan bir endişenin doğmasına yol açmış ve Lozan'da établis (yerleşikler sorununun) kuralına bir diğer ülkeye nota verilmesi amacıyla yeniden göz atılmıştır. Dönemin İsmet İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümeti (AP-CHP) “Yunan tebaalı bütün Rumların istisnasız sınır dışı edileceği” yönündeki kararı ile azınlıklar bir kez daha kurban seçilmiştir.

1963'ten itibaren, Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerine yönelik giriştikleri saldırılar sonucunda, birinci bölümde de bahsettiğimiz iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti yıkılmış ve adayı ikiye bölen yeşil hat oluşturulmuştur. Bu tutumlar nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki sorumluluklarını hatırlatmak ve uyarı niteliğinde olması için ilk etapta İstanbul'da yaşayan Yunan vatandaşları, Rum azınlık ve Fener Rum Patrikhanesi hedef seçmiştir. Türkiye, Makarios'un uyguladığı politika üzerine İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nı fesheder. *“1964'te Türkiye'de, 30 Ekim 1930'da imzalanmış olan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'na uygun olarak Türkiye'ye gelmiş, yerleşmiş, iş ve aile kurmuş bulunan 2990'ı Batı Trakyalı olmak üzere toplam 12.724 Yunan vatandaşı yaşamaktaydı. Türkiye, 16 Eylül 1964'te 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması'nı tek taraflı olarak bir kararname ile feshetti. Antlaşmanın 36. maddesine göre fesih kararının uygulanmasına 6 ay sonra başlanması gerekiyordu. Ama Türkiye, ülke*

savunması ve genel güvenliği ilgilendiren konularda, ithalat ve ihracatta iki ülkenin birbirlerine tanıdıkları ayrıcalıkların kaldırılabilceğini belirten 16. maddeye dayanarak uygulamayı hemen başlattı."²³⁵ O dönemden itibaren 1966 yılına dek on bin civarında Yunan uyruklu ve kaygı veya ailesel nedenlerden ötürü 55-60 bin kadar Rum asıllı Türk vatandaşı Küçük Asya'dan ayrılarak Yunanistan'a göç etmiştir.

Baharat dükkanı bulunan dede Vasilis ile torunu Fanis arasındaki ilişkiyi, dedenin torununa baharatların da kişiliklerinin olduğunu ve tatların yaşamdaki pek çok şeye yorumlanabileceğini öğrettiği gibi gezegenlerin karakterlerini de baharatlar üzerinden ve yemek tariflerinde hangi baharatın kişilerarası ilişkiyi hangi yönde etkileyebileceği konusunda sıcak ve duygusal bir çerçeve çizer. Evdeki kızın gelinlik çağa geldiğinde iyi yemek yapmayı biliyor olması, oturup kalkmayı ve konuşmayı öğrenmiş olması, yemek kültürünün İstanbullu azınlıklar genelinde önemi bulunması, Türkiye motifi üzerinden sunulur. Dialoglar arasında Rumlar üzerinden Yahudiler ve Ermenilerin de kültürlerinin, davranışlarının, hangi hareketi ne için yaptıklarının tahmin edilmesi bol kişili sıcak bir aile görüntüsü ile çizilmektedir.

Aile, Türkiye'nin aldığı kararla Atina'ya gittiğinde İstanbullu Rumların kurduğu Palaio Faliro adı verilen ve çoğunlukla İstanbullu Rum ailelerin oturduğu (Burası Nea Smyrni'ye [Yeni İzmir] yakın bir caddedir.) caddeye taşınırlar. Yunanistan'a gelen ve Türkiye'deyken anakarayı bulduklarından çok daha güzel bir dünya olarak hayal eden Rumlar için bütünüyle 'yabancı' kimlikler gözümüze çarpar. Her ne kadar komik olaylar üzerinden Rumların, Yunan yaşamına karışması konu edinilse de Fanis'in okula başlamasıyla beraber durumunun iyiye gitmemesi, akıllı olmasına rağmen kızlarla oyun oynaması veya içine kapanık olması nedeniyle Bay İakovidis sürekli oğlunun öğretmeni tarafından okula çağırılmaktadır. Baba, kendi hatalarının da farkına burada varır. Rumların kendilerini, kendi anavatanları olması gereken yerde 'yabancı' hissetmeleri, Yunan kültürünü ve tarihinden bihaber olmaları filmin belki de en komik, ama düşündürücü olan 'fiil çekimi' sahnesinde verilmektedir. 1821 Yunan Devrimi'nde bağımsızlığın mimarlarından olan Kolokotronis adlı klefi, ikinci tekil şahıs fiili zanneden Fanis'in babasına öğretmenden "Kolokotronis bir fiil değil, bizim ulusal kahramanımızdır." uyarısı gelir.

"Türk" olarak görülen, Türk olarak addedilen İstanbullu Rumlar her ne kadar kendilerini Helence konuşan Ortodoks Hristiyan ve Bizans'ın torunları olarak savunsalar da

²³⁵ Fırat, a.g.e. s.732.

Yunanlılar için İstanbullu Rumlar bir yabani, Türktür, reayadır. Göçmenler, mübadelede olduğu gibi yıllarca iki ülke arasında çıkacak en ufak bir kıvılcımdan kendilerinin ateş alacaklarını bildiklerinden yıllar boyu kaygı ve korku içinde yaşamışlar, Yunanistan'a giderken de oraya bir nevi kurtuluş gözüyle bakmışlardır. 'Anavatana gidiş' gibi görülen göç sonunda kendi vatanlarında 'Türk tohumu' gibi nefreti ve aşağılamayı belirten sözcükler ile karşılaşmışlar ve o şekilde muamele görmüşlerdir. Fanis, ergen yaşa geldiğinde annesi ve babasıyla yemek masalarında yine gelmekten vazgeçen dedelerini beklerlerken Bay İakovidis efkârlanıp o güne dek hiç konuşmadıklarını ailesine söyleyecek, aslında dedenin hiçbir zaman gelmeyeceğini ve kararın çıktığı gün Emniyet müdürlüğünden gelenlerin "*Müslüman olursan gitmek zorunda kalmazsın*" sözünü kulağına fısıldadıklarını anlatacak ve diniyle memleketi arasında gidip geldiği o uzun saniyeler için utanç duyduğunu belirtecektir. Dolayısıyla inanç özgürlüğünün de böylelikle barış zamanlarına ait olduğunu, barış olmadığında ve hırlaşmalar başladığında iki toplum için de din olgusunun manipüle edilen ve iki toplumu bölücü bir görev üstlendiğini görmekteyiz.²³⁶

Fanis'in Türkiye'den sınır dışı edildiklerinde fonda anlattığı yaşanmışlıkları ve hissettikleri aslında Küçük Asya Felaketinden beri azınlıkların neler çektiğini tek cümleyle özetler: **"Türkler bizi Yunanlıymışız gibi kovdu, Yunanlılar ise Türkmüşüz gibi karşıladı."**

Fanis'in yıllar sonra dedesinin yanına döndüğünde onu ölmeden önce son kez görmesinin ardından çocukluk aşkı Saime ile karşılaşması yeni bir umut, yeni bir aidiyet hissini beraberinde getirmektedir. Saime evlenmiş, bir kızı olmuştur ama eşiyle arası bozuktur. Fanis'i kızının doğum günü partisine çağıran Saime o akşam Fanis'ten bir karar vermesi gerektiğine dair yaptığı konuşmayı dinler, fakat kapı çalınır, gelen Mustafa, yani Saime'nin kocasıdır, yani azınlıklara düşman gibi davranan sert diplomatın oğlu... Mustafa ve Fanis arasında ertesi gün hamamda özel bir konuşma geçer. Geçmiş günlerden, Fanis'in Saime'ye olan duygularından aralarına gergin bir duvar örerek bahsederler. Fanis orada da Türkiye'den gitmediklerini, kovulduklarını vurgular. Mustafa çok üstelemez, ama Saime'nin yine kendisini, yani eşini seçtiğini söyler. Tren garında Fanis henüz küçükken onları uğurlamaya gelen Saime, bu kez giden olacak ve Fanis onu uğurlamaya gelecektir.

²³⁶ Ayşe Kırtunç Lahur, "İkisi de İki Kere Yabancı", **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., Der: Müfide Pekin, İstanbul, 2005, s.197.

Sırası gelmişken, filmde Mustafa karakterinin Türk ulusal kimliğine yaptığı atıftan bahsetmekte de fayda var. Mustafa'yı filmde ilk gördüğümüz yer Fanis'in dedesi Vasilis'in baharat dükkânıdır. Henüz çocuktur ve üzerinde sünnet kıyafeti vardır. Vasilis, Mustafa'ya büyüyünce ne olacağını sorduğunda Mustafa hemen “Doktor!” olarak yanıtlar. Babası ise sertçe onu azarlayıp “Asker” olacağını söyler. Vasilis duruma şaşırıp suskun kalır ve “Askeri doktor olacak.” diyerek ortamı yatıştırmaya çalışır. Mustafa gerçekten de askeri doktor olur. Mustafa'ya atfedilen sünnet kıyafeti ve asker vurgusu, Türk ulusal yapısında erkeğin “adam” olma yolunda attığı adımlardır. Her Müslüman Türk erkeği çocukken erkekliğin ilk adımı olan sünnetini olur ve askerde büyük bir adam olup cesur olduğu vatani görevini yerine getirerek ispatlar. Sünnet olmak, Allah yolunda kutsal bir gereklilik, asker olmak vatan yolunda kutsal bir gerekliliktir. Türk olmanın olmazsa olmazı sünnet olmak ve asker olmak olarak filmde Mustafa üzerinden bu şekilde vurgulanır.

Aşırı Türk milliyetçilerinin ‘1453’ten beri İstanbul’ serzenişlerinin dışında genel olarak her iki ülke izleyicisi tarafından beğeni toplayan film için aykırı görüşler de mevcuttur. Kabul edilmesi gerekir ki İstanbul Mutfağı da klişe yapısından kurtulamamıştır. Üç ayrı başlıkta, üç ayrı zaman açılışında İstanbul görüntüsünde sunulan minareler ve hocanın ezan okuması, İkinci bölümün Atina açılışında kilise, papaz ve çan sesleri her iki tarafın milliyetçiliğinin oluşumunda inanç önemli bir yer taşımaktadır ancak, bu şekilde iki ülkenin belkemiğinin ‘din’ olduğunu vurgular gibi bir tablo yansıtılmıştır.²³⁷ Milliyetçilik Temalı Filmler panelinde konuşmacı olarak yer alan tarihçi Edhem Eldem, Bir Tutam Baharat filmi özelinde filmde hoşlanmadığını milliyetçilik çizgilerine atıf yaparak şu şekilde belirtir: *“Yakınlaşma meselesinde de sinir olduğum bir şey: şiş kebab, rakı-uzo sendromu. Bundan da nefret ediyorum. Çünkü orada aslında çok derinden milliyetçi bir söylem var. Diyorsunuz ki ‘Yunanlar bana benziyorsa kabul ederim.’ Çiftetelli, şiş kebab falan; bu karşındakinde kendini aramak. Bunun zımnen geldiği mana, “Karşımdaki benzerse kabul ederim benzemezse kabul etmem.” Popüler ve politik düzeyde eğer bir yakınlaşma yaratmak istiyorsanız, burada kalırsanız iyi. Ama daha sonra ‘Baharatlarımız aynı, müziğimiz aynı, niye kızdık ki birbirimize?’ gibi şeyler söylerseniz meseleyi hiç bir zaman çözemezsiniz.”*²³⁸ Konuya farklı bir açıdan yaklaşan tarihçi, farklılıklar üzerinden Türk-Yunan sorunlarının çözümlenmesi gerektiğini sinemada genel söylem olan milliyetçiliğe yayarak belirtmektedir.

²³⁷Y. Güven, “Komşuda İstanbul’a Hasret Var”, **Yeni Film Dergisi**, Sayı:4, Ocak-Mart 2004 s?

²³⁸ **Panel: Milliyetçilik Temalı Filmler** www.mafm.boun.edu.tr

Sonuç olarak Küçük Asya’da Venizelos’un yoğun çabaları sonunda kalan İstanbullu Rumların yarısını ülkeden temizleme girişimi de yine ulus devlet kurma süreci çabalarının devam ettiğini gösteren ‘Türk uyruğu’, ‘Yunan uyruğu’ ayrımının yapılmasıdır. Kıbrıs’ta Metaksas yönetiminin ada halkını birbirine kırdırmasının bir sonucu olarak azınlıklar bir kez daha zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. İstanbul Mutfağı, Türk-Yunan ilişkilerinin ısındığı bir dönemde vizyona girmiş ve her iki ülkede de büyük başarı kazanmıştır.

2.2.11. NİFES (GELİNLER)

ΝΥΦΕΣ (2004)

Yapımcılığını Alco Films’in, yönetmenliğini Pantelis Voulgaris’in ve senaryosunu İoanna Karystiani’nin üstlendiği 2004 yapımı tarihi / dram türünde olan NİFES (Gelinler / Νυφες), bitmek bilmeyen savaşlar nedeniyle erkek nüfusunun azalması nedeniyle evlendirilmek üzere Küçük Asya’dan Amerika’ya giden gelinlerin yolculuk hikâyesini anlatmaktadır. 128 dakika olan filmin oyunculuğunu Damian Lewis, Viktoria Haralambidou, Andrea Ferrerol, Evi Saoulidou, Dimitris Katalifos, İrini İğlesi, Evalina Papoulia, Steven Bekoff paylaşmıştır.

İnsanı merkeze alan, durağan ve gerekçi yapıda ilerleyen ve Angelopoulos gibi lirik anlatımlarla sinemasını şekillendiren Voulgaris’in 1980 yapımı *Eleftherios Venizelos* filminin ardından yine bir köşesinden felakete değinen, Küçük Asya’da yaşanan ‘savaşın mağduru olan insanı’ merkeze koyan bir başka filmi Gelinler, savaş sonrası yaşanan trajik bir gerçeği daha gözler önüne koymaktadır.

İşi için Ortadoğu’ya yaptığı yolculuğun son durağı olan İzmir’de bulunan fotoğrafi Norman, çektiği savaş fotoğraflarının çalıştığı şirket tarafından kabul görmemesi üzerine her şeyden vazgeçip Amerika’ya dönmeye karar verir.

Yıllardan 1922’dir, yaz vaktidir. Felaket henüz gerçekleşmemiştir, ancak çok yakındır. Balkan Savaşlarından ve I. Dünya Savaşı’ndan dolayı erkek nüfusu öylesine azalmıştır ki kadınlar evlenecek adam bulamamakta ve evde kalmaktadırlar. Fakirlik kol kanat gezmektedir, insanlar çaresizdir. 22 yaşında olan terzi Niki Douka, Amerika’ya evlendirilmek için gitmeyi reddeden ablası Eleni’nin yerine gönderilecektir. Chicago’da onu ideal damat adayı beklemektedir. Ablasının gelinliği, eşyaları ve damat adayının fotoğrafıyla

Samothraki'den (Semadirek) ayrılan Niki'nin kaderini paylaşacak olan pek çok gelin adayı vardır. '**Kral İskender**' adlı gemide ülkesine gitmek için Norman da bulunmaktadır.

Birinci sınıfta yolculuk yapan Norman ile üçüncü sınıfta yolculuk yapan Niki'nin yolları, Norman'ın üçüncü sınıfta yolculuk yapan ve farklı uluslardan olan 700 gelini fark etmesiyle kesişecektir. Aralarında Bulgarların, Arnavutların, Türklerin, Romenlerin ve Ermenilerin de bulunduğu gelinler, Amerika'ya çalışmaya gitmiş olan koca adaylarını bulacak ve onlarla evlenecek, soylarını devam ettirip açlıktan kurtulacaklardır. Acenteler, aracı kuruluşlar veya yardım kuruluşlarının aracılığıyla göçmen olan gelin adayları, oldukça hüznü, sessiz ve gergin bir ruh halinde, limana indiklerinde karşılaşacakları kişilerle geleceklerinin ne olacağı ve gittikleri yerlerde yaşama ayak uydurup uyduramayacaklarını düşünmektedirler. Norman ise bu tarihi anı fotoğraflamak, gelin adaylarının bu yolculukta yüzlerini, fotoğraf karesine işleme talebiyle kaptandan izin aldığı anda kadınları birer birer fotoğraflamaya başlar. Bu esnada Niki'yi de tanıyacak, ondan çok etkilenecektir. Niki, yolculuk esnasında çalışıp, zanaatini konuşturup para kazanmaktadır. Filmde Rus kız Olga, yetim grubun başında olan ve vaktiyle evde kalmış Kiria Kardaki, kamarot Nikolas, falcı Emine, tellal Karaboulat, udi Trakyalı kız Haro ve daha niceleri Niki ile Norman arasında filizlenmeye başlayan aşk hikâyesinin farklı yüzleri olmaktadır.

Filmde bir de üzücü bir olay yaşanır. Cephede bulunan sevgilisi Antonis'i ailesinin zoruyla savaş meydanında bırakıp başka bir kişiyle evlendirilmek üzere yolculuğa çıkarılan Haro, yolculuk sonunda zoraki evliliğe dayanamayacağı için aşk acısıyla intihar eder. Bu olayın ardından gizli aşkını Norman'a itiraf eden Niki'nin gemi ertesi gün limana vardığında saçları bembeyaz olmuştur.

Bu itiraf Norman ile Niki'nin birleşmesine yaramayacak ve limanda bekleyen Prodromos ile Niki evlenecektir. Düğün gecesi bir yakınlarından İzmir'in yerle bir edildiğini, felaketin gerçekleştiğinin haberini alırlar.

İzleyiciye ilk bakışta durağan gelen ama ardında gerek tarihsel gerekse insan yaşamı, hissettikleri ve düşündükleri açısından önemli yere sahip olan Gelinler, hem Amerikan rüyasını, hem kurtuluşu hem de gemidekilerin dağılmasının ardından gelecek kara haberi, yani ulusların ayrışmasını temsil etmektedir.

Niki'nin Prodomos ile evliliğinde İzmir'in yok olduğu haberi, aşkın, tutkunun ve kalben bağlılığın da sona erdiğinin göstergesi olmaktadır. Geminin 'Kral Aleksandros' olması ise doğu ve batıyı birleştiren, Helenizm'in mimarı Büyük İskender'e (Megas Aleksandros) bir gönderme niteliği taşımaktadır. Doğu ile Batının karıştığı ve adeta Post modern bir Helenistik yer olma unvanına erişen Amerika, yeni İskenderiye konumundadır. *"İskenderiye (Alexandreia) Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'in en önemli kentlerinden biriydi. Doğu ile Batı'nın karşılaştığı bir birleşim oluşturacak şekilde birbirine karıştığı, o zamanın dünyasının birbirinden farklı bütün bakış açılarının, yorumlama biçimlerinin buluştuğu yeri."*²³⁹Gemide 'doğudan' gelen yabancı gelinler, onları 'batı'da bekleyen modern ve eğitilmiş damatlara verilmektedir.

Doğu'nun aşk anlatılarıyla bezeli filmde, aynı iki din farkından birbirine kavuşamamış, yanarak ölmüş olan Kerem ile Aslı'nın hikayesinde olduğu gibi Niki'nin aşkını itiraf etmesinden sonra saçlarının bembeyaz oluşu, aşktan yanmasının İzmir yangınıyla bir tutulması, düğün gecesinin tutku dolu şehir İzmir'in kaybıyla ölüm gecesi haline gelmesi, Norman'ın aynı Kerem gibi Aslı'dan, yani Niki'den daha pasif durumda kalması ve Kerem gibi mahzun olup seçimini aşk acısından yana yapması özellikleri epik anlatılar ve destanlarda, 'imkansız aşk'ın sembollerindendir.²⁴⁰ Amerika, mistisizmin, kalpten sevmenin, birlik olmanın ve sıcak memleketin sonuna gelinen yerdir.

Metaforlarla bezeli filmde bir başka gerçekliğe daha işaret edilmektedir, o da Amerika, fırsatlar ülkesi... 20. yüzyıldan başlamak üzere II. Dünya Savaşı'na dek olan periyoda Yunan nüfusu çeşitli yerler göç etmiş, ama en çok da Amerika'da yeni bir yaşama başlamıştır. Bu büyük göç dalgası için Angelopoulos bir röportajında şu şekilde konuşmuştur:

"Amerika yoksullar için bir rüyaydı. Vaat edilmiş ülkeye dönüştü ve sonra gönüllü göç başladı. Başka koşullardan değil; göç ve gitmek bir nosyondur. Bir yandan gitmek ve sonra geri dönmek isteği var. Fakat alegorik ve metaforik anlamlarda ülke nedir, ev nedir? Sonra bakıyorsunuz yıllar sonra bir ev, bir ülke oluşmuş."²⁴¹

²³⁹ B. Demiriş, "İskenderiye: Antik Çağ Akdeniz'inde Bir Kültür Kenti". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. Sayı 34: Akdeniz, Kasım-Aralık-Ocak 2005-2006, s.75.

²⁴⁰ A. Duymaz, "İncil ile Furkan Arasında Bir Aşkın Hikayesi: Kerem ile Aslı", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. Sayı 26: Aşk ve Doğu, Şubat-Mart-Nisan 2004, s.140.

²⁴¹ S. Genç, "Angelopoulos'un Yaşadığı Yüzyıla Bakış", **Yeni Film Dergisi**, Sayı: 1, Nisan-Haziran 2003, s.88.

Amerika'nın göç edilen başka ülkelere benzemediğini de ekleyen Yunan yönetmen, Almanya'ya veya diğer ülkelere gidenlerin döndüğünü, ancak Amerika'nın gideni yuttuğunu anlatmıştır.

Sonuç olarak, filmlerinde bireyleri odak noktaya taşıyan ve tarihsel olayları gerçeklikle bezenmiş epik bir anlatıyla modellendiren Voulgaris'in 'Gelinler' adlı filmi, bilinmeyen bir tarihi gerçekliğe ışık tutmakla beraber toplumsal kırılmanın yaşandığı yıllarda insanların hayatlarından bir kesit sunarak başarılı bir çalışma sunmuştur.

SONUÇ

Anadolu, bulunduğu konumdan ötürü binyıllardır pek çok medeniyetin yerleşkesi olmuş, bu özelliği nedeniyle her köşesinde farklı uygarlıkları barındırmış ve bu uygarlıkların birbirinden farklı olan yerel kültürleri Anadolu'nun zemininde kalıcı izler bırakmıştır. Antik Yunan topluluklarının Yunanistan anakarasından Anadolu'ya gelip yeni siteler kurması ve Akdeniz'de varlık göstermesi M.Ö. 6. yüzyıla denk gelir. Siteler arasında geçimsizlik ve çatışmalar olmasına rağmen ortak dil ve politeist inançları ekseninde birlik oluşturan Yunanlılar, Anadolu'ya kendi kültürlerini ve dillerini yaymaya, diğer medeniyetlerle kaynaşmaya başlamışlardır. Anadolu'nun Batı kıyısına yerleşen Yunan kolonileri, bu topraklar için 'doğu' anlamına gelen Anatoli ismiyle hitap ettikleri gibi, ona 'Mikra Asya' da demişler ve burayı büyük kıta Asya'dan ayrı tutup Asya'nın küçük bir parçası gibi görmüşlerdir. Yazar Vasilis Rafailidis, Küçük Asya ve Yunanlılar için şunları söyler: *"Eski yıllarda Yunan uygarlıklarının ortaya çıktığı yer Attiki (Αττική), İonia (Ιωνία [İzmir bölgesi]) ve Eolia (Αιολία [Ayvalık bölgesi]) arasında önemli bir fark yoktu. Kapadokya'da ya da Pontus'ta yaşayanlar Yunanlı olduğu halde yalnızca Mikrasiates (Μικρασιάτες), yani Küçük Asya'da yaşayanlar olarak adlandırıldı."*²⁴² Küçük Asya, Yunanlılar ve Batılılar tarafından ilerleyen zamanlarda kültürel olarak doğuyla batının kesişim noktası olmakla beraber, Avrupa kıtasına ait bir yer olarak kabul edilmiştir.

Küçük Asya tarihine damgasını vuracak olan imparatorluklardan Bizans'ın ortaya çıkışı, Roma İmparatoru I. Konstantinos'un Roma'da bulunan başkenti İstanbul'a taşımasıyla başlar. 330 yılında Yunan kenti Byzantion (Bizans) olan İstanbul'a 'Konstantinos'un şehri' anlamına gelen Konstantinopolis ismi verilmiştir. Resmi dili Latince olan bu başkente 'Yeni Roma' da denmiştir.²⁴³ Helenistik dönemin sonrasında, 620 yılında Latincenin yerini alan Yunanca imparatorluğun resmi dili olmuş, 379-395 arası yıllarda da Hristiyanlık resmi din ilan edilmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu, Katoliklere ve doğuda İslamiyet'i benimseyen Araplarla Türklere karşı cephe almıştır. Toprak kayıplarının fazlalığı, Haçlı Seferleriyle kapıların zorlanması, Türkler ve Sırlar tarafından ülkenin yıpratılması sonucunda zafer, hızla yükselişe geçen ve doğudan gelen bir tehlike olan Osmanlı Devleti'nin olmuştur. Osmanlı

²⁴² Βασίλης Ραφαηλίδης, "Οι λαοί των Βαλκανίων", Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 1994, σ.246, 247. (Vasilis Rafailidis, "Balkan Halkları", İkostou Protou Yayınları, Atina, 1994, s.246, 247.)

²⁴³ Millas, 2004, s.196

Devletiyle, İslamiyet-Hıristiyanlık veya bir diğer deyişle Türk-Yunan çatışması ve barışı, ayrıldıkları ve birleştikleri noktaların tarihi yazılmaya başlamıştır.

Roma İmparatorluğu zamanında ve Bizans çağında ‘Helenizm’ kavramı bilinmemektedir. Osmanlı’da yaşayan bu bölgelerdeki toplumlar ‘Romaioi’ ismiyle tanınmaktadır ve bu terim sonraki yıllarda Romaioi olarak kaldığı gibi ‘Rum’ olarak da değişikliğe uğramıştır. Osmanlı’nın millet-i Rum’u, (Rum Ortodoks Hıristiyanlarını içerisine alan topluluk) Patrik önderliğinde, belirli şartlar çerçevesinde tanınan özgürlükler ve serbestlikler etrafında 1821 yılına dek varlığını sürdürmüştür. Ulusçuluk hareketleri süresince soylu atalarının izlerini araştıran ve onlar üzerinden Yunan yayılmacılığına yeni tarihsel açıklamalar getiren, yeni oluşmuş orta kentsoylu Rumlar, zaman içinde kendilerini ‘Helen’ olarak adlandırmışlardır.

Avrupa’daki Aydınlanma akımı, ulusal hareketlerin doğmasında, düşüncenin eyleme geçişi bakımından bir kıvılcım vazifesi görmüştür. O güne dek krallıkların gittikçe artırdığı baskıya büyük bir darbe olarak inen Fransız İhtilali; dine dayalı feodal imparatorluklarda, halkların sömürsüyle savaşmayı amaçlamıştır. Aydınlanma sürecinde Batı, sanatını, ideolojilerini ve bilimselliğini Antik Yunan üzerine oturtmuş ve bu durum, geçmişte ‘dinsiz’ anlamına gelen ‘Helen’ tanımının içeriğinin boşaltılıp, ulusun ve Yunan kimliğinin bir temsilcisi olarak yerine konulan ‘Helen’ kavramının gelişile taçlandırılmıştır. Atalarının izlerinden yeni söylemlerini kuran ‘Yeni Yunanlılar’, Yunan klasiklerinden etkilenen Alman Romantizminin söylem kalıplarında ‘*tek ulus, tek soy, tek din*’ üçlemesiyle imparatorluk içinde bağımsızlıklarını kazandıracak faaliyetlere girişmişlerdir. Böylelikle Osmanlı’nın Rum milleti, yeni kurulan bağımsız Atina başkentli Yunan devleti söylemlerinde Helen’e, yani Yunan ulusuna dönüşmüştür. İmparatorluk içerisinde kalmayı tercih eden Rum tebaa için yeni bir bağımsız devletin arkalarında durduğu bir arabuluculuk çağı başlamıştır. 1821 yılında bağımsızlık için ayaklanan ve 1829 yılında Rusya ile Osmanlı arasında imzalanan Edirne Antlaşması’yla bağımsızlığı resmen tanınan Yunanistan, iki kıtaya ve beş denize yayılma amacını içeren ‘Megali İdea’ (Büyük Ülkü) ideolojisini hızla içselleştirmiştir. Osmanlı hükümdarlığı çatısındaki halkların uluslaşma süreci, hem Türk ulusunun kendi kimliğine dair bilinçlenmesinin fitilini ateşlemiş, hem de bu uluslarla Türk ulusunun çatışmasını kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Tüm Müslümanların ‘Türk’ sıfatı çerçevesinde adlandırılması sonucu, Yunan ulusunun bağımsızlığının önünde duran büyük engel ve egemenlik alanı olarak karşısında ‘Türk’ü bulması ve ‘Türk düşmanlığının’ yaratılmasında kendiliğinden

gelen doğal bir süreç olmuştur. Ancak bu düşmanlığın dozu, zamanı ve yıllara dayanan sürekliliği açısından Türkler, Yunanlıların tarihsel belleğinde gerçekten de özel bir konuma sahip olmuşlardır.

Osmanlı döneminde Batı Anadolu kıyılarındaki Ortodoks Rum nüfusun fazlalığı, 19. yüzyılda Balkanlardan, adalardan ve anakara Yunanistan'dan gelen göçmenlerin yerleşimiyle gerçekleşir. Aynı yıl içerisinde ulusal bağdaşıklık (tek ulus, tek soy, tek din) ilkesiyle yayılcılık politikaları istikrar kazanır. Milliyetçilik, ulus-devletlerin de zeminini hazırlamış, bitmek bilmeyen göçlerle yıllarca sürecek savaşlarla dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Teokrasinin köhne zihniyetine yapılan başkaldırı, milliyetçilik, ulusalcılık gibi akımları da beraberinde getirince yalnızca Osmanlı'nın içindeki etnik gruplar değil, Türkler de ulusal kimliklerinin bilincine varmaya başlamışlar ve Osmanlı bünyesinde yine aynı şekilde önce yönetime, daha sonra oluşan 'öteki' bilinciyle diğer uluslara karşı durmuşlardır. Balkan Savaşlarında aldığı darbelerle büyük zarar gören Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmesiyle, savaşı kazanan müttefiklerden en büyük darbeyi yenmiş, galip gelenler maşa olarak Yunanistan'ı seçmişlerdir.

Küçük Asya'daki varlıklarını ulusal bağdaşlık ilkesine dayandırıp İyonlardan, Büyük İskender'e kadar yeni bir tarihsel geçmiş arayan Yunanlılar, Anadolu üzerinde iddia ettiği hakkı, İzmir'e ordu çıkararak perçinlemiştir. Yunanistan'da ve Küçük Asya'da Megali İdea fikrine inanmayan ve bunun büyük bir felakete yol açacağını savunan halk, karşıt gruptakilerle anlaşamayıp ikiye ayrılrsa da (Ulusal Bölünme) dönemin siyaset sahnesine bir eklenip bir kaybolan E. Venizelos'un yol göstericiliğinde Türklerin işgale karşı başlattığı Milli Mücadele'ye savaş açılmış, Yunan ordusu içlere kadar ilerlerken hiç beklemediği büyük bir geri püskürtmeyle kıyılara sürülmüştür.

Türklerin askeri başarısından sonra taraf değiştiren Dünya Savaşı zaferinin müttefikleri, Yunanistan'ı bir köşeye atmış ve yeni kurulan Türk Devletinin mimarlarıyla iletişime geçmeye başlamışlardır. Yunanlıların ulusal hafızasına, ekonomisine, siyasetine; kısacası yaşamında büyük ve derin bir iz bırakan Türk'ün zaferi, böylece 1922 Küçük Asya Felaketi olarak resmi Yunan tarihine geçer. Peşi sıra imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla ülkedeki Rumların kaderi de belirlenmiş ve 'zorunlu göç' yolu görünmüştür. Çift taraflı mübadele, iki ülkenin, ama özellikle Anadolu'da yaşayan Rum halkın üzerinde büyük yaralar açmış, Yunanistan, bugün bile hâlâ 'mucize' olarak baktığı kısa süre zarfında çok kötü koşullarda yaşayan mübadilleri yeni geldikleri ülkeye adapte edebilmiştir.

Küçük Asya felaketi, ülkenin her alanına yansıdığı gibi sanatına da yansımış, özellikle edebiyat dünyasında '30 Kuşağı' adı verilen yazar grubunun oluşmasına neden olmuştur. Yunan popüler müziğini de etkileyen ve 'yeraltı' müziği olarak tabir edilen Rembetiko, dönemin sosyal sorunlarına eğilmiş ve mübadillerin durumunu ezgilere yansıtmış, içerdği arabesk ve melodram öğeleriyle bir yaşam biçimi şekline (dışlanan mübadiller = varoş kültür) dönüşmüştür.

Sinemada ise durum farklıdır. Belgeseller dışında pek az filme yansıyan felaket, yönetmenler için bir nostalji ve halkın unutmak istediği geçmişten bir anı olarak görülmüş, sinemacılar ülkenin güncel sorunları ve toplumsal/siyasal varyasyonlarıyla ilgilenmeyi seçmişlerdir. Küçük Asya mücadelesinin filmlere yansıtılmamasının bir başka nedeni de ilişkilerin her iki ülke liderleri tarafından atılan adımlarla kısa sürede barışçı bir eksen kazanmasıdır.

İncelenen filmlerde felaketin tek sorumlusunun Anadolu'ya asker çıkaran Yunanlılar ve onların Megali İdea saplantısı olduğu, Türklerin kötü veya barbar olmadığı, ama 'Yunanlılardan' çıktıklarından dolayı şahsi bir intikam duygusuna kapıldıklarından ötürü çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Bunun ardından gelen mübadeleyle beraber Küçük Asya topraklarının 'kaybedilmiş vatanlar' değil, '**unutulmayan vatanlar**' olarak anıldığı filmlere yansımaktadır. Örgütlü Türk direnişi başladığında bir Atina gazetesinde yazanlar film incelemelerinde de görülen tezi destekler niteliktedir: "*Verilen bu savaş, Yunanistan'ın asi Kemal'e karşı verdiği bir savaş değildir; Yunan ırkının Türk Milletine karşı verdiği bir savaştır. Üstelik çetin bir savaştır, iki rakipten birinin yok olmasına dek sürecek olan. Ya o ya biz. Ortası yok.*"²⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. Kemal Atatürk'e karşı filmlerde her zaman bir 'haklılık' payı verilmiş, Türk liderin bu mücadeleyle bir ilgisi olmadığı veya mücadelenin sonunda galeyana gelen Türkleri onun kışkırtmadığı belirtilmiştir.

Yunanistan son dönem sineması göç konusuna eskisinden daha fazla eğilmektedir. Küçük Asya felaketinin neden olduğu hikâyelerle birey merkezli bir oluşum sergileyen son dönem sinemasında güzel örnekler ortaya konulmakta ve Küçük Asya, asıl özne olmaktan çok, ele alınan konunun bir nedeni veya mekânı olarak fonu oluşturmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan Anadolu'yu sahiplenme dürtüsü, geçmiş kuşakların bu topraklarda olduğuna ve büyük Yunan mirasının Küçük Asya'nın kalbinde yattığına dair ilgi duyulan, merak edilen,

²⁴⁴ Nakracas, a.g.e. s.10.

araştırılması gereken,  zlenilen bir duruma getirilmiştir. İki  lke sinemacılarının ortak çalışmaları ise artık silinmeye yüz tutan önyargıların, tarihi gerçeklerin açığa çıkarılmasında ve insani duyguların resmedilmesinde gerek iki ayrı ulusun ortak alan oluşturması konusunda, gerekse ‘kardeşlik’, ‘dostluk’ gibi temaların gündeme getirilmesinde en güzel örneklerden olmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADANIR, Oğuz; **Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, ‘Kuramsal Bir Deneme’ Kitap-I**, Dokuz Eylül Yay., ikinci baskı, İzmir, Ekim 2002, 326 s.

ADANIR, Oğuz; **Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, ‘Kuramsal Bir Deneme’ Kitap-III**, Dokuz Eylül Yay., İzmir, Mart, 2002, 168 s.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; “Aşırı Milliyetçi Sağ”, Beşinci baskı, Belge Yay., **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Derleyen: Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, Ekim, 2006, İstanbul, 400 s.

AYDIN, Erdoğan; **Fatih ve Fetih Mitler ve Gerçekler**, Cumhuriyet Kitapları, Yedinci Baskı, İstanbul , Nisan 2005, s

AKSU, Şener; **Yaşamaları-Otorite İlişkisi Açısından Devrim**, Umuttepe Yay., Kocaeli, Ağustos 2009,191 s.

ANAR, Erol; **İnsan Hakları Tarihi**, İkinci Baskı, Çivi yazıları, İstanbul, Ağustos, 2000, 367s.

ANDERSON, Benedict; **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev: İskender Savaşır, Dördüncü Basım, Metis Yay., İstanbul, Eylül 2007, 227 s.

AKTAR, Ayhan;”Türk Yunan Nüfus Mübadelesinin İlk Yılı, Eylül 1922-Eylül 1923”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

ALKAN, Erdoğan; **Romantizm**, Varlık Yayınları, İstanbul, 2006, 264 s.

AGNOSTOPOULOU, Athanasia;”Göçmen Yerleşiminin Toplumsal ve Kültürel Etkileri”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

BRAUDEL, Fernand; **Uygarlıkların Grameri**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İkinci Baskı, İmge Kitabevi Yay., Ankara, Eylül, 2001, 613 s.

BEYRU, Rauf; **19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam**, Literatür Yay., İstanbul, Temmuz, 2000, 443s.

BELLİ, Mihri; **Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, Ekonomik Açıdan Bir Bakış**, Türkçesi: Müfide Pekin, Belge Uluslararası Yay., İstanbul, Eylül, 2004, 106 s.

CANETTI, Elias; **Kitle ve İktidar**, Çev: Gülşat Aygen, Üçüncü Basım, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2006, 501 s.

CLOGG, Richard; **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul, 1997, 312 s.

CROWLEY, Roger; **1453 Son Büyük Kuşatma**, Çev: Cihat Taşcıoğlu, A.P.R.I.L. Yay., Ankara, Ekim, 2006, 363 s.

CENGİZKAN, Ali;”Türkiye’de Mübadele, Konut ve Yerleşim Politikası”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

CONNERTON, Paul; **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, Çev: Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999, 170 s.

ÇİZMELİ, Şevket; **MENDERES Demokrasi Yıldızı?**, İkinci Baskı , Arkadaş Yay., Ankara, 2007, 799 s.

ÇULHAOĞLU, Metin; **“İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği”**, İkinci Basım, Öteki Yayınevi, Ankara, Nisan, 1999, 80 s.

DIECKHOFF, Alain, JAFFRELOT, Christophe; **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar**, Çev: Devrim Çetinkasap, İletişim Yay., İstanbul, 2010, 372 s.

DEMİRÖZÜ, Damla;”Yunan Düzyazınında 1922 ve Zorunlu Göç”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

DEMİRER, Temel; “Ur-Faşizm ya da ‘Ebedi Faşizm’”, Ütopya Yay. **Faşizm!.. Yeniden mi?..**, Suavi Aydın’ın Önsözüyle, Kasım, 2000, Ankara, 299 s.

EUDES, Dominique; **Yunan İç Savaşı 1943-1949, KAPETANIOS**, Çev:Yavuz Alogan, İkinci Baskı, Belge Yay., İstanbul, Nisan, 1995, 428 s.

FIRAT, Melek; “1923-1939: Görelî Özerklik-1, Yunanistan’la İlişkiler””, 14. Baskı, İletişim Yay., **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, Editör: Baskın Oran, 2009, İstanbul, 900 s.

FIRAT, Melek; “1919-1923 Kurtuluş Yılları, Yunanistan’la İlişkiler””, 14. Baskı, İletişim Yay., **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, Editör: Baskın Oran, 2009, İstanbul, 900 s.

FIRAT, Melek; “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1, Yunanistan’la İlişkiler””, 14. Baskı, İletişim Yay., **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, Editör: Baskın Oran, 2009, İstanbul, 900 s.

FIRAT, Melek; “1960-1980: Görelî Özerklik-3, Yunanistan’la İlişkiler””, 14. Baskı, İletişim Yay., **Türk Dış Politikası /Cilt-I**, Editör: Baskın Oran, 2009, İstanbul, 900 s.

FOTİADİS, Konstantinos; **Pontuslu Yunanlıların Etnik Temizliği**, Pedia Yay., Atina, 2009, 133 s.

FAİNARU, Dan; **Theo Angelopoulos**, Çev: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, 199 s.

GEORGELIN, Herve; **İzmir: Kozmopolitizmden Ulusalcılığa**, Çev: Maria Malafeka, Kedros Yay., Atina, 2007, 356s.

GELLNER, Ernest ; **Milliyetçiliğe Bakmak**, Çev: Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyarak, İletişim Yay.,İstanbul, 1998, 260 s.

GÜVEN, Dilek; **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 EYLÜL OLAYLARI**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul , Ağustos, 2005, 215 s.

HIRSCHON, Renée;”Terminoloji ve İmlayla İlgili Notlar”, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, İkinci baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Ege’yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Derleyen: Renée Hirschon, Nisan, 2007, İstanbul, 477 s.

HIRSCHON, Renée;”Lozan Antlaşmasının Geriye Doğru İncelenmesi”, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, İkinci baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Ege’yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Derleyen: Renée Hirschon, Nisan, 2007, İstanbul, 477 s.

HIRSCHON, Renée;”Lozan Sözleşmesi’nin Sonuçları: Genel Bir Bakış”, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, ikinci baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Ege’yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Derleyen: Renée Hirschon, , Nisan 2007, İstanbul, 477s.

KASTORYANO, Riva; **Kimlik Pazarlığı**, İletişim Yay., İstanbul, 2000, 274 s.

KOURVOTİK, Demosthenes;”Küçük Asya Felaketinin Yunan Edebiyatındaki Yankıları”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

KONGAR, Emre; **Tarihimizle Yüzleşmek**, Sekizinci basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Nisan, 2006, 245 s.

KUNT, Metin ve diğerleri, **Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300-1600**, Yedinci Basım, Cem Yay., İstanbul, Ekim, 2002, 416 s.

KUNT, Metin ve diğerleri, **Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908**, Yedinci Basım, Cem Yay., İstanbul, Ekim 2002, 479 s.

KIZILYÜREK, Niyazi; **Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İkinci Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2005, 424 s.

KIRTUNÇ LAHUR; Ayşe, ”İkisi de İki Kere Yabancı”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

MACKRIDGE, Peter;”Yunan Romanında Küçük Asya Miti”, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Ege’yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Derleyen: Renée Hirschon, ikinci baskı, Nisan, 2007, İstanbul, 477 s.

MARDİN, Şerif; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, 12.Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2005, 340 s.

MAVROMATİS, Yorgos;”Yunanistan’da Hristiyan Göçmenler ve Müslüman Azınlıklar”, Çev: Damla Demirözü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

MİLLAS, Herkül; **Geçmişten Bugüne Yunanlılar, Dil, Din ve Kimlikleri**, İkinci Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2004, 240 s.

MİLLAS, Herkül; **Ayvalık ve Venezis, Yunan Edebiyatında Türk İmajı**, İletişim Yay., İstanbul 1998, 170 s.

MİLLAS, Herkül; **Yunan Ulusunun Doğuşu**, Üçüncü Baskı , İletişim Yay., İstanbul, 2006, 351 s.

MİLLAS, Herkül; **Türk ve Yunan Romanlarında ‘Öteki’ ve Kimlik**, İletişim Yay., İstanbul, 2005, 467 s.

MİLLAS, Herkül;”Türk ve Yunan Edebiyatında Mübadele Benzerlikler ve Farklılıklar”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Yeniden Kurulan Yaşamlar**, Derleyen: Müfide Pekin, Ekim, 2005, İstanbul, 477 s.

MAUSS, Marcel; **Sosyoloji ve Antropoloji**, Çev: Özcan Doğan, İkinci Baskı, Doğu Batı Yay., Ankara, Eylül, 2006, 606 s.

NAKRACAS,Dr.Georgios.; **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, Çev: İbrahim Onsunoglu, Belge Yay., İstanbul, Şubat, 2003, 305 s.

NUTKU, Özdemir; **Dram Sanatı**, Dördüncü basım, Kabalcı Yay., İstanbul, Eylül, 2001, 285s.

ORTAYLI, İlber; **Son İmparatorluk Osmanlı**, Sekizinci Baskı, Timaş Yay., İstanbul, Mayıs, 2007, 205 s.

ÖZKIRIMLI, Umut, SOFOS, Spyros A.; **Tarihlerin Izdırabı Yunanistan’da ve Türkiye’de Milliyetçilik**, Kastanioti Yay., Atina, 2008, 331 s.

ÖZTÜRK, Said; **Bilinmeyen Osmanlı**, OSAV Yay., İstanbul, 1999, 527 s.

PAREKH, Bhikhu; **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, Çev: Bilge Tanrıseven, Phoenix Yay., Ankara, Temmuz, 2002, 480 s.

POLİVİΟΥ, Polivios G., **Makarios: 3 Yanlış**, Kastanioti Yay., Atina, 2009, 118 s.

RAFAİLİDİS, Vasilis; **Modern Yunan Halkının (Trajikomik) Tarihi 1830-1974**, Sekizinci Basım, Eikostou Protou Yay., Atina, Eylül, 2001, 505 s.

RYAN, Michael, KELLNER Douglas; **Politik Kamera**, Çev: Elif Özsayar, Ayrıntı Yay., İstanbul, Eylül, 1997, 474 s.

SARGUT, A. Selami; **Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim**, İkinci Baskı, İmge Kitabevi Yay., İstanbul, Haziran 2001, 251 s.

SOTİRİYU, Dido; **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, Çev: Atilla Tokatlı, Dördüncü Basım, Can Yay., İstanbul, 2005, 262 s.

STELAKU, Vasso; “Alan, Mekan ve Kimlik”, Çev: Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, ikinci baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., **Ege'yi Geçerken, 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, Derleyen: Renée Hirschon, Nisan 2007, İstanbul, 440 s.

TARANÇ, Berrak; **“Akdeniz Müziğinin Türk ve Yunanlı Kökenleri”**, Ürün Yay., Ankara, Temmuz, 2007, 316 s.

TARANÇ, Berrak; **“İki Kıyının Müziği”**, Ürün Yay., Ankara, Temmuz, 2007, 220 s.

TİMUR, Taner; “Osmanlı Mirası”, Beşinci baskı, Belge Yay., **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Derleyen: Irvin C. Schick, E. Ahmet Tonak Ekim, 2006, İstanbul, 400 s.

TZANAKARİS, Vasilis, I.; **Mülteci Adında, 1922 ‘deki Hüzünlü Noel’den, 1924’teki Kralsız Cumhuriyet’e**, Metehmio Yay., Atina, Kasım, 2009, 574 s.

VALOKOS, Stathis; **Yunan Sineması Filmografisi 1914-1984**, Yunan Yönetmenler Birliği Yay., Atina, 1984, 332 s.

YILDIRIM, Onur; **“Diplomasi Ve Göç, Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü”**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, Aralık, 2006, 363 s.

GAZETE

Selçuk, A. (2002).Karşı Kıyının Sineması. **Cumhuriyet Pazar Dergi.** (26 Mayıs 2002).

MAKALELER

TAM, Zahit; “Üçüncü Dünyanın Büyük İsyancısı”, **Modern Zamanlar**, Sayı: 12, 2009

ÇOLAK, Yılmaz;”1990’lı Yıllar Türkiye’inde Yeni-Osmanlıcılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları”, **Doğu Batı**, Milliyetçilik-I, Doğu Batı Yayınları, Sayı: 38, 2006.

ERKAN, Rüstem, BOZGÖZ, Faruk;” Kabile- Aşiret, Asabiyet ve Savaş”, **Doğu Batı**, Sayı: 24, 2003.

BOZTEMUR, Recep;”Tarihsel Açidan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, **Doğu Batı**, Sayı: 38, 2006.

SCHÜLE, Christian; “İnsan Neden İnanır”, **Geo**, 2008.

GIANNOPOULOS Nikos; “1821 Devrimi”, **Askeri Tarih**, Sayı: 163, 2010.

KILIÇBAY, Mehmet Ali; “Bir Akdeniz Ütopyası: Akdeniz Birleşik Devletleri”. **Doğu Batı** , Sayı:34, 2005-2006.

DEMİRÖZÜ, Damla; “Megali İdea’dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu**, Sayı: 35, 2005

TSEREVELAKİS, Georgios T.; “Eleftherios Venizelos, Hayal Kuran Politikacı”, **Geçmişin Büyük Yüzleri**, Sayı: 16, 2008.

Alkan, Mehmet Ö; “Bir Muhacir ve Mübadil Olarak Terakki Okulları”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 190, 2009.

THEODORELİS, Rigas, H.; “Marjinalleşme Sesleri, Rembetiko Şarkıları Üzerinden Mübadele Deneyiminin Yunanistan’daki Yönleri”, Çev: Emek Yıldız, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 190, 2009.

YAĞCIOĞLU, Dimostenis; “1999 Türk-Yunan İlişkileri: 10 Yıl Önce 10 Yıl Sonra”, **Azınlıkça**, Sayı: 49, 2009.

GÜVEN, Yusuf; “Pantelis Voulgaris: İnsan Merkezli Bir Sinema”, **Yeni Film**, Sayı:1, 2001.

ÖZTÜRK H., Özlem;“Akdeniz’de Kültürel Belleğin Fragmanları ve Kültürel Belleğin Taşıyıcıları: Çocuklar, Deliler, Enellektüeller”, **Doğu Batı**, Sayı:34, 2005-2006.

GÖKA, Erol; “Fanatizmin Psikolojisi ve Türklerin Psikolojisinde Fanatizm”, **Cogito**, Sayı: 53, 2007.

KOLKER, Robert; “Kültürel Pratik Olarak Sinema”, Çev: Ertan Yılmaz, **Sinemasal**, Sayı: 8-9, 2003-2004.

ERKAN, Rüstem, BOZGÖZ, Faruk;” Kabile- Aşiret, Asabiyet ve Savaş”, **Doğu Batı**, Sayı: 24, 2003.

WEBER, Max; “Millet”, Çev: Ebru Çerezcioğlu, **Doğu Batı**, Sayı: 39, 2006-2007.

DEMİRİŞ, Bedia; “İskenderiye: Antik Çağ Akdeniz’inde Bir Kültür Kenti”, **Doğu Batı**, Sayı:34, 2005-2006.

Duymaz, Ali; “İncil ile Furkan Arasında Bir Aşkın Hikayesi: Kerem ile Aslı”, **Doğu Batı**, Sayı: 26, 2004.

GENÇ, Seray; “Angelopoulos’un Yaşadığı Yüzyıla Bakışı”, **Yeni Film**, Sayı: 1, 2003.

YAYINLANMAMIŞ MAKALE

MİLLAS, Herkül; “Greek-Turkish Conflict And Arsonist Firemen”, Published in **New Perspectives On Turkey**, Istanbul, Spring, 2000.

DERS KİTAPLARI

“**Tarih I, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**”, Doğu Perinçek’in sunuşuyla, Kaynak Yay., Beşinci Basım, İstanbul, Kasım, 2003, 380 s.

“**Tarih II, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**”, Doğu Perinçek’in sunuşuyla, Kaynak Yay., Dördüncü Basım, İstanbul, Mart, 2005, 400 s.

“**Tarih III, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**”, Doğu Perinçek’in sunuşuyla Kaynak Yay., Dördüncü Basım, İstanbul, Mart, 2005, 350 s.

“**Tarih IV, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)**”, Doğu Perinçek’in sunuşuyla Kaynak Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, Kasım, 2004, 390 s.

SÖZLÜK

“**Yunanca Türkçe Sözlük**”, Doğu Dilleri ve Uygarlığı Merkezi, Atina, 1994, 865 s.

ATLAS

Ege Bakanlığı - Atina Üniversitesi. (1999). **Ege'nin Arkeolojik Atlası**. Atina: Ege Bakanlığı.

İNTERNET

BATUR, Sabire; “Kar Altındaki Ateş/İran Sinemasında Kadın”, www.azizm.com

“Yunanlıların Kökeni”, www.turk-yunan.gen.tr/

“Türk Ermeni Sorunu Türk Tarihçiler Sorguluyor”, <http://www.ttk.org.tr/>

“Millet”, <http://tdkterim.gov.tr/>

“Milliyetçilik”, <http://tr.wikipedia.org/>

KAHRAMAN, Hasan Bülent; “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı- Temel eserlerimiz”, <http://www.radikal.com.tr/>

İLİADİ, Amalias K.; “Dostlar Örgütü ve 1821 Devrimi“, <http://www.matia.gr/>

“T.C.Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yönelik Etnik Ayrılıkçı Terör Tehdidinin Analizi Ve Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurulmasına İlişkin Değerlendirme, Araştırma Raporu”, <http://busam.bahcesehir.edu.tr/>

“Altılıların Yeniden Yargılanması”, <http://www.ethnos.gr/>

“Balkan Antantı Hakkında Ansiklopedik Bilgi”, <http://www.turkcebilgi.com/>

SÜAR, Selin; “Balkan Ruhu” <http://www.azizm.com/>

“Selanik Film Festivali, Tarihçe”, <http://www.filmfestival.gr/>

“Yunan Sineması Tarihi”, <http://www.cinemainfo.gr/>

SÜAR, Selin; “Theo Angelopoulos Röportajı”, <http://www.azizm.com/>

KARABABA, Pınar, KAYALIGİL, Cem; “SÖYLEŞİ: Stratos Kersanidis”, <http://www.sekans.org/>

BAKOIANNPOULOS, Giannis; “Köklerinden Sökülmüş Nesiller, Eleştiri”, <http://www.gfcdigital.gr/>

MALKİDİ, Fani; “Kemalizmin Çöküşü ve Tanınma”, <http://www.pontos.gr/>

BAKOIANNPOULOS, Yannis; “Eleştirmen Görüşü, Yunan Film Merkezi” <http://www.gfcdigital.gr/>

ÖZFATURA, Mustafa Necati; “Girit’i Nasıl Kaybettik?” <http://arsiv.wordpress.com/>

DALYANCI, Niyazi; “Tarihi Değiştiren Maymun”, <http://www.habervesaire.com/>

“Yunan Mitolojisinde Aşk”, <http://yunanmitolojisi.blogspot.com/>

TURGUT, Serdar; “Yemek Kültürü”, <http://www.tumgazeteler.com/>

DVD

Produced and Directed by Prof. Pavlos. A. Kapetanopoulos, **The Grek Holocaust: 1915-1922**, Omogenia Hellenic Productions is Associated with Macedonia Media Productions, 111 min

Ek-1:

THEO ANGELOPOULOS RÖPORTAJI

1- Herkesin yaşadığı olaylar ve düşünceleri birbirinden farklı ama sizin bakış açınıza göre Yunan halkında oluşan ‘Türk’ imajı bundan seneler önce nasıldı ve zaman geçtikçe bu imaj değişikliğe uğradı mı?

Theodoros Angelopoulos - Sizin de iyice bildiğiniz gibi tarih bazen bir sürü düşmanlık yaratıyor.

Mesela burada Yunanlılar varmış, sonra da Küçük Asya felaketi oldu ve hepimizin bildiği gibi bütün bunlar bir düşmanlık oluşturdu... Yani burada binlerce Yunan varmış ve pek çoğu acı çekmiş veya burada ölmüş ya da buradan giderlerken yolda ölmüş ve kesinlikle Yunanlılar açısından kötü şeyler olmuş. Savaş varken böyle oluyor, fakat buradaki insanlar –Yunanlılar- burada yüzyıllar boyunca yaşıyordu, ama oldu ve bitti. Sonra Anadolu’dan gidenler kaybolan bir ülkenin özlemini içlerinde taşıyarak Yunanistan’a geldiler. Onların sayısı 1,5 milyon gibiydi ve onlar o zamanki nüfusu 5 milyon kadar olan bir ülkeye; Yunanistan’a geldiler. Bu demek oluyor ki, şu andaki Yunanistan nüfusunun büyük bir kısmı onların torunlarıdır. Buna rağmen şu anda, sadece şu andan bahsediyorum, çünkü benim için en önemli olan şey şu an hakkında konuşmamızdır veya geleceğimiz için konuşmamızdır; Türk halkı üzerindeki fikrimiz onların dostumuz olduğu yönündedir ve şahsen ben de öyle düşünüyorum ki, Türkler dostlarımızdır... E, tabii her zaman bir olay oluyor, mesela sonra Kıbrıs meselesi oldu.

Bazen özellikle de politika ile ilgili olaylar oluyor, ama halkın düşüncesinden tamamen farklı olaylar bunlar... Halk aynı fikirde değil, anladınız mı? Ve bana göre her gün rastlanan normal Türk ve Yunan insanların arasında fark yok şu anda...

2- Filmlerinizde göç teması, acılar ve geri dönemeyenler var. Neden Antik Yunan karakterlerini, kuzeyli göçmenleri filmlerinizde sık sık görüyoruz ama 1922’de Küçük Asya’da yaşanan büyük göç dalgasını filmlerinize koymak istemediniz?

T. A. - Hmmm... Neden 1922 üzerinde bir film yapmadım... ‘Thiasos’ adlı filmimi yaptıktan sonra (**The Travelling Players**- 1975), sanırım Türkiye’de izlenmemiş bu film, Yunanistan’da büyük başarı oldu. Biliyorsunuz, cuntanın döneminden çıkıyorduk o zaman. Benimle görüşmek için Türk bir çift geldi İsveç’ten; solcu olduğu için İsveç’e kaçmış ve bana söyledi ki "*Bay Angelopoulos, yaptığınız filmi İsveç’te izledik...*" Ve bana "*Neden Mikra Asya felaketi üzerinde bir film yapmıyorsunuz?*" diye sordu, **Dido Sotiriou**’nun kitabı üzerine... ‘Evet’ diye cevap vermiştim, ‘*Bunu yapmak isterdim, çok ilginç bir konu, ama daha önemli ve daha güncel konularla uğraşmak istiyorum.*’ Ve o zaman da en önemli konu Yunanistan’da yer alan olaylardı... Bu nedenle böyle bir film yapmadım. Yani o zamanlarda bizzat yaşadığım tarihi olaylarla ilgilendim, daha önceki tarihle fazla uğraşmadım ben... 1935 yılından sonraki dönem diyebiliriz...

3- Günümüzde farklı tarzlar, farklı yaklaşımlar denemek isteyen sinemacılarımız var, ancak sinema bir iş olarak oldukça pahalı ve yorucu olduğundan yapımcılar genellikle popüler olan yapımlara şans tanıyorlar. Siz sinemanızı yaparken ne tür engellerle karşılaştınız ve bu yolda hayal kırıklıklarınız oldu mu?

T. A. - Bakın... Öncelikle ben şanslıydım. İlk filmimi yapmak istediğim zaman bir yapımcı bulmuştum. Çok ucuz bir film, 'Anaparastasi' (**Reconstruction**- 1970) adıyla ve kimse para almadı aslında... Ama o zamanlar gençtik, ideallerimiz vardı ve istediğimiz şeyi yaptık... O film çok başarılı oldu ve ikinci filmimin gelmesine yardım etti. İkinci filmde başka bir yapımcım vardı, o beni buldu... Çok acayip bir şey, gariptir ben hiçbir zaman yapımcı aramadım... Her zaman onlar bana geliyordu! Nasıl böyle oldu bilmiyorum, belki önemli bir şey yapabileceğime herkes inanıyordu. 'Thiasos'a kadar böyle oldu, ama tabi bundan sonra işler zorlaştı. Kardeşim bana yardımcı oldu ve iki filmde o yapımcı oldu. Sonra çok ünlü oldum, her yerde, her zaman yapımcı para vb. kolay buluyordum. Kısacası şanslıydım... Hem de çok.

4- Bir Akdenizli olarak güneşli havalarda ve mutlu insanlar yerine filmlerinizde neden mekân (τόπος) olarak 'Kuzey'i tercih ediyorsunuz ve neden genellikle yağmurlu, kasvetli havalarda kullanıyorsunuz?

T. A. - (Gülümseyerek) İlk olarak havanın insanları mutlu ya da mutsuz kılmasını kabul etmiyorum. Mesela yağmur benim çok hoşuma gidiyor. Aslında su sesini duymak çok hoşuma gidiyor. Az önce burada, hemen aşağıda akan çayın sesini duydum. Hemen dedim kendi kendime, haydi aşağı inip bir göreyim onu... Bütün filmlerimde su var. Nehir, deniz, göl, yağmur var... Tam nedenini bilmiyorum, belki de burcumla ilgili bir şey. Kova burcuyum ben. Bilmiyorum... Su ile bir bağlantım varmı gibi...

5- Yunanistan, aynı Türkiye gibi askeri darbeyi ve sansürü yaşadı. Ancak Türkiye'de darbe amacına ulaştı ve sorgulamayan, amaçsız yaşayan, sürekli olarak tüketime (para harcamaya) yönelen bireylerin oluşmasına neden oldu. Türkiye'de buna ek olarak darbeciler bırakın yargılanmayı, oldukça rahat bir şekilde yaşıyorlar. Türk sinemasında ise bu tür konular hala sansüre uğrattılıyor veya darbeye yönelik güzel bir film yapılamıyor. Yunanistan'a baktığımızda bunun tam tersi bir manzarayla karşılaşılıyor. Sizce Yunan ulusu bunu nasıl başardı ve bu başarıya ulaşmada Yunan sinemasının bir etkisi var mı?

T. A. - Siz... Nasıl söyleyeceğim... Devletin söylediklerini daha kolay kabul ediyorsunuz, ama Yunanlılar böyle değil. Onlar daha kanunsuz bir şekilde yaşıyorlar... Bu yüzden çok kötü şeyler de oluyor, ama bunun iyi bir yönü de var. İyi olan şey, hiç bir zaman eğilmemektir. Kolayca 'evet' demiyoruz... Ama söylediğim gibi bu aynı zamanda kötü de bir şey, çünkü bazen disiplin gerekiyor. Aslında Yunanlıların disiplini yok ve bu çok sorun getiriyor; özellikle de siyaset sahnesinde. Özellikle bu dönemde Yunanlıların bu disiplinin gerektiğini anlaması gerekiyor; hem iş hem de ekonomik alanda... Şu anda bulundukları zor durumdan çıkabilmek için bunu anlamaları gerekiyor.

6- Yunanistan bir demokrasi ve özgürlükler ülkesi. İnsana verilen değer kadar sanata verilen değer de çok büyük. Yine de röportajlarınıza baktığımda sizin bile iktidarı eleştiren bir film yapmak istediğinizde veya filmleriniz için bütçe gerektiğinde devletten yardım alamadığınızı ve destek görmediğinizi belirttiğiniz olmuş. Bu durum uluslararası bir ününüz olsa bile hala devam ediyor mu?

T. A. - Evet. Bazen bende de zorluklar var, çünkü insanlar tarafından kolay kabul edilen filmler yapmıyorum ben... Kimseyi pohpohlamak istemiyorum; ne hükümetleri, ne

siyasetçileri... Tek bir doğruya inanıyorum, istediğim şeyi yapmak istiyorum... Eğer benim inandığım şey faydalı olabilirse bu elbette en güzeli, ama bazen bunu siyasetçiler kabul etmiyorlar. Sıkça siyaset ve siyasetçilerle ilgili zorluklarım var, ama inandığım şeye devam ediyorum.

7- Yunanistan'da gençlerin sinemaya bakışı nasıl ve Yunan sineması son yıllarda daha çok hangi türlerde örnek veriyor; komedi, aksiyon, dram...?

T. A. - Sanırım şu anda Yunan sinemasında yeni bir kuşak var. Özellikle gençleri çok önemli ve ilginç buluyorum. Onların çoğu ilginç filmler çekmeye başladı ve gerçekten de umarım, yarın sinema alanında önemli bir kuşağı oluşturacaklar.

8- Aynı toprağın, aynı denizin çocukları olsak da birbirimizden oldukça farklı olduğumuz kesin, ama yine de Türkçe'de bir deyim vardır: Üzüm üzüme baka baka kararır. Türk sinemasını nasıl buluyorsunuz, takip ettiğiniz yönetmenler kimler? Sizce hala birbirimizden öğreneceğimiz çok şey var mı ve Türk-Yunan ortak yapımları, ortak senaryolar, filmlerin sayısı artmalı mı?

T. A. - Türk sinemasından en çok Nuri Bilge Ceylan'ı beğeniyorum ve filmlerini fırsat oldukça izliyorum. Semih Kaplanoğlu'nun Berlin'de Altın Ayı alan filmi, Bal'ı da izlemeyi düşünüyorum. Söylediğiniz şeye kesinlikle katılıyor ve çok inanıyorum; sinema alanında Türk-Yunan arasında işbirliği olabilir. Çok fazla ortak yapım olabilir; fikirlerin alışverişi ve aynı festivallere katılım sağlanması... Sanırım işbirliği yapabiliriz ki bu hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye faydalı olabilir.

Röportaj ve Yunanca'dan Çeviri: Selin SÜAR

ÖZGEÇMİŞ

Ad- Soyad: **Selin SÜAR**

Doğum Yeri ve Yılı: **İzmit. 10.08.1982**

Yabancı Dil: **İngilizce ve Yunanca**

Eğitim

Lisans: **2005 - Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü**

Lise: **1999- Selma Yiğitalp Lisesi / İzmir**

İş Tecrübesi:

- **İzmir NTV Bölge Müdürlüğü:** Muhabir (2003)
- **Ege Ajans:** Muhabir, Stajyer (2003-2004)
- **Radyo Kampüs Ege:** Yönetmen, Metin Yazarı (2004)
- **İzmir TRT Bölge Müdürlüğü:** Metin Yazarı, Yönetmen Yardımcısı (2004)
- **İzmir TV:** Yönetmen, Metin Yazarı (2006)
- **Ekonomik Çözüm Gazetesi:** Halkla İlişkiler ve Reklam (2006)
- **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı:** Proje Koordinatörü (2006)
- **Medyatek Yapım:** Halkla İlişkiler ve Reklam, Metin Yazarı (2006-2007)
- **Paradoks Yapım:** Tercüman, Yardımcı Yönetmen, Metin Yazarı (2007)
- **Radyo Dokuz Eylül:** Sunucu, Yönetmen, Metin Yazarı (2007-2008)
- **Tüm Görsel Yapım:** Yönetmen, Metin Yazarı (2010)
- **Kocak Madencilik Ltd. Şti:** Halkla İlişkiler / Dış Ticaret Satış Sorumlusu (2011)
- **Tunajans Reklam ve Uluslararası Fuar Hizmetleri Ltd Şti:**
Basın Danışmanı ve Halkla İlişkiler Sorumlusu (2011)
- **Güncel Haber Sitesi www.haberte.com :** Köşe Yazarı
- **Balkan Günlüğü Gazetesi:** Köşe Yazarı

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri:

Azizm Sanat Örgütü / www.azizm.com: Editör, Yazar, Proje Yöneticisi

Alınan Burs ve Ödüller:

- **Porsche Reklam Kampanyası:** Görsel Tasarım, Metin Yazarı (2003) Birincilik
- **"B-alık"** (kısa film) : Yönetmen, Senarist (2004) **TÜRSAK** ve **TC. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Geleceğin Sineması Yarışması** - Türkiye İkinciliği, Ustalık Senaryo Dalı Birinciliği
- **"Çomar'ın Dünyası"** (çocuk oyunu) : Oyun Yazarı (2005) **TRT Çocuk Bahçesi Radyo Oyunu Yarışması** – Yayınlandı
- **"Umut"** (kısa film) : Yönetmen, Senarist, Yapımcı (2010) **Uluslararası Vicdan Filmleri Festivali Kazanan 2010, Manisa Altın Üzüm Kısa Film Festivali Finalist 2010, 30. Uluslararası İstanbul Film Festivali Gösterim 2011, Gaziantep Onat Kutlar Film Festivali Gösterim 2011, Nazım Hikmet Kültür Merkezi Gösterim 2011, Dersim İnsan Hakları Film Festivali Gösterim 2011, 1. Çeşme Film Festivali Gösterim 2011, Uluslararası Erivan Altın Kayısı Film Festivali Gösterim 2011.**
- **"Özgür"** (kısa film) : Senarist, Yardımcı Yönetmen, Oyuncu (2010) **Uluslararası 2. El Kısa Film Festivali Gösterim 2011, Okan Üniversitesi Öğrenci Filmleri Festivali Finalist 2011, Nazım Hikmet Kültür Merkezi Gösterim 2011, 6. Uluslararası Mardin Film Festivali Gösterim 2011**
- **"Sanrı"** (kısa film) : Yönetmen, Senarist, Yapımcı (2010) **Uluslararası 2. El Kısa Film Festivali Gösterim 2011, Nazım Hikmet Kültür Merkezi Gösterim 2011, 6. Uluslararası Mardin Film Festivali Gösterim 2011**
- **Organ Bağışı Reklam Filmi:** Yardımcı Yönetmen / Metin Yazarı. (2011) **İzmir Girişimcilik Zirvesi - Gösterim 2011**
- **"Nervosa"** (kısa film) : Yönetmen, Senarist (2011) **TÜRSAK** ve **TC. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Geleceğin Sineması Yarışması** - Kazanan

- Dinozor Yayınları'ndan çıkan, '**HAVRA SOKAĞI**' adlı romanın yazarı (2010) – **Şalom Gazetesi**'nde '**Haftanın Kitabı**' (Mart 2011)

Yayınları:

- Dinozor Yayınları'ndan çıkan '**HAVRA SOKAĞI**' adlı romanın yazarı (2010)
- Tiyatro Sanatçısı **Altan GÖRDÜM** ile röportaj (Haziran 2011)
- Dünyaca Ünlü Yunan Yönetmen **Theo ANGELOPOULOS** ile röportaj (Nisan 2010-Yunanca)
- Ege Üniversitesi Türk Sanat Müziği Anasanat Dalı Öğretim Görevlisi **Prof. Dr. Berrak TARANÇ** ile röportaj (Haziran 2009)
- Aynı Topraklarda Özgürlüğe Çarpan İki Yürek Yannis Ritsos ve Nazım Hikmet – **Sol Kültür** (Kasım 2010)
- İsrail- Türkiye Çatışması – Ağımıza Takılanlar, **Şalom Gazetesi** (Eylül 2010)
- İsrail Notları / One Minute Dedirten Gezi- **skyturk.net Haber Sitesi** (Şubat 2010)
- **Haber Te** – (haftalık yayın) / Köşe Yazarı
- **Balkan Günlüğü Gazetesi** – (haftalık yayın) / Köşe Yazarı